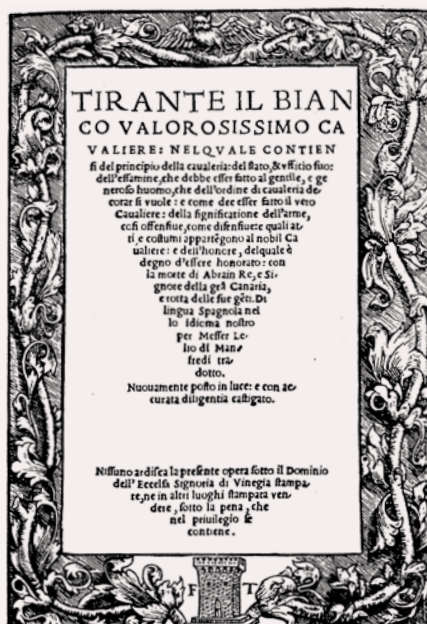

Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del *Tirant lo Blanc* (1538)

CESÁREO CALVO RIGUAL

Premi Jaume I 1994

Estudi contrastiu del lèxic
de la traducció italiana
del *Tirant lo Blanc* (1538)

Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del *Tirant lo Blanc* (1538)

CESÁREO CALVO RIGUAL

Premi Jaume I 1994

Barcelona* 2012

Institut
d'Estudis
Catalans

SECCIÓ
FILOLÒGICA

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP:

Calvo Rigual, Cesáreo

Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del *Tirant lo Blanc* (1538).

— (Biblioteca Filològica ; 72)

Bibliografia. — Premi Jaume I 1994

ISBN 9788499651224

I. Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica II. Títol

III. Col·lecció: Biblioteca Filològica (Institut d'Estudis Catalans) ; 72

1. Martorell, Joanot, ca. 1414-1468. *Tirant lo Blanc* — Traduccions a l'italià
849.9Martorell, Joanot7Tirant lo Blanc.08=05

Disseny de la coberta: Azcunce | Ventura

Il·lustració de la coberta: reproducció de la portada de la primera edició de la traducció italiana del *Tirant lo Blanc*, Venècia (1538).

© Cesáreo Calvo Rigual

© 2012, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: octubre del 2012

Tiratge: 300 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Víctor Igual, SL

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-122-4

Dipòsit Legal: B-28883-2012

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

A proposta de la ponència formada pels senyors Vicenç M. Rosselló i Verger, Vicent Pitarch i Almela i Joaquim Molas i Batllori, membres de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, de la Secció Filològica i de la Secció Històrico-Arqueològica, respectivament, l'Institut d'Estudis Catalans, en sessió plenària tinguda el dia 14 de març de 1994, acordà per unanimitat de concedir el Premi Jaume I a Cesáreo Calvo Rigual pel seu treball *Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del Tirant lo Blanc (1538)*.

Així mateix, la Secció Filològica, en la sessió del dia 13 de març de 2009, prengué l'acord de publicar la dita obra, la qual, amb el mateix títol original, és editada a cura del senyor Germà Colón, membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Taula

PRESENTACIÓ	9
ABREVIACIONS	11
INTRODUCCIÓ	13
1. ASPECTES GENERALS	17
1.1. Itàlia i la cort de Màntua al començament del segle XVI	17
1.2. Lelio Manfredi, traductor del <i>Tirant</i> : vida, obra literària i de traducció	19
1.3. La bibliografia sobre Lelio Manfredi i la traducció del <i>Tirant</i>	25
2. LA TRADUCCIÓ ITALIANA DEL <i>TIRANT</i> (<i>TIRANTE IL BIANCO</i>)	29
2.1. De l'edició prínceps al <i>Tirante il Bianco</i> imprès a Venècia l'any 1538	29
2.2. Anàlisi de la traducció de Lelio Manfredi, <i>Tirante il Bianco</i>	47
2.3. La competència lingüística del traductor	127
2.4. Valoració de la traducció	131
3. ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC	137
3.1. Etimologia del lèxic emprat en les dues llengües: la selecció lèxica	137
3.2. Anàlisi contrastiva del lèxic	149
3.3. Anàlisi contrastiva de formació de mots	159
4. CONCLUSIONS	207
5. BIBLIOGRAFIA	211
ANNEXOS	221
Annex I. Mètode d'elaboració, extensió i característiques del corpus. El CD-ROM	223
Annex II. Correspondència dels capítols del <i>Tirant</i> català i del <i>Tirante</i> italià	231

Annex III. Paraules catalanes traduïdes amb grups sinonímics	235
Annex IV. Paraules del <i>Tirant lo Blanc</i> agrupades per la seua etimologia	239
Annex V. Paraules del <i>Tirante il Bianco</i> agrupades per la seua etimologia	271
Annex VI. Confrontació etimològica de les paraules catalanes i de les solucions lèxiques de la traducció italiana	303
Annex VII. Llista temàtica d'antropònims i topònims	345
ÍNDIX GENERAL	355

Presentació

El llibre que el lector té a les mans marca una fita en els estudis contrastius. Fins ara no s'havia emprès l'estudi d'un text tan llarg confrontat amb el seu correlat d'una altra llengua. El Tirant lo Blanc, a part de ser una joia literària, és un obra extensíssima, escrita en un període crucial de la història de la llengua, el del pas de l'edat mitjana a l'època moderna (1490), la traducció italiana de la qual, a càrrec de Lelio Manfredi, aparegué el 1538, encara que fou enllestida alguns anys abans. La comparació d'aquestes dues produccions és d'un interès excepcional.

Vaig tenir el goig de fer part del tribunal que jutjava la tesi doctoral de Cesáreo Calvo Rigual a la Universitat de València l'any 1993. La seva presentació impecable i el corpus lèxic comparat del Tirant i de la traducció italiana em van colpir. Ell va tenir la generositat d'oferir-me tres «disquets» que contien el corpus contrastiu de les dues obres. De llavors ençà, vaig tenir interès de veure publicats i a l'abast del públic uns materials i un estudi extraordinaris. L'espera ha estat llarga i no sempre per culpa de l'autor. A la seva terra no era de preveure un ajut institucional quan Calvo Rigual anomena normalment la llengua del Tirant pel seu nom científic. Gràcies a l'Institut d'Estudis Catalans la publicació ha estat possible i ens n'hem de felicitar. Ja, arran de la presentació de la tesi, l'Institut l'havia guardonada amb el Premi Jaume I del 1994, reconeixent així el valor de l'obra.

Tinguem en compte que l'autor ha fet un buidatge complet de tot el lèxic del Tirant lo Blanc, que fa més de cinc mil paraules, gairebé 5.400, acompanyat per les unitats lèxiques italianes que el tradueixen, de manera que disposem d'un preciós vocabulari bilingüe. Després, l'autor ha capgirat la disposició i ha presentat igualment el vocabulari invers italià-català. Els investigadors, filòlegs, lingüistes i historiadors de la llengua disposen d'unes eines de primer ordre en el CD-ROM que acompanya l'estudi.

L'autor no ha deixat res per verd. Ha estudiat l'obra originària i les seves edicions i també la traducció i la vida poc coneguda del seu traductor, Lelio Manfredi, a la cort

ducal de Màntua. N'analitza la tècnica traductològica —Manfredi també va traslladar a l'italià la famosa obra castellana de la Cárcel de amor de Diego de San Pedro. Calvo hi rastreja encerts i badades de Lelio amb el Tirant, en valora la competència lingüística, les desviacions que fa respecte a l'original, les omissions i els afegits, la traducció mitjançant una agrupació sinonímica, l'ús de refranys. Això és, fa una anàlisi exhaustiva de la labor de Lelio Manfredi.

En un altre apartat, Calvo Rigual emprèn l'estudi contrastiu del lèxic en les dues llengües i veu com es comporta el repertori dels mots patrimonials en cada idioma: a tal mot hereditari del text català correspon tal altre de l'italià, que pot coincidir (com arena) o no (cf. aresta/spica, oncle/zio, groc/giallo, espés/folto, rebutjar/refutare) en la base etimològica; o bé a un arabisme de l'original correspon aquest o aquell altre lexema italià; i així són examinats a fons i confrontats gallicismes, catalanismes, germanismes, arabismes, cultismes. Després d'aquesta anàlisi, es té en compte la suffixació i és el moment de considerar prefixos, sufixos, mots composts, deverbals i formes afixades. És una delícia constatar afinitats i discrepàncies en la formació de mots; vegeu, per exemple, pudor/fetore, blancor/bianchezza, claredat/chiarezza, etc. En algun petit detall puc tenir una opinió diferent de la que l'autor exposa, relativa a l'origen etimològic de certes paraules. Amb tot, la base de dades és ací per a comprovar la justesa dels nostres respectius punts de vista.

Cesáreo Calvo Rigual, reconegut italianista, no sols literat ans sobretot lingüista, ha estudiat autors i obres com Aretino, el Galateo de Giovanni Della Casa, Il Novellino i també escriptors més moderns, com ara Leopardi o Alfieri, i va elaborar un excel·lent diccionari italià-espanyol i espanyol-italià de l'editorial Herder. Així, ha posat els seus coneixements lexicogràfics al servei de l'estudi contrastiu tirantià estructurant amb traça el vocabulari català-italià i el vocabulari invers. Amb aquesta contribució ha prestat a l'estudi d'aquestes dues llengües romàniques un gran servei, i des d'ací em plau agrair-li-ho en nom dels catalanòfils i de molts romanistes.

GERMÀ COLÓN DOMÈNECH
Universitat de Basilea
Institut d'Estudis Catalans

Abreviacions

adj.	adjectiu	impers.	verb impersonal
adv.	adverbi	interj.	interjecció
c.	columna	intr.	verb intransitiu
c.	<i>circa</i> ('cap a')	it.	italià
cap.	capítol	LEI	<i>Lessico etimologico italiano</i>
cat.	català	LO	llengua original
cf.	conferiu	loc.	locució
comp.	compilador, compiladora	LT	llengua de traducció
conj.	conjunció	m.	masculí
cur.	curador, curadora	num.	numeral
DCat	<i>Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana</i>	p.	pàgina
DCVB	<i>Diccionari català-valencià-balear</i>	pl.	plural
DEI	<i>Dizionario etimologico italiano</i>	prepos.	preposició
DELI	<i>Dizionario etimologico della lingua italiana</i>	pron.	verb pronominal
ed.	edició	r	<i>recto</i>
esp.	especialment	refl.	verb reflexiu
<i>et al.</i>	<i>et alii</i> ('i altres')	s.	següent
excl.	exclamació	s. a.	sense any
f.	femení	s. n.	sense nom
GDLI	<i>Grande dizionario della lingua italiana</i>	super.	superlatiu
		s. v.	<i>sub voce</i> ('sota l'entrada')
		v	<i>verso</i>
		vs.	<i>versus</i> ('en comparació amb')

Introducció

L'objectiu d'aquest treball és l'estudi contrastiu del lèxic de dues llengües romàniques (el català i l'italià) en un moment determinat: la fi del segle xv i l'inici del segle xvi, respectivament, a través d'una obra escrita en català —el *Tirant lo Blanc* (1490)— i la seua traducció italiana, feta pocs anys després (cap a 1514-1519) i publicada a Venècia l'any 1538. La part central d'aquest treball està constituïda per un vocabulari (que es troba al CD-ROM adjunt) en el qual es recull tot el lèxic del *Tirant lo Blanc* (llevat d'unes poques paraules que s'especificaran més avant) amb les traduccions italianes corresponents, complementat per un altre d'invers (italià-català).

En primer lloc, he dut a terme el buidatge integral i contrastiu de tot el lèxic, que ha donat pas a un vocabulari bilingüe de quasi 5.400 paraules. En segon lloc, he estudiat uns pocs aspectes concrets (necessàriament, atesa l'extensió i la complexitat del corpus analitzat):

1) Anàlisi de les principals característiques de la tècnica de traducció, pel que fa al nivell lèxic: errors de traducció, omissions, afegitons, etc.

2) Anàlisi individual i contrastiva de l'etimologia del lèxic d'ambdues llengües: done l'etimologia de totes les paraules de les dues parts i contraste tant els resultats globals com les solucions aportades per l'italià en cada cas.

3) Anàlisi individual i contrastiva de la formació de mots (selecció d'afixos i d'altres mecanismes de formació): classifique totes les paraules afixades o compostes (a més de deverbals, adverbis en -ment, etc.) en ambdues llengües i compare els resultats, tant individualment com contrastiva.

L'anàlisi contrastiva pretén comparar dues o més llengües. El meu estudi, a diferència d'altres que tenen una finalitat didàctica, analitza la posició que manté cadascuna de les llengües considerades (el català i l'italià), pel que fa a la seua selecció lèxica, és a dir, quins han sigut els seus criteris per formar el lèxic que posseeixen.

La comparació de textos originals amb les seues traduccions és un bon mètode per estudiar l'estat i les relacions de dues llengües, especialment si són pròximes genealògicament. Podem observar no sols quina és la situació de cadascuna d'elles, sinó també quina ha sigut la tria que cada llengua ha fet dels materials que li oferien tant el llatí com les altres llengües que han aportat elements a l'italià i al català. Aquesta tasca s'ha realitzat sovint partint de llistes de mots arbitràriament escollits pel mateix investigador entre tots els possibles: açò feia poc fiables l'anàlisi i els resultats. L'elecció d'una obra literària i la seua traducció, en canvi, resol aquest entrebanc, ja que els materials ens vénen donats, no els hem de triar o d'inventar.¹ Un treball d'aquest tipus, però, planteja certs problemes que no es poden amagar: n'és un exemple la possible arbitrarietat en les solucions aportades pel traductor a l'hora de triar una traducció en lloc d'una altra, o els errors que inevitablement apareixen en qualsevol traducció. Tanmateix són riscos que hem de córrer i que sempre seran més petits que l'arbitrarietat que comporten altres mètodes.

El treball que ara presente és clarament deutor de les idees exposades per Germà Colón,² el qual —des de molt de temps enrere— ha encoratjat els investigadors a encetar aquest camí en els estudis romànics, deixant de banda les arbitrarietats abans mencionades. El mateix Colón ha aplicat el seu mètode contrastiu al *Tirant*, comparant l'original català amb les traduccions castellana i italiana. En aquests treballs arriba a resultats força interessants que animen a encetar la tasca d'un buidatge molt més ample, o integral, com el que jo he volgut dur a terme. Aquells resultats (provisionals, és clar, tractant-se de fragments petits de l'obra) seran en certs aspectes confirmats, en molts altres corregits o completats. Açò no vol dir que el treball de Colón no fóra vàlid, sinó que la petita extensió del corpus estudiat conferia provisionalitat a les conclusions derivades de la seua anàlisi.

Durant la realització d'aquest treball m'he trobat amb diferents obstacles, causats en bona part per l'aplicació del mètode a una obra de tanta extensió. Fins ara no s'havia fet un treball d'aquesta amplitud i amb aquestes característiques: podem trobar buidatges i estudis més o menys aprofundits sobre el lèxic d'un autor o d'una obra concreta,³ però manquen estudis integrals del lèxic d'un autor

1. Colón, 1982, p. 73 i s. Dos dels principals corrents de la lingüística moderna —l'estructuralisme i la gramàtica generativa— mantenen postures enfrontades en aquest punt. Mentre que els estructuralistes admeten l'estudi o l'anàlisi contrastiva a partir de la confrontació d'obres originals i una o més traduccions (Wandruszka, 1980, p. 10-11), els generativistes rebutgen aquesta possibilitat com a punt de partida i prefereixen crear exemples *ad hoc*, basant-se en el concepte de la competència lingüística del parlant ideal (Di Pietro, 1986, p. 89).

2. Vegeu els seus treballs, citats a la bibliografia final, i especialment Colón, 1976, p. 74-84, 1981 i 1982.

3. Com els d'Emili Casanova sobre el lèxic d'Antoni Canals (Casanova, 1988), de Gret Schib sobre Sant Vicent Ferrer (Schib, 1977); o, dins del camp italià, els de Spongano sobre Guicciardini (1951) o els de Mengaldo sobre els *Amorum Libri* de Boiardo (Mengaldo, 1958).

o d'una obra comparat amb les solucions aportades per una o més traduccions. Per a un treball del primer tipus comptem amb excel·lents models, però per a un del segon tipus he hagut d'anar solucionant els problemes que eixien a cada pas.

Desitge manifestar finalment la meua esperança que el fruit del meu treball pugui ser d'utilitat tant per als romanistes com per als estudiosos concrets de qualsevol de les dues llengües considerades, el català i l'italià, ja que oferisc un corpus extens del vocabulari de cadascuna de les dues llengües en moments cabdals tant per a la història del català com per a la història de la llengua italiana. El català, en el moment de la publicació del *Tirant lo Blanc* (1490), havia assolit els cims més alts de la seua esplendor. La llengua italiana, quan es tradueix el *Tirant*, acabava tot just d'entrar en el segle que havia de ser decisiu per a la seua fixació normativa i que marcava l'inici de la llarga polèmica lingüística que coneixem com a «Questione della Lingua», que continuarà quasi fins als nostres dies.

La base del present llibre és la tesi de doctorat que vaig presentar a la Universitat de València el mes de juliol de 1993, que he actualitzat amb aportacions pròpies i alienes posteriors. Els directors, als quals vull renovellar ací el meu profund agraïment, van ser Albert G. Hauf i Emili Casanova. La tesi va rebre, l'any següent, el Premi Jaume I al millor treball d'investigació sobre llengua, literatura, història, arqueologia o folklore de les Illes Balears o del País Valencià, atorgat per l'Institut d'Estudis Catalans, institució a la qual agraïsc la seua disponibilitat per acollir el meu treball en el seu fons editorial.

1. Aspectes generals

1.1. ITÀLIA I LA CORT DE MÀNTUA AL COMENÇAMENT DEL SEGLE XVI

La història d'Itàlia durant els segles xv i xvi és realment complexa, a causa fonamentalment de dos factors: l'existència d'innombrables estats més o menys grans i potents i la intervenció estrangera de les principals potències europees (França i Espanya).

Durant els segles xii-xiv, principalment, anaren formant-se al centre i al nord d'Itàlia importants ciutats estat, gràcies a un comerç i a una indústria florents: Venècia, Milà, Florència, Ferrara, Màntua, etc. Al principi, estaven constituïdes pel territori urbà i els seus voltants immediats, però ben aviat ampliaren els seus territoris fins que es trobaren les unes amb les altres i començà una llarga sèrie de lluites i conquestes. Al començament, aquestes ciutats estat tingueren un funcionament més o menys democràtic o representatiu dels diferents estrats de la població, però totes elles derivaren cap a règims principescos o «senyories», amb una sola família que detentava el poder, recolzant-se ara en els uns ara en els altres: són les famílies dels Visconti (més tard dels Sforza) a Milà, dels Mèdici a Florència, dels Este a Ferrara, dels Malatesta a Rímini, dels Montefeltro a Urbino o dels Gonzaga a Màntua. Tots ells s'installaren al poder durant el segle xiv. Florència, en canvi, no arribà a aquesta situació fins a la meitat del segle xv, amb la dinastia dels Mèdici. Una situació particular és la de la República de Venècia, que posseïa des de molt de temps enrere unes institucions pròpies que impedièn el domini d'una única família.

A banda d'aquesta situació, típica de les ciutats del nord, tenim l'Estat Pontifici, que comprenia una línia que anava des de Roma cap al nord-est fins a l'Adriàtic, amb els territoris situats als dos costats d'aquesta línia (Laci, Òmbria, Marques, etc.). En molts aspectes, aquest estat es comportava de manera semblant a la dels altres, especialment pel que fa a la política expansionista dels papes, que du-

rant el segle xv i principis del xvi dugueren a terme una política escandalosament nepotista: un dels seus principals exemples (però no l'únic) fou el papa valencià de la família dels Borja Alexandre VI (1492-1503), al qual havia precedit anys abans Calixt III (1455-1458), de la mateixa família.

Més al sud hi ha els territoris de Sicília i de Nàpols, els quals, a causa de la dominació estrangera durant segles, romangueren marginats de la història italiana. L'illa de Sicília havia passat a les mans de la Corona d'Aragó ja en 1303, mentre que Nàpols fou governada a partir de l'any 1442 per Alfons el Magnànim (1442-1458), en els dos casos en detriment dels monarques francesos de la família dels Anjou. A Alfons, el succeïren Ferran I i Ferran II, fins que l'any 1504 el Regne de Nàpols i Sicília passà a la Corona espanyola.

L'any 1494 el rei de França, Carles VIII, entrà a Itàlia amb la intenció de conquerir el Regne de Nàpols, trencant un període de relativa calma, durant el qual els diferents estats havien progressat econòmicament. L'excusa eren certs drets successoris que adduïa sobre la corona d'aquell regne. Fou una experiència breu, que acabà en fracàs. Encetà, però, un període d'intervencions estrangeres sobre el territori italià, que es convertí en escenari on es dirimien els conflictes entre les potències europees (França, Espanya i també Àustria). Després d'uns instants inicials, es veié ben aviat quina era la principal potència a Itàlia i a Europa: Espanya (Pau de Cambrai de 1529 i altres tractats al llarg del segle). La independència dels diferents estats italians desapareix, de forma real per la conquesta del territori (Milà, per exemple), o sols nominalment (tots els altres estats, que han de conformar-se als desitjos dels nous dominadors). Només la República de Venècia és capaç de mantenir la seua independència.

Dins d'aquest context, ens interessa especialment un punt geogràfic: la ciutat i el marquesat de Màntua. Per a la cort de Màntua treballà Lelio Manfredi, el traductor del *Tirant*. És un exemple prototípic d'altres corts septentrionals, com ara Urbino, Ferrara, Verona, Milà, etc. Màntua fou regida de forma personal per la família dels Gonzaga durant quasi quatre segles (de 1328 a 1708). Fou primer marquesat i, des de 1530, ducat. Sota la dinastia dels Gonzaga la ciutat cresqué notablement, fins al punt de convertir-se en una de les més importants corts renaixentistes, especialment sota el govern de Francesc II (1484-1519), que es casà amb Isabel d'Este l'any 1490, i del seu fill Frederic II (1519-1540). Aquesta cort atreïa artistes i literats i hi regnava un gust culte i refinat. La poblaven multitud de cortesans, com els descrits per Castiglione al seu *Cortegiano*, formant un cercle prou ample: uns estaven dedicats a les tasques més immediates (dispensers, secretaris, etc.); d'altres, a tasques més intel·lectuals (literats, pintors, etc.). L'any 1540, la xifra dels cortesans de Màntua s'havia disparat fins a les vuit-centes boques (en la terminologia de l'època; cf. Cattini i Romani, 1982, p. 67), la qual cosa dóna idea tant de la importància d'aquesta cort com de la complexitat que havia assolit.

Entre els literats que estigueren a la cort de Màntua, podem mencionar Serafino Aquilano, Vincenzo Calmeta, Niccolò da Correggio, Bernardo Accolti (l'*Unico Aretino*) i Baldassarre Castiglione.

La meua recerca em porta a interessar-me pels gustos literaris i per les lectures que circulaven per aquesta cort. Isabel d'Este fou una dona molt culta i un dels personatges femenins més famosos de la seua època, per la seua personalitat i pel seu gust refinat. Sabem que Isabel d'Este era molt afeccionada al gènere cavalleresc, especialment durant els anys de la joventut, en els quals llegia àvidament obres d'aquest tipus; al temps de la maduresa, en canvi, orientà les seues lectures en una direcció més devota i humanista (a l'inventari de la seua biblioteca trobem només deu obres de cavalleries d'un total de cent trenta llibres: entre elles «due esemplari di Tirante il Bianco in spagnolo»; cf. Beer, 1987, p. 240-241). La inclinació d'Isabel per aquest tipus de llibres era coneguda i és replegada pels historiadors i els crítics literaris. És coneguda també la rivalitat entre algunes dames del Renaixement per tal d'aconseguir tal llibre o tal altre, per fer publicar aquesta novel·la o una altra. En aquest sentit, és destacable la que hi hagué entre Isabel d'Este i Elionor de Correggio, o l'interès enorme d'Isabel per aconseguir el *Tirant*. D'aquesta «competició» sembla que es va voler aprofitar el nostre Lelio Manfredi, el qual, dirigint-se per carta a Isabel, diu que preferia dedicar-li a ella la traducció de la *Cárcel de Amor* en lloc d'Elionor, que també li ho havia demanat (Zilli, 1983, p. 46).

El fill d'Isabel, Frederic II, fou també un apassionat de les obres cavalleresques: alguns autors li dedicaren obres d'aquest gènere i el mateix duc n'arribà a finançar la publicació d'alguna. A la seua biblioteca trobem cinquanta-vuit obres de cavalleria sobre un total de cent cinquanta-set llibres en llengües diverses (Beer, 1987, p. 241).

1.2. LELIO MANFREDI, TRADUCTOR DEL *TIRANT*: VIDA, OBRA LITERÀRIA I DE TRADUCCIÓ

Sobre Lelio Manfredi disposem de poques notícies. Hem de basar-nos principalment en les cartes (que es troben actualment a l'Archivio di Stato de Màntua) que envià a Isabel d'Este, a Frederic II i als secretaris del marquesat. N'hi ha també indicis a les dedicatòries dels seus llibres impresos o manuscrits i alguna referència dels contemporanis.⁴

Segons el que llegim a la dedicatòria d'una de les seues traduccions, Lelio Manfredi era natural de la veïna ciutat i cort de Ferrara: «Carcer d'Amore traduc-

4. Se'n lamenta amb raó Carmelo Zilli, el principal estudiós de l'obra de Manfredi: «Anche la bibliografia presenta la caratteristica di una notevole scarsità di studi. L'indagine sulla figura del traduttore, infatti, è stata validamente avviata solo da qualche anno, e l'opera di interpretazione (attraverso edizioni critiche e commenti) dei testi di cui il Manfredi è autore in proprio è addirittura ancora ferma a un paio di isolati e parziali tentativi di F. Flamini risalenti al secolo scorso» (Zilli, 1991a, p. 11-12).

to dal magnifico miser Lelio de Manfredi ferrarese de idioma spagnolo in lingua materna, nuovamente stampato» (2a ed.: Venècia [s. n.], 1515). Visqué a Ferrara, des d'on envià moltes de les seues cartes. No sabem quan va nèixer. La primera notícia sobre Manfredi és de l'any 1513 i correspon a la primera (del 21 de novembre) de les vint-i-una cartes que envià a la cort de Màntua. En aquesta carta, Manfredi comunica a Isabel d'Este que ha acabat la traducció del *Carcer d'Amore* i que vol enviar-li'n una còpia. L'última d'aquestes cartes és de 1528. Tampoc sabem quina és la data de la seua mort, encara que l'any 1538 era ja traspassat, com afirma Federico Torregiano al seu pròleg del *Tirant*: «[...] non fu concesso a messer Lelio di vedere le fatiche e le notturne sue vigilie poste in luce sotto l'illustrissimo nome di vostra eccellentissima signoria, conciosiaché, preparandosi egli per istampare l'opra sua, fu intercetto da morte e cadde prima che potesse pervenire al segno ove havea il suo corso indirizzato» (Zilli, 1991b, p. 45).

L'epistolari esmentat reflecteix les relacions —no sempre fàcils— entre Lelio Manfredi i els seus patrons, els marquesos de Màntua. Les cartes contenen sobretot exigències en relació amb les traduccions encarregades a Manfredi, de les quals eren sempre cobejosos. Manfredi respon sovint amb excuses: factors intrínsecs del treball (en el cas del *Tirant*, la seua grandària) o extrínsecs (com la lentitud dels escriptors als quals encarregava les còpies definitives que havia d'enviar als seus senyors).⁵

Manfredi —malgrat que la seua ocupació i font d'ingressos principal sembla haver sigut la de traductor— apareix també interessat en el seu reconeixement com a creador. En diverses cartes, menciona obres que estava escrivint o que, ja escrites, enviava als marquesos perquè les llegiren i en algun cas perquè en finançaren la publicació. Aquestes obres ens mostren un autor polifacètic, interessat en camps molts diversos: èglogues, comèdies, obres de medicina, taules d'astronomia,⁶ tractats de cavalleria, etc. Els marquesos, però, mostraren sempre una total indiferència —atribuïble a l'escassa qualitat o valor de les obres— cap a la vessant literària de Manfredi, el qual no pot ocultar de vegades la seua irritació, com en una carta del 23 de març de 1515, on es lamenta davant l'ingrat senyor per «aver buttato via vigilie e fatiche» i no haver obtingut ni tan sols una resposta (Zilli, 1983, p. 47).

Malgrat tot, Manfredi gaudí al seu temps d'una certa fama com a traductor de la *Cárcel de amor*, l'única de les seues obres traduïdes que es pot considerar un èxit encara en vida. Cassio da Narni, un autor coetani, a la *Morte del danese*, ens el

5. Vegeu, per exemple, la queixa de Manfredi, en una carta del 5 de juny de 1519, referent a un escriptor que li havia furtat part de l'obra: «...quel ribaldo frate apostata [...] me ne portò via vintiquattro quinterni di mia mano [...] de' quali non ne avevo altra copia; credo che per mio dispetto gli abruciasse. Ha buttato giù l'abito e stassi a Carpi cum certi giotti...» (Zilli, 1991a, p. 67).

6. Aquest interès per l'astronomia reforça la idea que Lelio Manfredi fóra descendent del famós astròleg de Màntua Bartolomeo Manfredi (c. 1430-1493); cf. Sansone (1980, p. 298).

mostra com una persona coneguda per les seues dues traduccions i apareix en l'acte, normal en aquella època, de llegir en públic:

Lelio dui libri, uno per man, tendeva
da lui traducti ne la lingua toscha:
l'un *Carcere d'amor* chiamar faceva,
l'altro *Tirante*, ognun credo el conoscha.
Questo a Federico Marchese leggeva,
che in lingua externa prima obscura e foscha
visto l'havea, et per tal exercitio
l'havea premiato di bon beneficio.

(Sansone, 1980, p. 299)

De totes les obres de creació mencionades a les cartes, hui només en coneixem les següents:

1. [*Poemetto*]: es tracta d'un poema sense títol en tercets encadenats pertanyent al gènere de les visions i amb clares influències de l'obra més important d'aquest gènere, la *Divina Comèdia*. L'obra està composta per catorze cants de cent versos cadascun. Narra l'encontre de l'autor, després d'anar errant, amb Lelio Cosmico (poeta de Pàdua, mort l'any 1500), que el conduirà per la muntanya de la Fama, en la qual troben infinitat de personatges que van ser famosos per algun motiu. Els paralelismes entre Manfredi-Dant i Lelio Cosmico-Virgili són prou evidents. Acaba el poema fent un elogi desmesurat de la persona a qui està dedicada l'obra (Frederic Gonzaga). Cal suposar per a aquesta obra una data anterior a 1525, ja que es parla del literat Mario Equicola com a persona encara viva. Aquest *Poemetto* ens ha arribat en dos manuscrits: un es troba a la Biblioteca Trivulziana de Milà i és un dels pocs còdexs conservats de la biblioteca del duc de Màntua, i l'altre és a la Bibliothèque Nationale de París i prové de la biblioteca dels reis de França. Els exemplars presenten notables diferències, ja que les dedicatòries i el cant elogiós del final estan dirigits a persones diferents: en el primer exemplar, al marquès Frederic Gonzaga; en el segon, a Francesc I, rei de França. Probablement Manfredi, davant la persistent indiferència del seus senyors, pensaria a fer un altre exemplar, també esplèndidament relligat, per oferir-lo a un altre personatge poderós que potser sabia apreciar millor la seua obra. Ha sigut publicat recentment en edició crítica per Zilli (1991a).

2. *Paraclitus*: comèdia en vers en cinc actes, d'imitació clàssica i molt del gust de l'època. Els noms dels personatges són prou indicatius: Clinia, Panfilo, Cremete, Sosia, Poligolo, Catapeto, etc. Molts d'ells són presos directament de les comèdies de Terenci. L'argument, en canvi, sembla inspirat en la setena novella de la tercera jornada del *Decameró* de Boccaccio, encara que el tractament és completament

personal de Manfredi, que dona mostres de la seua habilitat com a comediògraf (Zilli, 1991a, p. 233). L'acció es desenvolupa a Atenes, a l'època clàssica, i és una típica comèdia d'embolic, amb enganys, desaparicions, aparicions, etc. La menció de la conquesta de Milà pel rei de França la col·loca abans de l'any 1515⁷ (seria, per tant, anterior a la traducció del *Tirant*). Només n'hi ha un exemplar manuscrit, a la Bibliothèque Nationale de París, també dedicat a Francesc I i publicat ara al llibre mencionat abans (Zilli, 1991a).

3. *Philadelphia*: comèdia en prosa en cinc actes. Amb trets molt pareguts a l'anterior: noms d'inspiració clàssica (Taranto, Fronesia, Demifo, Alcimidio...) i una trama sentimental prou embolicada. Conservada en un únic manuscrit de la Bibliothèque Nationale de París. Ha sigut editada en 2003 per Leonardo Terrusi (Manfredi, 2003).

4. *L'ordine di cavalleria*: és un tractat de cavalleria que es conserva en un sol manuscrit de la Civica Biblioteca Ariostea de Ferrara. Va ser concebut pensant en Frederic Gonzaga, però davant la indiferència d'aquest per la iniciativa de Manfredi la va dedicar finalment a un altre personatge (ferràres), com es veu a la dedicatòria del manuscrit conservat: «Al magnifico e virtuoso cavagliero Vincenzio Musto, ducale consozio, Lelio de Manfredi D. S.» Aquest tractat està inspirat directament en la lectura i traducció del *Tirant*, del qual trobem plagiat fins i tot passatges sencers de la part inicial (Zilli, 1991a, p. 43-44, i sobretot Zilli, 1991b i Kolsky, 1994, p. 52-55).

5. *Palazzo di Lucullo*: es tracta d'una obra erudita dedicada a la marquesa de Màntua, Isabel d'Este, on Manfredi descriu una famosa obra arquitectònica de l'antiguitat: el palau que Lúcul, l'home més ric de Roma, va fer construir al Túscol. Es conserva en un manuscrit miscel·lani de la Biblioteca Nazionale Marciana de Venècia (Kolsky, 1994, p. 48-50).

Com hem dit abans, Lelio Manfredi fou conegut essencialment per les seues traduccions. Només dues d'elles es poden atribuir sense dubtes a Manfredi, el *Carcer d'amore* i el *Tirante il Bianco*. N'hi ha una altra que la crítica, de manera gairebé unànime, adjudica a Manfredi: la traducció del *Grisel y Mirabella* de Juan de Flores (títol canviat arbitràriament pel traductor en *Historia di Isabella e Aurelio*), traduïda per un enigmàtic Lelio Aletiphilo (és a dir, 'amant de la veritat'):

1. «*Carcer d'Amore del Magnifico Messer Laelio de Manfredi*. Impresso in Vinea per Zorzi di Rusconi milanese ne l'anno del Nostro Signore Miser Iesu Christo M.CCCC.XIII a di primo de Luio.»

A aquesta primera edició, li'n següen nou més, que donem a continuació en forma resumida:

7. «Lui il tribunale ha di prudenzia erretto, / excellenzia de l'anime ben nate, / felice Augusto per Milano eletto» (Zilli, 1991a, p. 27-28, nota).

- Venècia, [Rusconi], 1515.
- Venècia, Rusconi, 1518.
- Venècia, Bernardino de Viano de Lexona Vercellese, 1521.
- Venècia, Gregorio de Gregorii, 1525.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1530.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1533.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1537.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1546.
- Venècia, Girardo Imberti, 1621.

Aquestes nombroses reimpressions són la prova evident de l'èxit de públic d'aquesta obra i expliquen la fama que assolí Manfredi, el nom del qual, a més a més, era l'únic que apareixia a la portada, ja que —igual que passarà amb la traducció del *Tirant*— l'obra resulta anònima.

Aquesta traducció ha sigut publicada modernament per M. L. Indini i V. Minervini (1986), juntament amb la traducció castellana.

2. «*Tirante il Bianco valorosissimo cavaliere nel quale contiensi del principio della cavaleria del stato & ufficio suo, dell'essamine che debbe esser fatto al gentile e generoso huomo che dell'ordine della cavaleria decorar si vuole, e come dee esser fatto il vero Cavaliere, della significatione dell'arme, così offensive come difensive, e quali atti e costumi appartengono al nobile Cavagliere, e dell'honore del quale è degno d'essere honorato; con la morte di Abrain Re e Signore della gran Canaria e rotta delle sue genti. Di lingua Spagnola nello idioma nostro per Messer Lelio di Manfredi tradotto. Nuovamente posto in luce e con accurata diligentia castigato.* Nissuno ardisca la presente opera sotto il dominio dell'Eccelsa Signoria di Vinegia stampare, ne in altri luoghi stampata vendere, sotto pena che nel privilegio si contiene.

»In Vinegia, nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio, alle spese però del nobile huomo messer Federico Torresano d'Asola. Nell'anno della salutifera redentione humana MDXXXVIII.»

El *Tirant* de Manfredi tingué dues altres edicions:

- Venècia, Domenico Farri, 1566, en tres volums.
- Venècia, Lucio Spineda, 1611, també en tres volums.

3. «*Historia di Isabella e Aurelio in lingua castigliana composta, et da M. Lelio Aletiphilo in parlare Italico Tradutta et da lui dedicata al molto gentile Et vertuoso L. Scipione Attellano.* Stampito in Milano in casa da Castiglione e alle spese di Andrea Calvo nel M.D.XXI. Con gratia & privilegio del Papa & del nostro Re Christianiss.»

Aquesta obra tingué també un gran ressò, com ho proven les altres nou edicions conegudes:

- Venècia, Gregorio de Gregori, 1526.
- Venècia, Girolamo Pezio da Lecco, 1528.

- Venècia, Melchiorre Sessa, 1529.
- Venècia, Marchio Sessa, 1533.
- Venècia, Francesco Bindoni e Mafeo Pasini, 1534.
- Venècia, Gabriel Giolito di Ferrari, 1543.
- Venècia, Gabriel Giolito di Ferrari, 1548.
- Venècia, Baldasar da Faenza detto il Tonante, 1554.
- Florència, Giacomo Molini, 1864.

La desproporció en el nombre d'edicions entre el *Carcer d'Amore* i la *Historia di Isabella e Aurelio* amb el *Tirante il Bianco* no cal atribuir-la a un menor interès per al públic de la novel·la de Martorell, sinó a una raó més senzilla, la grandària del *Tirant*: mentre que les altres obres tenen només seixanta-vuit i trenta-vuit fulls, respectivament, el *Tirant* italià en té 284, de lletra molt més atapeïda. Aquest va ser possiblement un motiu suficient per desanimar la majoria dels impressors.

La tasca traductora de Manfredi no va acabar amb el *Tirant*, ja que tenim constància epistolar d'un nou encàrrec per part de Frederic Gonzaga, però ignorem de quina obra es tractava, perquè no apareix citada ni n'ha quedat constància documental.⁸

Podem afirmar, per conculcare aquesta breu ressenya de la producció manfrediana, que el nostre autor, com a creador, no presenta una gran originalitat quant als temes i a les formes: és un entre tants literats d'imitació dels models clàssics, tant grecollatins com italians (Dant, Petrarca, Boccaccio). Mostra fins i tot un gust desmesurat pels clàssics, en un moment en què probablement començava a declinar l'interès per aquests temes; no resultaria, doncs, gaire atractiu l'amuntegament de noms d'escriptors i d'herois clàssics que, en una ostentació del seu saber en aquest terreny, fa en una de les seues obres, el *Poemetto*: al voltant de sis-cents noms propis, la majoria de l'antiguitat grega i romana. D'altra part, és interessant constatar com, malgrat que els Gonzaga n'ignoraren l'obra literària, ell s'obstinava a fer-la conèixer, com ho prova el fet que la majoria de les seues obres (manuscrites) es troben a França. Com a persona versàtil, Manfredi les adaptava a les circumstàncies i a les persones que, segons ell, podien apreciar-les. Si no haguera sigut per aquesta insistència a fer-les copiar i a donar-les a personatges fora de la seua pàtria, hui seria conegut només com a traductor d'obres castellanques i catalanes (Zilli, 1983, p. 54). Completament diferent va ser la seua tasca com a traductor, molt apreciada per tots, inclús pels mateixos Gonzaga, que no en volien altra cosa. Els resultats d'aquesta activitat ens han arribat —a diferència de les obres pròpies— impresos i en multitud d'edicions.

8. «Messer Lelio di Mamphredi ne ha cominciato a tradur un libro che ni è di grande piacere e già ci ne ha portato cinque quinterni» (22 d'abril de 1523, carta de Frederic Gonzaga a Giovan Pietro Obizo, citada per Kolsky, 1994, p. 57).

1.3. LA BIBLIOGRAFIA SOBRE LELIO MANFREDI I LA TRADUCCIÓ DEL *TIRANT*

Carmelo Zilli és qui ha estudiat l'obra i la figura de Manfredi amb major profunditat. Mostra d'aquest interès és l'article «Notizia di Lelio Manfredi, letterato di corte». Fruit del seu propòsit de publicar la producció pròpia de Manfredi és el llibre *Manfrediana, un poema e una commedia inediti del Primo Cinquecento italiano* (Zilli, 1991a), al qual ha seguit, per a la mateixa editorial, *Manfredi* (2003). Va participar a més en l'equip que va curar l'edició moderna del *Tirante il Bianco* traduït per Manfredi (Martorell, 1984). Al primer dels treballs (Zilli, 1983), resum en unes poques pàgines les informacions biogràfiques conegudes sobre Manfredi i dóna l'inventari de la seua producció, tant literària com de traductor, encara que centrant-se més sobre el primer aspecte, molt menys estudiat. Resum la informació que ha trobat en publicacions anteriors, principalment Flamini (1894), Luzio i Renier (1893), Luzio i Renier (1899) i Bertolotti (1884).

Al llibre *Manfrediana*, Zilli publica en edició crítica dues obres inèdites de Manfredi, el *Poemetto* i el *Paraclitus*. A la introducció, no hi ha noves informacions sobre la vida de l'autor, però sí interessants apunts sobre la seua pràctica literària i especialment sobre la tasca de divulgador de la seua pròpia obra.

Hi ha altres obres on trobem referències a Manfredi o al *Tirant*, però són generalment de poca importància: vegeu-ne per exemple algunes de Benedetto Croce (Croce, 1895, esp. p. 75; Croce, s. a., esp. p. 145-148) o d'Arturo Farinelli (Farinelli, 1929, esp. cap. i, p. 231-232, i cap. ii, p. 124-127 i 147-148).

Als repertoris bibliogràfics, trobem breus referències sobre les obres impreses, sense massa rellevància.

De les traduccions que féu Manfredi, en tenim dues en edicions modernes: el *Carcer d'Amore* (editat per M. Luisa Indini i Vincenzo Minervini l'any 1986) i el *Tirante il Bianco* (editat l'any 1984 per un equip dirigit per G. Sansone i compost per Annamaria Annicchiarico, Maria Luisa Indini, Matteo Majorano, Vincenzo Minervini, Saverio Panunzio i Carmelo Zilli). Sobre la primera obra, els mateixos autors han publicat un article sobre les modalitats de les traduccions italiana i catalana («Modelli e registri nelle traduzioni romanze della "Cárcel de Amor"», als *Annali della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Bari*, nova sèrie, 2, 1980, p. 1-27), el contingut del qual queda replegat a la introducció de l'edició del *Carcer d'Amore*.

Si ens centrem només en la traducció italiana del *Tirant*, la collita no és gaire més abundant. El primer estudi amb una mínima extensió és el de Givanel i Mas, *Estudio crítico de Tirant lo Blanch*, on demostra fefaentment, amb una sèrie d'exemples de l'edició original de 1490 que compara amb el *Tirant* català de 1497 i la traducció castellana de 1511, que la traducció italiana es féu sobre un exemplar eixit de les premses de Spindeler. Crítica, per tant, afirmacions gratuïtes com les

de Pascual de Gayangos, segons el qual la versió italiana estava feta sobre la castellana, que al seu torn era un resum mal fet de l'original català;⁹ per tant, per a Gayangos, la traducció italiana seria una traducció d'una mala traducció. Givanel rebutja aquesta afirmació i prova en canvi que es tracta d'una versió directa del català i, a més a més, que és una excel·lent traducció, donant alguns exemples de la fidelitat de Manfredi.

Una panoràmica més ampla es troba a l'article «El “Tirante” de Lelio de Manfredi» (Sansone, 1980), on, després d'una introducció general sobre el *Tirant* (amb referències als treballs clàssics de Martí de Riquer, Dámaso Alonso o Vargas Llosa), parla sobre el *Tirant* italià, sobre les circumstàncies de la seua gestació cap a l'any 1500, i acaba donant unes breus notes sobre la forma de traduir de Lelio Manfredi. Amb una redacció pràcticament idèntica es troba reproduït, en italià, com a pròleg de l'edició del *Tirante il Bianco* de 1984. Del mateix autor tenim un altre article, «Lelio Manfredi traductor dels versos del “Tirant lo Blanch”», on tracta exclusivament sobre com ha traduït Manfredi els pocs versos que figuren al *Tirant*: arriba a la conclusió que en general (amb excepció d'algun cas pocafortunat) les solucions del traductor italià són no sols literàriament molt adients, sinó també preferibles a les que ofereix l'anònim traductor castellà, el qual s'inclina per la literalitat, desfent, per exemple, els jocs de paraules continguts a l'original.

Uns anys més tard, els ja mencionats Indini i Minervini van publicar un article titulat «Il viaggio di Tirante. Fortuna e infortuni di un romanzo cavalleresco», on intenten reconstruir l'itinerari (resumit per l'*stemma* que es troba a la p. 58) complet pel *Tirant* des del moment que isqué de la ploma de Martorell fins a l'última de les impressions italianes de Venècia (1611), passant per la intervenció de Galba, la segona edició catalana de Barcelona (1497), la castellana de 1511 i les altres dues italianes de Venècia (1538 i 1566). Segons aquests autors, el manuscrit de Martorell serví no sols de base per a la primera impressió, sinó també per a l'edició barcelonina i per a l'edició castellana de Valladolid. No entraré en l'explicació i la crítica de la primera part d'aquest «viaggio»: Albert Hauf, a la introducció de la seua edició del *Tirant*, ha posat en evidència —crec que suficientment— els errors de plantejament, la inconsistència i la feblesa de les proves, a més d'unes conclusions massa agosarades (Martorell, 1990, cap. 1, p. xxix-xxx). Pel que fa a l'etapa italiana d'aquest viatge, els autors suposen que els editors tant de la primera com de la segona edició italianes van tindre davant un exemplar de la traducció

9. «...No lo es menos la versión castellana que, con el título de *Tirante el Blanco*, de Roca Salada, caballero de la Garrotera, hizo en 1511 un anónimo, e imprimió en Valladolid Diego Gudiel [sic]. Sobre esta hizo su versión italiana, en 1538, Lelio Manfredi, y más tarde le publicó en francés el conde de Cailús [sic]; però conviene advertir que el libro castellano no es versión fiel del valenciano, sino solamente un extracto mal hecho del libro de Martorell» (Gayangos, 1963, p. XLVII). La mateixa correcció es troba a Ribelles (1915-1943, p. 426-427).

castellana, per tal de corregir o aclarir allò que no estava bé al manuscrit de Manfredi. Deixe l'anàlisi detallada d'aquestes suposicions per al capítol següent.

Stephen Kolsky (1994) aporta una interessant visió global entorn del paper de Manfredi a la cort de Màntua, aportant noves dades sobre Manfredi i avaluant en un context ampli la seua producció tant literària com traductiva.

Un altre autor que ha dedicat diverses publicacions al *Tirante* és Vicent Martines, professor de la Universitat d'Alacant. Resulten especialment suggestius els dos articles en els quals analitza les marques de lectura de dos exemplars del *Tirante* (Martines, 1993 i 1994*b*). És autor també d'una monografia sobre totes les traduccions antigues del *Tirant* (Martines, 1997*a*)¹⁰ i de dos altres articles (Martines, 1994*a* i 1997*b*).

Voldria, finalment, assenyalar alguns treballs publicats per mi i que han tingut per objecte conèixer millor alguns aspectes relacionats amb la traducció de Manfredi (Calvo, 1992, 1994, 1997*a*, 1997*b* i 1997*c*) o amb la traducció francesa del comte de Caylus (Calvo, 1991*a* i 1991*b*).

10. Malauradament conté una gran quantitat d'errors de transcripció —almenys en les citacions italianes— i d'altres tipus que n'aconsellarien la revisió a fons.

2. La traducció italiana del *Tirant* (*Tirante il Bianco*)

2.1. DE L'EDICIÓ PRÍnceps AL *TIRANTE IL BIANCO* IMPRÈS A VENÈCIA L'ANY 1538

2.1.1. *Les edicions catalanes*¹¹

El *Tirant lo Blanc* fou acabat d'imprimir per primera vegada a València —a les premses de Nicolau Spindeler— el dia 20 de novembre de 1490, segons llegim al colofó. El mateix colofó ens informa que Joanot Martorell morí abans d'acabar la «traducció» de les quatre parts de què es compon el llibre i que Martí Joan de Galba, «a pregàries de la noble senyora Dona Isabel de Lloris», traduí l'última part. Aquest enigmàtic colofó (on són les quatre parts del *Tirant*?) ha fet córrer rius de tinta sobre l'autoria única o compartida de l'obra; inclús els partidaris de l'autoria compartida no es posen d'acord sobre quina part correspondria a Martorell i quina a Galba. No entraré ara en aquesta qüestió, que no té gens d'importància per al nostre propòsit: a Manfredi ben poc li afectà aquesta qüestió i encara menys influí en la seua traducció.¹² D'aquesta edició, resten hui tres exemplars: un a la Biblioteca de la Universitat de València, un altre a la Hispanic Society de Nova York i un de tercer a la British Library de Londres. Un altre punt sobre el qual s'ha discutit moltíssim és sobre si els tres exemplars corresponen a una impressió o a més d'una: aquest punt ens interessa més i per tant en parlaré més avant. Set anys més tard —a Barcelona— apareix la segona edició catalana del *Tirant*, a les prem-

11. A la Biblioteca Virtual Joan Lluís Vives (*Tirant lo Blanc* [en línia] <http://www.lluisvives.com/bib_obra/Tirant> (consulta: 10 desembre 2007)) es troben les reproduccions facsímils de tots els exemplars de les edicions en català de 1490 i 1497 i les primeres edicions de les traduccions castellana (1511), italiana (1538) i francesa (c. 1737).

12. Sobre aquesta qüestió, es pot consultar l'excurs vi de l'*Aproximació al Tirant lo Blanc* de Martí de Riquer (1990, p. 285-297), on es comenta la bibliografia anterior sobre aquest «afer», i que reprèn (reflectint una opinió hui general de l'autoria única de Martorell) Beltrán (2006, p. 26-27).

ses de l'impressor castellà Diego Gumiel; aquest va concloure el treball de Pere Miquel, que no el pogué acabar perquè morí quan tot just havia començat la faena. Només se'n conserva un exemplar complet a la Hispanic Society de Nova York i alguns fragments a la Biblioteca de Catalunya. El mateix impressor —Diego Gumiel— en publicà a Valladolid una versió castellana l'any 1511 (Mérida, 1993). D'aquesta rara edició, se'n conserven només dos exemplars: un a la Biblioteca de Catalunya i l'altre a la biblioteca del Cigarral del Carmen, a Toledo (Lucía, 2005).

El capítol següent és el corresponent a la traducció italiana de Lelio Manfredi, publicada a Venècia l'any 1538 i reeditada també a Venècia els anys 1566 i 1611. En parlaré d'ací a poc. Més tard fou traduïda —d'una forma prou lliure— al francès pel comte de Caylus, un noble francès. Fou publicada clandestinament a París, potser cap a l'any 1737, amb unes altres tres edicions: 1740, 1775 i 1786, sembla que totes a París, encara que algunes porten com a peu d'impremta Londres o Amsterdam. Un aspecte interessantíssim d'aquesta traducció és el pròleg («Avertissement»), que sembla obra de l'acadèmic Nicolas Fréret i que constitueix el primer estudi sobre el *Tirant*.¹³ És difícil saber exactament sobre quin *Tirant* féu Caylus la seua traducció, però sembla que va tindre davant tant la traducció italiana com la castellana.

A la segona meitat del segle XVIII, finalment, es publicà una versió resumida (seixanta-quatre pàgines) de la traducció francesa a la col·lecció «Bibliothèque Universelle des Romans», apareguda entre 1775 i 1789 (Vila, 1997). Amb aquest *rifacimento*, es tanca el cicle de les traduccions antigues del *Tirant*.

2.1.2. La traducció del *Tirant lo Blanc* a l'italià

Encara que la traducció italiana del *Tirant* publicada a Venècia l'any 1538 aparega dedicada al duc Frederic de Màntua, l'interès per la nostra novella és anterior. Cal retrocedir fins a l'any 1500, quan a les mans d'una jove Isabel d'Este (tenia vint-i-sis anys) arriba un exemplar del *Tirant* (en català, és clar), prestat per Antonia del Balzo. Interessada pels comentaris sentits sobre el *Tirant*, Isabel s'endinsaria en la seua lectura, però hem de suposar que trobaria moltes dificultats i que no trauria gens de plaer llegint un text en una llengua que per a ella seria «externa [...] obscura e fosca».¹⁴ Per aquest motiu, sembla que un dels seus cortesans, Niccolò da Correggio, emprengué la tasca de traduir-lo. No sabem si aquest va encetar la traducció o si tot va quedar en projecte, perquè no ens ha arribat res

13. Per a més notícies sobre aquesta traducció, vegeu dos articles meus (Calvo, 1991a i 1991b) i els de Sansone (1974 i 1992) i Minervini (1993).

14. És un vers de la *Morte del danese*, que ja hem tingut ocasió de citar al capítol anterior (Sansone, 1980, p. 299).

d'aquesta hipotètica traducció. No es pot, per tant, donar per acabada i amb existència real aquesta traducció italiana, com fan alguns (es queixa amb raó Sansone, 1980, p. 297-298). Hem de pensar que no arribà a realitzar-la, almenys de forma completa, perquè si no hauria sigut absurd encomanar una nova traducció, com féu Isabel uns anys més tard a Lelio Manfredi, que li havia dedicat la seua traducció de la *Cárcel de Amor* de Diego de San Pedro, publicada l'any 1514.

Després d'aquell any 1500 no tornem a tindre notícies del *Tirant* a Itàlia fins al 1505, quan, en una carta del 27 d'agost dirigida per Ippolito Vitaliani a Isabel des de Milà, parla de certes gestions que havia de fer amb Leonora da Correggio per tal d'aconseguir el *Tirant*. No sabem si tingué èxit o no. Però tant en un cas com en l'altre, ella en volgué posseir una còpia, perquè en una carta del 13 de gener de 1510 s'adreçava a Jacopo d'Atri amb les paraules següents: «Pregati il nostro signor Cabaniglia che 'l sii contento de pigliare fatica de farni haver un libro spagnolo nominato el Tirante.»

Sembla que finalment n'aconseguí un exemplar i que el donà a Lelio Manfredi perquè el traduïra. Aquest, en una carta enviada des de Ferrara el 5 d'octubre de 1514, comunica que havia encetat ja la tasca. L'interès —especialment de Frederic, fill d'Isabel— queda palès en cartes que ja des de 1515 li solliciten que acabe la traducció i que l'envie aviat. Manfredi sembla respondre a aquest prec en una altra carta del 29 de març de 1515, on diu: «...gli ne mando quattro quinterni, né d'altro doler mi posso se non che non ho scriptor veloce...» Però la realització d'aquesta traducció no era fàcil i la faena s'allargà durant alguns anys. En una carta del 10 de març de 1518, dóna el *Tirant* com ja traduït, però no corregit encara definitivament: «Al presente non ha il *Tirante* da me traducto suon certo.» Frederic, de nou, en una carta del 31 de març de 1519, li exigeix la tramesa de tot el *Tirant* traduït. No mancaren algunes incidències, com la que ens conta Manfredi en una carta del 5 de juny de 1519: «...ben vi supplico, di grazia, vogliati fare mia scusa s'io ho tardato, ché [...] ultimamente quel ribaldo frate apostata che lo scriveva me ne portò via vintiquattro quinterni di mia mano, così come gli avevo scripti nel tradurlo [...] de' quali non ne avevo altra copia; credo che per mio dispetto gli abruciase.» Poc després informa a Frederic que per fi l'ha acabat i que està a punt d'enviar-li'l, en resposta a un missatge que li havia enviat (16 de juny de 1519): «Signor mio, [...] con quella maggior prestezza ch'io potrò, mi ritrovarò a Mantua cum tutto il *Tirante* traducto, e il cavallaro me ne pò esser testimonio, che mi ha visto tradurlo, che ogni dì ho quattro che scrivono...»

Manfredi, a les seues cartes adreçades a Frederic Gonzaga, es mostra sempre convençut que el *Tirante* seria imprès en un termini curt. Tanmateix no en sabem res més fins quasi vint anys més tard, quan és publicat a Venècia, a la impremta de Pietro di Nicolini da Sabbio, per encàrrec de Federico Torresano, l'any 1538.

2.1.3. *Edició utilitzada per a la traducció italiana*

Les diferències observades entre l'original usat i les solucions adoptades per la traducció italiana ens obliguen a preguntar-nos per una qüestió: quin ha sigut el text pres com a base per Lelio Manfredi. Cronològicament, pot haver usat exemplars de les edicions catalanes de 1490 i 1497 o de la castellana de 1511 (Manfredi començà la traducció l'any 1514). L'única forma de saber-ho és confrontant les variants que hi ha entre les tres edicions esmentades i la traducció italiana. Aquella edició que posseïssa el major nombre de variants coincidents amb la traducció italiana haurà de ser considerada el text base. Malauradament, les coses no són tan senzilles, en tractar-se d'un text imprès durant els primers anys de la impremta, amb uns procediments absolutament artesanals, malgrat la incipient mecanització que suposava la utilització d'aquesta invenció recent. Així, ens trobem amb la sorpresa que tots els exemplars conservats —i inclús els fragments— de les dues edicions catalanes presenten variants més o menys significatives.¹⁵ L'explicació d'aquest fenomen es troba en els usos dels impressors, que corregien els primers fulls, incorporant als posteriors aquestes correccions, o les caixes d'impressió que devien ser refetes després d'un accident o per fer un nou tiratge. Aquestes circumstàncies intervingueren sense dubte en l'aventura editorial del *Tirant* del segle xv, com ho proven les ja esmentades diferències entre exemplars de la mateixa edició.

La filiació de la traducció italiana amb l'edició prínceps ja va ser provada per Givanel i Mas a principis del segle xx: en unes taules comparatives demostrà —per primera vegada— com la traducció de Manfredi coincideix amb l'edició valenciana de 1490 i no amb la barcelonina de 1497 i menys encara amb la castellana de 1511, quan aquestes divergeixen (Givanel, 1912, p. 86). Recentment, M. Luisa Indini i Vincenzo Minervini han arribat a les mateixes conclusions en aquest punt (Indini i Minervini, 1990, p. 45). No repetiré, per tant, les llistes dels dos treballs.

Una vegada establert que Manfredi treballà sobre un exemplar de l'edició de Spindeler de 1490, podem plantejar-nos una altra pregunta: podria ser un dels tres exemplars conservats, o un d'idèntic? La pregunta té rellevància si observem —com s'ha dit abans— que tots tres presenten variants, no obstant el fet que si guen considerats una única edició.¹⁶ M. L. Indini i V. Minervini ofereixen una curta llista amb variants de les tres edicions (Indini i Minervini, 1990, p. 45). La

15. Com va demostrar amb proves materials Joan Perera durant la seua intervenció al II Symposium Tirant, celebrat a València l'octubre de 1992 i que va recollir a la seua tesi doctoral (Perera, 1995).

16. Vegeu l'opinió en aquest sentit de Bonsoms, el qual, al començament d'aquest segle, dugué a terme una comparació dels tres exemplars conservats (Bonsoms, 1907, p. 57 i 60). La mateixa opinió manté A. Hauf (Martorell, 1990, cap. i, p. xxviii-xxix).

major part d'aquestes variants són d'un valor probatori mínim, ja que es tracta de variants ínfimes o que poden ser explicades per una major o menor intensitat de la tinta, variants que podien plantejar pocs problemes al traductor:

invisible/i visible
Enedasi/Enedast
departir/de partir
fugire/fugiren

Unes altres, en canvi, tenen més valor:¹⁷

<i>it.</i>	<i>V</i>	<i>L</i>	<i>N1</i>
testare	testar	testar	restar
alteratione	alteració	alteració	altercació
sotto	davall	davall	davant
fussero	fes	fos	fos
infinito	<i>in</i> finida	<i>in</i> finida	finida

Aquests pocs exemples porten els estudiosos italians a considerar que difícilment podem trobar en alguns d'ells l'exemplar que utilitzà Manfredi. I afirmen —un poc temeràriament, al meu entendre— que «se ne deduce que Manfredi deve aver utilizzato una copia, autonoma dagli attuali V, L, N1 e più vicina alla redazione Martorell (-Galba?), pervenutagli attraverso un canale distinto e forse privilegiato, quello della corte di Mantova, cioè, nella quale il *Tirant* era ben noto e apprezzato almeno fin dall'inizio del secolo» (Indini i Minervini, 1990, p. 45). No és aquesta l'única afirmació un poc agosarada d'aquests autors, com veurem.

Les proves aportades em semblen, doncs, febles, especialment si es vol abonar una tesi tan rotunda com la precedent. A més a més, els exemples proposats semblen inclinar la balança cap als exemplars de València i Londres. Per la meua part, n'he localitzat alguns exemples, complementaris dels que fàcilment es poden trobar a l'edició d'A. Hauf (que té en compte els tres exemplars de la princeps). Heus-ne ací els resultats, no gaire diferents dels anteriors:

17. Les inicials que apareixen a la part superior de les columnes són les mateixes de l'article citat: *it.* = traducció italiana, *V* = exemplar de la Universitat de València, *L* = exemplar de la British Library, *N1* = exemplar de Nova York.

<i>it.</i>	<i>V</i>	<i>NI</i>
crescono	recrexen	crexen [a v] v (c. 6)]
lunghe	llargues	furgues (c. 85)
habbate	tingau	negau (c. 116)
che intendono	entesos	encesos [sic] (c. 116)
<i>omissis</i>	illustres	illuieces (c. 134)
trentasette	xxc vii	xxxvii [B ij v (c. 239)]
sto tanto male con voi	en tan mal so mo dieu	entā mal somo diu [B ij r (c. 239)]
e posto caso che l'havestivi	e possat cars vos tinguésseu	e possat cars vos la tinguésseu [B iii v (c. 240)]
discontentezza	descontentació	descontenció [B iii v (c. 240)]
diminuito [...] e non mi vorrà più vedere	desminuït [...] veure'm	desminuït [...] e no volrà més veure'm (c. 240)
esprimere non si potria	nous poria recitar	nos poria recitar [B iii v (c. 241)]

Ben difícil, per tant, resulta establir el text base de Manfredi; no gosaré afirmar que usà un exemplar d'una tradició diferent a la dels tres exemplars coneguts simplement perquè les traduccions del text italià no s'ajusten completament al conjunt de variants de cap dels tres. Pense més aviat que tot s'explica per les vicissituds d'aquella impremta primerenca. Potser quan Spindeler acabà d'imprimir tots els quaderns del *Tirant* (abans de començar l'enquadrernació), hi havia dins del tiratge d'un mateix quadern exemplars tipogràficament diferents. Potser fou degut al fet que hi hagué dos tiratges diferents (com pensen alguns) o perquè alguns quaderns contenien correccions diferents els uns dels altres, segons el moment del procés en què foren impresos. Així, un mateix exemplar —al moment de ser relligat el llibre— podia estar compost per quaderns que pertanyien a moments diferents de la impressió i, per tant, el conjunt de les variants dels diferents exemplars esdevenen múltiples.

Si les comparacions sobre els textos aporten ben poca llum sobre el problema, una recerca —diguem-ne— externa potser donaria millors resultats. L'exemplar de Nova York presenta les diferències més vistoses respecte als altres dos: manca l'orla que envolta el text de la primera pàgina i la lletra M capital que encapçala la dedicatòria (dibuixada més tard amb un estil molt diferent). Al lloc que devia ocupar la citada orla hi ha, en canvi, un escut, també dibuixat amb tinta, flanquejat per unes inicials: una F majúscula a l'esquerra i una F i una G majúscules superposades (la F és més gran) a la dreta. Aquest escut mostra les armes de dues famílies: a la part esquerra, les armes de la família Gonzaga; a la dreta, unes armes desconegudes. No s'ha parlat gaire sobre aquest punt a la bibliografia

del *Tirant*,¹⁸ però es podria suposar que aquest exemplar, que durant molt de temps estigué a la Biblioteca de La Sapienza de Roma, fóra el mateix que pertangué als Gonzaga i potser el mateix que serví a Manfredi per fer la seua traducció. A principis de segle xx, l'advocat valencià Francisco Martínez i Martínez intentà fer una mica de llum sobre la qüestió. Segons ell, la presència d'aquest escut en lloc de l'orla es justifica perquè una part dels exemplars estaven destinats a l'exportació, ja que l'editor Rix de Cura tenia relacions comercials amb Europa (especialment amb Alemanya i Itàlia). Així, es podria haver substituït l'orla per l'escut com una forma d'augmentar l'atractiu del llibre, posant l'escut amb els blasons de dues famílies nobles ben conegudes. Gutiérrez del Caño rebutjà la idea de Martínez, en considerar-la inversemblant. Segons ell, el més probable és que, quan el *Tirant* tenia ja un segle d'existència, el seu propietari va fer dibuixar la lletra M i l'escut a l'espai en blanc de la primera pàgina del seu exemplar, que més tard passà a la Biblioteca de La Sapienza de Roma. Em sembla molt més senzilla i plausible aquesta segona interpretació, que, però, no soluciona el problema: pertangué realment aquest exemplar als Gonzaga, i més concretament a Isabel d'Este? No és probable, almenys aquesta última hipòtesi, ja que en aquell cas esperaríem un escut amb els blasons dels Gonzaga i al costat els ben coneguts de la família d'Isabel, els Este de Ferrara. Si bé el de la part dreta és clarament l'escut dels Gonzaga de Màntua, el de l'esquerra sembla ser l'escut dels Fieschi, potent família genovesa, una branca de la qual residia a la ciutat de Cremona, molt a prop de Màntua (Spreti, 1930, s. v.). Potser algun membre d'aquest últim grup es casà amb un o una Gonzaga. Segons Riquer (després d'haver consultat un especialista italià d'heràldica), l'exemplar hauria sigut un regal fet a Francesca Fieschi, muller de Ludovico Gonzaga (mort el 1540) per Isabel d'Este: això concorda perfectament amb les inicials i els blasons de l'escut d'armes. Hi ha una altra possibilitat no esmentada fins ara per ningú, segons les meues dades. L'exemplar podria ser el de la noble Antonia del Balzo, que hem esmentat abans, ja que un dels seus fills, Luigi Gonzaga, primer duc de Sabbioneta i príncep de Bozzolo, nascut entorn del 1480, es va casar amb una Fieschi, Isabel, i van tindre tres fills: Luigi (que heretà el títol de duc), Ippolita i Giulia.

A l'inventari de la biblioteca d'Isabel d'Este Gonzaga apareixen dos exemplars del *Tirant*, descrits així (Luzio i Renier, 1899, p. 244-245):

Item, un libro del *Tirante lon* [sic] *Blanch*, in spagnolo, in foglio, coperto di coramo rosso.

Item, *Tirante il Blanco*, in foglio, coperto di corame nero usato.

18. Vegeu especialment Martínez (1916, p. 39-43), Gutiérrez del Caño (1918, p. 23) i recentment Riquer (1990, p. 249-250).

Segons Riquer, el primer dels exemplars descrits és l'original català i el segon és la traducció castellana: probablement és així, però no es pot descartar que els dos exemplars siguin en català, ja que tot el que provenia d'Espanya era considerat «espanyol» (cal recordar que a la portada del mateix *Tirant* italià trobem escrit: «Di lingua Spagnola nello idioma nostro per Messer Lelio di Manfredi tradotto»; Manfredi,¹⁹ però, tradueix directament del català i no pas del castellà). No és possible, en canvi, que es tracte de la traducció italiana impresa (cronològicament és factible: l'inventari és de 1540, la impressió de 1538), però la descripció «in foglio» impossibilita aquesta hipòtesi, ja que aquella és «in quarto».

Per tant, l'exemplar conservat hui a Nova York (si és encertat el que diu Riquer) pogué ser el que usà Manfredi per fer la traducció, o també l'exemplar que apareix en primer lloc a l'inventari mencionat. A la primera possibilitat, podrien oposar-se una sèrie de traduccions de les quals la italiana se separa de l'exemplar conservat; sobre el segon exemplar, no podem dir res perquè no s'ha conservat.

2.1.4. *Edicions impreses del Tirante il Bianco*

L'any 1538 apareixia a Venècia la traducció italiana del *Tirant*, amb el títol següent (A):²⁰

TIRANTE IL BIAN-
CO, VALOROSISSIMO CA-
VALIERE: NEL QUALE CONTIEN-
si del principio della cavaleria, del stato et ufficio suo,
dell'essamine che debbe esser fatto al gentile e ge-
neroso huomo che dell'ordine di cavaleria de-
corar si vuole, e come dèe esser fatto il vero
cavaliere, della significatione dell'arme
così offensive come difensive, e quali at-
ti e costumi appartengono al nobile ca-
valiere e dell'honore del quale è
degnò d'essere honorato, con
la morte di Abrain, re e si-
gnore della Gran Canaria,

19. Recordem que Manfredi no és el responsable de la portada, preparada amb tota probabilitat quan ell ja era mort.

20. D'ara endavant ens referirem a les tres edicions de la traducció italiana amb les lletres usades a l'edició de Roma de 1984: A, B, C, respectivament per a la primera (1538), per a la segona (1556) i per a la tercera (1611).

e rotta delle sue genti. Di
 lingua spagnola nel-
 lo idioma nostro
 per Messer Le-
 lio di Man-
 fredí tra-
 dotto.

Nuovamente posto in luce e con ac-
 curata diligentia castigato.

Nissuno ardisca la presente opera sotto il Dominio
 dell'Eccelsa Signoria di Vinegia stampa-
 re, né in altri luoghi stampata ven-
 dere, sotto la pena che
 nel privilegio se
 contiene

I al colofó:

In Vinegia. Nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio: alle
 spese pero del Nobile huomo M. Federico Tor-
 resano d'Asola. Nell'anno della salutí
 fera redentione humana.
 M.D.XXXVIII.

L'obra està editada en un sol volum en quart i consta de: un full amb la portada, quatre fulls sense numerar (el primer amb la «Tavola delle cose che se contengono nella presente opera», el segon i el tercer amb els pròlegs de Federico Torregiano i de Lelio di Manfredi a Frederic, duc de Màntua, i l'últim amb el pròleg al verso i el «Privilegio» per imprimir —amb data del 31 de desembre de 1537— del senat venecià), 283 fulls numerats i un full sense numerar (amb el colofó i el registre dels quaderns).

Les altres edicions²¹ són les següents:

(B) Venècia, Domenico Farri, 1566, en tres volums.

(C) Venècia, Lucio Spineda, 1611, en tres volums.

Hi ha també una edició moderna (Roma, La Tipografica, 1984) d'aquesta mateixa traducció, de la qual parlaré més avant.

Les referències dels principals repertoris bibliogràfics a aquestes tres edicions són unànimes. Tot al contrari passa amb les referides a la traducció francesa, feta pel comte de Caylus i publicada probablement a París cap a 1737. Les clares notí-

21. I no «reedicions», com erròniament diu Martines (1997b, p. 53). Únicament es podria afirmar una cosa semblant de l'última edició respecte a la segona.

cies que els mateixos repertoris donen sobre les edicions italianes esdevenen un munt de referències errades i confuses en el cas de la traducció francesa.²²

La difusió de la nostra traducció (i les respectives edicions) es pot mesurar, entre d'altres formes, esbrinant la quantitat d'exemplars existents a les biblioteques d'arreu del món. És malauradament un aspecte que encara ha de ser estudiat a fons, tot i que la difusió de la nostra novella per Europa durant els segles XVI, XVII i XVIII es va fer, amb tota probabilitat, mitjançant les edicions italianes, ja que ben aviat les edicions catalanes i la castellana van constituir una rara bibliogràfica. La comparació del nombre d'exemplars d'aquestes edicions i de les edicions italianes que han arribat fins als nostres dies dona resultats aclaparadors (tot i que la recerca no ha estat exhaustiva en el cas de les edicions italianes):²³

València 1490	Barcelona 1497	Valladolid 1511	Venècia 1538	Venècia 1566	Venècia 1611
3	1	2	16	6	8

Val la pena detenir-se uns instants en les circumstàncies i les persones que intervingueren en la publicació de *Tirante il Bianco*. L'impressor fou Pietro di Nicolini da Sabbio, pertanyent a una coneguda família d'impressors venecians originària de Sabbio Chiesa (província de Brescia) formada per sis germans impressors, que de vegades treballaren junts i de vegades separats, com en aquest cas. Publicaren molts llibres —sembla que editats amb cura (el *Tirante* n'és una bona prova)— entre 1521 i 1551: en llatí, en grec i sobretot en vulgar.²⁴ Les seues edicions més conegudes són la segona dels *Asolani* (Venècia, 1530) i la de les *Rime* (Venècia, 1535), totes dues del cèlebre gramàtic i literat Pietro Bembo.

Pietro di Nicolini da Sabbio, però, fou només l'instrument material d'un altre impressor, per compte del qual treballà. Es tracta de Federico Torresano (o

22. Vegeu Calvo (1991a). Allí es pot veure la llarga llista de repertoris i obres consultats.

23. Entre les edicions italianes, la que més exemplars ens ha llegat és curiosament la primera, la de Venècia de 1538: n'he pogut localitzar, en una recerca no gaire exhaustiva, setze exemplars (a València, Barcelona, Madrid, Roma, Torí, el Vaticà, París, Metz, Londres i els Estats Units). De la segona edició de Venècia de 1566, n'hi ha cinc exemplars (a Barcelona, Londres, Viena, París i Nantes). I finalment, de la tercera edició italiana, de Venècia l'any 1611, són set els exemplars (a València, Madrid, Barcelona, Venècia, París, Londres i els Estats Units).

24. «...di tutta la produzione della famiglia si può dire che fu abbondantissima e buona» (Ascarelli i Menato, 1989, p. 353). No pensava el mateix l'autora en una altra obra anterior: «...pubblicarono molte edizioni greche, pare, piuttosto scorrette...» (Ascarelli, 1953, p. 182). El catàleg informatitzat *Edit16* (Istituto Centrale per il Catalogo Unico-ICCU: *Edit16 Censimento delle edizioni italiane del XVI secolo* [en línia] <http://edit16.iccu.sbn.it/web_iccu/ihome.htm> (consulta: 10 desembre 2007)) ofereix riques dades biobibliogràfiques i paratextuals d'aquests editors. De Pietro di Nicolini da Sabbio es recullen cent disset edicions en solitari.

Torregiano)²⁵ d'Asola, no sols impressor, sinó també editor, per la qual cosa recorregué als serveis de diversos tallers tipogràfics, com el de Pietro di Nicolini da Sabbio. Pertanyia a una famosa família d'impressors, el més important dels quals fou son pare, Andrea Torresano d'Asola. Aquest donà sa filla en matrimoni al cèlebre Aldo Manuzio, amb el qual treballà en societat. No fou l'únic lligam familiar amb Manuzio, ja que Francesco Torresano es casà amb la seua germana. Mentre visqué Aldo Manuzio, la impremta anà bé, però quan morí i passà a propietat dels fills d'Aldo Manuzio i dels d'Andrea Torresano i començaren les disputes, per causa sobretot d'un d'ells, Giovan Francesco Torresano. El taller romangué tancat entre 1529 i 1533. Des de 1537, Giovan Francesco i el seu germà Federico començaren a treballar pel seu compte, inclús separats. Treballaren amb altres tipografies, a les quals feien encàrrecs. Fou ben proficua la col·laboració amb els Nicolini da Sabbio (sobretot amb Pietro i Giovan Antonio).²⁶ Precisament l'any 1538, Federico publicava, a la impremta de Pietro di Nicolini da Sabbio, la traducció del *Tirant* acabada quasi vint anys abans per Lelio Manfredi.

Poc sabem sobre les motivacions que empenyeren Torresano a publicar el manuscrit de Manfredi, ni com arribà a les seues mans, ni si ho féu per encàrrec d'un altre. Intentaré donar el meu parer sobre aquest punt, ja que poc més es pot fer. Al pròleg escrit per Torresano i adreçat al duc de Màntua, llegim: «Nella quale tutto ciò che v'è di mio a vostra eccellentia consagro e dono, sì per non divertir dalla mente di l'autore come per far palese a vostra eccellentia la servitù che già molti anni humilmente le rendo, oltre che *tutti i libri che contengono virtù non possono con maggior sicurezza uscire in luce che con la protettione di quella nella quale sono raccolte tutte quelle eccellentie che sono degne di un rarissimo prencipe...*» (Martorell, 1984, p. 45; la cursiva és meua). Per tant, el duc ha acceptat la dedicatòria de l'obra, però a partir d'aquestes poques ratlles —mancant a més documents sobre l'assumpte— no podem saber si finançà l'edició o no.²⁷ No era estrany que els senyors finançaren l'edició d'obres que els agradaren: Isabel d'Este Gonzaga donà diners a Manfredi perquè poguera imprimir el *Carcer d'Amore*, que li havia dedicat i que tant li havia agradat;²⁸ el mateix duc Frederic finançà la publicació d'algunes obres del seu gènere favorit, les novel·les cavalleresques. Per

25. La primera de les formes correspon a la pronúncia i a la grafia dialectals; la segona, a una forma toscanitzant.

26. Per a notícies sobre els Torresano, vegeu Ascarelli i Menato (1989, p. 333-334) i Marciani (1971, p. 165-178). També el catàleg *Edit16*, citat en una nota anterior. Aquest catàleg recull només vint-i-nou edicions de Federico Torresano, la qual cosa fa pensar que bona part de la seua producció era encarregada efectivament a impressors locals.

27. Ho afirma rotundament M. Beer (1987, p. 192, nota).

28. «...acceptareti questi pochi denari che vi mandamo, acciò abbiati il modo di mettere l'opera in stampa...» (Zilli, 1983, p. 46).

la seua banda, Torresano insisteix en el fet que ha sigut ell qui ha aconseguit les obres amb esforç i qui ha pagat les despeses de la publicació: «...le opere intitolate [...] e *Tirante il Bianco*, historico, tradotto per messer Lelio Manfredi di spagnolo in lingua volgare, non più stampate, le qual tutte opere ho trovate con gran fatica e spesa...» (p. 50: sollicitud del «Privilegio» a les autoritats venecianes); i al colofó insisteix: «In Vinègia, nelle case di Pietro di Nicolini da Sabbio, *alle spese però del nobile huomo messer Federico Torresano d'Asola*. Nell'anno della salutifera redentione humana MDXXXVIII» (Martorell, 1984, p. 1019; la cursiva és meua).

Torresano afirma que li va arribar a les mans el manuscrit que Manfredi estava preparant quan el sorprengué la mort. És possible que, en un gest de rara generositat (o finalment mogut per la insistència característica de Manfredi), el duc Frederic es decidira a donar diners per a publicar la novella, i que per la mort de Manfredi se'n fera càrrec definitivament Federico Torresano, que es declara, en un altre moment, servidor del duc (quin tipus de servitud?): «la servitù che già molti anni humilmente le rendo» (Martorell, 1984, p. 45). A una reconstrucció dels fets com aquesta s'oposa la probable data de la mort de Manfredi, l'any 1528, deu anys abans, per tant, de la impressió veneciana (Kolsky, 1994, p. 59).

Giuseppe Grilli ha assenyalat els paral·lelismes entre l'actitud de Galba respecte a l'obra de Martorell i la de Torresano respecte a la de Manfredi (Grilli, 1991, p. 414, nota). Galba afirma haver rebut el manuscrit de Martorell i haver acabat la quarta part del llibre per la mort d'aquell. Torresano diu també que li ha arribat a les mans un manuscrit (el de Manfredi) i que ha fet revisar el text. Igual que Galba, Torresano vol deixar clar que hi ha alguna cosa seua: «Hor, essendomi venuta alle mani questa sua tradottione, l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare. Nella quale tutto ciò che v'è di mio a vostra eccellentia consagro e dono, sì per non divertir dalla mente di l'autore come per far palese a vostra eccellentia la servitù che già molt'anni humilmente le rendo...» (Martorell, 1984, p. 45). De la mateixa manera que resulta molt difícil establir la suposada intervenció de Galba al *Tirant*, tampoc podem dir quins elements de la traducció italiana són atribuïbles a Torresano (si n'hi ha); en el cas del *Tirante il Bianco*, no es tractaria d'una part, sinó d'elements corregits ací i allà, ja que Manfredi deixà acabada la seua traducció. No es pot descartar que la menció «l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare» siga només una referència buida, quasi obligatòria, feta per una part per justificar la seua presència en el procés de publicació del *Tirant* i per una altra per fer més atractiu el text al possible comprador. Era molt habitual posar a les portades dels llibres impresos frases d'aquest tipus, amb les quals es volia dir al comprador que el llibre en qüestió s'havia sotmès a un control no sols tipogràfic, sinó també lingüístic, és a dir, que s'havia vigilat la correcció de la llengua emprada per l'autor, fent les correccions necessàries (Quondam, 1983, p. 655 i s.).

He introduït adés un aspecte important: la impremta. No és casual que *Tirante il Bianco* fóra imprès a Venècia. Si Venècia fou durant els primers anys de vida del nou invent una més de les ciutats italianes i europees productora de llibres, poc després n'esdevingué el principal centre no sols italià, sinó també europeu. Hi anaven persones d'arreu d'Europa per fer-hi imprimir els seus llibres (recordem el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve). Venècia gaudia d'unes condicions especialment favorables per al desenvolupament de la impremta i aprofità a més la crisi de les altres ciutats italianes. A la majoria d'aquestes, la impremta estava sotmesa a un doble control, civil (la Cort) i eclesiàstic, mentre que a Venècia la República protegia i afavoria la llibertat d'impressió. Així s'explica la pujada de la producció, espectacular durant la primera meitat del segle XVI: tres de cada quatre llibres editats a Itàlia ho eren a Venècia.

Si enumerem els agents pertorbadors de l'edició del *Tirant*, a més de la possible intervenció de Torresano, cal considerar la interferència segura i inevitable del procés d'impressió, en què el risc d'introducció d'errors era gran, perquè hi intervenien diverses mans: primer —és clar— la mà de l'autor, després el corrector, més tard el caixista, de nou el corrector.²⁹ La figura del corrector esdevé molt important als tallers de Venècia, ja que el nou procés d'edició de llibres exigeix cada vegada més una uniformitat quant a la forma lingüística. Famosos literats treballaren per a les premses venecianes: Dolce, Ruscelli, Sansovino... (Cardona, 1983, p. 52). Si per al llatí es pot observar una unitat més o menys gran en els textos anteriors a la impremta, als textos en llengua vulgar (toscana o no) l'anarquia era general. Al principi, quan aquests tipus de textos eren destinats exclusivament al mercat local, no es tenia gaire cura de la forma lingüística, però quan la impremta esdevé una poderosa indústria que ven a la resta d'Itàlia, la llengua dels llibres s'ha d'adaptar al model conegut pertot arreu (que estava a punt d'esdevenir la llengua literària nacional), el florentí culte del Tres-cents. Però aquest tampoc era uniforme, i per això es dugué a terme una regularització sobretot de l'ortografia. Un moment decisiu en la història de la llengua italiana fou l'edició a cura de Pietro Bembo per a la impremta d'Aldo Manuzio de les poesies de Petrarca l'any 1501, que suposà una revolució davant dels usos anàrquics regnants fins a aquell moment. Aquest procés de «normalització» és possible veure'l ja acomplert pocs anys després, cap a 1540-1550.

El nostre text pertany al període que acabe de descriure i presenta, en efecte, una ortografia prou homogènia, encara que no hi manquen disbarats i algunes divergències, degudes principalment a interferències dialectals. Les diferències són encara

29. Més avant analitzaré els possibles «errors» que he detectat a la traducció, tot intentant identificar quan són deguts a cadascuna d'aquestes mans (errors d'impremta si són deguts al caixista, d'altres si crec observar-hi la mà de Torresano o de l'anònim corrector).

més notables si comparem les obres manfredianes anteriors amb el *Tirante*, almenys tretze anys posterior a la més tardana d'aquelles (el *Poemetto*, anterior a 1525). La comparació entre les traduccions (publicades) i les obres (inèdites) amb la versió impresa mostra una sèrie de diferències que només parcialment es poden atribuir a Manfredi. Altres diferències s'han d'atribuir al procés de «normalització» esmentat abans: potser a això fa referència la frase de Torresano: «l'ho fatta io con nuova lima ripolire e con somma diligenza stampare.» Les diferències són sobretot gràfiques (per tant, no són de gran importància), però també n'hi ha de fonètiques i morfològiques. Ens adonem, per exemple, que el diftong *uo* és quasi absent (excepte en uns pocs casos: *tuoi*, *suoi*...) en les primeres obres (*Carcer d'Amore*, el *Poemetto*), mentre que en les posteriors (el *Paraclitus*, *Tirante il Bianco*) hi és molt més freqüent.

Tirante il Bianco tingué un ressò important, com ho demostra el fet que fou reeditat dues vegades: l'any 1566 i l'any 1611, totes dues a Venècia. L'edició de 1566 (a càrrec de Domenico Farri) presenta una sèrie de variants respecte a la primera:

— Està editat en tres volums en octau.

— Desapareix la divisió en set parts suggerida a Manfredi per a l'edició prínceps (plagiada per Martorell del *Llibre de l'Orde de Cavalleria* de Ramon Llull). La divisió és ara en tres parts, coincidents amb els tres volums.

— La divisió en capítols no sempre és coincident amb la primera edició. Sembla que Farri ha volgut donar una major homogeneïtat a la irregular llargària dels capítols de l'edició anterior.

— Introdueix rúbriques a cada capítol.

— Desapareixen les dedicatòries de Torresano i de Manfredi, així com la petició del «Privilegio» per imprimir l'obra.

— Afegeix al principi una «Tavola de' capitoli».

La tercera edició (a càrrec de l'impressor Lucio Spineda) és pràcticament idèntica a l'anterior, conservant inclús en moltes pàgines la mateixa composició i corregint només errors evidents de l'edició de Farri (Indini i Minervini, 1990, p. 54).

He fet referència anteriorment a l'article de M. L. Indini i V. Minervini, quan he parlat de les edicions catalanes del *Tirant lo Blanc*; aquesta part ha sigut ja comentada i suficientment rebatuda per Albert Hauf a la introducció de la seua edició del *Tirant*. Parlaré ara del que diuen sobre la traducció italiana i sobre les tres edicions antigues. Aquests autors avancen la hipòtesi que l'editor Federico Torresano, quan volgué fer la «ripulitura» de què parla a la seua dedicatòria, féu servir un exemplar de la traducció castellana. És a dir, entenen el concepte de «ripulire» com una voluntat de fidelitat a l'original «spagnolo». Crec més aviat que aquesta «ripulitura» cal entendre-la com una voluntat d'adequació als canons lingüístics del moment, més que no com una voluntat de fidelitat a l'original: em semblaria un poc insòlit aquest interès «filològic» de l'editor Torregiano. Aquests

autors donen a la p. 40 (taula 13) una sèrie d'exemples comparatius, dels quals només quatre em semblen d'un cert valor probatori de la seua tesi:³⁰

A	G	cat.
in questo salso mare	en esta mar salada	en aquesta mar sagrada
più non ti raccordi	poco te as acordado	<i>omissis</i>
che havesse ardire	que no fuesse ossado	<i>omissis</i>
humana compassione	humana compassiòn	humana composició

La resta dels exemples no crec que siguin deguts a la causa que pensen els autors: a l'exemple següent,

A	G	cat.
per esser cuor mortale	porque és coraçòn mortal	per ço com és cors mortal

la traducció italiana es pot explicar per una confusió (n'hi ha més exemples) de les paraules *cor/cors*, o per una deficient impressió de l'exemplar català usat, que no contindria la *s* final. En d'altres, no es troba més que una coincidència en l'omissió de paraules en A i G. Una altra prova, segons ells, és l'ordenació dels capítols 244-246 de l'edició prínceps: «Lo dimostra la disposizione dei capitoli 39-41 del Libro VI (1, capp. 244-246), diversa da quella catalana e, nella sua organizzazione “logica”, produttiva di un risultato migliore dell'analogo ma incompiuto tentativo esperito dal traduttore castigliano» (Indini i Minervini, 1990, p. 39-40). No acabe de comprendre per què l'ordenació del text de l'edició italiana deu estar feta per Torresano sobre l'ordenació que l'edició castellana fa d'aquests capítols: en primer lloc, perquè l'ordenació dels textos castellà i italià és diferent (com ells mateixos admeten), i en segon lloc, perquè no hi ha res que ens impedisca pensar que el mateix Manfredi (traductor minuciós i eficient) corregira l'evident errada de l'original, donant-li la nova ordenació.³¹

Tot seguit afirmen que Domenico Farri féu servir també un exemplar de l'edició castellana del *Tirant* per corregir la primera edició de 1538.³² Per provar

30. D'ara endavant, usaré les mateixes lletres d'Indini i Minervini: cat. (ed. catalana), G (ed. castellana) i les ja assenyalades: A (primera edició italiana), B (segona edició italiana) i C (tercera edició italiana).

31. Aquesta ordenació correspon exactament a la que proposa Riquer (sembla que seguint Aguiló), que hauria consultat el text italià. No és aquest l'únic punt en què l'edició de Riquer —en les seues correccions i esmenes— coincideix amb l'edició italiana. Vegeu-ne altres casos als capítols 224 i 319.

32. «Domenico Farri, in altri termini, ha inteso ‘aggiornare’ l'edizione Torregiani ricorrendo al testo in “spagnola lingua” probabilmente più accessibile dell'originale catalano: lodevole tentativo di riandare alla fonte di quel *Tirante il Bianco* che «il nostro messer Lelio Manfredi [...] tradosse di spagnola lingua nell'idioma nostro» (Indini i Minervini, 1990, p. 53-54).

aquesta afirmació, donen una nova llista d'exemples. Els exemples que proposen (a les p. 52-53, taula 22) em sembla que no proven el que ells volen, sinó que més aviat semblen coincidències casuals: la majoria són simplement omissions de B i C que coincideixen amb altres omissions de G.

A més de tractar d'estudiar la validesa de les proves presentades pels estudiosos italians, voldria plantejar una sèrie de qüestions que poden ajudar a donar un poc més de llum a aquest assumpte:

— Per què un impressor com Domenico Farri presentaria de sobte un interès filològic tan acusat en la reedició d'una obra que en aquell moment seria considerada simplement una novella de cavalleria més entre tantes altres? En aquest sentit, el cas de Torresano es podria explicar millor (era un impressor d'una certa fama) que el de Farri, responsable de la publicació d'un munt d'obres que podríem considerar «frívoles».³³

— Per què s'havia d'inventar noves rúbriques per als capítols si l'edició castellana li les oferia ja fetes? Les rúbriques afegides a l'edició italiana són completament diferents de les de la traducció castellana.

— Hi ha fragments (de vegades extensos) que no apareixen traduïts en cap de les edicions italianes (per exemple, al cap. 76), però sí a l'edició castellana: per què l'editor Farri no aprofità el text castellà per completar l'obra?

— Molts errors d'impremta evidents de la primera edició apareixen repetits a les altres dues, mentre que en l'edició castellana la lectura és la correcta: per què Domenico Farri no se n'aprofità per corregir-los?

— Cap a la fi de la novella (tercer volum de l'edició de Farri), comencen a aparèixer llacunes al text, sense cap justificació aparent. Sembla que l'impressor veia que el text s'acabava i que no hi havia prou lloc a l'últim quadern, per la qual cosa —amb pocs escrúpols, cal dir-ho, si realment ho féu—, començà a retallar. Açò no s'avindria gaire bé amb la imatge d'editor acurat que n'ofereixen Indini i Minervini.

— Si l'editor de la segona edició haguera confrontat seriosament l'edició italiana anterior amb la castellana deuria haver corregit molts més errors: per exemple, el que hi ha al cap. 440 (p. 941 de l'edició Sansone), on la paraula *entonació* és traduïda en *A in otanatione*, que no té cap sentit. Farri, en enllestir la seua edició, comprèn que hi ha una errada, però en lloc d'anar a la traducció castellana (cosa que continue creient improbable) corregeix segons la seua intuïció: *in narratione*.

La teoria d'Indini i Minervini, doncs, no es pot sostenir amb les proves que addueixen. Hi ha, en canvi, arguments que fan pensar en una transmissió del text més senzilla i menys accidentada del que aquests autors pensen.

33. Vegeu, a les llistes finals de Beer (1987), moltes obres de cavalleria impreses per Farri (n'hi figura també alguna de Lucio Spineda).

2.1.5. *L'edició italiana moderna (Roma, 1984)*

La més recent de les edicions del *Tirante il Bianco* és la publicada a Roma l'any 1984, a la casa editorial La Tipografica. El projecte ha sigut enllestit per un grup d'entusiastes catalanòfils italians (compost per A. M. Annicchiario, M. L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio i C. Zilli) dirigit per Giuseppe E. Sansone, autor d'importants estudis sobre literatura medieval i poesia contemporània. Aquesta edició es basa en la de 1538. Els editors, a més, han comparat aquest text base amb les edicions de 1566 i 1611, amb l'original català i amb la traducció castellana, i han donat lloc així al riquíssim conjunt de notes ecdòtiques que acompanya el text italià.

Aquesta edició és precedida per un pròleg de G. Sansone on presenta l'obra al públic italià i situa el *Tirant* en el seu context històric i cultural. Parla també del traductor i de les poques coses que en sabem i esbossa algunes característiques de la traducció, que qualifica d'«operazione di notevole livello sia in ordine alla qualità sia in rapporto alla fedeltà e, complessivamente, di ben maggiore riuscita e aderenza al dettato originale che non quella castigliana del 1511.» Segueixen una síntesi de l'argument del llibre i els criteris d'edició, diferents dels habituals a Itàlia, ja que el més corrent és trobar la grafia normalitzada, en la creença que la grafia d'aquest segle és anàrquica i no respon a la pronúncia real: els editors prefereixen, en canvi —em sembla un criteri justificable—, respectar al màxim la grafia de l'original i intervenir només per normalitzar la puntuació, la confusió *i/j* o *u/v* i uns pocs aspectes més (Martorell, 1984, p. 42).

En línies generals, l'edició és molt correcta, però no hi manquen alguns punts problemàtics, que es refereixen a la forma en què són tractats els errors de la traducció respecte a l'original català. Algunes correccions tenen el seu origen en el fet d'haver pres l'edició de Martí de Riquer del *Tirant* com a punt de partida. El mateix Riquer ha advertit sempre que la seua no és una edició filològica, però com que fins a l'any 1990 pràcticament no n'hi ha hagut cap altra, els investigadors hi han hagut de treballar. L'edició de Riquer presenta errades de lectura respecte a l'original en el qual es basa i, per tant, qui s'aproxime a aquesta edició amb la intenció de fer un estudi lingüístic es trobarà amb algunes sorpreses. Si els editors hagueren fet servir un o més facsímils dels exemplars de l'edició prínceps no haurien tingut certes reliscades, provocades per lectures errades de l'edició Riquer. En done a continuació alguns exemples.

Al capítol 180, el *Tirant* diu: «jamés serà rebut [...] si perfet *efecte* no porta», traduït correctament per «per me giamai non sarà ricevuto [...] se'l non haverà perfettissimo *effetto*»: és a dir, *efecte* a l'original i *effetto* a la traducció. Riquer, en canvi, té la lectura *afecte*, que porta els editors italians a considerar la traducció italiana incorrecta i a corregir-la; assenyalen, a més, el fet «curiós» que la traduc-

ció castellana (que du «efecto») continga el mateix error que la traducció italiana.

Al capítol 125 del *Tirant* de Riquer, llegim: «E per tal un tan gran traïdor com aquest és digne de gran *paor*», traduït per «e però uno tanto gran traditore, come è questo, è degno di gran *laude*.» Davant d'aquesta diferència (*paor* a l'original i *laude* 'llaor' a la traducció), justifiquen en nota que aquesta traducció és deguda al sentit irònic amb què el traductor ha pres la frase i tornen a indicar que la traducció castellana coincideix amb l'«error» de la italiana. Una lectura de l'original els hauria assabentat que l'original porta en realitat *llaor*: per això tenim la traducció *laude* de l'italià i *loor* del castellà. La causa està en el fet que Riquer porta *paor*.

Resulten també discutibles algunes correccions fetes sobre la traducció italiana basant-se en el que diu l'original català, ja que, en certa manera, cal considerar la traducció com una obra amb una certa autonomia, per la qual cosa cal respectar la tasca del traductor i algunes de les solucions aportades per ell: a més a més, aquestes suposades desviacions en molts casos estan justificades plenament i, per tant, les esmenes introduïdes per l'editor són encara més injustificables. Vegem-ne alguns exemples:

Al capítol 125 del *Tirant*, llegim: «E l'una féu pintar, sobre camper verd, *cadennats* d'or d'aquest llong que tanquen les portes; e era plena, tota la bandera, d'aquells *cadennats*», traduït per «e nell'una fece dipingere, sopra campo verde, *chiare stelle* d'oro, e di *chiavistegli* che serrano le porte; et era tutta piena la bandiera di quelli *chiavistegli*.» L'edició italiana corregeix la primera traducció (*chiare stelle*) en *chiavistegli*, com en els altres dos casos. Per a mi, açò no està del tot justificat: per una part, contrasta amb la tendència del traductor (que exposarem més avant) de no repetir gaire prop al text una mateixa paraula, si ho pot evitar; i ací és repetida tres vegades! No es pot descartar que Manfredi haja volgut evitar voluntàriament una de les tres repeticions donant al text una nota «poètica» amb la traducció *chiare stelle*, la qual seria més una desviació (voluntària) del traductor que un error d'impremta, com creu l'edició italiana.

Al capítol 453, llegim: «ha rebut encara augment i *ampliació* la corona, honor i exalçament e grandíssim repòs», traduït per: «alla corona aumento, *applicazione*, honore, essaltamento, riposo grandissimo.» La solució italiana (*applicazione*) és un error evident i així ho interpreta l'edició Sansone, però la corregeix amb la paraula *amplificazione*, introduint més lletres de les que calia, segons la meua opinió, ja que hauria bastat escriure *ampliacione*, mot perfectament normal i documentat.

Amb aquestes petites notes, he volgut mostrar alguns dels errors d'aquesta edició moderna de la traducció italiana de *Tirant lo Blanc* que, malgrat tot, és un treball molt estimable i en línies generals correcte, encara que presente —com és normal en qualsevol obra i més encara en una de tan extensa com aquesta— algu-

nes imperfeccions. És d'agrair per damunt de qualsevol altra consideració que hagen posat a l'abast dels estudiosos i del públic en general aquesta bona edició de la valuosa traducció italiana del *Tirant* de Lelio Manfredi.

2.2. ANÀLISI DE LA TRADUCCIÓ DE LELIO MANFREDI, *TIRANTE IL BIANCO*

El concepte de traducció ha sigut definit de moltes maneres. Una de les definicions més conegudes (citada sovint i acceptada per altres autors) és la de Nida i Taber: «La traducción consiste en reproducir, mediante una equivalencia natural y exacta, el mensaje de la lengua original en la lengua receptora, primero en cuanto al sentido y en segundo lugar en lo que respecta al estilo» (Nida i Taber, 1986, p. 29). És a dir, s'insisteix en la transmissió del contingut abans que de la forma, sense, però, ignorar-la.³⁴ Altres autors, com Benjamin o Nabokov,³⁵ partint de la idea que les llengües són sistemes perfectes i tancats que expressen el «geni» del poble que les parla, han negat, des del punt de vista teòric, la possibilitat de la traducció (Newmark, 1992, p. 69). Tanmateix és difícil negar l'evidència de l'activitat traductora, que sovint dona excel·lents resultats. El concepte fonamental que fan servir Nida i Taber és el d'*equivalència dinàmica*,³⁶ segons el qual la traducció ha de produir en el receptor el mateix efecte que el text original produí sobre els seus receptors (lectors o oients). No hem d'oblidar, però, el paper que juga la forma del text, ja que l'efecte de dues traduccions diferents d'un mateix text no és lògicament el mateix. Malgrat que hi haja un cert acord teòric en certs ambients, la realitat és que existeixen molts tipus de traduccions que van des de la més lliure (que no sabia si qualificar realment de «traducció») fins a la més literal (la traducció «mot a mot»). Aquest últim tipus és el que preconitzen els qui neguen la possibilitat efectiva de la traducció, ja que deixa veure clarament la forma de la llengua de partida. Altres teories insisteixen més o menys sobre el grau de fidelitat a la forma, tot aclarint que el més important és transmetre el sentit del text original. Personalment compartisc el concepte de traducció que defèn Newmark (1992, p. 99): «Mi tesis, sin embargo, es que la traducción literal, si consigue la equivalencia referencial y pragmática con el original, es perfectamente válida y no hay que evitarla.» Aquesta idea és especialment adient quan es tracta de dues llengües molt pròximes, com el català i l'italià: molts traductors tendeixen, equivocadament al meu entendre, a traduir paraules i estructures idèntiques en les dues llengües amb altres de diferents, per tal d'allunyar-se de la llengua del text original.

34. Opinions del mateix tipus tenen García Yebra (1984), Newmark (1992) i Hurtado (1990 i 2001).

35. S'hi podria afegir Ortega y Gasset (amb la seua famosa sèrie d'articles intitulats *Miseria y esplendor de la traducción*).

36. Newmark (1992, p. 73) l'anomena «efecte equivalent».

Ara, però, ens trobem davant d'una traducció feta fa quasi cinc segles, amb uns criteris i una perspectiva completament diferents dels nostres. No podem criticar ni retraure a Manfredi errors que ens poden semblar evidents, però que en aquell moment passaven desapercebuts, principalment per dues raons: perquè les bases teòriques de què partia Manfredi eren diferents de les actuals (Newmark, 1992, p. 254) i, en tot cas, mínimes (açò no vol dir que un traductor actual parteixi per fer la seua faena d'una sòlida teoria de la traducció, ans al contrari, és poc habitual) i perquè les eines auxiliars de què es pogué servir (diccionaris, gramàtiques...) eren inexistents i només comptava amb els seus coneixements i la seua perícia.

Fins a la fi del segle XVIII no hi ha les primeres reflexions teòriques amb una mica de mètode, que clouen una etapa caracteritzada per reflexions aïllades que freturen de consistència metòdica (Santoyo, 1987, p. 9; Hurtado, 2001, p. 104 i s.). Les principals aportacions teòriques prèvies a la tasca traductora de Manfredi foren principalment les de Ciceró (seguit després per Horaci i Quintilià) i les de sant Jeroni. Ciceró defèn la traducció del sentit abans que la traducció formal, mot a mot (*verbum pro verbo*), criticant els qui segueixen aquesta tendència. Sant Jeroni té una posició molt semblant, però especifica que la traducció pel sentit (*sensum de senso*) no pot ser aplicada igualment a tots els textos: als textos sagrats s'ha de mantenir la fidelitat a la paraula (Kelly, 1979, p. 205-208; Mallafrè, 1991, p. 20-21). Aquesta darrera és l'actitud que prendran molts dels traductors medievals. Amb el Renaixement i l'Humanisme, es tornarà a donar prioritat al sentit, malgrat que en la traducció de textos sagrats perdure el mètode del «mot a mot» (fer el contrari podia ocasionar disgustos greus amb la Inquisició). Manfredi, persona de formació humanista, es remetrà a les fonts clàssiques (cita Horaci al pròleg d'una altra traducció atribuïda a ell: Flores, 1521) i realitza una traducció en la qual intenta —parafrasejant el que es diu al pròleg alludit— posar en bon italià allò que estava en bon català, tot tenint en compte que cada llengua posseeix característiques lingüístiques pròpies que no es poden reproduir servilment en l'altra.

Abans de passar a l'estudi detallat de la nostra traducció, voldria fer algunes remarques terminològiques sobre dos termes que es trobaran a les pàgines següents i que s'utilitzen sovint amb diferents significats: literalitat i fidelitat. El primer dels dos conceptes —literalitat i el concepte de traducció literal que se'n deriva— és certament elàstic, ja que «admite grados de libertad en la traducción» (García Yebra, 1984, p. 328). Quant al segon —fidelitat—, ja hem vist com també es tracta d'un concepte un poc elàstic, ja que oscil·la entre la fidelitat sols al sentit o sols a la lletra (la forma), amb diversos graus intermedis. Usaré aquestes paraules en el sentit que segueix:

— Traducció *fidel*: és aquella que recull exactament el sentit del text de la llengua original (LO), utilitzant les paraules i estructures gramaticals de la llengua

de traducció (LT) més semblants possible a les de la LO, sense forçar, però, la gramàtica de la LT.

— Traducció *literal*: és aquella que recull les paraules i estructures del text de la LO amb les paraules i estructures més semblants possible formalment de la LT, sense que hi haja una correspondència de sentit entre els dos textos i violant si és necessari les regles de la gramàtica de la LT.

Partint de tot l'anterior, analitzaré en la resta de les pàgines d'aquest capítol una sèrie d'aspectes de la traducció italiana del *Tirant* que em permetran donar un judici crític sobre la seua qualitat. Les conseqüències d'aquest judici són importants, ja que implicaran una major o menor adequació d'aquesta traducció per a la comparació de les dues llengües que faré al capítol següent: si la traducció resulta extremament lliure, la comparació mot a mot que vull fer no tindrà raó de ser.

2.2.1. *Desviacions en la traducció*

Un dels elements principals que permeten valorar una traducció és l'estudi dels seus errors. Aquestes errades poden ser degudes a moltes causes i per això la seua classificació és sovint difícil.³⁷ Hem de considerar a més el tipus de text de què es tracte, perquè no trobarem els mateixos errors en un text medieval i en un text renaixentista, com és el nostre. El motiu és la diferent concepció que sobre la tasca del traductor i sobre el fet mateix de traduir hi havia en aquests períodes. També és important la llengua de la qual es parteix, ja que era molt diferent traduir del llatí (la llengua culta per excel·lència) i traduir d'una llengua romànica. A les diferents llengües de la Romània fins i tot els termes eren sovint diferents: a Itàlia es parlava de *volgarizzare* en el cas del llatí i de *traslatare* en el cas de les llengües romàniques.³⁸ Durant l'edat mitjana, la traducció es realitzava generalment mot a mot, sense tindre gaire cura de la transmissió del sentit correcte del text original. S'aprofitava el fet que existira un mot amb la mateixa arrel en la llengua d'arribada (malgrat que no tinguera el mateix significat) per traduir d'una forma excessivament literal. Els problemes de comprensió del text es deixaven a cura de

37. Tal com afirma Curt Wittlin als seus treballs sobre traduccions medievals, en què els diversos errors no sempre són classificats de la mateixa manera. García Yebra (1984, p. 65-66) distingeix dos tipus d'errors: aquells que són provocats per l'autor original i aquells que són atribuïbles exclusivament al traductor (per atorgar a una paraula un sentit que no té o que no és el que li correspon pel context). Newmark (1992, p. 255-257) distingeix entre errors referencials (els que tenen relació amb el món extralingüístic i no amb les paraules) i errors lingüístics (deguts a ignorància de la llengua de què es tradueix).

38. Vegeu, per a la història i les denominacions del concepte de «traduir» a Itàlia (i també en altres llocs), Folena (1973). Caldria corregir en aquest article la data que dóna Folena com a primera documentació de la paraula *traduir* en català (1507), ja que apareix usada tres vegades al colofó del *Tirant* de 1490. Per a una visió ben documentada de la qüestió, vegeu Colón (2001).

posteriors comentaristes, que s'encarregarien d'explicar els passatges obscurs. Amb el pas a l'Humanisme, la concepció de la traducció canvia substancialment: hi ha un respecte major tant pel text original com pel futur lector, ja que s'intenta fer-li arribar un text com més clar i bell millor, tot intentant transmetre el sentit de l'original. Amb aquest canvi, la figura del traductor en pateix un altre no menys important: es passa del traductor anònim de l'edat mitjana, que no rebia normalment cap reconeixement, al traductor humanista, el nom del qual —i inclús la fama— en certs casos ha arribat fins als nostres dies. En aquesta última situació es troba el nostre traductor, Lelio Manfredi, que gaudí d'una certa celebritat en aquesta vessant de la seua producció, encara que la seua vertadera vocació sembla haver sigut la d'escriptor.

En totes les èpoques, el traductor ha comès errors: són inevitables en una tasca de vegades molt difícil. Però els errors no són i no han sigut iguals sempre. Des d'un punt de vista històric, ens adonem que els diferents plantejaments respecte a la traducció que enuncitava abans determinen les característiques dels possibles errors. Un altre fet fonamental és la diferència que hi ha entre textos manuscrits i textos impresos (com el nostre). Moltes de les traduccions manuscrites es feien seguint un mètode en què el traductor dictava la versió a un escrivà, que prenia les paraules de la boca d'aquell —de vegades prenia inclús les correccions sense esborrar l'errada: són allò que Wittlin (1979, p. 599 i s.) anomena *semicorreccions*—; la transmissió es feia també a través de copistes, cadascun amb la seua personalitat, la seua habilitat i els seus defectes. En aquest treball en cadena, anaven introduint-se dins de cada nova còpia nous errors. Si es tractava d'un text imprès, el procés era una mica diferent. El traductor preparava un original de la traducció, que anava posteriorment a la impremta on, moltes vegades, un corrector o editor (en el *Tirant* italià, Federico Torresano) llegia i preparava l'original per passar-lo als caixistes, que componien les pàgines que anaven directament als tòrculs. De vegades, es podia fer alguna correcció sobre els primers fulls impresos, però generalment s'arribava massa tard, quan ja havien sigut impresos tots els exemplars. Lògicament —i a diferència del que ocorria amb els manuscrits—, no tindrem variants successives com les introduïdes pels copistes, ja que tots els exemplars d'una mateixa edició eixien pràcticament idèntics.³⁹

Una part dels errors poden ser atribuïts a tot aquest procés o a les persones que hi intervenien. Hi ha, per exemple, una sèrie d'errades atribuïbles al caixista, que podia enganyar-se fàcilment component les paraules i les frases: són identificables perquè donen lloc a paraules inexistents o a paraules que desvirtuen completament el sentit d'una frase (moltes vegades, sols capgirant una lletra tot torna

39. Això és cert per a l'època posterior als incunables, ja que aleshores (i el *Tirant* de 1490 n'és una bona prova) les variants entre els exemplars podien ser notables.

al bon camí). Tanmateix no sempre es pot identificar amb seguretat l'origen de l'error. Tot seguit oferisc una classificació de totes les errades que he cregut observar en la meua comparació del *Tirant lo Blanc* amb la seua traducció italiana. Per a la classificació, m'ha sigut d'ajuda el model emprat per Wittlin als seus treballs, encara que pel fet de ser la nostra una traducció que no és medieval ni manuscrita (no es coneix cap manuscrit de la traducció de Manfredi), la tipologia de les errades serà diferent: per exemple, les falses aglutinacions i deglutinacions de paraules, tan habituals a les traduccions medievals, són rares al nostre text. S'hi troba, en canvi, una nova categoria inexistent en aquells textos: els errors d'impremta.

Anomenarem *desviacions* tots aquells casos en què Manfredi s'allunya d'allò que esperariem llegir si s'haguera traduït seguint el concepte de traducció *fidel*. El corpus de casos presenta una gran varietat, ja que aquestes desviacions poden respondre a causes molt heterogènies.

El primer criteri aplicat per a la seua classificació ha sigut el d'*acceptabilitat* o *inacceptabilitat* de la desviació. Amb el concepte d'*acceptabilitat* s'indica que moltes vegades es dona l'*equivalència dinàmica*, de manera més o menys pronunciada, ja que hi ha elements en el context que justifiquen una determinada forma de traduir que a primera vista (o considerada en un context aïllat) podria semblar errònia. Altres vegades, en canvi, no hi ha cap element evident que permeta acceptar d'una manera o d'una altra la idoneïtat de la solució proposada per Manfredi.

El primer grup s'ha subdividit segons hi haja hagut ignorància de la llengua de partida o bé una possible distracció o un error de lectura, o bé una llibertat excessiva del traductor envers el seu text base.

El segon grup forma part també dels errors inacceptables: a diferència dels primers, però, són independents de la voluntat del traductor, ja que responen a factors com la preparació del manuscrit per a l'edició o la composició de les planxes a la impremta.

El tercer grup ha sigut dividit en uns altres tres. Un primer i més nombrós correspon al d'aquelles desviacions que d'una forma o l'altra estan justificades pel context. La justificació pot vindre del context immediat (la mateixa frase) o mediat (el paràgraf o una unitat superior). Un grup més petit dels exemples proposats s'explica per la presència en el context immediat o mediat de dues aparicions de la mateixa paraula catalana, que sistemàticament són traduïdes en italià amb dues paraules diferents. L'últim és constituït per aquells casos en què la desviació sembla obeir a una voluntat del traductor d'esmenar errades que creu detectar a l'original de Martorell.

Tot seguit es trobaran només les errades que pertanyen a les paraules considerades al buidatge (per tant, no tindrè en compte errors com «que d'ells serem vencedors / che di loro vincitori saranno» —capítol 239—, que afecten la persona del verb però no un lexema) i les errades que comprometen el sentit d'una paraula.

la o d'una expressió. No apareixeran, doncs, errors referits al nombre gramatical o a la persona verbal, els articles, les preposicions, etc., que, en canvi, es troben indicats sistemàticament a l'edició Sansone (Martorell, 1984). No he considerat tampoc les diferències registrades a la segona i tercera edicions italianes, sinó sols les de la primera respecte de l'original valencià.

Encara que la classificació i la identificació d'allò que he denominat «desviacions» siga difícil —i que en un cert nombre de casos no n'estiga del tot convençut—, he considerat preferible donar-los de la forma que segueix —amb els riscos que comporta—, que no donar-ne una llarga llista ordenada per capítols o per ordre alfabètic, que aportaria ben poc a l'estudi.

2.2.1.1. Errors de traducció imputables al traductor

2.2.1.1.1. PER UN DEFICIENT DOMINI DE LA LLENGUA DE PARTIDA

En aquests casos, l'autor ha intentat traduir una paraula (o el sentit d'una paraula) que no coneixia i ha errat. És difícil endevinar els motius exactes de cadascun dels errors o intentar donar una classificació més detallada d'aquest grup, que és el més nombrós. Malgrat la quantitat d'errors, no cal pensar que la faena del nostre traductor s'haja de censurar severament, ja que en una obra de la grandària del *Tirant* no sembla una quantitat excessiva. A més a més, es tracta sovint de *mots difícils* (en la terminologia de Wittlin), és a dir, paraules amb les quals el traductor estaria menys familiaritzat. Els he dividit en dos grups:

— En el primer, és evident que hi ha hagut una atracció paronímica o paretimològica, és a dir, s'ha traduït amb una paraula italiana molt semblant a la catalana, però amb significat diferent.

— En el segon grup, també de paraules «difícils» però sense una possible semblança amb una paraula italiana, el traductor ha fet una hipòtesi sobre el significat de la paraula catalana que ha resultat errònia.

2.2.1.1.1.1. Atracció paronímica amb una altra paraula catalana

abellir/abbellire

Dubte tinch no m'abellís la vista de alguna de aquestes donzelles / Io ho gran dubbio che tanto no [m']abbellisca la vista di alcuna di quelle donzelle (172); volgué altra volta temtar de paciència a Tirant si li abelliria la corona del regne / volse un'altra volta tentare Tirante de patientia se la corona del regno gli abelliria (330).

aiguada/acqua

Prengueren aquí ayguada e, les fustes ben avituallades / Presero qui acqua, e le fuste molto bene si fornirno di vettovaglie (112).

allenegat/alienato

lo teu tan allenegat parlar merexedor era de resposta / il tuo tanto alienato parlare era degno di risposta (251).

altar/alterare

e par-me que més vos han altat paraules que fets / parmi che più vi habbiano alterato parole che fatti (232).

altar-se/alterarsi

de guerra no se n'alta gens / della guerra niente s'altera (182).

arròs/a rostro

E·l·ls foren molt ben servits de gallines e capons, e de faysans, de aroç e cuscusó, e de moltes altres viandes e de molt singulars / e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rostro et a lessò, e di molte altre vivande (137).

benifet/beneficio

tals, emperò, que no sien ha amor forçats per armes ne aguts per diners, mas per benifets, mèrits e fe. / tali però che non siano sforzati all'amore per armi né havuti per denari, ma per beneficii, meriti e fede (143).

blat/biada

Axí us ne pren com fa al laurador com vol segar lo blat, que sega la espiga buyda. / Così avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota (298); així tremolava lo meu cos com l'aresta del blat com la toca lo vent / e così tremava il cuor mio come fa la spica della biada quando la tocca il vento (319).

bogia/bolgia

E aquest rey era son germà, conexent-lo molt bé en les armes, e sobre lo bacinete que portava una gran bogia tota d'or ab moltes pedres precioses que tenia entorn. / E questo re era suo fratello e, conoscendolo molto bene a l'arme et all'insegna che portava sopra al bacinetto, la qual era una gran bolgia tutta d'oro che molte pietre pretiose intorno havea (340).

braó/braccio

féu pendre una corda e dix a l'hu de aquells que liguàs a tots los altres les mans detràs e alt en los brahons / fece trarre una corda e disse all'un di quelli che legasse a tutti gli altri le mani di dietro et alto nelle braccia (105).

canyamó/cinnamomo

Bo serà, senyora, que la magestat vostra prenga huns pochs de canyamons confits ab hun got de malvesia / Bon saria, signora [...] che la maestà vostra prendessi un poco di cinnamomo confetto con un bicchiero di malvasia (260).

carmesi/ormisino

E totes aquestes tendes [...] de part de dins eren de carmesí / E tutte queste tende [...] erano dalla parte di dentro di ormesino (68).

cavalcador/cavalcatura

Phelip pres del braç a la infanta e portà-la fins al cavalcador / Philippo prese la infanta a braccio e la condusse fino alla cavalcatura (109).

coberta/coperta

quasi resplandent ab elm o cuberta deaurada / quasi risplendente come elmo o come coperta dorata (143).

dejorn/di giorno

Tirant pregà al rey de Sicilia que's recullissen dejorn / Tirante pregò il re di Sicilia che di giorno si raccogliesse (408).

desgrat/disgratia

diguí a la Viuda Reposada e a Stefania lo desgrat que mostràveu haver de mi / dissi alla vedova Riposata et a Stephania la disgratia che mi pareva haver con voi (210); que no digués alguna bajania que vingués en desgrat de la infanta / che non dicesse qualche insolentia, ch'el venisse in disgratia della infantia (101).

anar destentat/estendersi

en dos dies seràs senyor de tot lo regne, e no iràs destemtata per les cauteloses vies / sarai signore in due di di tutto il regno, e non ti andarai estendendo per indirette vie (309).

desvarió/varietà

la mia cara, tornada groga, feya tota la mia cambra malenconiosa, parlant de mi diverses desvarions / la mia faccia, divenuta gialla, tutta la mia camera malinconica faceva, diverse varietà parlando (284).

dia cert/un certo giorno

e assignà dia cert que tothom fos prest per partir / et assignò un certo giorno ch'ognun per partirsi apparecchiato fusse (409).

doblat/doppio

lo mantenidor encontrà a Tirant enmig de la bavera del bacinet e passà-la-y tota doblada e alt en lo revol del peto de les plates, e nafrà'l un poch en lo coll / il mantenitore incontrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto e passogliela tutta doppia, e dall'altro, col movere del petto nell'entrare dela punta, ferillo un poco nel collo (59).

encarir/far parere caro

Mas, per què vull ab tan superflues paraules encarir crim de tan gran Legea? / Ma perché voglio io con tante superflue parole fare parere cara la colpa di tanta enormità? (268).

enconar/rincorare incarnando

e axí lo enconà en la sanch de aquell moro / e così lo rincorò, incarnandolo nel sangue di quel moro (25).

endret/diritto

l'aygua era tanta en aquell endret que no podien passar sinó ab gran treball e perill / l'acqua era tanta che, se non con gran travaglio e pericolo, in quel diritto passare non la potevano (286).

enutjós/invidioso

sia certa la tua industriosa ventura que, sens tarda, de cruels y animoses armes li serà feta enujosa experiència. / sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperientia (426).

estat/state

havia stat ab les finestres tancades / era di state con le finestre serrate (118).

força/forse

Força que'm desplauria a mi que Ypòlit fes semblant? / Forse che mi dispiacera che Hippolito similmente facesse? (233).

forja/foggia

La vexella d'or y la d'argent, molt ben obra-da d'esmalts e delicada forja / i vasi d'oro e

quelli d'ariento ottimamente lavorati di smalti e di delicata foggia (452).

galiota/galeazza

ell féu armar totes les fustes qui eren restades, lo nombre de les quals era ccccxv fustes, entre naus e galeres e galiotes e lenys. / egli fece armare tutti gli altri che rimasti gli erano, il numeri de' quali, fra navi, galere, galeazze e fuste, ccccxv fu (424).

ginyar/generare

no basteu a conéxer les pratiques vils e desonestes que en aquest palau se mantenen e-s ginyen e tracten? / non seti sufficiente di conoscere le pratiche vile e deshoneste che in questo palagio si mantengono, si generano e si trattano? (266).

incogitadament/incognitamente

no volria que prenguésseu algun dan en la vostra virtuosa persona incogitadament / non vorrei che incognitamente nella vostra virtuosa persona alcun danno prendesti (125).

incogitat/incognito

a hora incogitada, quasi a la mija nit, ells tiraren son camí / ad hora incognita, quasi alla mezzanotte, al camin loro si ne tornorono (349).

llavor/lavoro

deliberà de sembrar en la cort de una molt bona lavor qui-s nomena zizània / deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania (264); són plenes de lavor d'espínachs, los quals són tots de coure / sono piene di lavoro de tribuli e sono tutti di cupro (24).

lleu/lieve

No tinch altre desig en aquest món sinó que la ves açotar per vila tota nua, ab leus de vaqua / Io non ho altro desiderio in questo mondo se non di vederla scappare per la villa, tutta nuda, con lievi di vacca (226).

manllevats/a man lavate

ab robes de or e de seda manlevades / con rubbe d'oro e di seta a man lavate (127);

tot lo que diu la novia és manllevat / tutto quello che ella dice è a man lavate (220).

mantellina/mantello

sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre [...] ab mànega e mantellina la dita roba / sopra alla gonna havea una robba francese de raso negro [...] con le maniche a mantello (450).

meneig/minaccia

Lo meneg de vostra lengua / Le minaccie di vostra lengua (148).

nota/nota

sens gran nota e punició / senza gran nota e punitio (76).

ops/opere

aquell no té verdadera amor qui no la mostra als obs. / Quello non ha vero amore che alle opere no 'l mostra (362).

ormejar/seguire l'orme

dareu major la claror del vostre illustre valer e linatge, ja ormejats de vostres moltes singulars speriências, portareu per bandera la sperança de certa sdevenidora victòria / la chiarezza dil vostro illustre valore e progenie maggiore fareti. E, seguendo l'orme delle vostre singularissime esperientie, la speranza della certa vettoria futura per bandiera portareti (402).

panís/pane

Regonegueren tot lo castell e trobaren-lo fornit de moltes virtualles, ço és, de mill e de forment, dacça e panís per a set anys / Cerconono alhora tutto il castello, e fornito di molte vettovaglie, cioè di miglio, di formento, di farina e di pane, per sette anni il trovarono (317).

pectió/petitione

mas no de molts. Studiar que sàpia conéixer lo amich del lagoter o suau enemich, plaentli verdaderes lahors, estímol o pections de virtuts / Ma non dèe molto studiare per saper cognoscere l'amico dallo adulatore e soave nimico; piaccendogli le vere laudi e gli stimoli e petitioni di virtù (143).

pítxer/bicchiero

l'albanés se acostà hon stava l'argent e furtà

hun picher d'argent molt gran e ben daurat / l'albanese se accostò dov'era l'ariento et un bicchiero molto grande e ben dorato rubbò (312).

planament/pienamente

cascú demanava sa justícia com mester era e era'ls feta planament / ciascuno, quando gli era bisogno, la sua giustitia addimandava, la quale pienamente gli era fatta (334).

planament/propriamente

la qual, planament rahonada, feredat de tan spantable crim e admiració porta ab si / Ché, propriamente parlando, bestialità dire si doveria de tanto spantevole peccato che ammiratione porta con sé (268).

pols/polso

començà-li a fregar los polsos / a fregare gli polsi gl'incominciò (410).

tenir present/presentire

Senyor, lo vostre capità té present tot lo mal que s'és seguit / Signore, il vostro capitano ha presentito tutto il mal che è seguito (288).

pudir/reputarsi

A mi no put honor / Io non mi reputo honore (161).

ras/razza

volia mudar les cortines de ras / voleva mutare le coltrine di razza (260).

recel/gelosia

La festa e la alegria deixau-la per al lit, hon no y haja temors mesclades de recel. / La festa e la letitia lasciatila per il letto ove non sia timore alcuno admisto con gelosia (218).

recelós/geloso

Qui serà aquell qui lo seu cor puga asegurar que tostemps no sia recelós? / E chi sarà quello che il suo cuore possa assicurare che sempre non sia geloso? (227).

redubtat/riputato

hom reduptat / huomo riputato (143).

repeló/riparo

Lo rey, companyó seu, per no haver altre repeló, donà dels genolls en la dura terra / Il re suo compagno, per non havere alcun altro riparo, s'inginocchiò in terra (166).

replegar/ripiegare

ara és temps que culles e replegues / hora è tempo che tu raccogli e ripieghi (143).

repropi/reprovat, reprovato e nemico

sou lo més descominal cavaller e repropi d'amor que jamés naxqués en lo món / seti il più disconveniente cavaliere e reprovato d'amore che giamai nel mondo nascesse (282); Après, nostre Senyor poria-us demanar les penes de cavaller repropi d'amor / Dopo il Nostro Signor vi potria domandare le pene di cavaliere riprovato e nemico d'amore (280).

restaurar/ristaurare, restaurare

puix ab novella speranza [de] restaurar ma vida / cercarò con nuova speranza ristaurare la mia vita (205); E ab furor extrema anà lo Duc ab l'espasa alta devers lo metge, lo qual, per restaurar la miserable vida, volgué fugir / E con estremo furore, con la spada alta, il duca verso il medico andò, il qual, per restaurare la vita miserabile, volse fuggire (239); Déu volgué que pres en una illa petita, e allí es restaurà / Iddio vuole che una picciola isola prese, e lì si ristaurò (296).

ros/rosso

cabells molt rossos / capelli rossi (71b).

rossor/rossezza

stava admirat dels seus cabells, qui de rossor resplandien / stava con admiratione degli suoi capelli che di rossezza resplendevano (119).

sobretaula/a tavola

Estant un dia sobretaula / Et essendo un dia a tavola (68); E stant lo rey sobre taula, vengué molt gran pluja / Et essendo il re a tavola, venne una grande pioggia (109).

de sol a sol/solo

que daven licència a cinch cavallers que cascun dia staven de sol a sol ab lo rey. Com venia la nit, tornaven-se'n en lo lur camp / davano licentia a cinque cavalieri che, ciascun giorno, soli col re fussero e, quando veniva la notte, al campo se ne tornassero (321).

en tant que/et infra tanto, intanto che

e rebatia-li molts colps, en tant que-l rey hermità li tirà un gran colp / ribattendogli molti colpi, et infra tanto il re eremita, con un gran colpo (19); e féu allí un singular fet d'armes, en tant que vostre marit se n'entrà / e lì si fece uno singular fatto d'armi, intanto che vostro marito se ne entrò (18).

tea/tiglio

la tenia plena de lenya e de tea, ruxat tot ab oli perquè cremàs bé / già havea piena di legna e di tiglio bagnato tutto con oglio, acciò che meglio abbruciasse (106).

terrat/terra

E aseguets en lo payment del terrat, passam moltes rahons de consolació / E, posti a sedere nel pavimento della terra, molte parole di consolatione dicessimo (262).

toca/tonaca

posà la tocha que portava al cap de la lança e féu senyal de segur / puose la tonaca che portava al capo della lancia, e fece signal di addimandare sicurezza (149).

torba/disturbo

ab la torba del combatre non les havien vis-tes fins en aquella hora / per il disturbo del combattere fino in quella hora viste non l'havevano (343).

triga/tregua

Tants són los mals que comport, que non comporten de si trigua alguna / Tanti sono gli mali ch'io sopporto che non hanno con loro tregua alcuna (129).

trona/trono

E los ministrés, per trones que exien en la sala, sonaven / e gli suonatori per troni che uscivano nella sala suonavano (463).

versemblant/vera similitudine

ver semblant de error hagen posat en la majestat vostra / vera similitudine d'errore alla signoril maestà vostra depinto iniquamente habbiano (145).

xic/cieco

sia-us feta larga aquesta chiqua nit / siavi fatta lunga questa cieca notte (387).

Un subgrup especial és aquell en què una paraula és traduïda segons un sentit diferent de la paraula catalana (per exemple, en el primer cas s'ha considerat el sentit de «conjunt de soldats» i no el de «combat»):

batalla/squadrone

Feren dues batalles ab gran prosperitat e clogueren los crestians dins los murs de la ciutat / feciono due squadroni con gran prosperità, e dentro alle mura della città gli christiani rinchiusero (166).

dret/retto

no deu ésser levat al duch de Macedònia son dret, que és la capitania general / el non dèe esser tolto al duca di Macedonia il suo retto, che è il capitaniato generale (123).

pressa/fretta

e la pressa era tanta dels moros qui's volien batejar que Tirant no bastava nit e dia en dar-los lo sant babtisme / e la fretta era tan-

ta degli mori che battezzare si volevano che Tirante notte e giorno, non faccendo altro, non era sofficiente a dargli il santo battesimo (330).

prest/apparecchiato

los capitans havien prest la gent que mester havien / gli capitani senza gran fatica, apparecchiata l'haviano (124).

triar/eleggere

Com foren al portal, triaren-se tots los capitans e cavallers e entraren primers / quando furono presso alla porta, tutti gli capitani e gli cavalieri elessero che prima entrassero (329).

En una sèrie de casos l'error és degut a un canvi erroni de categoria o de gènere gramatical:

bé/buono

E no causa inproprietat com amor no guarda béns ni linatge, ni va ab limitat orde / e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni né a prole, né va limitato ordine (245).

bo/bene

dupte he no vingau en major error en reparar vostres errades en coneixença dels bons / dubbio ho che non cadiate in maggior errore per reparare agli vostri errori in conoscenza de' beni (146).

generós/generosità

Si noblea de linatge e nom de generosa mouen a vostra altesa, la fe per vós a mi promesa / Se nobiltà di prole e nome di generosità l'altezza vostra commovono, la fede per voi a me promessa (228).

malparler/mal parlare

haveu pres àbit menyspryat de superbo e

malparler / havete preso habito manco apprezzato di superbo e mal parlare (134).

misericorde/misericordia

honor e pietat misericorde / honore, pietà e misericordia (107b).

mort/morte

los nostres morts venjar / le nostre morti vendicaranno (396).

peixcar/pescatore

viu una barca qui-m paregué que de pexcar degué ésser / vidi una capanetta, la quale mi pareva che di pescatore esser dovesse (373).

salat/salame

E tragneren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de Chipre / E trassono tutte le navi del porto, cariche di formento, di biada, di buoni salami e di vino di Cipri (163).

2.2.1.1.1.2. *Sense atracció paronímica*

abrigat/ricamato

anava vestit ab gipó de cetí carmesí, ab manto abrigat / andava vestito con un giubone di raso carmesino, con uno manto ricamato (231).

acost/gràcia

Mas la mia mal avisada pensa no basta a conéxer que lo premi de perdó dega obtenir, sinó per mijà del vostre valerós acost / Ma il mio malavisato pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di perdono debbia ottenere se non per mezzo della vostra valorosa gratia (243).

acostar-se/affrettarsi

Ypòlit [...] acostà's tant que apleguà a ell / Et Hippolito, si affrettò tanto ch'egli pervenne a llui (157).

afrenellar-se/appressarsi

Les onze naus [...] afrenellaren-se les unes ab les altres / Le undici navi [...] s'appressorono (164).

alcadi/capitano

E féu-ne levar carta pública, rebuda per dos alcadis / E fecebbe fare carta publica, con testimonio di due capitani (319).

alna/canna

Deixa's anar per la corda avall e fallia-se'n més de xii alnes, que no plegava en terra / si lasciò andare giù, e gli mancavano a giungere in terra più di dodici canne (233).

alterós/atto

la nau de Tirant era molt major e més alterosa que neguna dels moros / la nave di Tirante era molto maggiore e più atta di alcuna degli mori (100).

amarinar/tirare in mare

Com lo dia fon bell e clar e Tirant hagué fetes amarinar totes les fustes que havia preses dels moros, féu fer vela / Quando il giorno fu bello chiaro e Tirante hebbe fatto tirare in mare tutti gli legni degli mori c'havea preso, fece fare vela (418).

amprar/conduire

tots lo tenien com a capità major per ço

com ell los havia a tots amprats / tutti come maggior capitano l'havevano però che egli gli haveva tutti condotti (335).

amprar/pigliare sicurtà

Si la necessitat m'o requeria, me ampraria de la altesa vostra / se la necessità il ricercasse, pigliarei tal sicurtà dell'altezza vostra (101).

anafil/timpano

lançant bombardes e sonant trompetes, clarons e anafils / scaricando bombarde, suonando trombe, clarini e timpani (430).

andarec/cianciatore

La segona, que són molt parleres e andargues / la seconda, che parlano molto e son gran cianciatrici (221).

argilenc/tenace

la terra era molt argilenc / la terra, che molto tenace (286).

armes retretes/armi a piacere

e per semblant, de les armes que cascú fehia, qui fer-les volia a ultrança o retretes / e similmente dell'armi che ciascuno faceva, che fare le volea a guerra finita o a piacere (68).

armes retretes/armi fatte a piacere e voluntà

En xi camps de liça a tota ultrança és entrat e de tots és stat vençedor, sens altres que n'ha fet, qui eren armes retretes. / In undeci campi di steccato a tutto transito è entrato, e di tutti è stato vincitore, senza altri che n'ha fatto, ch'erano armi fatte a piacere et a volontà (84).

arrapat/pisto e macerato

cares totes arapades / faccie tutte piste e macerate (141).

arrufat/sparto

portar los meus cabells arrufats / gli miei capelli sparti portare (262).

asit/potente

posen-lo ab hun ferrer perquè los braços li tornen asits e forts / lo poneno con un fabbro acciò che le braccia gli divenghino forti e potenti (239).

assossecc/modestia

La v és que parlen molt poch e ab gran asosech. / il quinto è che parlino molto poco e, quando parlano, debbino parlare con gran modestia (221).

avear-se/sapere

lo derrer ofici que ls mostren és carnicers, perquè s'avehen a esquarterar la carn e no hajen temor de menejar la sanch / l'ultimo mestiere che gli insegnano è beccaio, perché sappia squartare le carne e non habbia timore di maneggiare il sangue (239).

balanç/tratto

e, per poch balanç que lo home d'armes prenia o son cavall, prestament cahien en la aygua / e per poco tratto che l'huomo d'armi prendesse et il suo cavallo, prestamente cascavano nell'acqua (131).

bando/esilio e destruttione

si no fossen los grans bandos e guerres que són dins la mia terra, yo de bon grat vos hi faria companyia / se non fussino gli grandi esilii, destruttione e guerre che sono dentro alla terra mia, di buona volontà io vi farei compagnia (68).

barcella/banda

dues barcelles de perles entraren entre la roba e la gonella / due gran bande di perle fra la robba e la gonna (277).

barranc/passio

aquella jornada los nohia molt per ço com havien a voltar per molts barranchs e per lochs e viles que no eren en lur poder / quel tempo gli nocea molto però c'haveano a passare per molti passi, per molti luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

bascar/dubitarsi

Tirant basquava molt per les nafres / Tirante molto se dubitava, per le ferite (67).

bascar/muoversi

E tant baschà, que fon forçat al gentilom que's despertàs / e tanto si mosse che fu sforzato il gentilhuomo svegliarsi (28).

batafalua/pagliolo

yo bé atorch lo que la altesa vostra diu si lo

meu rahonar fos compost de batafalua daurada, ço és, en leys de justícia / io concedo bene quello che l'altezza vostra dice, se il mio ragionar fusse composto di oro pagliolo, cioè, in legge di giustitia (249).

boci/poco

combreguaren ab un boçí de pa / con un poco di vino e di pane gli comunicorono (81).

brogit/superbia

E si scoltes atentament, sens brogit de crueldat, poràs hoir los gemechs, plants e crits de les mortals ferides dels vençuts combatents / E se intently senza superbia di crudeltà ascolti, potrai udire gli gemiti, pianti e gridi per le mortal ferite degli vinti combattenti (426).

broquet/cima

fossen los ferros de les armes reals ab quatre puntes en lo broquet molt encerades / gli ferri delle lancia delle armi reali fussero con quattro punte nella cima, molto ben incerate (46).

burell/bianco

Les robes que portaven eren de domaç burell / le veste che portavano erano di damasco bianco (68).

traure cabal/abbattere da cavallo

E si d'ell trau lo cabal, bé li poran dir cavalier de bona ventura / e se lo abbatte da cavallo, bene gli potran dire cavaliere di buona ventura (189).

traure cabal/andare alla pari

a la sua gran indústria e alta cavalleria la fortuna li ve tan pròspera que no seria negú qui d'ell pogués traure lo cabal / alla sua grande industria et alta cavalleria la fortuna vien tanto prospera cje non saria alcuno che gli potesse andare al pari (345).

cabiró/pezzo di legno

de bigua ab bigua clavaren bons cabirons grossos / di travo in travo chiavarno buoni pezzi di legno grossi (140).

calat/intorno

contemplau en vostres penses los meus cabells calats en lo coll / contemplati nel pen-

siero vostro gli miei capelli intorno al collo (319).

calitat/timidità

E tostems ella posant-li sforç e animant-lo, ell sforçà sa calitat. / E, sempre ella ponendogli gagliardezza et animandolo e gli forzò la sua timidità (231).

cànem/camoccia

les tiretes no-s pogueren rompre perquè eren de cor de cànem cruu / le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

canemàs/seta

una cadira tota d'argent que era cuberta de canemàs vert / una cathedra tutta d'argento, coperta di seta verde (58).

cantera/altre arme

foren ben servits de ballestes e lançes e de canteres / furono ben forniti di balestre e lancia et altre arme (25).

cantera/artegliaria

dalt per les torres, les guardes stiguen armats e ben provehits de grosses canteres / alto per le torri, le guardie stessero armate e ben proviste di artegliaria (98).

canya/canna della gamba

E lo domàs era brodat de garbes de dacça, e totes les spigues eren grosses perles brodades e les canyes eren totes d'or / et il damasco era ricamat di manipoli di sagina, e tutte le spiche erano di grosse perle ricamate; e le canne delle gambe erano tutte d'oro (189).

cartell/lettera

Com lo teu cartell sia tacat de vils paraules, no cur respondre / come la tua lettera maculata di viltà contendere non voglio (152).

ceda/circa

E troba's en ceda ésser morts mil e CCXXXIII hòmens / E trovossi esser morti circa mille e ducentotrentaquattro huomini (159).

ciar/girare

Com foren prop de terra, que ja podien donar les scales, totes se voltaren perquè, çiant, acostassen les popes en terra per exir la gent / Quando furono presso di terra appresso che già potevano far scala, tutte se voltoro-

no, acciò che nel girare s'accostassino le poppe a terra per uscire la gente (113).

cidi/savio

Lo cidi Abdallà lançà's als seus peus / Il savio Abdaglià si gittò a' piedi suoi (144).

cint/collaro

ab capells fets a modo de Turquia, ab cints d'or macís / capelli fatti a modo di Turchia, con collari d'oro massicci (71b).

clam/infamia

renunçiau al clam e leixar-vos he cobrar les manyopes e la acha / renuntiate all'infamia e lasciarovi torre li guanti e l'azza (82).

clavat/congiunto

e de part de tras portava cuyro de bou clavat ab lo peto / et alla parte di dietro la schiena portava coio di bue congiunto col petto (73).

clofolla/serratura

E en la part de la pinya que stava closa, en cascuna clofolla havia un diamà o un robí, o maracde o safir / E nella parte della pigna, in ciascuna serratura che era serrata, era uno bellissimo diamante o uno rubino o uno smaragdo o uno zaffiro (262).

coixo/ferito

ara vos veig prou trist, coxo e malalt / hora vi vedo sconsolato e di mala voglia, ferito et infermo (21).

coixo/guasto

si era coixo o afollat de algú de sos membres / s'egli era guasto e stroppiato in alcuno dei suoi membri (58).

a colp/a un tratto

Après a colp totes les trompetes sonaren / Dapoi, a un tratto, tutte le trombette suonarono (222).

ésser a la cominal/stare intento intorno
totes estaven a la cominal / li stavano tutte intente intorno (189).

compte/soma

e més te darà dos comptes de dobles / e più ti darà due some di dobble (178).

confús/pieno

aquest est lo més desaventurat cavaller, en lo més alt superlatiu grau de crueldat con-

fús e abatut molt més que dir no es poria / sei il più sventurato cavaliere, nel più alto e superlativo grado di crudeltà pieno molto più che dir non si potria (148).

conhort/eshortatione

Com véu la Viuda que Tirant no mudava de so, començà-li de fer hun tal conort, en paraules de semblant stil / Ma, vedendo che egli dal pianto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a.affare cominciò (283).

cor/coio

les tiretes no-s pogueren rompre perquè eren de cor de canem cruu / le stringhe non si poterono rompere perché erano di coio crudo di camoccia (71b).

corada⁴⁰/cosa

les corades del poble / le cose che fanno gli popoli (143).

corral/cuore

E si ells tenien seguretat de pau, Carmesina seria la primera que us portaria al corral de perpetual e amarga dolor / e, quando havranno sivurezza di pace, Carmesina sarà la prima che vi portarà al cuore di perpetuo et amaro dolore (266).

cossi/soglio

en la dita plaça féu portar vexelles grans plenes d'aygua, axí com conques, cocis e librells / fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così come sono conche, soglii e tinelli (404).

cota d'armes/sopravesta

eren tornats per vestir-se les cotes d'armes / erano tornati per vestirsi le sopraveste (132).

cuscusó/a lessò

E.ells foren molt ben servits de gallines e capons, e de faysans, de aroç e cuscusó, e de moltes altres viandes / e loro furono molto ben serviti di galline, caponi, faggiani, a rosto et a lessò, e di molte altre vivande (137).

dacsa/farina

Regonegueren tot lo castell e trobaren-lo fornit de moltes vitualles, ço és, de mill e de

forment, dacça e panís per a set anys / Cerconono alhora tutto il castello, e fornito di molte vettovaglie, cioè di miglio, di formento, di farina e di pane, per sette anni il trovarono (317).

dacsa/sagina

lo domàs era brodat de garbes de dacça / il damasco era ricamato di manipoli di sagina (189).

daurat/indurato

No tardà la Viuda daurada de fer principi a hun tal parlar / No tardò la Vedova indurata di rispondergli in questo modo (265).

delliurar/essequire

lo que de mi volràs fer prestament me vullés delliurar / vogli con gran prestezza essequire quello che di me fare vorrai (166).

delliurar/satisfare

Jo so content ab ajuda de la divina Bondat delliurar-vos, e accepte vostra batalla e requesta. / Io son contento, con l'aiuto della divina bontà, di satisfarvi, et accetto la battaglia della richiesta vostra (74).

demesiat/fuori di proposito

allà hon no ha culpa, no y fretura perdó, car demesiat seria / là dove non è colpa perdono non gli bisogna, ché fuori di proposito saria (415).

demesiat/indarno

seria demesiat lo demanar / saria il dimandare mio indarno (132).

demesiat/superfluo

demesiada cosa serà mencionar, com la altesa vostra tinga tanta abituació de virtuts / superflua cosa saria recitare come l'altezza vostra habbia tanta habitatione di virtù (278).

demesiat/tutto fatto

açò és demesiat per a mi / questo è tutto fatto per me (97).

desaforat/disgratiato

E si la desaforada fortuna consent nosaltres fugir / e, se la disgratiata fortuna consente che noialtri fuggiamo (156).

40. Hauf correggeix aquesta lectura de tots els exemplars incunables amb *errades*.

desalt/minuire l'honore

e açò no fehien per desalt de sa altesa / e questo non facevano per minuire l'honore di sua altezza (71b).

desavenir/venire contro

faran qualsevol altra rahonable sotsmissió sens molt prejudicar la honor de lurs grans senyories, ab les quals discordar o desavenir, si t'aparelles, sia certa la tua industriosa ventura que, sens tarda, de cruels y animoses armes li serà feta enujosa experiència / faranno qualsivole altra ragionevole sommissione, senza molto pregiudicare all'honore delle loro gran signorie; con le quale, se tu sarai discorde e ti apparecchi di venirgli contro, sia certa la tua industriosa ventura che, senza tardità, di crudeli et animose arme gli sarà fatta invidiosa esperientia (426).

desbarat/destruttione

car no podien pensar quina era stada la causa de tan gran desbarat / che non poteano imaginare la causa della loro destruttione (12).

descominal/disconveniente

sou lo més descominal cavaller e repropì d'amor que jamés naxqués en lo món / seti il più disconveniente cavaliere e reprovato d'amore d'amore che giamai nel mondo nascesse (282).

descominal/dishonesto

Yo demane venjança e no justícia de aquesta senyora tan descominal / io addimando perdono e non giustitia di questa signora tanto dishonesta (286).

descominal/pusillanimo

descominal cavaller / pusillanimo cavaliere (119).

desencallar/sorgere

La sua galera havien ja desencallada, qui tenia la escala en terra sperant-lo que pujàs. / Già haveano sorto la sua galea che haveva la scala in terra, aspettando che montasse (113).

desfressat/scognosciuto

desfreçat, per ço que de negú conegut no

sia / e scognosciuto, acciò che da alcuno conosciuto non fussi (101).

desmenjat/smisurato

no deveu ésser tan desmenjat que no u degau acceptar / non dovete esser tanto smisurato che non lo debbiare accettare (161).

despoblat/perso

E vosaltres, immortals déus [...] endreçau e donau camí al meu despoblat entendre / E voialtri, immortali dei [...] dirigit e dati il camino al mio perso intelletto (400).

dessevir/molestia

E si lo peccat fos mercè e no fes dessevir al senyor emperador / E se il peccato fusse mercede e non facessi altrimenti molestia al signor imperatore (154).

desviat/più curto

per altres carrers desviats / per altre strate più curte (14).

dolentia/insolentia

tots los altres lo y tingueren a molt grant dolentia / tutti li altri il tennero a molto grande insolentia (133).

eixàvega/rete

pres moltes cordes que havia en la nau e féu-ne un filat a manera de exàvegua que porten la palla / tolse molte funi e fecene un filato a maniera di rete in cui si porta la paglia (100).

eixorca/disgratiato

Mas só dona exorqua que no tinch res qui bé vulla / ma io son donna tanto disgratiata ch'io non ho cosa che ben mi voglia (146).

emparar/accettare

O Senyor Déu, empara la mia ànima! / O signore Iddio onnipotente [...] accetta la mia misera anima! (291).

emparar/insegnare

no trobau qui us empare ni us haja pietat / non trovate chi v'insegni né vi habbia pietà (283).

empendre/abbracciare

totes les coses que has volgudes empendre / tutte le cose che hai voluto abbracciare (142).

empendre/assaltare

pert lo ànimo de empendre res que de ho-

nor sia, qui ab perill se haja atènyer / perde l'animo di assaltare cosa che di honore sia, che con pericolo si habbia ad ottenere (182).

empendre/imporre

E Tirant prestament conegué lo senyal que entre ells era stat amprés / E Tirante prestamente il segnale conobbe che fra loro era stato imposto (315).

empendre/sapere

entre tots los moros no y havia tan singular cavaller e qui més coses en la guerra enprengué / e fra tutti gli mori non gli era cavaliere tanto singulare e che più cose sapesse (140).

encalçar/scacciare

Aquest és lo qui encalça ardentment los que eren vencedors e foragità de tota Grècia / Questo è quello che scacciò quelli che erano vincitori e spense fuori di tutta la Grecia (475).

enclòs/aperto

aquell braç de mar clou les dues parts de la ciutat. E la una part resta inclosa, e la una part closa és devers la mar, e l'altra és devers la Turquia / quel braccio di mare chiude le due parti della città e l'una parte resta aperta; e l'una delle parti, che è chiusa, e verso il mare e l'altra verso la Turchia (418).

enclotar/amaccare

li enclotà lo bacinèt / gli amaccò il bacinetto (157).

entelat/stravalto

ab los ulls tots entelats / con gli occhi stravolti (357).

dolorós entrenyor/intrinsico dolore

Aquest és lo meu dolorós entrenyor, aquesta és la mia intollerable pena! / E questo è il mio intrinsico dolore e questa è la mia intollerabile pena! (374).

entrenyorar-se/turbarsi

l'ayre s'entrenyora de sentir so de tals paraules / l'aire si turbaria a sentire suoni di simili parole (295).

escampar/dire

escampar folles paraules / dire pazze parole (124).

escometre/cominciare a parlare

Com escometia algú, no li volien respondre. / E se egli cominciava a parlare, alcuno non gli dicevano cosa alcuna (141).

escotilla/tolda

après que les scutilles són tancades, no y à loch per a fogir / dapoï che le tolde son serate, non gli è luogo dove fuggire (164).

esguardar-se/estendersi

E no causa inproprietat com amor no guarda béns ni linatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos sguarts se fa més en uns que en altres e més poderós s'esguarda / e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni ne a prole, né va con limitato ordine, anzi con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245).

esmaiar-se/spaventarsi

De aquest colp Tirant molt se'n smayà / Tirante si spaventò molto di questo colpo (71b).

esmenar/satisfare

lo que yo he fallit ho smenau ara / satisfà hora a quello ch'io ho fallito (11).

esmerç/innamorato

emperò lo vostre hacost haja tant guanyat que tot altre smerç me fóra molt perdre / e però habbia tanto guadagnato la gratia vostra che ogni altra innamorata mi sia forza a perdere (257).

espasa de git/spada da filo

e si millor li parrà spasa de git, que sia sa voluntat de portar-la / e se meglio gli pareirà spada da filo, che sia in poter suo di portarla (71b).

esplet/dissegno

delliberà de semblar en la cort de una molt bona labor qui's nomena zizània, mesclada ab mala voluntat perquè millor splet ne pogués exir / deliberò di seminare nella corte un molto buon lavoro, che si nomina zinzania mescolata con malevolentia, acciò che miglior disegno ne potesse uscire (264).

espletar/satiare

Ara pots spletar la tua fort mà e banyar la tua espasa en la sanch de aquella qui, après

Déu, te desija servir / hora puoi la tua forte mano satiare, e bagnare la spada tua nel sangue di quella che, dopo Iddio, servire ti desidera (360).

espletar/sodisfare

yo spletaré la mia taillant spasa / io sodisfarò con la mia tagliente spada (148).

espletar/tenere

Com la senyora conegué que prou l'avía spletat, donà-li comiat / Quando la signora imperatrice conobbe che assai lo haveva tenuto, combiato gli diede (262).

espletat/conveniente

tindrè la mia mort per ben spletada / alla morte, la quale in me terrò convenientemente (78).

espletat/glorioso

la mia mort yo tindrè per ben spletada / E terrò la mia morte per gloriosa (39).

espletat/meritato

yo hauré la mia mort per ben spletada / io haverò la mia morte per ben meritata (157).

espletat/messo

Car si yo la tenia, la daria a vostra altesa, en qui seria mils spletada / Ché, se io l'havessi, all'altezza vostra, in cui meglio saria messa, la darei (262).

esqueix/pezzo

que restàs detràs un squeix de roca / che restasse dietro a un pezzo di monte (155).

esquinçat/orgoglioso

ab cara fera e veu squinçada, se pres a dir forma de semblants paraules / con fiero volto e voce orgogliosa, cominciò a dire queste parole (362).

ésser de vostra mercè/vivere in piacere

Senyora, yo us supplich que sia de vostra mercè que no ploreu ni vullau fatigar la vostra virtuosa persona per mi / Signora, io vi supplico che viviate in piacere, e non piangete né vogliate affaticare la vostra virtuosa persona (22).

estotjar/servirsi

—Sí —dix ella—. Preniu abraçars de mi, stojau-ne per a vós e féu-ne part a Tirant / Sì —disse ella—, prendete questo abbrac-

ciare da me, servitevene voi e fatene parte a Tirante (119).

estrany/horribile

persecucions stranyes / horribili persecuzioni (164).

estroncadament/imperfettamente

Com Stefania véu que l'emperador se era partit d'ells axí stroncadament, presomí que a l'emperador no plahia que's fes lo matrimoni / Quando Stephania vidde che lo imperatore così imperfettamente se n'era partito, presumì che allo imperatore non piaceva che si facesse il matrimonio (220).

expedient/lecito

és stat donchs molt concedent, útil e expedient deduir en scrit les gestes e hystòries antigues dels hòmens forts e virtuosos / è stato molto lecito, utile e condecante a ridurre in scritto gli gesti et historie antiche degli huomini forti e virtuosi (pròleg).

fadri/così

E lo fadri [...] li donà tants colps ab l'espasa fins que l'agué mort / E così [...] gli diede tante ferite con la spada che l'hebbe morto (25).

fallit/di poco

O, fallit de enteniment! / O di poco intelletto! (211).

fallit/povero

Mas lo poch cautelós de vostre pare, fallit de discreció / ma il poco cauteloso e povero di discrezione di vostro padre (224).

fasos/matutino

hohien los faços / udivano il mattutino (98).

fastijós/horribile

fastijós menyspreu / horrible dispregio (173).

feredat/bestialità

la qual, planament rahonada, feredat de tan spantable crim e admiració porta ab si / Ché, propriamente parlando, bestialità dire si doveria de tanto spantevole peccato che ammirazione porta con sé (268).

fermall/gioiello

lo fermaill stava liguat ab la cordonera del brial e no's podia levar sens que no fos descordada / il gioiello era legato con la cor-

della della vesta, non si poteva torre s'ella non si dislacciava (60).

flaquea/ansietà

les coses de passió agreugen l'ànima e donen aflicció al cors, com les dones e donzelles per la flaquea perden gran part de lur bellea / le cose di passion l'anima aggravano et afflittione al corpo danno, però che le donne e le donzelle per l'ansietà gran parte della bellezza loro perdono (432).

foc/spasimo

si una legua més avant fos anat, que s'i fóra posat foch e, de mort o la cama levada, no's podia scusar / se una lega innanzi fusse andato, che gli saria entrato il spasimo, né si potea distorre da una de queste due cose: o dalla morte o che la gamba gli tagliassero (239).

fretura/disagio

Fretura de paraules causa que les dolors no són rahonades segons l'estrem en què turmenten / Disagio di parole causa che gli dolori non son narrati secondo l'estremità in cui tormentano (474).

fumada/fumo

La morisma era tanta, com veren tan gran stol, per les fumades que havien fetes a una part e a altra. Vengueren infinits moros / La morisma era grandissima, per il fumo che havevano visto fare all'uno e all'altra parte, ché infinitti mori vennero (113).

gast/convito

hon se donà maravellosa collació e real gast, axí abundós com se pertanyia a tal sposalici / dove si diede meravigliosa collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali sponsalitie (452).

gaveta/conca

Primerament féu pendre molt oli e alquitrà en gavetes de fust / Primieramente fece prendere molto olio e pece liquida in conche di legno (141).

ginet/caval leggieri

cavalcà sobre un ginet e fugí, e recullí's dins un castell que havia pres, que havia nom Alimburch / montò sopra un caval leggieri e fuggendo si raccolse dentro un

castello che havea preso, nominato Alimburch (12).

gocet/corsaletto

e féu-se fer uns goçets, la meytat de or, l'altra de argent / e si fece fare un corsaletto, la metà d'oro e la metà d'argento (155).

guardabraç/spallaccio

Los guardabraços signifiquen que lo cavaller deu guardar que los homicides ne nigromàntichs no facen mal ne dan a les sglésies. / Li spalacci significano che 'l cavaliere deve guardare che né homicidiali né negromanti facciano danno alcuno alla chiesa (34); Lo cavaller enconrà a Tirant en una carrera e ferí'l sobre lo rest, esquilà e no pres, e scorregué al guardabraç dret / Il cavaliere incontrò Tirante in una carrera e ferillo sopra la resta, e la lancia sdruciolò, che ben mo 'l prese, et iscorse al spallaccio drento (71b); allí fon enconrat ab la una lança; e l'altra lo enconrà en lo guardabraç squerre / ché gli fu incontrato con una delle lance, e l'altra incontrò nel spallazzo sinistro (157).

incident/commemoratione

Yo t'é volgut fer aquest incident, recitant-te totes aquestes coses, per ço que tu sàpies que la donzella que yo ame e adore excel·leix en virtuts a totes aquestes altres / Io ti ho voluto fare questa commemoratione, recitandoti simil cose, acciò che tu sappi che la donzella ch'io amo et adoro in virtù tutte queste altre eccelle (309).

infançonja/sfacciata

perdonar és lo meu propi ofici de aquella infançonja de la mort, la qual equalment accepta qualsevol que a ella recorre / perdonare è proprio il mio ufficio di quella sfacciata morte, la quale ugualmente accetta ciascun a lei ricorre (295).

infant/regina

E la infanta, com véu que lo rey descavalcava, levà's de peus / E quando la regina vidde che 'l re dismantava, levossi in piedi (43).

jaqueta/vestito corto

E los mantenidors prestament foren desarmats, e tots xxvi vingueren vestits ab sos

geserans e ab jaquetes totes de una color / gli mantenitori prestamente furono disarmati e tutti ventisei vestiti con le loro cadelles in molte volte d'oro al collo, e con vestiti corti d'uno colore (52).

llaüt de pescar/bergantino

Hagueren hun laüt de peixcar e armaren-lo. / Hebbero un bergantino e lo armorono (163).

llavor/natione

com se seran mesclats, la lavor que exirà serà tan malvada que lo fill no fiarà del pare / quando mescolati si saranno, la natione che ne usirà sarà tanto maligna che il figliuolo non si fidatà del pare (330).

llescar/tagliare

pres un pa e lescà'l tot / tolse un coltellino et un pane [...] e lo tagliò tutto (101).

lletgea/leggieressa

E ja per tolre-us de haver hoyr alguna part de vostres gloriosos actes, e de representar a mi la legea de aquells, prou clarament se mostra yo haver-vos comportat les coses que cascun jorn vós deixau dir de mi / e perché io ho tolerato d'udire alcuna parte di vostri gloriosi atti e di rappresentarmi la leggieressa di quelli, assai chiaramente si dimostra ch'io vi ho copertato le cose che ciascun giorno di me vi ho lasciato dire (154).

llibrell/tinello

en la dita plaça féu portar vexelles grans plenes d'aygua, axí com conques, cocis e librells / fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua, così come sono conche, soglii e tinelli (404).

llindar/parte

cascun lindar de la porta / ciascuna parte della porta (119).

maçoneria/scarpello

Passaren tots en una gran sala molt maravellosa, tota obrada de maçoneria per art de molt subtil artífici / Passarono tutti in una gran sala e molto meravigliosa, tutta operata di scarpello per arte di sottilissimo artificio (119).

malaltís/infermo

E com siam certs de la indispositió de mon

senyor lo rey —qui és molt jove e de dèbil complexió e visca malaltís / perché siamo certi dell'indispositione del re signor mio, il quale è molto giovane, di debole complessione et infermo (15).

malmetedor/malmerito

malmetedor de la noble gent pagana / malmerito della nobil gente pagana (107b).

mans/piacevole

la fortuna, encara que sia vençuda, retorna pus mansa en son sguart, e pus suau / la fortuna [...] anchora che sia vinta, ritorna più piacevole nell'esser suo (143).

matinada/mattina

los somnis que en la matinada se fan, molts ne ixen verdaters / gli sogni che nella mattina si fanno, molte volte veri riescono (262).

menyscabar/dispregiare

lo linatge de mos fills fos menyscabat / e che la progenie de' miei figliuoli dispregiata fusse (310).

haver mester/havere disagio

per a qui n'hagués mester / per quelli che n'havessero disagio (124).

metre/volgersi

Com bé-n só mesa entorn / Quando mi son ben volta intorno (146).

metzina/materiale

delliberà de matar-se ella matexa cautelosament ab metzines / cautelosamente con materiali di occidere se stessa deliberò (416).

molla/sugo

Senyor, ja cercha los que són ben madurs e posa'ls-se en la boca e menja's la molla de dins e lança la pellofa. / Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa (263).

na/non

Na Viuda / Non, Vedova (227).

na/o!

Ara voleu que us diga, na Viuda? / Hor volete ch'io vi dica, o Vedova? (216).

nota/infamia

Açò no pot passar sens nota / cosa che non può passare senza infamia (121).

onço/daino

un gran parch hon hi havia diverses natures de animals salvatges, ço és, honços, cervos, cabirols, porchs salvatges / uno gran parco, dove erano diverse nature d'animali salvatichi, cioè daini, cervi, caprioli, porci salvatichi (55).

padrí/figliazzo

E volia, si a ell era placent, volgués ésser son padrí / e voleva, se gli era in piacere che il fusse, essergli figliazzo (149).

parada/giornata

e tots stimaven que si Tirant hi fos, que no agueren desdita la parada / e tutti estimavano che, se Tirante gli fusse, che non havriano denegata la giornata (258).

parar-se/acconciarsi

La princessa, per sobreabundant alegria, se parà tal que, aseguda en terra, stigué per bon spay que no pogué parlar. / La principessa per soprabondante allegrezza si acconciò in tal modo, posta a sedere in terra, stette per buon spatio che parlare non poté (292).

de parxes/tessuto

les singles totes de parches de seda / le cinge tutte tessute di seta (189).

passar/essere

qui li contradirà que no passe a totes les donzelles? / chi gli contradirà poi che quello non sie con tutte le donzelle? (163).

péixer/cercare

hiria peixent les erbes per los monts / andrei cercando l'herbe per i monti (100).

pellofa/vinaccia

Senyor, ja cerca los que són ben madurs e posa'ls-se en la boca e menja's la molla de dins e lança la pellofa. / Egli cerca già quelli che son ben maturi e se gli pone in bocca, et il sugo che gli è dentro mangia e la vinaccia fuori sputa. (263).

perea/—

E ingratitut sol corrompre los nirvis e força

del regne, per tal car cascú ha perea de servir als qui obliden los serveys e omplir la pregonea sens fons de l'ingrat coratge de dons que pereixen. / E l'ingratitude sol corrompere li nervi, e le forze del Regno, per modo che ciascun che cerca di servire a quelli che scordano gli servigi cerca di empier la profundità senza fondo dell'ingrato cuore di doni che persicono (143).

pereós/ocioso

cavaller pereós / cavaliere ocioso (107b).

pereós/pernicioso

repòs pereós / riposo pernicioso (143).

perjudicar/perseguirare

O fortuna! Per què l'as tant perjudicat? / O fortuna, perché l'hai tanto perseguitato? (299).

pern/ferro

E cascú de aquests portarà una ballesta desencalcada [...] que no stà ligada lo braç ab lo asbrer ab fil [...] mas ab lo estrep vénen tan justes e ab un petit pern encavalquen molt bé / ciascun di questi porterà una balestra discavalcata [...] che non è legato il fusto al tenieri con filo [...] ma con la staffa son tanto giuste, e, con un picciolo ferro con gran prestezza e molto ben si incavalcano (99).

planxa/pezzo

e pres una planxa de suro qui stava ligada ab hun ferro / tolse un di loro uno pezzo di suvaro che era legato con un ferro (299).

plegat/disteso

pleguat lo metia per terra / disteso lo metevano per terra (53).

poblar⁴¹/predare, saccheggiare

E de grechs e de moltes altres nacions fon poblada aquesta ylla de Rodes, com fon molt fortificada la ciutat e lo castell. E venint en notícia del soldà d'Alcayre, desplaqué-li molt que crestians aguessen poblada aquella ylla / e de greci e molte altre nationi fu

41. Crida l'atenció aquesta traducció del mot «poblar» amb dues paraules que desvirtuen completament el passatge: deu tractar-se d'una aplicació conscient o inconscient de l'autor de la coneixença que devia tenir d'aquesta illa com a presa contínua de cristians i sarraïns.

predada anchora questa isola. E quando il Soldano dal Cairo seppe che la città et il castello erano molto ben fortificati, sommamente gli spiacquè e, più, che l'isola fusse da' christiani saccheggiata (98).

portantveus/havendo la voce

lo duch de Bretanya, capità general de aquest stol, portantveus del molt excellent e crestianíssim rey de França / il duca di Bertagna, capitano generale di questa armata, havendo la voce dallo dallo eccellentissimo e christianissimo re di Francia (113).

post/sponda

E les posts del lit no aplegaven a la paret, envers lo cap del lit. / E le sponde della letiera verso il capo del letto non arrivavano al muro (233).

tenir presumpció/havere per fermo

La emperadriu tingué presumpció que Ypòlit devia amar / L'imperatrice hebbe per fermo che Hippolito dovesse amare (248).

proesa/prudentia

Aquestes són les virtuts que procehexen d'amor: franquea [...] proesa, paciència, conexença / E queste sono le virtù che procedono d'amore: libertà [...] prudentia, cognitione (221).

prohom/accorto

Ell parla com a prom, mas no com a cavalier enamorat / E parla come accorto e non come cavaliere innamorato (264).

raig/condoto

raig de oli / condoto d'olio (55).

raig/spilla

raig de vi / spilla di vino (55).

recambra/altra camera

Lo fill, qui dormia en una recambra / il figliuolo, che dormiva in un'altra camera (127).

remor/harmonia

era tanta la remor de la plasent música que los moros n'estaven molt admirats / Et era tanta l'harmonia della piacevole musica che gli mori ammiratissimi ne stavano (459).

roïndat/ignorantia

negú no's deu eguallar ab la rohindat ni en

la follia ab negú, sinó en la gentilesa e virtut / ché alcuno non dèe farsi eguale nella ignorantia e nella pazzia ad alcuno, ma nella gentilezza e nella virtù (124).

ruat/rilevato

ventre un poch ruat / ventre alquanto rilevato (55).

safareig/vaso

l'aygua que cahia de les mamelles dava en un bell safareig de cristall / cadeva in un vaso di cristallo (55).

sengles/due

prengueren sengles antorches enceses en les mans / due torze accese nelle mani tolsero (277).

haver sentiment/pensare

lo meu sperit dies ha estat alterat havent sentiment de la mia dolor / il mio spirito molti dì è che è stato alterato pensando al mio dolore (27).

sentiment/provisione

presenten la aflicció e obra per la executió que tal sentiment los manifesta / l'ansietà et opra per l'essecutione che tal provisione gli manifesta vi appresento (3).

senyalar/accostarsi

Senyalaren en aquella part e socorregueren-lo molt maravellosament / in quella parte s'accostarono, e molto maravigliosamente il soccorsero (349).

sofrir/bisognare

la nostra elecció és molt clara, que no sofrir disputa / la nostra elettione è molto chiara e disputa non gli bisogna (480).

sòl de terra/parte de terra

foren-se mesos en sòl de terra / si furono posti in una parte di terra (131).

sots/suddito

un duch vassall e sots la senyoria de l'imperi / uno duca, vasallo e suddito dell'imperio (27).

sullar/bagnarsi

E no plàcia a Déu que per béns ni per senyories yo sullàs les mies mans en sanch de dona de honor / E non piaccia a Iddio che er beni né per signorie io mi baganssi le mani nel sangue di donne di honore (317).

sullat/bagnato e tinto

tot sullat de sanch / tutto bagnato e tinto nel suo sangue (56).

tàlem/luogo

E lo tàlem de l'emperador era molt rich e molt poxant / il luogo dello illustrissimo signore imperatore era molto ricco e son-tuoso (189).

tapí/scarpa

lo tapí esquerre / la sinistra scarpa (67).

tardar/desiderare

Molt me tarda de saber-ho. / Molto desiderio di saperlo (255).

tardar/volere

molt me tarda de saber-ho / che molto presto io il vorrei sapere (127).

temerós/temerario

li féu perdre la sua ficta e temerosa follia que tenien de senyorejar tot l'Imperi Grech / gli fece perdere la sua fitta e temeraria pazzia che haveva di signoreggiare tutto l'impero greco (229).

tendal/sommità

manà parar una tenda molt gran e molt bella, feta a dues goteres, e alt en lo tendal havia una campana / fece tirare una tenda molto grande e molto bella, divisa in due parti, et alto nella sommità haveva una campana (133).

teulada/tegole

al cap portaven capells de palla cuberts tots dalt de planches d'or a forma de teulada / avevano capelli di paglia coperti, a modo di tegole, di lastre d'oro (68).

timó de caixa/timone

La galera de Tirant e l'altra eren a sotavent. No pogueren pendre en la illa, ans romperen los timons de caixa / La galera di Tirante e l'altra ch'erano a sottovento nell'isola pigliar porto non poterono, anzi di ciascuno gli timoni si ruppero (296).

trencar/tagliare

trencaren lo pont en lo mig / fece tagliare nel mezzo il ponte (133); deslleal e trencador de fe / disleal e mancatore di fede (187).

trencar-se/tagliarsi

com corren gran fortuna e-s trenquen les agulles del timó / quando corre in gran fortuna, si tagliano le agucchie del timone (106).

trencat/tagliato

E tantes eren les lances trencades e los pavesos, darts e flexes e passadors, que los cossos morts qui en la mar lançaven no's podien afonar davall l'aygua / tante erano le lanciae tagliate, gli targoni, dardi, saette e passatori che gli corpi morti, che nel mare gittavano, sotto l'acqua al fondo (164); virtut⁴² trencada / virtù tagliata (143).

tropa/crespa

les trepes e lo cors ben brodat / nelle cresphe è il corpo ben ricamato (68).

tregar/intagliare

vós portau la camisa ben trepada, que no sé brodador al món que millor la sabés trepar / voi portate la camiscia bene intagliata e bene straforata, che non so ricamatore al mondo che meglio la sapesse intagliare (161).

triga/pena⁴³

la mort seria a mi menor pena que la triga de la mort / la morte mi saria minor pena che la pena della morte (180).

trossar/caricare

levà's prestament e féu trossar tota la sua roba e féu-la posar dins la galera / con gran prestezza si levò e, fatto caricare tutta la robba sua, nella galera ponere la fece (292).

vall/steccato

féu un gran vall bé una lança d'armes en alt / fece uno steccato, alto una lancia (24).

veixell/edificio

tiraven lo cap e afliuxaven l'altre, e lo vexell anava de punta / tiravano l'un de' capi e

42. Hauf corregeix, amb arguments convincents, amb *veritat*.

43. En realitat, Manfredi no va gaire desencaminat, ja que intenta corregir una incoherència de l'original. De fet, Hauf esmena el text català de la manera següent: «e la mort seria a mi menor pena que la triga de la mort.»

lasciocono l'altro, e lo edificio andava di punta (141).

venjança/perdono

Yo demane venjança e no justícia de aquesta senyora tan descominal / io addimando perdono e non giustitia di questa signora tanto dishonesta (286).

venjança/ventura

perdonant pot castigar: és la més noble venjança que ésser puxa / perdonando può punire, che è la più nobile ventura che esser possa (143).

venjança/vittoria

yo us daré venjança de vostres enemichs / io vi darò vittoria delli nostri nemici (24).

verdesca/verone

stava combatent de una verdesca / ad uno verone combattendo stava (157).

veure/avvedersi

Tart és vist que de foll navegar se puga atè-

nyer segur viatge. / Tardi ti sei avvisto che di pazzo navigare seguro viaggio ottenere si possa (301).

perdre lo violari/perdere l'honore e la fama

E Tirant se esforçava per no perdre lo violari / E Tirante [...] per non perdere l'honore e la fama si sforzava (73).

volateria/uccelli

e tots eren molt ben servits de molta volateria de diversses natures / e tutti erano ben serviti d'infiniti uccelli di diverse maniere (55).

vora/via

Com fon a la vora del riu, féu son senyal / quando fu alla via del fiume, fece il suo segnale (148).

xarnera/visera

L'altra carrera lo tornà ha enconstrar alt en la xarnera de l'elmet / L'altra carrera lo tornò a incontrare alto nella visera dell'elmetto (71b).

Només en un parell de casos s'ha trobat una possible interferència del castellà, llengua de la qual traduïa també el nostre autor. Seria una altra prova del domini dels recursos lingüístics per part del traductor, ja que era perfectament capaç de mantenir separats els dos sistemes lingüístics, el castellà i el català:

nombre/nome

molts altres barons e cavallers, qui eren tots sposats, en nombre de xxv / molti altri baroni e cavalieri, che erano tutti sposi, in nome di venticinque (483).

sàvena/lenzuolo

Cobriu ab ruades sàvenes e negre mantell lo meu cap abundós de amaríssimes làgremes / copreti con increspatis lenzuola e negro manto il mio capo abbondante d'amarissime lagrime (443).

2.2.1.1.2. PER UNA EXCESSIVA LLIBERTAT

En moltes ocasions, el traductor pareix allunyar-se voluntàriament del sentit literal del text i es produeixen unes equivocacions que no sé ben bé si considerar veritables errors. Manfredi tradueix una paraula (generalment un mot «fàcil») amb una altra de la qual potser no siga lluny semànticament, però que no correspon fidelment a la paraula catalana. Trobarem ací veritables errors (perquè el traductor ha anat massa lluny) i també llicències més o menys permissibles, difícilment catalogables. Tanmateix he cregut veure aquesta intencionalitat en tots els exemples que segueixen:

admirable/maraviglioso

Admirable fon aquell dia la paciència de Tirant / Maravigliosa fu la patientia di Tirante (349).

adolorit/ammirato

Lo rey Scariano fon molt adolorit de les paraules de Tirant / Il re Scariano fu molto ammirato delle parole di Tirante (341).

afabilitat/charità

E lo rey rebé'ls ab molta d'onor e affabilitat / Et il re li ricevé con molto honore e charità (71b).

ample/lungo

pres lo rey e tots los altres presoners, e posaven-los sobre posts amples / prese il re e tutti gli altri pregioneri e sopra tavole lunghe gli poneva (321).

artifici/orefice

les obres del domàs cubertes de orfebreria ab smalts, lavorat per art de subtil artificis / l'opere della quale erano coperte d'oro battuto lavorato a smalti per arte d'ingegnoso orefice (463).

avançar/dare credito

E Tirant honrava'l molt e l'avançava tant com podia, e tostemps en los consells ell era demanat lo primer / E Tirante l'honorava molto e quanto poteva gli dava credito, e sempre negli consigli era per il primo addimandato (330).

avançar/feminil

Sens enpediment negú, trobant-me yo en avançada edat, caminant per lo miserable pla, tinch lo foch ensés de la romana sanch. / Senza impedimento alcuno, trovandomi io in feminil età, caminando per il miserabil piano di questo mondo, ho il fuoco acceso del roman sangue (234).

beat/caro

lo meu cors a l'ansià de mon pare ni a la beata de ma mare no li sia mostrat / il corpo mio al mio antico padre et alla mia cara madre non gli sia mostrato (291).

blau/sereno

E volent caminar en la nit, lo cel se mostrava blau / E, volendo camminare nel-

la notte, il cielo sereno si dimostrava (301).

brau/atroce

batalla [...] brava / battaglia atroce (100).

cademat/chiare stelle

E la una féu pintar, sobre camper vert, cademats de or de aquest lonch que tanquen les portes. E era plena tota la bandera de aquells cademats / e nell'una fece dipingere, sopra campo verde, chiare stelle d'oro, e di chiavistegli che serrano le porte; et era tutta piena la bandiera di quelli chiavistegli (125).

capiró/beretta

féu gran reverència de genoll a la infanta ab lo capiró fora del cap / fece gran riverentia del ginocchio all'infanta, con la beretta fuori del capo (119).

cara/mento

ab pèls en la cara, huns blanchs e altres negres / con peli nel mento alcuni bianchi et alcuni neri (269).

cas/tempo

l'ermità [...] qui en aquell cas se delitava legir un libre / lo eremita, il quale in quel tempo si diletta di leggere uno libro (28).

causa/causador

E puix lo meu cor ha tant fallit, que és stat causador de tant agreujar la vostra singular persona / E poiché 'l mio cuore ha tanto fallito, che è stato causa da aggravare tanto la vostra singular persona (129).

cautelós/indiretto

en dos dies seràs senyor de tot lo regne, e no iràs destemtat per les cauteloses vies / sarai signore in due dì di tutto il regno, e non ti andrai estendendo per indirette vie (309).

cessar/allargarsi

Sesse en ell prodigialitat e luny-se de avarícia / allargasi dalla prodigialità e dilunghisi dalla avaritia (143).

costar/toccare

Ay senyor —dix la emperadriu— que a negú no costà tant com a mi! / Ahi signore —disse l'imperatrice—, che ad alcuno non tocca tanto come a me! (262).

criminós/abominevole

criminós adulteri / abominevol adulterio (187).

criminós/colpevole

vixquera ab ínclita fama, quiti de crimino-sa infàmia / viverei con ínclita fama, libero da colpevole infamia (188).

davant/intorno a

Senyor, tots los moros se són atendats davant la ciutat / Signori, l'infideli si sono attendati intorno alla città (6).

defenedor/augmentatore

Per què dich a tu, capità virtuós, qui est cap de la secular potència, spasa e coltell defenedor de la sancta religió crestiana / Onde io ti dico, cavaliere virtuoso, che sei capo della secolare potentia, spada, coltello et augmentatore della santa religione christiana (327).

degollar/tagliare a pezzi

degollant los enemichs / tagliando a pezzi gli nemici (134).

donna/vecchia canuta

tals paraules sembràs, present la duquessa: que, de donzella que és, la faríeu tornar dona / e tal parole seminasti, presente la duchessa, che, di giovene che è, la farete doventare vecchia canuta (232).

drap/seta

peçes de drap / pezze di seta (108).

encativar/oscurare

encativen lur honor e fama / oscurano l'honore e fama loro (138).

encontre/similitudine

Tu has vençut l'adversa [fortuna]; guarda't ara, car la pròspera torna a encontre de guerra / Tu hai hora vinto l'adversa fortuna, guardati della prospera, che non ti torni a similitudine de guerra (143).

esforç/amore

e tan poch sforç mostrau devers lo vostre bon amich e parent? / mostrate in questo punto poco di amore verso il vostro buono amico e parente? (67).

esforçat/irato

ànimo sforçat / animo irato (33).

esmenar/accreocere

no s'agreuge de les mies cruels paraules, que yo u smenaré tant en les obres que conexereu que teniu en mi pare o germà / delle mie crudeli parole non si aggravi, ché nelle opere tanto gli accrescerò che conoscerà che ha in me padre e fratello (332).

estima/dignità

yo tinch conill, qui és de major stima / io ho coniglio, che è di maggior dignità (110).

excés/esperientia

Als vells animosos basta que sens fer legea de covarts actes sostinguen la primera, que en la joventut, ab excés de perillosos treballs, guanyaren. / alli vecchi animosi, senza far atto alcuno di viltà, basta mantenersi in credito che nella gioventù loro con esperientia di travagliose fatiche si guadagnarono (10).

faena/cosa

hom no pot ben judicar una tal fahena / l'huomo non può giudicare una tal cosa (57).

felló/nudo

spasa fellona / spada nuda (114).

fort/fastidioso

e ab los mals deu ésser molt mal, e ab los bons ésser leal e verdader; ab los forts e de mala vida, ésser cruel. / e con gli mali huomini deve esser pessimo, e con gli buoni leale e veridico, e con gli fastidiosi e di mala vita esser crudele (35).

honor/assalto

E lo crit, ab la honor, sia tan gran que sol hun punt no ns puguen tenir cara. / Et il grido con l'assalto sia tanto grande che solo un punto non ci possino tenere a fronte (335).

honorós/glorioso

honorosa [ABANS: honrosa] victòria / gloriosa vittoria (5).

inic/invidioso

Enujada l'adversa e iniqua fortuna del vostre bé e delit / Fastidita l'avversa et invidiosa fortuna del vostro bene e diletto (241).

invocadora/incantatrice

Què fa ací aquesta metznera, de diables in-

vocadora? / Che fa qui questa maga et incantatrice de diavoli? (363).

llana/feltro

calsaven peüchs de lana perquè no fessen remor al passejar / havevano in piedi calce di feltro, acciò che non facessero rumore al passeggiare (163).

lli/panni di lino

los texidós de lí deyen que devien precehir als ferrés / gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano precedere agli ferrari (41).

llicència/gratia

E si tal llicència la altesa vostra me dava, de besar-vos les mans tota hora que yo volgués / e se vostra altesa mi concedesse tal gratia ch'io vi potessi baciare le mani ogn'ora ch'io vorrei (161).

meritar/dovere

Car aquest rey és molt culpable de tres pecats mortals e per qualsevulla de aquells merita la vida perdre. / Ché questo re è molto colpevole di tre peccati mortali, e per qualsivoglia di quelli dèe perdere la vita meritamente (319).

metre/conduire seco

mès-lo dins en una cambra / dentro una camera seco lo condusse (6).

misericòrdia/madre

no speram socors de nengú si ja no de la misericòrdia de nostre Senyor / da alcuno soccorso no aspettiamo, se non dalla madre del nostro signor Dio (7).

molt/molt volentieri

Molt volria anar ab tu / Io vorrei più volentieri venir teco (334).

món/mare

tota l'aygua del món no les bastaria apagar / tutte l'acque del mare non le potria estinguere (10).

monarca/monarchia

vols pujar a monarca / alla monarchia ascendere vò (351).

mortal/fierissimo

sobtava'l tant de mortals colps / lo stringeva, tocchantolo con fierissimi colpi (72).

mortal/morte

Stefania restà ab pensament de dona mortal / Stephania con pensieri di donna morta rimase (218).

noblesa/bontà

E nosaltres restam molt obliguats a la molta noblea tua / E noialtri tutti restiamo obligatissimi alla infinita bontà tua (107b).

openió/gratia

tu seràs en ma openió e més favorida de totes les altres / sarai nella gratia mia e più favorita di tutte le altre (262).

ornat/honorato

semblant donzella com vós, hornada de corona imperial, no és en tota la crestiandat ni menys en la pagania / simil donzella come voi sete [...] honorata di corona imperiale, in tutta la christianità che manco nella pagania [non è] (228).

parat/teso

pervengueren al loch hon la parada tenda stava / al luogo dov'era il teso padiglione pervennero (463).

chi pare ha per jutge segur va a plet/chi ha parte⁴⁴ per giudice, sicuro va alla lite

Tostemps he hoït dir [...] que qui pare ha per jutge, segur va a plet / Sempre io ho udito dire [...] che, chi ha parte per giudice, sicuro va alla lite (161).

passar/conseguire

Almenys me fes Déu gràtia que pogués atènyer a la vert delitosa riba del gran riu Oblidant los meus passats e esdevenidors mals, passàs eterna e reposada vida / Alme-

44. En aquest exemple, l'edició Sansone corregeix *patre*, sense més comentari, considerant-lo, doncs, un error d'impremta. Però caldria preguntar-se si no es tracta d'una traducció intencionada del traductor (com l'he considerat jo) o d'una mala lectura. Hem de tindre present que la traducció amb la paraula *parte* té tant de sentit com si corregim en *patre*. A més a més, les formes usades pel traductor al llarg de l'obra de forma constant són *padre* i *madre* (i no les formes llatinitzants *patre* i *matre*).

no mi facesse Iddio gratia ch'io potessi pervenire alla verde e dilettevole ripa del fiume Letheo, accioché smenticando gli preteriti e futuri mali, conseguessi eterna e riposata vita (22).

pendre/uccidere

manà'ls que, tants com ne trobassen, que-ls prenguessen / commandogli che, tanti come ne trovassino di genovesi, tanti ne uccidessero (99).

poder/volere

si ell no podia anar / se il conte non volesse andare (27).

pressa/dolcezza

us besava a gran pressa les mamelles / con gran dolcezza vi baciava le mamelle (163).

raonament/maniera

respòs ab tal rahonament / rispondere in tal maniera (28).

recobrar/concedir

lo que ell falleix per natura, yo u recobre per amor / quello che a.llui manca per natura io concedo per amore (138).

rei/uomo

Lo segon és de avarícia, perquè és lo més cobejós rey que en lo món sia / il secondo è d'avaritia, perché è il più cupido huomo che nel mondo sia (319).

res/mille

sabem que aquell que's nomena emperador té molt poca gent [...] e no són res / sappiamo che quello che si nomina imperator ha molta poca gente [...] e non sono mille (133).

sa/contento

ahir éreu sa e alegre / hieri eravati allegro e contento (21).

semblant/medesimo

les calçes de aquella semblant brodadura molt riques / le calze di quella medesima ricamatura molto ricca (41).

senyoria/sedia

serà gran dan que en tan gran joventut hajau ésser despossehit de la vostra real senyo-

ria / sarà gran danno che nel fiore della gioventù sua habbia a essere deposta dalla real sedia (8).

valent/vertuoso

molt valent cavaller / vertuoso cavaliere (25).

valentia/aiuto e soccorso

E per bella valentia lo tragué defora. / Per bel aiuto e soccorso lo trasse fuori (114).

venturós/vertuoso

No fon de poca stima la contentació que lo cavaller venturós tingué de la conquistada senyora. / Non fu di poca stima il contento che hebbe il vertuoso cavaliere della acquistata signora (413).

veritat/vertù

No cové a mi, trista e miserable, sinó que perda la fe, la veritat e justícia / non conven, a me trista e miserabile, se non ch'io perda la fede, la virtù e la justícia (109).

veure/dire

Emperò veig lo que signifiquen vostres paraules / ma dirò quello che significano (14).

veure/riscontrarsi

véu lo rey qui exia de hoyr missa / si riscontrò nel re, che veniva da udir messa (6).

victoriós/vertuoso

te restituhiré totes les viles e castells que ab la mia pròpria mà victoriosa he guanyat e conquest / ti restituirò tutte le ville e castelle che con la mia vertuosa mano ho guadagnato e conquistato (13).

vida/marito

Vull anar a cerquar mon goig e mon repòs: aquell qui havia d'ésser mon senyor e ma vida. / Io voglio andare a cercare il mio gaudio et il mio riposo, quello che havea ad essere il mio signore e marito (477).

virtuós/valeroso

lo virtuós rey hermità / il valoroso re eremita (26).

voler/vantarsi

Qui seran aquells que y volran anar? / Quai sono quelli che si vantano di andare? (133).

S'observa al llarg del text la facilitat amb la qual el traductor intercanvia una sèrie de mots molt usats per Martorell i que pertanyen a la mateixa esfera semàntica, com si es tractara de sinònims. Són els següents (en les línies anteriors he donat només un exemple de cadascun, però en el text n'hi ha molts més): *honrós*, *venturós*, *victoriós*, *virtuós* (no cal dir que aquesta mena de confusió es veu afavorida per la presència del mateix sufix).

2.2.1.1.3. ERRORS D'INTERPRETACIÓ

Els errors d'aquest apartat no es deuen a un coneixement deficient de la llengua de partida, sinó a una interpretació deficient d'alguns indrets o paraules de l'original, ja que, a diferència dels que he inclòs en un apartat anterior (2.2.1.1.1), es tracta en general de mots «fàcils», unitats lèxiques que en altres ocasions el traductor ha traduït encertadament. De vegades, com en els tres primers subgrups en els quals he dividit aquest conjunt, la causa sembla evident: confusió amb un altre mot català (que indique entre parèntesis després de l'equivalent italià), problemes d'aglutinació de paraules o de puntuació i lectures errònies dels numerals; hi ha, però, un bon grapat de casos (també de paraules *fàcils*) per als quals no he pogut o he preferit no donar una causa precisa.

2.2.1.1.3.1. *Atracció paronímica amb una altra paraula catalana*

àlias/animale⁴⁵ (*animal*)

lo libre [...] torna a recitar de hun cars que féu la Viuda Reposada, àlias Endiablada / lo auttore recita un caso che fece la Vedova Riposata, animale indiavolato (415).

après/preso (*pres*)

après lo desagraduaran de tota la fraternitat. E si porà ésser, après daran-li carçre perpètua / dipoi lo disgradaranno di tutta la fraternità e, s'el potrà essere preso, il condanneranno a perpetua carcere (92).

aspre/espresso (*expressos*)

los prechs de la magestat del senyor emperador són a mi aspres manaments / gli prieghi della maestà del serenissimo signore imperatore mi sono espressi commandamenti (169).

baixar/baciare (*besà*)

pres-la per la mà e baxà-la en la praderia / presala per la mano baciolla nella prateria (44).

barca/capanetta (*barraca*)⁴⁶

viu una barca qui-m paregué que de pexcar degué ésser / vidi una capanetta, la quale mi pareva che di pescatore esser dovesse (373).

bou/buono (*bons*)

E tragneren totes les naus del port carregades de molt forment e de civades, de bous salats e de vins de Chipre / E trassono tutte le navi del porto, cariche di formento, di biada, di buoni salami e di vino di Cipri (163).

cantar/raccontare (*contar*)

és un poch desenbolta en lo dançar hi en lo parlar, canta rahonablement / et era un

45. Cal tindre present que a l'original es llig <al>, la qual cosa explicaria la lectura de Manfredi.

46. Hauf (seguint Perea) corregeix en *barca*, pensant en una errada de l'original, de la mateixa manera que fa el traductor italià. El context pot justificar plenament aquesta opció.

poco disinvolta nel danzare, e nel parlare raccontava ragionevolmente (85).

capita/capitaneato (*capità*)

aquest bon voler que tinch, ab la capita ho prenguí e ab la mortalla ho dexaré / questo buon volere ch'io ho, col capitaneato il presi e con la funebre veste il lasciarò (277).

citació/accezzatione (*acceptació*)

E la reyna graciosament lo y atorguà de tenir-li lo camp segur dins quatre meses après que la citació fos presentada / E la regina gratosamente gli concesse di mantenergli il campo sicuro fra termine di quattro mesi dapoí che l'accezzatione fu fatta (74).

complànyer/compiacere (*complaent*)

Contínua speriència de greus mals e dolors me ha mostrat complanyent als dolorits socórrer / La continova esperientia di gravi mali e dolori m'ha insegnato, compiacendo, alli addolorati soccorrere (444).

cos/cuore (*cor*)

e los altres ab bombardes e crits molt spanstosos, a fi que'ls posassen lo diable al cors / e gli altri con bombarde e gridi molto spaventevoli, a fine che il diavolo al cuore si ponessero (418).

cuïro/oro (*or*)

Als comtes coronaven ab corona de cuyro / Gli conti coronavano con corona d'oro (222).

defendre/offendere (*ofès*)

haveu defés tant quant de vostres forces han pogut vostra empresa, la qual no per fallença de gran exèrcit ni per flaquea d'ànimos s'es perduda, mas per defalt de justa querella / havete offeso tanto quanto le vostre forze hanno potuto la impresa vostra, la quale non per mancamento di esercito né per debolezza d'animo si è persa, ma per mancamento di giusta querela (165).

desesperat/svegliato (*despert*)

E Tirant, entrant per la cambra, quasi com a home desesperat, e véu la princessa star gitada en lo lit / E Tirante, entrando nella camera quasi come huomo svegliato, vidde la precípezza gittata nel letto (173).

tenir-se per dit/tenersi per perso

(*per perdut*)

Com los moros veren que l'estol de Tirant ixqué del port ab totes lurs fustes que se'n portaven, tingueren-se per dit que se n'anaven ab lo guany / quando viddero che l'armata di Tirante uscì dil porto con tutti gli legni che si ne conducea, persi si tennero, ché col guadagno se ne andava (418).

extrem/strano (*estranya*)

la cara, que era d'estrema blancor / la faccia, che era di strana bianchezza (119).

ferrar/ferire (*ferit*)

só stat pres e ferrat / son stato preso e ferito (374).

fidelíssim/felicíssim (*felicíssim*)

en augment de glòria de lur fidelíssim capità / in augumento della gloria del loro felicissimo capitano (349).

fingit/infinito (*infinites*)

Ab fengides rialles li mostrà la cadena d'or que Tirant li havia dada / con infinite risa [...] mostrogli la catena d'oro che Tirante gli havea donato (269).

innumerable/mirabile (*admirable*)

E li mostrà totes les forteses que dins la ciutat eren e les grans torres sobre los portals e en la muralla, que era cosa innumerable de recitar. / e gli mostrò tutte le fortezze e le gran torri sopra le porte e nella muraglia della città, ch'era cosa mirabile da recitare (121).

investigat/investigatore (*investigadors*)

los investigats ab subtil enginy cahen en dupte / gli investigatori con sottile ingegno cadono in dubbio (153).

llança/laccio (*llaços*)

fem venir la salvatgina en un portell e allí, ab fleches, balestes e lançes, ne fon feta una gran destrucció / facessimo condurre le selvaticine in uno barco d'ove non potean fuggire, e lì, con frecce, balestre e lacci, ne fu fatta gran destruttione (96).

llaugeria/allegrezza (*alegria*)

en la laugeria, actoritat / nella allegrezza autorità (143).

llevar/lavare (*laves*)

O Déu misericordiós, clement e piadós, que [...] leves per vènia e perdó les culpes dels crims passats! / O Iddio misericordioso, clemente e pietoso, che [...] lavi con perdono e venia le colpe degli passati mancamenti! (478).

obediència/benevolentia (*benevolència*)

me confés com no he feta ne servada aquella honor, amor e obediència que só tenguda al senyor mon pare e a la senyora ma mare / mi confesso come non ho fatto né serbato quello honore, amore e benevolentia che son tenuta al signore mio padre et alla signora mia madre (476).

pagés/ragazzo (*patge*)

lo juheu qui no presta e lo pagés qui servitut no fa, no valen res tots aquests / il giudeo che non presta et il ragazzo che non serve, non vagliono nulla (320).

parar/portare (*porten*)

e pres una ballesta —de aquelles que's paren a cavall ab una gafa / e tolse una balestra d'acciaio, che se portano a cavallo con una leva (106).

perdre/havere (*prendre'l*)

no és possible poder-lo vós regir ne conservar, ans de necessitat se iria a perdre / non è possibile che voi il possiati reggere né conservare, anzi di necessità saria ad haverlo (483).

persecució/essecutione (*execució*)

No és de menor stima y honor la persecució de semblants magnànimes empreses, mas de menys treball / Non è di minore estima et honore la essecutione de simili magnanime imprese, ma di meno travaglio (417).

plaer/parlare (*parlar*)

No deu seure a joch o a plaer ni repòs pereós / Non dèe sedere a giuoco o parlare, né a riposo pernicioso (143).

pròsper/proprio (*pròpia*)

Lo trist de vostre marit toca a la porta e sab que ab deslealtat, en perjuhí de la sua pròspera persona, lo haveu indignament ofés,

sens causa ne rahó alguna / il tristo di vostro marito percuotte all'uscio e sa che con dislealtà, in pregiudicio della sua propria persona, senza causa né ragione alcuna, l'haveti indegnamente offeso (262).

sagrat/salzo (*salada*)

en aquesta mar sagrada te donara de bon grat sepultura adolorida / in questo salso mare, di buona voglia, addolorata sepoltura ti darei (295).

suar/essere (*són*)

arbres que suen en Sabea / arbori que sono in Sabea (143).

tèbeu/paura (*temor*)

Emperò, amor tèbea e esperança en pura dolor me feren cambiar lo primer desig / E però amore, paura e speranza in puro dolore il primo disio cangiar mi feciono (284).

tenyir/havere (*tenint*)

he ofert la mia persona a sangonoses batalles, tenyint, en augment de la stima de ma honor, los verts camps africans de la mia sanch, com a cavaller / la mia persona a sangonose battaglie ho offerto, havendo in augumento della stima del mio honore, come a cavaliere, li campi africani verdi del mio sangue (369).

tolre/tolerare (*tolerar*)

per tolre-us de haver hoyr alguna part de vostres gloriosos actes / perché io ho tolerato d'udire alcuna parte di vostri gloriosi atti (154).

unir/venire (*vení*)

moltes altres províncies e terres conquistà lo virtuós príncep Tirant e uní al domini e senyoria de l'imperi / molte altre provincie e terre conquistò il virtuoso prencipe Tirante, e venne al dominio e signoria dell'impero (465).

ver/vostro (*vostra*)

com vós fugiu a la vera execució de la rahó volent ço que no us és dat / voi fuggite la vostra essecutione della ragione. Volendo quello che dato non vi è (154).

vida/via (*via*)

tinch ocasió de dolre'm e de abandonar la

vida / io ho occasione di dolermi et di abandonare la via (227).

vençut/vincitore (*vencedor*)

Posat cars lo hu fos vençut, davant lo emperador ab testimonis dignes de fe se poria

retractar tal batailla. / E, posto caso che l'uno fusse vincitore, dinanzi allo imperatore, con testimoni degni di fede, tal battaglia si potria retrattare (64).

2.2.1.1.3.2. *Separació errònia de paraules o interpretació de la puntuació*

enaixí que/—

envestí una nau e, mentre ells combatien, aplegà l'altra nau. E l'altra tantost se donà, enaxí que ell tenia tres naus. En tal manera ho feren les onze naus ab les dos galeres / investí una nave; e l'altra nave arrivò mentre gli combatteva. E subito la nave si rese a questo modo. Egli havea tre navi, e così furono, l'undeci navi con le galee (164).

portantveus/havendo la voce

lo duch de Bretanya, capità general de aquest stol, portantveus del molt excellent e crestianíssim rey de França / il duca di Bertagna, capitano generale di questa armata, havendo la voce dallo dallo eccellentissimo e christianissimo re di Francia (113).

preveure/per veder⁴⁷

E segons alguns han scrit, los delits de

luxúria vençents los romans [vençedors, han venjat lo món vençut per ells. E açò paria] preveure Cipió hom reduptat altament bo per tot lo senat de Roma, com de son poder vedava la destructió de Cartayna / E secondo che alcuno a scritto, per veder Scipione, huomo riputato altamente buono, per tutto il senato di Roma, che gli dilette di lussuria erano per vincere i romani, di suo potere vietava la distruttione di Carthagine (143).

vegada (a vegades)/alla volta

havia moltes fonts de fina aygua e gran praderia. A veguades totes les bombardes tiraven justades al colp / erano molte fonti di fina acqua e gran prateria alla cui volta i nimici tiravano le bombarde insieme aggiunte (140).

2.2.1.1.3.3. *Interpretació errònia dels numerals*

És coneguda la confusió en la lectura dels numerals, indicats sovint en xifres romanes, que resulta molt habitual per exemple en les traduccions medievals (cf. la introducció de C. Wittlin al *Llibre del Tresor*: Latini, 1971, p. 48). En ocasions, en lloc del numeral trobem l'anafòric *detto*.

catorze/quattro

xlv hòmens / quattromila e cinquecento huomini (131).

catorze/quindici

xiiii palms / quindici palmi (152).

cinquè/quarto

cinquena carrera / quarta carriera (189).

desset/sette

la lança o lançes sien de xvii palms / lanzon e lanze siano di sette palmi (71a).

deu/dodice

he tractat que sia fet matrimoni de tu ab Jamila [...] e fer t'é dar deu mília ducats ab ella / ho trattato: che sia fatto matrimonio

47. En realitat, la incomprendibilitat de la traducció ve donada per una notable llacuna de l'original.

di te con Iamilla [...] e farti dare dodicemi-la dicati con lei (310).

deu/due

E ensengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes / et accesero due facelle che fatte portavano in ciascun legno (418).

deu/duo

li donà en hun mocador deu mília ducats que havia mesos / gli donò in uno facciolo duomila ducati, che posti gli havea (161).

dos/detto

dos exèrçits / detto essercito (107a).

dos/dieci

ab consentiment de dos genovesos / essere consentimento de dieci genovesi (98).

dotze/sei

E partiren de la ciutat a les dotze hores de la nit / dalla città alle sei hore di notte si partirono (421).

dotze/vintidua

has senyorejats xxii reys coronats / hai signoreggiato vintidua regi coronati (107a).

noranta/nove

xcvii mília moros / novecentomila mori (25).

onze/cinque

com sentí les xi hores [...] ab cuytats passos anà a la porta de l'ort / quando sentí le cinque hore [...] con correnti passi andò alla porta dell'horto (277).

onze/detto

Les xi galeres vengueren ab tants de sons e de alegria que tota la ciutat fehien resonar. / Le dette galee vennero con tanta quantità de suoni e di allegrezza che tutta la città facevano risonare (116).

trenta/tre

trenta milles / tre miglia (163).

trenta/venticinquemila

passà lo soldà ab xxxiii mília moros / andò il Soldano con venticinquemila mori (99).

vint/quindici

una petita corona d'or que pese de xv marchs ensús / una picciola corona d'oro che eccedesse quindici marche di peso (48).

2.2.1.1.3.4. *Altres errors d'interpretació*

almirall/armata

Com l'almirall véu venir a Tirant, féu tocar les trompetes e anafils e clarons, e ab grans crits, saludaren al capità. / Quando l'armata vidde venire Tirante, fece toccare le trombette, clarini e piffari, e con gran gridi il capitano salutorono (448).

ardiment/tradimento

Gran ardiment has fet / Grande tradimento hai fatto (163).

carro/cassa

féu carregar molts carros de vitualles / fece caricare molte casse di vettovaglie (384).

començar/finire

Com agueren començat de menjar, Tirant manà tocar les trompetes / Quando hebbero finito di mangiare, Tirante commanda sonare le trombette (105).

conèixer/accettare

yo conec molt bé lo bon consell que-m donau / io molto ben accetto il buon consiglio che mi date (100).

en contemplació de/in confirmatione di
lo gran dot que la majestat vostra li donà en contemplació del matrimoni / la gran dote che la maestà vostra gli diede in confirmatione del matrimonio (121).

de continent que/innanzi che

lo virtuós rey, de continent que isqué de la ciutat / il virtuoso re, innanzi che uscisse della città (24).

deshonor/disordine

no li'n vinga dan e desonor / non gline venga danno e disordine (229).

deslligat/legato

E desligat lo vexell, ab la corrent anaren riu

avall. / E legato l'edificio, andorono giù a basso per il corso del fiume (141).

donador/amatore

ab promeses precioses que los donadors acostumen de fer / con le promesse pretiose che gli amatori hanno per costume di fare (214).

enutjar-se/ritenere

preguà molt a la comtessa que no se n'enunjàs / molto prega la contessa che più non lo ritenesse (27).

escala/galea

lo rey, per consell de mariners, féu fer de galera ha galera —com staven les scales en terra, de la una a l'altra— posaren taules encadenades perquè pogués passar molta gent / il re, per consiglio de' marinari, fece ponere assi incathenate d'una galera all'altra, quando le galee erano in terra, acciò che potese molta gente alla volta passare (113).

ésser/orare

agenollà's davant un oratori que tenia en lo petit retret, hon era la mare de Déu / si gitò in ginocchioni dinanzi ad uno oratorio, qual havea nella camera sua, ove orava la madre di Dio (26).

famós/formoso

pren sperència de aquell tan famós cavalier / come dimostra la esperientia di quel formosissimo cavaliere (33).

fatigar/aspettare

E per no fatigar les orelles dels hoïdors de les infructuoses paraules que han oïdes / e per non aspettare le orecchie degli auditori delle infruttuose parole che hanno udito (183).

ferrer/sartore

Entre los ferrés e los texidós fon lo divís, car los texidós de lí deyen que devien precehir als ferrés / Fra gli sartori e gli tessitori fu, ché gli tessitori da panni di lino dicevano che dovevano precedere agli ferrari (41).

flac/figliuolo

E no-t penses que per ço com ha mudat armes te sia benigne ne pus flach, ans te serà

bé mester que t'abilles de novelles armes. / E non ti pensare che, benché habbia mutato arme, ti sia più benigno e più figliuolo, anzi ti sarà ben bisogno che ti metti a ordine di novelles arme (143).

gràcia/gloria

anaren tots a la sglésia major e aquí feren lahors e gràcies a nostre senyor Déu / andorono tutti alla chiesa maggiore, dove riferirono laude e gloria al nostro signore onnipotente e misericordioso Iddio (141).

honesta/honestà

Fogiu de mi, castedat, honesta vergonya! / Fuggitevi da me, castità, honestà, vergogna! (382).

infant/giovinetta

Yo só infanta sperant senyorejar tot l'Imperi Grech / Io son giovinetta, aspettando signoreggiare tutto l'imperio greco (474).

invariable/variabile

O invariables, inichs e implacables fats qui la varietat dels actes humans infalliblement ordenau! / O variabili, iniqui et implacabili fati che la varietà degli atti humani infallibilmente ordinati! (360).

malvat/mal viaggio

Vés-te'n malvat / Vattene a mal viaggio (98).

missatger/consigliere

Com los missatgers veren que lo rey havia atorguat lo matrimoni / Quando gli consiglieri viddero che il re haveva concesso il matrimonio (109).

molt/anche

E per quant stich molt occupat per causa de la mia partida / E perché son anche occupato per causa della mia partita (101).

mostrar/negare

en tal cars no lo y volguésseu mostrar / in tal caso negare non gliel volestivi (397).

natural/malo

Senyora —dix Tirant—, natural rahó dieu / Signora —disse Tirante—, voi allegate male ragioni (100).

ofici/artefice

féu mostra lo rey e tots los qui eren en la

ciutat, axí dones com donzelles, e tots los officis, e tots los strangers / 'l re e tutti quelli ch'erano nella città fecero la mostra, così donne come dozelle, e tutti li artefici e tutti li esterni (41).

pare/presente

donada la bendictió per lo pare hermità, fórem servits de viandes singulars / data la benedittione per il presente eremita, furo-no serviti di vivande singulari (84).

parent/proprio

ab la pròpia passió e maldat que portava, la qual és parenta de la vella bruxa que no fa mal sinó a qui li fa bé / con la propria passione e malignità che portava, la quale è propria della vecchia strega, che non fa male se non a chi gli fa bene (241).

pensar/posare

la mia ànima no té prou temps per a pensar / l'anima mia non ha assai tempo per posare (103).

perdó/parole

la mia mal avisada pensa no basta a conéxer que lo premi de perdó dega obtenir / il mio malavisato pensiero non è sufficiente a conoscere che premio di parole debbia ottenere (243).

ple/padre

La mia persona no és disposta per a rebre un tan alt orde com és aquest, ple de molta excel·lència e virtut. / La mia persona non è disposta per ricevere un tanto alto ordine come è questo, padre di molta eccellentia e virtù (86).

poder/pensare

Yo no puch ésser jutge entre vosaltres / Io non penso esser giudice vostro (64).

primerament/veramente

Primerament fon fet cavaller per mantenir e defendre la sancta mare Sglésia / Veramente il cavaliere fu fatto per mantenere e defendere la santa madre chiesa (33).

reparació/reputatione

vós sou la glòria y reparació dels crestians / voi seti la gloria e reputatione degli cristiani (460).

repartir/ricuperare

Com lo Capità los tingué dins, repartí aquella poca de gent que restada li era / Quando il generoso capitano gli hebbe nella nave, ricuperata quella poca gente che rimasta gli era (165).

seguretat/società

Molt deu ésser stable e ferma la paraula de aquell en lo qual és fundada la speranza e seguretat de tants pobles / Molto dèe esser stabile e ferma la parola di quello nel qual è firmata la società e la speranza di tanto popolo (143).

sentència/signora

—Ara —dix Tirant— haurem guanyada una sentència envers ma senyora, puix aquella galant Stephanía serà de part nostra. / «Hora —disse Tirante— havremo guadagnato una signora verso la mia signora, poiché Stephanía sarà dalla parte nostra» (148).

senyor/signoria

la camisa que porta per devisa fa sa conplanyença d'ésser ajustada ab sa senyora / la camiscia ch'el porta per divisa fa il suo compianto d'esser con la sua signoria (161).

simplement/similmente

molt bé acompanyats simplement, sens armes, ab cc de cavall / ottimamente accompagnati, similmente, senza arme, e duecento da cavallo (422).

tant/l'altro

Per quin peccat dech ésser absenta de aquell qui tants mals me fa passar? / Per tal peccato debbo esser assenta da quello che l'altro male mi fa patire? (176).

tembre/trovarsi

E per ço me tem yo del sdevenidor perill / E per questo mi truovo io del futuro pericolo (214).

vell/vedovo

totes les dones e donzelles axí velles com jóvens / tutte le donne e donzelle, così vedove come gioveni (14).

vencedor/vendicatore

fon vençedor e destruidor dels moros / fu

vendicatore del christiano sangue e des-
truggitore degli mori (56).

vigorosamente/vergognosamente⁴⁸

[els ulls] no pas girant-los vigorosament,

mas refrenats per graciosos sguarts / non
troppo girandogli vergognosamente ma,
raffrenati per gratiosi sguardi (119).

A partir del corpus dels exemples anteriors, ens podríem preguntar si existeix relació entre les paraules en les quals comet errors Lelio Manfredi i els tipus etimològics a què corresponen. És a dir, si per exemple s'enganya més a l'hora de traduir les paraules patrimonials, els arabismes o els llatínismes. A priori, la contestació més lògica seria suposar que el major nombre d'errors s'hauran de trobar en el grup de les paraules patrimonials del català, ja que són precisament les que un estranger —en aquest cas, un italià— pot trobar més alienes al seu sistema lingüístic (per motius d'evolució semàntica o sobretot per causa de l'evolució fonètica). Per les mateixes causes, caldria esperar pocs errors en el camp dels llatínismes, ja que aquesta llengua seria ben coneguda pel nostre autor, home de lletres amb una excel·lent formació humanista.

He comprovat l'etimologia de les paraules abans mencionades, amb els resultats següents:⁴⁹

	A	B	C
Paraules patrimonials ⁵⁰	56,5 %	318 (70,2 %)	10,5 %
Cultismes ⁵¹	34 %	82 (18 %)	4,5 %

48. Hauf esmena en *vagorosament*, seguint la font identificada per aquest passatge.

49. A = Percentatge de paraules d'aquest origen sobre el total del vocabulari del *Tirant*. B = Paraules que en algun cas presenten errors i percentatge sobre el total d'errors. C = Percentatge d'errors sobre el total de paraules de cada origen; el número entre parèntesis després d'algunes paraules indica el nombre de vegades que s'han traduït erròniament.

50. *abellir, abrigat, acost, acostar-se, afrenellar-se, aiguada, altar, altar-se, alterós, allenegat, amari-nar, argilenc, assossec, avear-se, balanç, barcella, barranc, bé, blat, bocí, bo, brogit, cabal (2), cabiró, calat, canem, canemàs, cantera (2), canya, cavalcador, ceda, cert, cint, clam, clavat, clofolla, coberta, coixo (2), colp, cominal, compte, conhort, cor, corada, corral, daurat, dejorn, deliurar (2), desaforat, desalt, desave-nir, desbarat, descominal (3), desencallar, desfressat, desgrat, desmenjat, despoblat, desservir, destentat, desvarió, desviat, doblat, dolentia, dret, eixàvega, emparar (2), empendre (4), emprar (2), encaçar, encarir, enclòs, enconar, endret, entelat, entrenyor, entrenyorar-se, enutjós, escampar, escometre, esmenar, esmerç, esplet, espletar (3), espletat (4), esqueix, esquinçat, estat, estotjar, estrany, estroncament, fadrí, fallit (2), fasos, fastijós, feredat, fermall, flaquea, foc, força, fretura, fumada, gast, gaveta, ginyar, git, guardabraç, infant, llavor (2), lleu, llibrell, lllindar, mal parlar, malaltís, malmetedor, manllevats, mantellina, matinada, meneig, menyscabar, mester, metre's, metzina, molla, mort, na (3), nombre, onço, ops, ormejar, padrí, pa-nís, parada, parar-se, passar, peixcar, péixer, pellofa, perea, pereós (2), pern, planament (2), plegat, poblar (2), pols, portantveus, post, pressa, prest, proesa, prohom, pudir, raig (2), recambra, recel, recelós, remor, repeló, replegar, repropí, retret (m.), retret (adj.), roïndat, ros, rossor, ruat, salat, sàvena, sengles, sentiment (2), senyalar, sobretaula, sofrir, sol, sòl, sots, tant, tardar (2), tea, temerós, tendal, terrat, teulada, timó de caixa, torba, trencar, trencar-se, trencat, triga (2), trona, trossar, vall, veixell, venjança (2), versemblant, veure, vora, xic; adolorit, ample, avançar, avançat, aventurer, brau, cademat, capiró, cara, cessar, costar,*

	A	B	C
Galicismes ⁵²	2,1 %	14 (3 %)	11 %
Castellanismes ⁵³	0,4 %	5 (1,1 %)	23,8 %
Italianismes	0,4 %	0 (0 %)	0 %
Arabismes ⁵⁴	1,6 %	11 (2,4 %)	12,3 %
Germanismes ⁵⁵	2,9 %	10 (2,2 %)	6,4 %
Altres ⁵⁶	1,9 %	13 (2,8 %)	12,2 %

Així observem, per exemple, que sobre les 3.043 paraules patrimonials del català en el *Tirant* apareixen 318 errors, la qual cosa representa un 10,5 % d'errors sobre el total d'aquest grup i un 70 % del total dels errors comesos.

Com que no tots els errors considerats en els tres grups anteriors (2.2.1.1.1, 2.2.1.1.2 i 2.2.1.1.3) tenen el mateix origen (i no comporten el mateix grau d'implicació de la competència lingüística del traductor), done tot seguit la classificació referida a la columna B desglossada en els tres grups susdits:

	2.2.1.1.1	2.2.1.1.2	2.2.1.1.3
Paraules patrimonials	198 (72 %)	52 (62,6 %)	68 (68,7 %)
Cultismes	24 (8,7 %)	29 (34,9 %)	29 (29,3 %)

davant, degollar, dona, drap, encativar, encontre, esforç, esforçat, esmenar, faena, fort, llana, lli, metre, molt, món, parat, pare, passar, pendre, poder, pressa, raonament, recobrar, rei, res, semblant, senyoria, servidor, servir, tembre, tot, tremolós, ultratge, ull, valent, valentia, veritat, veure (2), vida, voler; après, aspre, aventura, baixar, barca, bou, cantar, capita, carro, catorze (2), cinquè, començar, complànyer, conèixer, cos, cuiro, deslligat, desset, deu (3), dit, dos (2), dotze (2), enaixí que, enutjar-se, escala, ésser, fatigar, ferrar, ferrer, flac, infant, llança, llaugeria, llevar, malvat, missatge, molt, mostrar, natural, noranta, onze (2), pagés, parar, pare, parent, perdre, plaer, ple, poder, portantveus, primerament, repartir, sagrat, seguretat, senyor, suar, tant, tèbeu, tembre, tenyir, tolre, trenta (2), vegada, vell, vencedor, vençut, ver, vida.

51. batalla, benifet, calitat, cartell, confús, expedient, generós, incident, incogitadament, incogitat, mans, merce, misericorde, nota (2), pectió, perjudicar, present, presumpció, restaurar, tàlem, trepa, trepar, violari, volateria; admirable, afabilitat, artífici, beat, cas, causa, cautelós, criminós (2), defenedor, estima, excés, honor, honorós, inic, invocadora, llicència, meritar, misericòrdia, monarca, mortal (2), noblesa, openió, ornat, sa, singularitat, teòleg, triümf, victoriós, virtuós; àlies, citació, contemplació, continent, defendre, desesperat, deshonor, donador, extrem, famós, fidelíssim, fingit, gràcia, honesta, innumerable, invariable, investigat, obediència, ofici, pensar, perdó, persecució, preveure, pròsper, reparació, sentència, simplement, unir, vigorosamente.

52. asit, escotilla, esmaïar-se, forja, gocet, jaqueta, maçoneria, parxe, pitxer, planxa, ras, redubtat, tapí, xarnera.

53. andarec, canyamó, demesià (4), infançonia, toca.

54. alcadi, anafil, arròs, batafalua, bogia, carmesí, cidi, cuscusó, dacsà (2), ginet, llaüt, safareig; almirall.

55. alna, arrapat, bando, braó, cota, esguardar-se, lletgea; blau, felló; ardiment.

56. arrufat, bascar (2), broquet, burell, ciar, cossi, eixorc, enclotar, galiota, llescar, sullar (2), triar, verdesca.

	2.2.1.1.1	2.2.1.1.2	2.2.1.1.3
Gallicismes	14 (5,1 %)	0	0
Castellanismes	8 (2,9 %)	0	0
Arabismes	12 (4,3 %)	0	1 (1 %)
Germanismes	7 (2,5 %)	2 (2,4 %)	1 (1 %)
Altres	15 (4,8 %)	0	0

Aquestes dades ens poden donar alguna pista sobre la capacitat del traductor i sobre les seues limitacions. Per una part, s'observa que el major nombre d'errors correspon —com era previsible— al de les paraules patrimonials: per raons d'evolució de la mateixa llengua, hi ha hagut resultats que allunyen les llengües romàniques entre elles, no sols en l'aspecte fonètic, sinó també en el semàntic (no oblidem que molts errors són deguts a falses interpretacions de paraules molt semblants a les italianes: el que alguns anomenen *falsos amics*). Aquest major percentatge també és degut al fet que es tracta del grup de paraules més nombrós (amb gran diferència) de tot el *Tirant*. Molt semblant és el cas del grup dels llatinismes, el percentatge d'error dels quals és elevat perquè també és un grup nombrós. La resta de les xifres de la columna són menys significatives.

La tercera columna (C) ens permet comprovar quin percentatge d'errors hi ha dins de cada grup etimològic. Quant a les paraules patrimonials, el percentatge no és excessiu (10,5 %) i menys encara el dels cultismes (4,5 %), com era previsible. Molt semblant al de les paraules patrimonials és el percentatge dels gallicismes (11 %) i un poc més superior el dels arabismes (12,3 %), mentre que el dels germanismes és molt petit (sols un 6,4 %). Sobta més, en canvi, el percentage de paraules procedents del castellà que el traductor ha traduït malament: un 23,8 %. Finalment, no hi ha cap cas d'errada en el grup dels italianismes (vint paraules en tot el *Tirant*).

Quant a l'apartat més nombrós —el de les *paraules patrimonials* mal traduïdes—, seria ara massa llarg classificar i intentar explicar paraula per paraula les causes dels errors comesos. Tanmateix es pot afirmar que poc més de la meitat —aproximadament— d'aquestes paraules pertanyen a allò que he anomenat mots «difícils», moltes vegades sense correspondència amb paraules etimològicament afins de l'italià. Cal considerar també (i açò serveix alhora per a les altres paraules) que no estem parlant de 320 paraules que hagen sigut sistemàticament mal traduïdes, ja que en molts casos es tracta d'errors comesos en una ocasió o dues entre totes les aparicions del mateix mot.

Els *cultismes* constitueixen dins el *Tirant* el segon grup d'importància, amb el 34 % de les paraules, i és al mateix temps el grup que proporcionalment presenta menys errades de traducció (només el 4,5 %). No ens deu estranyar aquest fet, ja

que el llatí continuava sent la llengua culta per excel·lència, coneguda i usada arreu d'Europa per les persones cultes (i Martorell i Manfredi ho eren, sense dubte). El llatí ha sigut a més una deu inexhaurible de noves aportacions al vocabulari de les llengües romàniques, especialment en el cas de l'italià, que ha mantingut una simbiosi amb aquesta llengua tot al llarg de la seua història. Així, tant si el mot existia també en italià com si el traductor coneixia la paraula llatina d'on provenia el mot català, podia fàcilment saber-ne el significat i traduir-la sense gaires problemes.

La majoria dels *gal·licismes* són paraules inexistents en italià (*asit, escotilla, gocet, maçoneria, parxe, pitxer, planxa, tapí, xarnera*); en un cas correspondria un arcaisme (*esmaiar/smagare*); en un altre els significats de les paraules són diferents, tot i que l'origen siga idèntic (*forja/foggia*); una de les paraules italianes no serà introduïda sinó tres segles més tard (*jaqueta/giacchetta*); i finalment, de la paraula *redubtat* en trobem dos exemples al *Tirant*, un de ben traduït (amb *temuto*) i un altre de mal traduït (amb *riputato*), potser per confusió amb alguna altra paraula semblant.

Ja hem vist com l'apartat dels *castellanismes* presenta el percentatge major. Açò potser ens sobta perquè coneixem la faceta de traductor del castellà de Lelio Manfredi, però el fet d'haver-se enganyat traduint cinc dels castellanismes no ens deu portar a pensar que Manfredi fóra un mal traductor del castellà, perquè seria arribar a conclusions massa agosarades. S'ha d'observar a més quines són aquestes paraules, perquè es tracta d'uns mots que, en certs casos, són poc o gens comuns en castellà i en d'altres són paraules un poc desfigurades per la seua adopció catalana: *andarec, canyamó, demesià, infançonía, toca*.

Pel que fa als *arabismes*, s'explica fàcilment la imperícia de l'autor davant aquestes paraules, corrents en català (i usades amb facilitat per una persona com Martorell, que havia sigut senyor de moriscos), però rares o inexistents en italià (encara més desconegudes per un cortesà septentrional com el nostre Manfredi, probablement sense cap contacte amb sarraïns).

Quant als *germanismes*, s'ha d'apuntar que tant el català com sobretot l'italià en posseeixen amb una certa abundància; els errors en aquest camp corresponen a paraules que no existeixen en italià com a tals germanismes (*alna, arrapat, lletgea*), paraules d'introducció posterior o recent en italià (*blau/blu*) o paraules d'ús infreqüent en italià (*braó/bradone, felló/fellone*). En els altres casos (*bando, cota, esguardar-se*), l'error és més difícilment justificable, ja que es tracta de paraules existents en italià; la traducció *ardiment/tradimento*, finalment, sembla una distracció del traductor.

A l'apartat d'*altres* s'amaguen una sèrie de paraules procedents de llengües exòtiques o simplement d'origen desconegut o discutit: la majoria formen part del grup de paraules que he denominat *difícils* i que no existeixen en italià.

2.2.1.2. Errors d'impremta

En tots els casos que segueixen he cregut veure-hi la mà de l'editor o de l'impressor i no la responsabilitat del traductor. Quasi tots estan assenyalats a l'edició coordinada per Sansone (Martorell, 1984) en nota, algunes vegades amb les correccions incorporades al text i d'altres amb la forma proposada en nota. No en tots els casos hi estic d'acord, ja que alguns podrien interpretar-se d'una altra forma, com per exemple una preferència estilística del traductor (és el cas de *cademat/chiare stelle*) o d'altres formes (entre parèntesis es trobarà la que considere la forma correcta):

afectadament/affrettatamente

(*affettatamente*)

Axí, tots los elements, les coses que a llur ésser se condonen afectadament volen, que en altres lochs trobar no's deixen / Così tutti gli elementi, le cose, che all'esser loro si confanno, affrettatamente vogliono che in altri luoghi trovare non si lasciano (129).

agullons/simile (*spilli*)

les quals dues coses me paren pròpiis agullons de lagoteria / le quali due cose mi paio-no propriamente simili della adulatione (143).

alt/altro (*alto*)

Los sants confessors foren los savis qui per alta contemplació obtingueren la glòria de paradís. / Gli santi confessori furno gli savii che per altra contemplatione la gloria del paradiso ottennero (182).

altre/alto (*altro*)

E tots los altres senyors que allí eren, pacificar a l'hermità / Tutti li alti signori che lì erano l'eremita pacificorno (14).

amagat/accosto (*nascosto*)

entrà dins la tenda hon lo petit negre se era amagat / entrò nella tenda dove il picciol nero s'era accosto (157).

amarg/amato (*amaro*)

la fi de totes aquestes coses és dolor per aquella amor qui és amargua / la fine di tutte queste cose è dolore per quello amore che è amato (118).

amonestar/a mostrare (*amonestare*)

Car la signoria no fa l'ome, mas descobre'l;

e les honors no muden les costumes ni'l coratge, mas mostren-ho. E amonesta'l que sàpia [més meréixer] ésser senyor, [que ésser senyor] / che la signoria non fa l'huomo, ma lo discopre e gli honori non mutano gli costumi né il cuore, ma lo mostrano, e a mostrarlo che sappia esser signore (143).

ampliació/applicatione (*ampliatio*)

Ha rebut, encara, augment y ampliació la corona, honor y exalçament e grandíssim repòs / alla corona augmento, applicatione, honore, essaltamento, riposo grandissimo (453).

aparèixer/prendere (*m'apparse*)

És-me aparegut un diable en forma de goç / e' mi prese un diavolo in forma d'un cane (68).

aprés/portato (*imparato*)

Certament yo crech [...] que vós aveu après en la escola de honor / Certamente io credo [...] che voi havete portato nella schuola d'honore (119).

augmentador/aumentare

(*augmentatore*)

deuries tenir major confiança en Déu que negú dels altres, per les tan senyalades gràcies que t'à fetes en fer-te augmentador de la sua sancta ley crestiana / maggiore confidentia in Iddio che alcuno degli altri havere doveresti, per e tante evidenti e palese gratie che ti ha fatto in farti augmentare della santa christiana legge (338).

bona/mera (*vera*)

No leva en res la propietat de verdader si atènyer poreu bona coneixença / Nulla im-

porta la propietà del mero, se comprendere si può la mera cognitione (152).

braçalet/banzaletto (*braccialetto*)

L'altre cavaller donà a dona Guiumar un braçalet, la meytat d'or e mig d'açer / L'altro cavaliere donò a madama Guiumar uno banzaletto mezzo d'oro e mezzo d'acciaio (71b).

callava/faceva (*taceva*)

Aquests senyals de amor de mi, qui atorgava, eren prou en mi, qui callava / E questi segnali d'amore in me erano assai, ch'io il confirmavo, perché il facevo (218).

cap/campo (*capo*)

pleguaren fins al cap del pont / arrivaron fino al campo del ponte (140).

cobrir/compire (*coprire*)

ans de continu menjaven e dormien ensemper per cobrir la música que era passada entre ell e la princessa / per compire la musica che tra lui e la principessa era passata, continovamente insieme mangiorono e dormirono (450).

collar/colore (*colare*)

tornant-li lo collar de la divisa que lo dit senyor acostuma de donar / restituendogli il colore e la divisa che il detto signore acostuma donare (59).

comportar/copertare (*comportato*)

prou clarament se mostra yo haver-vos comportat les coses que cascun jorn vós deixau dir de mi / assai chiaramente si dimostra ch'io vi ho copertato le cose che ciascun giorno di me vi ho lasciato dire (154).

composició/compassione

(*compositio*)

com sien causades en la inferior part de la humana composició / essendo causate nella inferiore parte dell'humana compassione (376).

comprar/comparare (*comperò*)

E Tirant comprà una fel de balena / E Tirante comparò una fiele di balena (304).

compte/compunto (*computo*)

Fehien compte que almenys ab les bombardes matarien passats DCC hòmens / facendo compunto che almen con [le bombarde] più di settecento huomini occideriano (157).

conquistar/conquassare (*conquistare*)

avem conquistat de les x parts de l'imperi les ix e mija / haviamo conquassato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

consideració/conservazione

(*consideratione*)

Si de l'univers la consideració mires, veuràs com sol ardiment és aquell qui'l conserva / Se la conservation dell'universo guardi vederai come solo ardimento è quello che 'l conserva (184).

costat/letto⁵⁷ (*lato*)

anau a dormir e no us gireu de l'altre costat / andativene a dormire e non vi volgete d'altro letto (229); féu lo valerós Tirant posar al costat de sa senyora / fece il valoroso Tirante ponere al letto della sua signora (445).

deessa/idea (*dea*)

a una deessa la poria acomparar / a una idea comparare la potrei (178).

defallir/mandare (*manicare*)

de dol la virtut me defall / la virtù per dolore mi manda (226).

delit/diritto (*diletto*)

delit és de recitar la granea de l'alt coratge dels generosos prínceps / diritto è a recitare la grandezza dell'alto cuore degli generosi principi (221).

dent/detto (*dente*)

en la mia pensa fos caygut un tal fet entre les dents, yo agués dit o promés fer tal vot / nel pensiero mi fusse caduto una tal cosa e che fra gli detti io havesse detto o promesso di fare tal voto (113).

descalçar/slacciare (*scalciare*)

no seria digna de descalçar-li la sabata / non saria degna di slacciare la scarpa (152).

57. La presència del primer exemple ens fa pensar clarament en un error d'impremta (entre altres coses perquè el sentit queda un poc afectat), però el segon exemple ens fa sospitar que hi haja alguna cosa diferent.

dret/detto (*diritto*)

Puix per dret natural la rahó·m força obeir los manaments de la excellència vostra / Poiché per detto naturale la ragion mi sforza obedire gli commandamenti della eccellentia vostra (183).

elet/e letto (*elette*)

eren ben servits de molt eletes viandes, axí en los dies de carn com de peix / così ne' giorni da carne come da pesce, era ben servito di assai vivande e letti (44).

entonació/in otanatione (*intonatione*)

dix ab gravitat real e humana entonació les següents paraules / con gravità reale et in otanatione humana le seguenti parole disse (440).

escruiure/servire (*scrivere*)

e les mies mans són traballades en altres coses de més necessitat a la honor que no és scriure per a pledejar / e le mie mani sono affaticate nall'altre cose di maggiore necessità all'honore che a servire per piateggiare (154).

esperit/spatio (*spirito*)

Cavaller benaventurat, pren sperit de consolació per excellència de les tues virtuosos obres / Cavaliere benaventurato, prendi spatio di consolatione, ché, per l'eccellentia delle tue vertuose opere (125).

estima/insieme (*di stima*)

ell tenia ja molts fermaills e cadenes de or e moltes altres joyes d'estima / egli havea già molti formagli e cathene d'oro e molte altre gioie insieme (109).

estofa/siasata (*farsata*)

soltà l'altra mà de la acha [...] e posà-la-y en l'altra part, entre la galta e la estofa del baçinet / lasciò l'altra man dall'azza e [...] gliela pose nell'altra parte, tra la guancia e la farsata (81).

execució/escusatione (*esecuzione*)

per tot lo món són stades publicades e admeses a la vera execució de ultrança / per tutto il mondo sono stati publicati et admesse alla vera escusatione di oltranza (57).

falda/vista (*vesta*)

Stephania li pres la mà e posà-la-y sobre les faldes de la princessa / Stephania gli prese la mano e glila pose alla vista della prencipessa (161).

ferir/fare (*ferite*)

gitau-vos en lo lit, com ella hi sia nua o en camisa, e feriu valentment, que entre amichs no y cal tovala / gittativi nel letto come ella li sia ignuda o in camiscia, e farete valentemente, ché fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229).

fren/fieno (*freno*)

Haja sperons en remunerar, fren en punir / Habbia sproni in remunerare, fieno in punire (143).

fundar/lodare (*fondata*)

veritat li deu ésser fundament de tota fe / la verità gli dèe esser lodata di tutta fede (143).

grans/gridi (*grandi*)

los poch's dans majors stimen, e los grans sostenir no poden / li piccioli danni maggiori estimano e li gridi sostenere non ponno (17).

guerra guerrejada/guerra guerreggiare*(guerra guerreggiata)*

en aquella edat aprenen molt millor que·ls altres, axí en batalles de camp clos com en guerres guerrejades / in quella età imparano molto meglio degli altri, così in battaglia di campo di duello come in guerra guerreggiare (21).

—/immanente (*immanentente*)

Après que la agué lesta, dix que no venia a ell / immanente la leggete, e poi che l'hebbe letta, disse che a·l·lui non veniva (134).

llaüt/lecito (*leuto*)

ab la barca e ab lo laüt ixqueren en terra / con la barca e col lecito in terra uscirono (166).

llinatge/perle (*prole*)

Tanta bellea, virtut e gràcia, ab tanta magnitud de linatge, ésser aterrada e posada en tan gran decayment! / tanta beltà, tanta virtù e tanta gratia con tanta magnitudine

di perle esser atterata e posta in tanto grand cadimento (178).

llunyar-se/lamentarsi (*allontanarsi*)

E no permetes, Senyor, que en negun temps me pugua lunyar de tu / e non permettere, Signore, che in alcun tempo mi possa lamentare di te (83).

malaltia/malitia (*malatia*)

ésser grosser e avar, les quals dos malalties són incurables / ignorante et avaro, le quali due malitie sono incurabili (100).

malva/malna (*malva*)

mas là la lenya és de malves e per la aygua que ha passat tota és tornada humida / ma la legna è di malne e, per l'acqua che ha passato, tutta è diventata humida (127).

menar-se/agitarsi (*s'è agita*)

Una causa qui-s mena injusta e s'i dóna sentència falsa, prest és revocada. / Una causa che si agita ingiusta, e che si dia sententia falsa, presto è revocata (180).

mester/misteri (*mestieri*)

en la benaventurança política l'om del tot pobre no pot ésser dit benaventurat, car difícil és al molt mester pogués obrar neguna cosa virtuosa / nella fortuna politica, l'huom del tutto povero non può esser detto bene aventurato, ché difficil cosa è che al gran bisogno e misterio alcuna cosa virtuosa operar potesse (304); seria necessari per parlar de semblant matèria de la Trinitat, qui és tan alta que haveu mester molt que alseu l'enteniment / saria di bisogno per parlare di simile materia della Trinità, la quale è tanto alta che haveti molto di misterio a levare l'intelletto (327).

mirar/meritare (*mirato*)

Com bé-n só mesa entorn e bé mirat per tots los cantons del palau, e no veig a Tiran, lo cor me mor / Che, quando io mi son volta intorno e che ho ben meritato per tutti li canti del palazzo e non veggo Tiran, che il cuore mi muore (146).

mirar/morire (*mirino*)

Als prudents qui viuen en benaventurada vida s'esguarda que en la execució de les

obres virtuoses subtilment miren / Agli prudenti che in felice vita vivono s'appartiene che nella essecutione dell'opere vertuose sottilmente morino (446).

miserable/mirabile (*miserabile*)

tothom coneixeria que la bellea de sa magestat seria miserable do per a qui virtuosament viure desija / ogni huomo conoscerà che la bellezza della maestà sua saria mirabile dono per ciascuno che virtuosamente vivere desidera (269).

molt/molle (*molto*)

mols lits molt ricament abillats / molli letti con grande e gentil pompa ornati, coperti et incortinati (55).

món/vero (*mondo*)

en aquest món jamés portí més voluntat e amor a home ningú com a vostre marit / nel vero mai a huomo alcuno non portai tanto amore quanto a vostro marito (21).

muscles/spade (*spalle*)

los dos ensemps donaren dels muscles en la porta tant fort com pogueren / loro due insieme quanto forte potero con le spade nella porta diedero (234).

núvol/modo (*nuvolo*)

no puixa pujar negun núvol de dolor / non possi ascendere alcun modo di dolore (143).

oir/volere (*udito*)

E stich admirat de la magestat vostra [...] que us he hoït dir que jamés haveu feta promesa ni gràcia alguna a negú que molt copiosament no lo y complísseu. / E resto admirato della sacra maestà vostra [...] ché vi ho voluto dire che giamai non haveti fatto alcuna promessa o gratia che molto copiosamente non gliel'habbiate compiuta (210).

oncle/cioè (*zio*)

dix-li semblants paraules: «Mon oncle, en lo món no-m podíeu fer major plaer e servir del que fet haveu» / e dissegli simil parole, cioè: «Al mondo mai non mi havresti potuto fare maggior servizio e piacere di quel che fatto havete» (41).

orella/arca (*orecchia*)

yo só cert que prestament serà en les orelles

de vostre pare e açò serà la causa de la mia mort / io so certo che prestamente sarà nell'arca di vostro padre, e questo sarà la causa della mia morte (126).

d'oro/dono (*d'oro*)

tots aquells qui fan semblant d'amor no són de natura d'or, qui a tot lo món plau / tutti quelli che fanno semblante d'amore non sono di natura dono, che a tutto il mondo piace (218).

palau/solazzo (*palazzo*)

Après que tots los cavallers desarmats foren, anaren al palau / Dapoi che tutti gli cavalieri furono disarmati, andorono al solazzo (189).

paret/parente (*pareti*)

Senyor, no façau —dix lo philòzoph—, que a veguades les parets tenen orelles / Signore no 'l fate —disse il phiposopho—, che alcuna volta gli parenti hanno le orecchie (110).

paret/pianta (*pareti*)

totes les parets de jaspis e de pòrfirs de diverses colors lavorades, ymatges que fahien admirar als miradors [...] Les ymatges de les parets divisaven diverses històries / tutto lo parete de diaspro e di porfido di diversi colori, lavorato ad imagine che faceano ammirare gli riguardanti [...] le imagine delle piante divisavano diverse historie (119).

partir/portarsi (*si partano*)

si vol la majestat vostra que parteixquen / se la maestà vostra vuole que si portano (126).

passar/pensare (*passando*)

diversos grechs damunt recitats [...] són stats liberats, passant davant la faç de la tua claredat / diversi greci di sopra recitati [...] son stati liberati, pensando dinanzi alla faccia della tua chiarezza (362).

pasta/casa (*pasta*)

hon se donà maravellosa collació e real gast, axí abundós com se pertanyia a tal sposalici, de pasta real e marçapans e altres comfits de molta stima / dove si diede me-

ravigliosa collatione e reale convito, così abundante come si apparteneva a tali spon-salitie di casa reale; marzapani et altri confetti di molta estima (452).

pasta/passa (*pasta*)

De continent isqué la collació molt gran e abundosa, de marsapans e pasta real e totes altres maneres de confits de sucre / Incontinent uscì la collatione molto grande et abundante di marzapani, passa real e di tutte l'altre sorti di confetti di zuccaro (52).

pecat/petto (*peccato*)

lo peccat de enveja té moltes branques / 'l petto della invidia ha molti rami (113).

penedir-se/partirsi (*pentirsi*)

gran follia és desijar lo que rahonablement no-s pot haver, ne penedir-se de haver virtuosament vixcut / quanto è gran pazzia a desiderare quello che ragionevolmente non si può havere, e partirsi di havere vertuosamente vivuto (167).

perdut/presto (*perso*)

la perduda sanitat / la presta sanità (26).

perdut/prodotto (*perduto*)

no per los cavallers antichs de molta stima ni per los presents; però, perduts tots aquests, farem compensació de hu sol a tots ells. / non per gli cavalieri antiqui di molta estima né per gli presenti, onde, prodotti tutti questi, faremo compensatione di un solo a tutti loro (171).

pla/pieno (*piano*)

E picà-u bé tot e posà-u dins caçoles planes / pistò, mescolando bene ogni cosa e le puose in teggie piccole piene (339).

pressa/fiera (*fretta*)

de aquella montanya miraven molt bé la pressa que los moros tenien de recollir-se / da quella vedevan molto bene la fiera che gli mori haveano da raccogliersi (106).

prest/presso (*presto*)

pregau armes vencedores perquè prest de aquells puguam aconseguir gloriosa victòria / prendiate le vincitrici armi, acciò che presso di quelli gloriosa vittoria [...] possiamo acquistar (122).

príncep/principio (*principe*)

lo príncep qui vol conquistar, si liberal no és jamés pujarà a gran senyoria / il principio ch'acquistare vuole, se liberale non è, giamai signoria non ascenderà (310).

puerícia/peritia (*pueritia*)

yo us diré lo que n'è après en lo temps de ma puerícia / io vi dirò quello che nel tempo della mia peritia ne apparai (327).

record/mammona (*memoria*)

feren com a valents e virtuosos que ells eren, ab lo recort de la fidelitat que vasalls són tenguts a llur senyor / come valenti e virtuosi che erano, feciono per la mammona della fideltà che gli vassalli sono obligati al loro signore (131).

referir/raserare (*referire*)

en aquell cars, com yo fuy tramés a ell per embaxador, no-m fos tan alargat de parlar, ell no m'haguera referida la sua justícia / in quel caso ch'io gli fui mandato per ambasciatore, s'io non mi fusse tanto allargato nel parlare, egli non m'haveria raserato la sua giustitia (317).

reng/regó (*rengo*)

Enmig de les taules hon menjaven, havia rench de júnyer. / Nel mezzo delle tavole dove mangiavano erano regi e telle da giostrare (189).

sabor/sapere (*sapere*)

la mia condició tira totes les coses a la sua sabor / la condition mia tira tutte le cose al suo sapere (146).

sagetia/saetta (*saettia*)

porten quatre balaners e dues sageties / conducono quattro balenieri e due saette (164).

sant/fatto (*santo*)

E tants noms de hòmens insignes per virtut com trobarà ésser stats sancts / E tanti nomi de huomini insigni per virtù, quanti egli troverà esser stati fatti (143).

saviesa/sopra (*sapientia*)

la emperadriu [...] sia tenguda d'ací avant de dir gran bé de saviesa / la signora imperatrice [...] sia tenuta da qui innanzi a dire gran bene di sopra (186).

senyal/sono (*segno*)

féu senyal a la galera / fece sono alla sua galera (114).

soldà/soldato (*soldano*)

Si vols dir: lo soldà la'ns asecura, dich-te que qui no ha fe, no pot donar fe. / Se voi dire: «Il soldato ci assicurerà»—, dicoti che chi non ha fede non può dar fede (152).

somni/segno (*sogno*)

E altre bé en mi no resta sinó que ame los somnis e les ymaginacions que de nit me aparexen. / Et altro bene in me non resta se non che amo gli segni e le imaginationi che nella notte mi appaiono (176).

tembre/tenere (*temere*)

car yo, ofesa, he après tembre los hòmens stranys / ché, io, offesa, ho da più tenere gli forastieri (180).

temut/tenuto (*temuto*)

has lest en aquell scut, qui no és romput ni menys temut? / hai letto in quel scudo, il qual non è rotto e men tenuto? (189).

tenir/temere (*teniamo*)

E nosaltres tenim e avem conquistat de les x parts de l'imperi les ix e mija / E noi altri temiamo et haviamo conquassato delle dieci parti le nove e mezza dell'imperio (133).

terra/torre (*terra*)

Com Tirant hagué reguardejada la terra, véu en la ribera hun pont de pedra / Quando Tirante hebbe ben riguardato la torre, vidde sopra il fiume un ponte di pietra (304).

terrenal/eternale (*terrenale*)

La primera és menyspreu de la honor terrenal o temporal o de fortuna. / La pimiera è il disprezzo di honore eternale o temporale o di fortuna (221).

tornar/torsi (*tornarsi*)

no tenien gran cura de la ciutat, car restaven closos, que no se'n podien tornar / non havevano gran cura della città, ché restavano rinchiusi, che torre non se ne potevano (418).

trementina/tormentina (*trementina*)

trementina bullenta / tormentina bollente (74).

triar/alleggiere (*elleggere*)

Triarem la major part de la honor per a vós, per ço com sou requeridor / vi trarem et alleggeremo la maggior parte dell'honore per voi (81).

usar/uscire (*usare*)

E Tirant li pres les mans; Phelip volgué usar de sos remey. / E Tirante gli prese la mano e Philipppo volse uscire delli suoi rimedii (111).

venir/morire (*venire*)

Leixau-los venir a la desijada fi de sos cruels dies. / Lasciateli morire alla desiderata fine dello lor di crudeli (67).

verga/sacchetta (*bacchetta*)

ab una vergua prima, donà a cascú un colp / con una sacchetta in man, diede uno colpo a ciascuno (68).

veure/— (*per vedere*)

per veure la princessa / provvedere la principessa (124).

viure/vincere (*vivere*)

Aquests tals ab la saviesa treballen continuament en fer viure a si mateix e a la popular gent en repòs, squivant tant com poden tota manera de guerra. / Questi tali con la sapientia s'affaticano continuamente in fare vincere se stessi e la popolare gente in riposo e schifando ogni maniera di guerra quanto ponno (182).

voler/solere (*volere*)

ell respòs que no u volia fer / egli rispose che non lo soleua fare (166); Fortitud corporal e ardiment se vol exercir ab saviesa / la fortezza del corpo e lo ardimento con sapientia essercitare si solevano (pròleg).

2.2.1.3. Desviacions acceptables**2.2.1.3.1. TRADUCCIONS JUSTIFICADES PEL CONTEXT****2.2.1.3.1.1. Pel context general****acabat/salutífero**

aconseguint terme de infinida glòria, si de tu he acabat remey / Ma acquistarò termine d'infinita glòria s'io da te salutífero rimedio haverò (324).

alà/cane

yo no volguera [...] vós agússeu mort lo meu alà / io non vorrei [...] che m'havesti morto il mio cane (68).

ales/braccia

só ja en tal edat que dech exir dejús les ales de ma mare / sono già di età che ormai debbo uscire delle braccia di mia madre (22).

algemia/lingua greca

en la companyia de aquelles mores ve una donzella molt graciosa qui parla molt bé l'algemia ab molta gràcia / nella compagnia di quelle more viene una donzella gratiosissima che parla molto ben la lingua greca con molta gratia (350).

apartament/letto

totes staven en camisa per anar a son apartament / tutte erano in camiscia per andarsene al letto (234).

ara/giunto

Ara és hora, valentíssims cavallers, que la jornada és nostra! / Giunta è l'ora, valentissimi cavalieri, che la giornata è nostra (387).

bastó/sorte d'arma

fer les armes a peu, ab IIII bastons, ço és a saber, lança, daga, espasa e acha de II mans / fare l'armi a piedi, con queste quattro sorti d'armi: lancia, daga, spada, azza da due mani (71b).

buidat/cavato nella pietra

a l'entorn, per los strems de aquella, de letres gregues buydades de fin or, se legien tals paraules / all'intorno per l'estremità di quella, di lettere grece, cavate nella pietra e piene d'oro, tali parole si leggevano (485).

ca/liveriere

caçant, trobaren una lebre. E per ésser molt correguda per los cans e per los falcons, no podent haver altre reparo, entrà-se'n dins la cova hon Tirant stava / cacciando, una lepre trovarono la quale, per essere molto corsa per gli liverieri e per gli falconi, altro riparo havere non potendo, nella grotta dove era Tirante se n'entrò (299).

camp/battaglia

allí féu-se fort ab tots aquells qui del camp eren campats / e lì, con tutti quelli che della battaglia erano scampati, si fece forte (12).

camp/fuoco

E al passar que feren per mig del camp, feren molt gran dan / Et al passare che gli buoi e camelli feciono per mezzo al fuoco, grandissimo danno fecero (340).

cisma/fede

Puix no viviu en ley de cavaller, Tirant, e no servau lealtat alguna, deuríeu pendre la sisma que és manada als moros / Però che non vivete in legge di cavalieri, Tirante, e non servate fedeltà alcuna, dovresti prendere la fede che tengono gli mori (153).

cos/capo

En hun cors humà no és posat tan gran saber com és lo de vostra altesa. / E non è posto saper tanto grande in capo humano come è in quello de l'altezza vostra (228); siau certs que en aquella hora ab l'aigua del sant baptisme sereu en lo cos llavats / siati certi che in quella hora che con l'acqua del santo battesimo sarete nel capo lavati (403).

creença/bugia

volent posar en les gents enganosa crehença / volendo far credere alla gente la fallace bugia (145).

criar/habitare

par que tota vostra vida siau criat en sta casa / E pare che tutto il tempo della vita vostra habbiat habitato in questa casa (19).

damunt/fuori di

los ossos de la cama e los molls que dins té, tots li parien damunt lo cuyro / le ossa delle gambe, e le medolle che gli eran dentro,

tutte fuori della carne e della pelle gli pareano (238).

darrer/ottavo

La lletra que stà primera / en lo nom d'esta pintura / és la clau ab què ventura / tancada té la darrera. / Questa lettera, che ottiene / prima il nome in la pintura, / la chiave è con cui ventura / l'ottava serrata tiene (125).

davallar/mancare

la vostra amor, senyora Viuda, no-s pot acompanyar a la mia, car la vostra és descendent, qui devalla e va tostemp en des menució, e la mia és ascendent e natural / il vostro amore, signora Vedova, col mio comparare non si può, ché il vostro è discendente, perché manca e sempre va in diminutione, et il mio è ascendente e natural (285).

deliberar/decretare

lo consell deliberà com ab poca dificultat se poria pendre la ciutat / nel consiglio fu decreto che con poca difficoltà se potria prendere la città (98).

demanda/desiderio

Ara poria haver loch la mia demanda / Hora potria havere luogo il mio desiderio (109).

derrocar/rompere

derrocà-li IIII quexals / ruppegli quattro denti mascellari (157).

dins/nell'alto

axí com és la mar qui, entrant-hi troba hom l'aygua suau, après, com sou molt dins, és fortunal. / così come è il mare, ch'entrandogli gli truova l'huomo l'acqua soave, da poi, come si è molto nell'alto, è tempestuos (214).

dur/lungo

féu un gran vall bé una lança d'armes en alt, e durà fins a una gran ribera d'aygua que y havia / fece uno steccato, alto una lancia e lungo fina a una grande riviera d'acqua (24).

ensenya/camino

dolor inestimable ha compreses totes mes forces, que-m fa seguir la sua ensenya del meu amat germà / dolore inestimabile tutte

le mie forze ha oppresso, che mi fa seguire il camino del mio amato fratello (344).

esforçat/alto

ab sforçada veu féu principi a semblants paraules / con alta voce disse a.llo (15).

estar/vigilare

allí stigué tota la nit / tutta la notte vigilò (19).

estrado/camera

tots los de l'imperi ne seran molt contents e aconsolats com oiran nomenar que sia parent e criat de Tirant e nodrit en los vostres imperials strados / tutti quelli dell'imperio contentissimi e consolati ne saranno quando udiranno dire che sia parente e creato di Tirante e sia nodrito nelle vostre imperiali camere (482).

estrado/verginità

de aquesta rahonable ira, ensemps ab la pèrdua per scampament dels meus carmesins strados, roman tan debilitada la mia agreujada delicadura que tinch crehença primer yo vençuda entraré en los regnes de Plutó que vós / di questa ragionevole ira, insieme col spargimento della mia carmesina verginità, riman tanto debilitata la mia aggravata delicatezza che credo ch'io primiera, vinta, entrarò negli regni di Plutone che voi (437).

festa/nozze

en aquestes honrades festes hi són venguts molts cavallers de gran auctoritat e senyoria / a queste onorate nozze sono venuti infiniti cavalieri di grande auttorità e signoria (56).

fins que/in modo che

fins que fossen en nombre de xxvi cadires / in modo che furono in numero di ventisei (85).

forçar/togliere

foch de amor la crema, qui la força de impaciència com veu a vós, qui sou la flor de tots los cavallers del món / fuoco d'amore l'abbruccia che li tolle la patientia, vedendo voi che sete il fiore de tutti gli cavalieri del mondo (167).

fortment/con gran fretta

Plaerdemavida, que hoí açò, cuytà fortment e trobà'l que l'havien posat en hun lit / Piacerdimiavita, che questo udí, con gran fretta corse e trovolo che in un letto posto l'havavano (399).

fortment/gagliardamente

Com los qui staven en la celada veren los grechs tan fortment bataillar, ixqueren ab molt gran fúria e feriren enmig dels crestians. / Quando quelli che erano nel luogo ascoso fra l'herbe viddero gli greci tanto gagliardamente combattere, uscirono con grandissima furia e ferirono in mezzo de' christiani (131).

hoste/pastore

lo cavaller Spèrcius enterrogà son hoste que li volgués dir qui havia encantada aquesta illa / il cavaliere Persio interrogò il pastore che dir gli volesse chi havea quell'isola incantata (410).

infanta/figliuola

lo rey e la reyna e l'infanta menjaven en una taula / Il re e la regina e la figliuola mangiavano ad una tavola (29).

jura/spergiuro

E hon són ara les innumerables promeses, jures e sacraments que vós ab falsa disimulació enganosa haveu rahonat? / E dove sono hora le innumerabili promesse, spergiuri e sacramenti che voi con falsità e dissimulation piena d'inganno havete ragionato? (154).

llibre/autore

Ací fa lo libre hun incident per narrar los fets de Plaerdemavida. / E quivi fa lo autore uno incidente per narrar gli fatti di Piacerdimiavita (349).

llinatge/vicinità

Si per linatge de parentesch / Se per vicinità di parentela (138).

mal/pianto

E totes les dames se abillaren molt bé per fer-li companyia e perquè eren enujades de mal. / feciono ornare [...] tutte le damme per fargli compagnia; e, perch'erano affa-

stidite dal pianto, ottimamente si orno-
no (483).

missa/chiesa

Exint de la missa, Tirant hagué avinentea
de parlar ab la princessa / Et uscendo di
chiesa, Tirante hebbe commodità di parla-
re con la prencipessa (229).

molt/con gran istanza

tornà'm molt a preguar que yo'l consellàs
com poria tornar a combatre altre cavaller
/ tornò a ripregarmi con gran istanza
ch'io il consigliasse in qual modo potrebbe
combattere un alto cavaliere (57).

oir/vedere

E stant lo rey en lo consell — e hoynt la re-
lació feta per Clarós de Clarença / Et essen-
do il re nel consiglio e vedendo la relatione
fatta per Claros de Clarezza (67).

paternitat/divinità

a fi que [...] ensemps ab los remuts per ta
clemència, pugra regraciar y per obres per-
fetament donar a la tua santa paternitat lo
fruyt que speres de nostres despullades àni-
mes / a fine ch'io [...] insieme con gli re-
denti per tua clementia, possa ringratiare, e
per opere perfettamente dare alla tua santa
divinità il frutto che delle nostre spogliate
anime aspetti (400).

pensar/alloggiare

E festejà'ls molt aquí per la molta alegria
que tenia de lur liberació, donant-los tots
aquells delits que podia e fent-los ben pen-
sar per la molta flaquea que tenien / molto
quivi gli festiggi per la grande letitia che di
la loro liberatione havea, dando loro tutti
quelli delitti che gli era possibile e faccen-
dogli bene alloggiare per la molta debilità
che havevano (462).

plànyer/lagrimare

ploraven e planyien-se / piangendo e lagri-
mando (166).

poderosa/generatrice

dona poderosa, tudora e curadora / donna
generatrice, tutrice e curatrice (148).

prestar/dare

me vulla prestar les armes de son marit /

mi voglia dare quelle armi di suo marito
(17).

prou/legitimo

ab cara molt afable, lo saludà, conexent que
tenia prou causa d'estar congoxat e mal-
content d'ell / con faccia molto affabile sa-
lutandolo, conscendo che egli havea legiti-
ma causa di essere in affanno (302).

raonar/contenere

tan enamorades paraules com la letra de
Tirant rahonen / tante inamorate parole
come la lettera di Tirante contiene (250).

res/alcun secreto

per quant nostre senyor Déu [...] com a Ell
no li sia res amat / il nostro signor Dio
[...] perché a.llui non è occulto alcun secre-
to (15).

retribuir/reputare

fas infinides gràcies del benefici que la altea
vostra ha fet a Diafebus, retribuyn-t-ho a mi
haver-ho rebut en aquell grau mateix com
si pròpiament la excelència vostra me ha-
gués fet senyor de la pagania / rendogli in-
finite gratie del beneficio che la illustrissi-
ma signoria vostra ha fatto a Diophebo,
mio cugino, reputandomi d'haverlo rice-
vuto in quel medesimo grado come se pro-
priamente la eccelsa maestà vostra signore
di tutta la pagania fatto mi avesse (224).

salari/guadagno

E per no perdre aquest salari ans se dexaran
tots tallar a peces / E, per non perdere que-
sto guadagno, anzi si lasciariano tutti tagli-
are a pezzi (164).

senyor/signoria

E puix tinch companyona, tinch senyora,
encara que no u vulla! / E poiché io ho
compagnia, ho signoria, ancora che non
voglia (224).

so/acento

del so de les darreres paraules / per gli ulti-
mi acenti delle parole che hora detto mi
havete (4).

so/pianto

Com véu la Viuda que Tirant no mudava
de so, començà-li de fer hun tal conort, en

paraules de semblant stil / Ma, vedendo che egli dal pianto non si mutava, con simil parole tali eshortationi a. ffare cominciò (283).

sumir/ricevere

la sua ànima stava molt alterada que si per mala sort [...] l'altre agues mort a son fill, no li restara sinó que la terra s'obrís e que la somís / l'ànima sua era in grande alterationi che, se per mala sorte fusse stato morto [...] non li restaria se non che la terra si aprisse e la ricevesse (57).

tant/l'altro

Per quin peccat dech ésser absent a de aquell qui tants mals me fa passar? / Per tal peccato debbo esser assenta da quello che l'altro male mi fa patire? (176).

temps/vento

Aprés, agueren lo temps tan pròsper que en poch dies arribaren al port de Jafa / poi

hebbbero il vento tanto prospero che in pochi giorni arrivaron al porto del Zaffo (108).

tercerament/ultimamente

primer, après [...], tercerament / prima, di-poi [...], ultimamente (35).

metre per terra/mettere nella nave

E la pedra que esdevenia a l'home, plegat lo metia per terra / E se la pietra dava all'huomo, disteso il metteva nella nave (164).

venir/restare

E si neguna nau ve atràs, com és presumidor, ab poch treball podeu ésser senyor d'ella / E se alcuna nave resta a dietro, come è da prosumere, con poco travaglio potete essere signore di quelle (164).

vida/morte

no t'haguera perdonada la vida ni posat en libertat / io non t'havrei perdonato la morte né posto in libertà (178).

Els exemples que segueixen presenten una peculiaritat respecte als anteriors. Dues paraules catalanes diferents, però de significat afí, són traduïdes a l'italià d'una forma creuada, en una mena de quiasme: la primera paraula catalana és traduïda amb un lexema italià que correspon al del segon mot català, mentre que la segona paraula catalana és traduïda amb una d'italiana el lexema de la qual correspon al primer mot català (en el primer exemple: *dol/lamento, lamentar-se/dolersi*):

lamentar-se/dolersi

començà a fer gran dol, lamentant-se de la sua desventura / cominciò a fare gran lamento, dolendosi della sua disventura (74).

en orde/fornito

Lo marquès de Sanct Jordi isqué molt abillat [...] e tota la sua gent molt en orde de totes les coses necessàries a la guerra / il marchese di San Georgio uscì ben in ordine [...] e tutta la sua gente molto ben fornita di tutte le cose necessarie alla guerra (132).

resplandent/lucente

sobre la gonella portava una roba francesa de cetí negre de molt resplandent luor / sopra alla gonna havea una robba franzese de raso negro di lucentissimo splendore (450).

robador/ladro

les honors, qui són coses divinals, se han procurades axí com a robadors, que com volen robar no curen de entrar per la porta, mas per la paret, amagadament; e per la paret ixen, axí com a ladres, davant tothom / gl'honor che son cose divine si hanno procurati così come ladri che, quando vogliono rubbare, di entrare per la porta non si curano ma per il muro ascosamente, e per il muro, così come a rubbatori, dinanzi ad ognuno escono (355).

treball/fatica

ab excés de perillosos treballs / con esperienza di travagliose fatiche (10).

2.2.1.3.1.2. *Per una repetició propera de la mateixa paraula*

Altres desviacions es justifiquen perquè en el context immediat (la frase o el paràgraf) hi ha la mateixa paraula catalana, traduïda la primera vegada pel mot italià més habitual i en la segona per un mot diferent. Aquest tret és característic de l'estil del traductor Lelio Manfredi, ja que l'observa amb molta regularitat: encara que en l'original es trobe repetida la mateixa paraula a poca distància, el traductor tendeix a traduir-les amb mots italians diferents:

afflicció/ansietà

per hon les mies injustes afflictions poden ésser per vosaltres, dones de honor, conegudes. E acompanyant les mies doloroses làgrimes e aspres sospirs, vençuts per la mia justa querella, presenten la afflictió e obra per la executió que tal sentiment los manifesta. / per il quale le mie afflittioni ingiuste per voialtre, donne d'honore, conosciute esser ponno; et accompagnando le mie dolorose lagrime et aspri sospiri, vinti per la mia giusta querela, l'ansietà et opra per la essecutione di tal provisione gli manifesta vi appresento (3).

alegrar-se/letificarsi

E reb, Senyor, la mia ànima, qui torna a tu, e vist-la de vestidura celestial e abeura-la de la font de la vida eternal, per tal que entre los alegrants se alegre, e entre los sabents sàpia, e entre los sants màrtirs corona reba, e entre los patriarques e prophetes se alegre / E ricevi, Signore, la mia anima che torna a te e vestila della veste celestiale, et abeverala della fonte dell'eterna vita, per modo che fra gli allegranti s'allegri, e fra gli sapienti sappia, e fra' santi martiri corona riceva, e fra gli patriarchi e propheti si letifichi (478).

altesa/sublimità

Senyor, perdon-me la excellència vostra del que diré, car lo que vostra altesa diu ja-més per nosaltres vos serà consentit. Per bé que nostre senyor Déu vos haja dat lo voler, vos ha levat lo poder, per quant tots nosaltres conexem que la altesa vostra no és àbil per a tant fort e tan dura batalla com és aquesta / Signori, perdonimi la eccellentia

vostra di quello ch'io dirò, ché quello che la vostra altezza dice giamai consentito vi sarà perché, se ben il nostro signor Dio vi ha dato il volere, non vi ha però concesso il potere, per quanto conoscemo tutti noialtri che la sublimità vostra non è habile per battaglia tanto dura e forte come è questa (16).

amistat/benivolentia

E sia de vostra mercè ésser en recort de la gran amistat, amor e confederatió del meu virtuós marit, ab lo qual vostra altesa ha tenguda tanta amistat en lo temps de les guerres e batalles / sia di vostra mercede ricordarsi della gran benivolentia, amore e confederazione del mio virtuoso marito, col quale vostra altezza ha avuto tanta amicitia nel tempo delle guerre e battaglie (20).

atribulat/affannato

detindrè dins mi la strema passió que la mia atribulada ànima sent, que del càrge del tan atribulat cors se vol partir / ritenirò dentro a me la estrema passione che la mia attribulata anima sente, come se del carcere di tanto affannato corpo partir si volesse (217).

carrera/volta che corsero

Après feren moltes carreres e feren-se de molts singulars encontres. La xx carrera, lo mantenidor enconrà a Tirant enmig de la bavera del bacinet / appresso feciono molte correrie con singulari incontri. La vigesima volta che corsero, il mantentore incontrò Tirante in mezzo della bavera del bacinetto (59).

casa/casale

E entraren en casa del pastor [...] e abillaren molt bé lo casal del pastor / poi nel ca-

sale entrarono [...] e molto bene ornorono la casa dil pastore (413).

claror/lume

Donchs, perda's lo sol de nostra vista, co-brint aquell spessa boyra y núvols, perquè la clara luna, de aquell, claror no puga pendre / perdassi, adunque, il sole dalla nostra vista, coprendo quello densa nebbia e nuvoli, acciò che la chiara luna il lume da quello prendere non possa (472).

concord/in buona concordia

Puix som concordes e yo accepte la batailla per Tirant, par-me que siam concordes e no discordes. / Poiché siamo d'accordo, io accetto la battaglia per Tirante; adunque [...] noi siamo in buona concordia e non più in discordia (65).

consolació/letitia

Axí ajau goig e consolació del que amau [...] De axò hauré yo molta consolació / Così habbate gaudio e consolatione della cosa che amate [...] Di questo haverò molta letitia (68).

demanar/intendere

de son pare no curí de demanar-ne, per quant la mia pensa stava més ocupada en les armes que no en demanar dels linatges / Del padre suo non mi curai di addimandare, perché havevo più occupato il pensier mio nell'armi che intendere la progenie (57).

deplorar/condolersi

y ab les mans tremolant, los ulls de Tirant obria, los quals, primer ab la boca, après ab los seus ulls besant, axí de abundants làgremes omplia, que semblava Tirant, encara mort, plorant la dolor de la sua Carmesina viva, planyent deplorava. E sobre totes, plorant sanch, que de aygua les làgremes ja tenia despeses, lamentava sobre lo cors aquella que, sola, perdia / E con le tremante mani gli occhi di Tirante apriva, li quali prima con la bocca, dopoi con gli suoi occhi basciando, così di abundante lagrime l'empieva che pareva ch'egli, anchora morto, piangendo, il dolore della sua Carmesina viva condolendosse accompagnava. E sopra

il tutto mandando sangue, ché già le lagrime d'acqua spese havea, lamentandosi sopra al corpo quella che sola perdeva (473).

deplorar/piangere

ab paraules que les pedrenyeres, los diamants e lo acer bastarien a rompre, en semblant stil planyent deplorava / con parole che il silice, gli diamanti e l'acciaio bastariano a rompere, in simile stilo condolendossi piangeva (473).

emparamentar/apparecchiare

féu enparamentar lo millor cavall que ell tenia e, ab aquells paraments que ell havia junt / fece apparecchiare il migliore cavallo ch'egli havea e, con quelli paramenti che havea giostrato (189).

empendre/assumere

puix aquest fet voleu emprendre de fer, prech-vos que-m doneu la empresa de anar al bosch lo dia que u delliberareu / poiché voleti assumere questa impresa, vi priego che mi date il carico d'andare al bosco il giorno che lo deliberarete (339).

enseuar/ungere di sevo

pres lo cap de la corda e liguà'l al cap de la gúmena, e va-la molt bé enseuar e portà-se'n un gran troç de seu per enseuar la anella, per ço que passàs millor e no fes tanta remor / prese il capo della corda e e legollo al capo della gomena et unselo molto ben di sevo, perché ne haveva portato un gran pezzo per insevare l'anello, acciò che passasse meglio e non facesse romore (106).

escampament/effusione

la mia adolorida ànima no troba repòs sinó ab scampament de làgremes [...] creure pots sens altra ocasió que la abundància de tan gran scampament de làgremes que los meus ulls lansen nit e dia, que de dolre'm tinch molt gran rahó / la mia trista anima se non in spargimento di lagrime riposo non truova [...] creder puoi senza occasione che, l'abondantia di tanta grande effusione di lagrime che gli miei occhi stillano notte e giorno, che di dolermi ho grandissima ragione (315).

escuder/servidore

e quines coses he mester per a mi e a dos scuders [...] lo gentilom partí ab 11 escuders / con quelle cose che mi fanno di bisogno per me e per due servidori [...] il gentilhomo si partí con due scudieri (100).

esguardar-se/estendersi

E no causa inproprietat com amor no guarda béns ni linatge, ni va ab limitat orde, ans ab diversos sguarts se fa més en uns que en altres e més poderós s'esguarda / e non causa improprietà, come amore non guarda a buoni ne a prole, né va con limitato ordine, anzi con diversi rispetti si fa maggiore in uno che in un altro, e più potente si estende (245).

exemptar/escludere

donant a uns tempestat vàlida, sens atènyer al port que desigen, als altres pròsper vent per atènyer a port de llur voler, acceptant-ne tots aquells hi aquelles qui ab frau e engan amen, que sien exempts de trobar en vós merçé. / dando ad alcuni tempesta valida senza pervenire al porto che desiderano, ad altre prospero vento per giungere al disiato porto del voler loro, eccettuandone tutti quelli e quelle che con fraude et inganni amano, che siano escluse di trovare in voi pietà e mercede (55).

falsia/bugia

A qui diu falsies s'esdevé que no'l creu hom de les veritats [...] príncep mentidor, sots lo qual la cosa pública de son regne, incerta e tremolosa per ses falsies, haurà a vacillar / a quello che dice falsità avviene che l'huomo non crede la verità [...] 'l prencipe bugiardo, sotto il quale la republica del suo regno, incerta e timida per le sue bugie, haverà a vacillare (143).

fer/fabricare

E havie fet fer un anell d'or ab les armes sues e de la comtessa, lo qual anell era fet ab tal artifici que's departia pel mig / Et havea fatto fare uno anello d'oro con le arme sue e della contessa, e quale era con tal magistero fabricato che si dipartiva pel mezzo (2).

festa/giorno

axí com se diu del gloriós sent Johan Battista, que'n lo dia que la sua gran festa cau, se fa tots anys grandíssima festivitât / così come si dice del glorioso san Giovan Battista, che nel suo celeberrimo giorno che viene, si fa ogni anno grandissima festa (276).

fi/morte

E fon vista gran claredat d'àngels en la sua fi, qui se'n portaren la sua ànima ab la de Tirant, qui aquí era present en la sua fi, qui la sperava. / E nella sua fine fu vista gran chiarezza d'agnoli, che l'anima sua con quella di Tirante si ne portorono, la qual quivi era presente nella sua morte, che l'aspettava (478).

forniment/monitione

trobaren que encara tenien forniment per a tres mesos complidament [...] Senyor, la magestat vostra deu saber com tenim forniment en la ciutat per a tres mesos / trovarono che per tre mesi anchora compiutamente erano forniti [...] Signore, la maestà vostra deè sapere come havemo monitione nella città per tre mesi (420).

freturar/essere defettoso

cové que les virtuts sien ligades, car [...] aquell qui fretura de una, de totes fretura / conviene che le virtù siano congiunte, ché [...] quello che manca di una, di tutte è defettoso (192).

gloriós/eccellente

la fortuna vol que yo haja de recitar los teus gloriosos actes, qui són de gloriosa recordació / la fortuna vuole ch'io habbia a recitare gli tuoi eccellenti atti che son di gloriosa memoria (351).

guaita/compagnia

E com aquest albanés venia la tanda de la sua guayta, havia comprades algunes lepolies e convidava a tots aquells qui eren de la sua guayta a menjar e a beure / E quando a questo albanese toccava la guardia, alcune cose giotte da mangiare haveria comprato a tutti quelli ch'erano della sua compagnia a mangiare et a bere convitava (315).

infinít/innumerable

Senyor, inmens Déu e ple de infinida pietat e misericòrdia Infinides gràcies fas a la tua inmensa bondat / Signore immenso Iddio e pieno d'infinita pietà e misericòrdia, innumerevoli gratie alla tua divina bontà io rendo (418).

ingrat/indebito

al nostre Déu suplicaré digna gràcia me'n reta que de tan ingrata fama a tu e als teus al cel ab degudes laors no porte / al nostro Iddio supplicarò che degna gratia mi ne renda che di tanto indebita fama a te et agli tuoi, al cielo debite lodi ne portà (355).

jornada/tempo

haurien a voltar, per passar aquell riu, una bona jornada. E aquella jornada los nohia molt per ço com havien a voltar per molts barranchs e per lochs e viles que no eren en lur poder / per passare quel fiume, una buona giornata haveria a volteggiare; e quel tempo gli nocea molto però c'haveano a passare per molti passi, per molti luoghi, capanne e ville che in lor potestà non erano (310).

làgrima/gemito

los ulls corrent vives làgremes, lança's sobre lo cors de Tirant. E ab tals paraules, de continues làgremes acompanyades, féu principi a la següent lamentació / gli occhi correndo vive lagrime, sopra al corpo di Tirante si gittò, e con tali parole, da continovi gemiti accompagnate, al seguente lamento principio fece (472).

llit de parament/letto

hun gran lit de parament molt noblement emparamentat de draps d'or ab son bell cortinatge del drap mateix / un gran letto nobilmente apparato di drappi d'oro, col suo bello cortinaggio dil medesimo drappo (471).

luminària/lume

E ensengueren deu falles en cascuna fusta, que portaven fetes, que feren molt gran luminària. Los moros, que sentiren la remor tan gran e la luminària que veren / et acce-

sero due facelle che fatte portavano in ciascun legno, che grandissimo lume fecero. Gli mori, sentendo il romore tanto grande e le lumiere che viddero (418).

lúcid/delicato

havia una molt bella lúcida font que sobre les verts florides erbes ab suau remor corria [...] cascun dia en aquella lúcida font venien a beure totes les bèsties salvatges de tota aquella silva / era una bella e lucida fonte la quale sopra le verdi e floride herbe con soave mormorio correva [...] ogni dì tutte le bestie salvatiche di quella selva veniano a bere a quel delicato fonte (27).

missatger/messo

creuria que los hulls són misatgers del cor [...] la ànima té molts misatgers, los quals sperança aconsola / crederei che gli occhi siano messaggieri del cuore [...] l'anima ha molti messi, li quali speranza consola (109).

molt/tanto

molt stà dolenta. Mas no-m sé que s'à, que molt stà trista / molto è dolente; ma io non so che si habbia, tanto è trista (225).

morir/passare di questa presente vita

féu posar fama al scuder com era mort, e ginyà ab mercaders que scriviren en Anglaterra com lo comte Guillem de Veroych era mort tornant-se'n de la Casa Sancta de Hierusalem / fece levar fama al scudiere come egli era morto, e con astutia fece scrivere a mercatanti in Inghilterra come il conte Guglielmo di Varoich, ritornando dalla casa santa di Gierusalem, di questa presente vita era passato (4).

mostrar/scoprire

asajaré ab enamorats serveys mudar la malvolença que en strem mostrau contra mi, mostrant alegrar-vos de la pena que-m veu passar / assaggiarò con innamorati servigii di mutare la malvolentia che in estremo contra me scoprete, mostrando di allegarvi della pena che patire mi vedete (217).

necessitat/bisogno

Cavaller, a mi par que vostra demanda és més voluntària que de necessitat. E consell-

vos que la leixeu per a temps de necessitat, car batailla a tota ultrança és fort e de mala digestió. / Cavaliere, a me pare che la vostra dimanda sia più volontaria che di necessità, e vi consiglio che la lasciate per tempo di quel ch'è bisogno, perché battaglia a guerra finita è forte e di mala digestione (74).

ofici/artegiano

Après venien tots los menestrals, cascun ofici ab sa lurea que feta havien. E fon molt gran divis entre los ofis, que yo pensí que los uns ab los altres se matarien. / dapoí venivano tutti gli artefici, secondo l'arte, con la sua levrea che fatta havevano; e fu tal divisione fra gli artigiani ch'io fui in dubbio che si amazzassero insieme (41).

ordenadament/con quello ordine

axí ordenadament feren la via del camp de Tirant [...] axí ordenadament e ab gran ànimo, partiren del camp e feren la via dels moros / così con quello ordine la via dil campo di Tirante fecero [...] così ordinatamente e con grande animo del campo si partirono e feciono la via degli mori (387).

pagar/pigliare

manà-li que comptàs ab tots los patrons de les fustes que tenia noliejades e, si res los restava a pagar del sou, que fossen pagats molt liberalment / comandogli che facesse computo con tutti gli padroni degli legni che nolleggiato havea e, se nulla gli restava a pigliare del soldo, che liberalissimamente pagati fussero (423).

pendre/togliere

Per què us suplich que vullau pendre lo que los metges manen que prengau. / Per che io vi supplico che vogliate pigliare quello che gli medici comandano che togliati (290).

plor/percosse

Com ja yo no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desventura, plorava, per ço que si no hoÿen la mia veu sentissen lo plor / quando già io non pote' gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, mi percottevo acciò che, se non la mia voce, sentissero le percosse (319).

plorar/percotersi

Com ja yo no pogués cridar ni plànyer, lamentant la mia fort desventura, plorava, per ço que si no hoÿen la mia veu sentissen lo plor / quando già io non pote' gridare né piangere, lamentandomi della mia forte disgratia, mi percottevo acciò che, se non udivano la mia voce, sentissero le percosse (319).

poble/gente

per hun sol home, ab falses indústries e saber diabòlich, haja pervertits tants pobles a la ley crestiana e morts tants reys e tants millenars de hòmens del poble morisch / per un solo huomo che con false industrie e sapere diabolico habbia pervertito tanto popoli alla legge christiana, e morti tanti regi e tanti millari d'huomini della gente moresca (347).

presentar/preponere

vullau atendre, e sovint pensar quanta necessitat aquest singular negoci nos presenta, presentant-vos lo perill de crestiandat / attendere vogliati, e pensare sovente quanta necessità questo singular negocio ci rappresenta, preponendo il pericolo della christianità (402).

dar raó/contradire

perquè se ha a donar rahó a tals coses e tan grans que vostra altesa no y poria dar rahó / onde si ha a dare ragione a tali cose e tanto grande che vostra altezza non gli sappia contradire (482).

raó/cosa

temps no tinch en dir-li rahó neguna que ell no-s pose en les nostres rahons / non ho tempo di dirgli cosa alcuna ch'egli nelle ragioni nostre non si interpona (103).

regir-se/portarsi

demanà-li del stat del camp, e los seus cavallers com se regien, e lo seu capità en quin ésser era posat ni com se regia ab tota la gent / dimandògli dell'esser del campo, come si reggievano gli suoi cavalieri et il suo capitano come stava e come si portava con tutta la gente (144).

remullar/bagnare e ribagnare

Com foren a la porta li digueren que no s'oblidàs los confits e aquells remullàs bé ab la malvesia, que gran bé li farien en lo ventrell. E la emperadriu fon obedient, que una gran capsa se'n menjà; après los remullà molt bé. / Gli medici si partirno e, quando alla porta furono, gli dissero che non si scordasse gli confetti, e che quelli bagnasse bene con la malvasia, ché grande utile gli fariano al stomaco. E l'imperatrice fu ubediente, che una scatola se ne mangiò, dopoi gli bagnò e ribagnò molto bene (260).

repartir/riportare

Com la farina fon repartida, féu repartir lo forment per cases / Quando la farina fu partita, fece riportare il frumento per le case (105).

request/defenditore

E per quant ell és requiridor e yo só request he-m dóna lo devisar de les armes / Et essendo egli il requiritor et io il defenditore [...] doverei havere la elettione delle armi (64).

retornar/rivenire

Prestament ho anaren a dir a l'emperador, e la princessa ho sabé, que ja era bé retornada [...] Senyor, molt bé és retornada. / E prestamente a.ddirlo all'imperatore andorno, e la principessa il seppe, che già era bene in sé ritornata [...] Signore, molto bene è rivenuta (290).

robador/ladro

les honors, qui són coses divinals, se han procurades axí com a robadors, que com volen robar no curen de entrar per la porta, mas per la paret, amagadament; e per la paret ixen, axí com a ladres, davant tothom / gl'honori che son cose divine si hanno procurati così come ladri che, quando vogliono rubbare, di entrare per la porta non si curano ma per il muro ascosamente, e per il muro, così come a rubbatori, dinanzi ad ognuno escono (355).

sancerro/pendente

huns paraments [...] tots brodat de leons

ab grossos sancerros d'or que al coll portaven [...] E com lo cavall se movia, era hun plaent so de hoyr que los sancerros feyen. / un paramento [...] tutto ricamato di lioni, con grossi campanelli d'oro che al collo havevano [...] E, quando il cavallo si moveva, era un piacevol suon da udire quello che gli pendenti facevano (189).

segar/segare

Axí us ne pren com fa al laurador com vol segar lo blat, que sega la espiga buyda. / Così avviene come fa al lavoratore quando vuole medere la biada, che sega la spicca vuota (298).

sentir/provare

no sentiré major dolor de la que ara sent / non sentirò maggior dolore di quello che hora io provo (3).

significar/dinotare

La correja de la spasa significa com lo cavaller la's ciny per mig del cors, axí deu ésser senyhit de castedat. Lo pom de la spasa significa lo món, per ço lo cavaller és obliguat a defendre la república. La cruera significa la vera Creu, en la qual lo nostre Redemptor volgué pendre mort e passió / La correggia della spada dinota che, così come il cavaliere la cinge per mezzo il corpo, così deve esser cinto di castità. Il pomo della spada significa il mono, perciò che il cavaliere è obligato a defendere la republica. L'elzo dinota la vera croce nella quale il Redentor nostro [...] morte e passion volse patire (35).

temor/paura

Sperança e temor entrecambien la nostra crehença de dubtosa temor / Speranza e timore trasnutano il creder nostro di dubbiosa paura (160).

temps/stagione

Humana cosa és haver compassió dels afli-gits, e majorment de aquells qui en algun temps han tenguda prosperitat, e dolre's de aquells miserables qui en lur temps han trobat alguns qui-ls han sabut donar remey en ses passions e congoxes / Humana cosa

è l'havere compassione degli afflitti, e maggiormente de quelli che in alcun tempo hanno havuto prosperità, e dolersi di quelli che in alcuna stagione hanno trovato alcuni che gli hanno saputo dare rimedio alle loro passioni et ansietà (355).

tocar/percuottere

stava en aquell pensament, e durà-li tant fins que l'emperador tocà a la porta de la cambra [...] Lo trist de vostre marit toca a la porta / stava in quel pensiero, il qual gli durò tanto che l'imperatore alla porta della camera toccò [...] il tristo di vostro marito percuotte all'uscio (262).

trametre a dir/avvisare

aturàs aquí per ço com l'emperador li havia tramés a dir que no entràs fins a tant que ell lo y trametés a dir / bisognò che quivi si afirmasse, però che l'imperatore gli havea mandato a.d.dire che non entrasse fino a tanto ch'egli non l'avvisasse (467).

treball/fatica

No han agut treball de despullar-me les robes e vestir-me la camisa nubcial [...] No han agut treball los ministrés de sonar ni de cantar / né [...] hanno havuto fatica di spogliarmi le mie veste o vestirmi la camiscia nuptiale [...] non hanno havuto travagli gli musici di sonare né di cantare (163).

Hi ha uns pocs casos en què el traductor empra la mateixa paraula allà on l'original duu dues paraules diferents. És un tret que contrasta amb l'absoluta generalitat de la tendència contrària del punt anterior (traduir amb dos mots diferents dues aparicions pròximes del mateix mot català):

desestimar/vituperare

Sia ab gran vituperi lançat e bandejat de tots nostres regnes e terres lo mal cavaller qui à volgut desestimar l'alt orde de cavalleria. / Sia con gran vituperio cacciato e bandito di tutto il nostro regno e terre il mal cavaliere che ha voluto vituperare l'alto ordine di cavaleria (36).

esdevenidor/dubbioso

sies en recort quants han la mort eleta, en-

valerós/virile

E mostrau lo vostre valerós ànimo de cavaller, no mudant lo vostre valerós prepòsit / E mostrati l'animo vostro valoroso da cavaliere, non mutando il vostro virile proposito (304).

veixella/vasi

altres caixes hi havia qui eren plenes de vexella d'or [...] De vexella de argent n'hi havia tanta que era cosa d'espant [...] E la vexella que tenia lo emperador en la cuyna era tota de argent. / altre casse ch'erano piene di vassellamenti d'oro [...] Della vassellamenta d'argento tanto gli ne erano ch'era cosa di spavento [...] E gli vasi che haveva l'imperatore in cucina tutti erano d'argento (125).

venir/essere

Pensau ella quina venia, que l'emperador ho conegué e demanà-li com venia axí / Pensate in qual modo ella veniva, che'l serenissimo imperatore se ne avvidde e dimandolle perché era così (227).

ver/chiaro

Deixant tota longuea de paraules perquè pus clara speriència sia ver testimoni entre tu e mi / lasciando ogni lunghezza di parole, acciò che chiara esperientia sia vero testimonio fra te e me (150).

cara dubtosos e incerts de la sdevenidora vida / habbi in memoria quanti hanno la morte eletta, anchora dubbiosi et incerti della dubbiosa vita (362).

xiquet/fanciullino

porta lo seu Mafomet al coll, tot d'or, ab gran barba e hun petit infant que porta al coll, e passa hun riu, e yo crech que aquell chiquet deu ésser fill del seu Mafomet / porta il suo macometo al collo, tutto d'oro,

il quale ha una gran barba et uno picciolo fanciullino in spalla e passa un rivo, et io credo che quel fanciullino dèe essere figliuolo del suo macometo (334).

2.2.1.3.2. CORRECCIONS DEL TRADUCTOR A L'ORIGINAL CATALÀ

De vegades —ben poques, és cert—, he cregut veure la intenció de Manfredi de corregir el que ell va considerar errors de l'original. D'aquesta manera, certs passatges del *Tirant* que resultaven obscurs o estranys, amb les correccions proposades pel traductor italià, esdevenen clars. Algunes de les intuïcions de Manfredi, de fet, s'han vist confirmades posteriorment, per exemple a l'edició crítica moderna d'Albert Hauf, que arriba a les mateixes conclusions (indiquem aquesta circumstància en nota).

amar/andare⁵⁸

com yo comence a veure los seus rebordonits passos hon volrien amar, no-m contenta molt son fet / quando io comincio a vedere gli suoi intraversati passi donde vorriano andare, non mi contenta il suo fatto molto (214).

ciència/essentia

O princessa, ymatge en la qual la divina sciència se representa! / O prencipessa, imagine nella quale la divina essentia si rappresenta! (400).

comport/conforto⁵⁹

Prech-vos, ma filla, que us alegreu. E dau remey e comport en aquesta dolor / Io vi prego, figliuola mia, che vi allegrati e vi diati rimedio e conforto in questo dolore (474).

confermar/conformare

Per què, ma crehença és tal que la Providència divina ne vol axí dispondre en confermar de tots la voluntat. / onde io credo che la divina providentia così ne vuole disporre in conformar la volontà di tutti (445).

curadora/curatrice

Per què li deuen dar per curador a saviesa, que-l guarde de tot mal / gli dovete dare per

curatrice sapientia che da ogni male il guardi (183).

edificat/deificato

tractant de la tua bondat excelsa, qui est edificat en loch del nostre sanct profeta Mafomet / trattando della tua bontà eccelsa, che sei deificato in luogo del nostro santo propheta Macometo (362).

exalçament/essaltatione

vos aparelleu a la batalla, la qual sens dubte serà en total destrucció vostra e exelçament de la fe crestiana / alla battaglia vi apparecchiate, la quale senza dubbio in total destruttione vostra et essaltamento della christiana fede sarà (385).

fortificar/dannificare⁶⁰

Sus, donchs, cavallers strènuus Despertaui la adormida sanch! Per dormir e fortificar la enemiga nació que prospera / Su, adunque, cavalieri strenui, resvegliativi l'addormentato sangue per addormentare e dannificare la nemica natione che prospera! (417).

gràcia/guerra⁶¹

e parlaren molt sobre la gràcia / e molto sopra la guerra parlorono (214).

58. Corregit en l'edició Hauf.

59. *Comport* és la lectura de Riquer i Hauf, que esmenen l'original (*confort*), per la qual cosa Manfredi es limita a seguir-lo.

60. Hauf introdueix l'esmena seguint la traducció italiana.

61. Corregit en l'edició Hauf.

mitjà/mancamento⁶²

Moltes coses jahan en cubert per mijà de negligents descobridors / Molte cose coperte giaciono per mancamento de negligenti descobritori (210).

plaça/piano

en la dita plaça féu portar vexelles grans plenes d'aygua / fece portare nel detto piano vasi grandi pieni di acqua (404).

profanador/propallatore

No vull fer longa gesta ne-m plau recitar los

meus actes, car no pertany als cavallers savis ésser profanadors de lurs victòries / Io non voglio far lungo processo, né mi piace recitar gli atti miei; agli savi cavalieri non appartiene essere propallatore delle vettorie loro (337).

sollicit/solitario

benaventurat és aquell qui ignocent stà en la solícita vida / bene aventurato è quello che senza macula sta in solitaria vida (291).

Hi ha alguns noms propis, de matèria mitològica o històrica, que Manfredi corregeix a Martorell.⁶³

Achilles/Achille

com féu aquell invencible cavaller Achilles entre les filles del rey Priam de Troia / come fece quello invincibile cavaliere Achille fra le figliuole del re Licomede (56).

Grècia/Micene

Eristeu, rey de Grècia / Eristeo, re di Micene (309).

Sicília/Scithia

Tamarits, reyna de Sicília⁶⁴ / Thamiris, reina de Scithia (309).

Aquests i altres exemples indiquen un autor, Lelio Manfredi, amb una sòlida cultura clàssica, que li permet inclús corregir amb una certa autoritat el seu llibre base, el *Tirant*.⁶⁵

Finalment, donaré un grup de tres exemples que, donada la seua raresa, no m'he decidit a incloure en cap dels grups anteriors:

flux/—

Lo rey, ab la cara molt fluixa, li dix: —Fes lo que-t vulles. / Il re, con la chara consorte la regina, gli disse che facesse quello che volesse (100).

illa (l'illa dels Pensaments)/**l'isla del Padresanto**

E les nostres naus són arribades en la ylla Judea, qui-s nomena dels Pensaments / E le nostre navi nell'isola Iudea, che si nomina del Padresanto, arrivate sono (122).

62. Hauf corregeix amb *minva*, seguint la font identificada (Corella), confirmada per la traducció castellana; no cita la traducció italiana, que fa el mateix.

63. Tots aquests exemples estan assenyalats tant a l'edició del *Tirante* (Martorell, 1984) com a Indini i Minervini (1990, p. 36).

64. Corregit per Hauf.

65. La mateixa capacitat es troba en una altra obra traduïda per Manfredi, la *Cárcel de Amor*, del castellà Diego de San Pedro, al qual corregeix alguns errors (San Pedro, 1986, p. 260, nota). No menys expert se'n mostra Manfredi en les obres de creació pròpia, com el *Poemetto*, on desplega els seus coneixements de mitologia clàssica i d'història antiga i ens dóna una allau de noms propis (al voltant de sis-cents).

pesar/prestarsi

E per ço com aquelles armes són les pus
forts e més perilloses que-l cavaller pot fer,
pesarà d'or xxxv marches / Et perché quelle

arme sono più forti e pericolose che'l cava-
liere possi fare prestarsi meglio di trenta-
cinque marche d'oro (49).

2.2.2. Traduccions amb grups sinonímics i amb definicions

Els dos recursos que estudiaré a continuació són dos tipus d'amplificacions, ja que afegeixen més del que estrictament hi havia al punt de partida.

Sabem bé que en les traduccions medievals és molt habitual la traducció d'una sola paraula amb una parella de mots. La primera és normalment una traducció literal, mentre que la segona és una glossa o explicació de l'altra. L'ús d'aquest tipus de parelles no és exclusiu de les traduccions, sinó que és un recurs estilístic més dels escriptors. Aquest fenomen s'observa dins el mateix *Tirant: memòria i recordació* (13), *montanya o silva* (226), *plaer e contentació* (67), *infecta e maculada* (467), *protecció e custòdia* (22), *salvaguàrdia e custòdia* (128), etc.⁶⁶

L'estudi de l'ús d'aquesta tècnica per part del nostre traductor ens pot ajudar a fer algunes observacions sobre la seua competència lingüística i sobre el seu estil.

El terme «grups sinonímics» pot induir a error. Si entenem per sinònims «dues paraules que tenen el mateix (o quasi idèntic) significat», trobarem que això no es correspon amb la majoria dels exemples que examinaré tot seguit, ja que sols en una part el traductor dóna dos sinònims; la majoria de voltes es vol aclarir o ampliar el significat de l'altra paraula del grup sinonímic, per la qual cosa no es dóna un equivalent més o menys aproximat, sinó un mot amb significat diferent. Per tant, quan utilitze l'expressió *grup sinonímic* em referiré a qualsevol parella de paraules italiana unida per la conjunció copulativa *e* (al *Tirant* amb la forma '&' quasi sempre) o per la disjuntiva *o* que tradueix una sola paraula catalana.

Al *Tirante il Bianco* hi ha 258 grups sinonímics,⁶⁷ sense comptar les repeticions de casos idèntics (que apujaria la xifra fins a tres-cents),⁶⁸ que seran estudiats tot seguit a partir de dos paràmetres:

- a) La intenció del traductor a l'hora d'usar aquest recurs.
- b) La relació etimològica del grup sinonímic amb la paraula traduïda.

Pel que fa al primer paràmetre —i no oblidant que Manfredi manté una gran fidelitat en general al text que tradueix—, ens hauríem de preguntar si l'adopció d'aquest recurs respon a un caprici del traductor, a una certa voluntat estilística o

66. Exemples trets de Wittlin (1987, p. 475).

67. Compte de forma separada els casos de traducció amb definició o fórmula.

68. La llista completa es trobarà a l'annex III.

a altres factors. Wittlin (1987), estudiant els grups sinonímics en la traducció castellana del *Tirant*, en distingeix cinc casos:⁶⁹

1. La segona paraula explica la primera, que és percebuda com a forastera o estranya dins la llengua d'arribada.

2. Una paraula que equival perfectament a la paraula catalana apareix seguida d'una altra traducció del mateix caire. En aquest cas, podem parlar de sinonímia completa.

3. Una paraula que equival parcialment a la paraula catalana apareix seguida d'una altra també parcial.

4. Una paraula que ja tradueix completament la paraula catalana apareix seguida d'una altra que intenta complementar el significat de l'anterior.

5. Traducció amb una fórmula.

He aplicat aquesta classificació als exemples del *Tirant* italià, amb els resultats que presente primer de forma sintètica i després amb exemplificació:⁷⁰

Grup	Casos
1	21
2	81
3	63
4	93
5	61

1. Traducció amb un element forà o estrany a l'italià, seguit d'una glossa o paraula més corrent (vint-i-un casos):

desdir-se	disdire e mentire
entramés	farsa et intramesso
de bon grat	di buon grado e buona volontà
home de paratge	uomo di dignità e di paraggio
reng	rengo e tele
renom	nome e fama
roba	panno e rubba
roba	robba e veste

2. Traducció amb paraules amb una sinonímia més o menys perfecta (vuitanta-un casos):

69. Wittlin estudia també els casos que es donen en la direcció contrària, és a dir, quan a dues paraules del català correspon una de sola en castellà. No m'ocuparé d'aquest aspecte.

70. Els exemples es donen de forma breu. La informació contextual completa (citació, capítol, etc.) es podrà trobar al corpus lèxic del CD-ROM adjunt.

acabament	termine e fine
ajuda	aiuto e soccorso
cabàs	sporta e cesta
cobdiciós	cupido e sitibondo
complir	adimpire e finire
domèstic	ammaestrato e domestico
embolicat	involto e coperto
enginy	fraude et inganno
fart	pasciuto e pieno
fatiga	affanno e cura
fatigat	affaticato e stanco
moll	tenero e molle
momo	farsa e comedia
moure's	moversi e agitarsi
obligar	obbrigare e sforzare

3. Una paraula catalana és traduïda amb dues (o més) d'italianes, sense que cap s'hi corresponga completament i exacta (seixanta-tres casos):

abatut	vile e codardo
afollar	guastarsi e storpiarsi
col·locar	maridare et alloggiare
crim	eccesso e mancamento
crim	infamia e colpa
entoldar	armare e coprire
especial	buono e delicato
fellonia	ira, crudeltà e sdegno
ferramenta	ferri e instormenti
fiambre	cotto e freddo
flac	debole e stanco
fluix	slegato e largo
fretura	bisogno e mancamento
roïn	di vil conditione e tristo
séquia	fiume e canale
sollat	bagnato e tinto

4. Una paraula catalana correspon a dues d'italianes, una de les quals la tradueix suficientment, mentre que la segona és una ampliació o una precisió de l'altra (noranta-tres casos):

arnès	schiniera o arnese
arrancar	stracciarsi e cavarsi
certificat	certificato et informato
cobdiciós	cupido e volontaroso

comanda	corona e comandamento
companyó d'armes	compagno e fratello d'arme
desemparat	abbandonato e senza consiglio
desemparat	disconsolato et abbandonato
dret	diritto e ragione
fi	pretioso e fino
gran	grande et intrinseco
paner	paniere e canestro
perdó	gratia e perdono
piadós	pietoso e benigno

Finalment, voldria assenyalar un grapat d'exemples en els quals una paraula catalana és traduïda per un grup de tres sinònims:

abillat	ornato, coperto et incortinato
armadura	celata, elmo e bacinetto
barraca	frascate, foglie e tende
brega	guerra o lite o questione
fellonia	ira, crudeltà e sdegno
fusta	navi galere e fuste
pregar	pregare, supplicare, ammaestrare
reverència	stima, reputatione e riverentia

En tres (*barraca*, *brega*, *fellonia*), es tracta de paraules que Manfredi tradueix altres vegades amb dificultat, per la qual cosa no és estrany trobar aquesta sèrie de sinònims, que són realment un assaig de definició. Dues vegades (*armadura*, *fusta*) descompon la paraula catalana en els seus elements. En la resta (*abillat*, *pregar*, *reverència*), veiem una nova mostra de la vena literària de Manfredi. Wittlin (1987) no assenyala cap exemple de tres sinònims a la traducció castellana.

Els grups més abundants —seguint la classificació anterior— són el segon i el quart. Aquests serien els menys necessaris per a la traducció, ja que suposen una redundància, quasi un atemptat contra l'economia lingüística. En canvi, el recurs als grups sinonímics és menys freqüent quan es tracta d'especificar el sentit d'una paraula italiana poc usada o quan es vol explicar amb dues paraules el significat d'una altra sense que cap d'elles explique exactament la paraula de l'original (és el tercer cas). Per tant, l'ús dels grups sinonímics per part de Manfredi tindria un component més estilístic que lingüístic, és a dir, no estaria motivat per un desconeixement de la llengua de partida, el català, o un escàs domini de la llengua d'arribada, l'italià (que seria una premissa falsa, ja que entre altres coses Manfredi és autor d'una producció literària que, si d'una banda no resulta d'una qualitat extraordinària, d'una altra ens mostra un autor que domina els recursos de la seua llengua).

Probablement en aquest punt es reflecteix el gust de l'escriptor Lelio Manfredi més que en qualsevol altre, ja que el mètode que s'ha fixat —de gran fidelitat a l'original— li impedeix allunyar-se de l'original d'altres maneres (per exemple, afegint trossos llargs o refent paràgrafs). La fidelitat a l'original, tanmateix, no es veu destorbada per aquests elements el nombre dels quals és certament reduït dins una obra de la llargària del *Tirant*. Basta una comparació amb el text castellà per adonar-nos-en, ja que aquest en fa un ús molt més gran: uns 450 exemples.

A més d'aquesta tècnica amplificadora dels grups sinonímics, hi ha un altre grup d'exemples en què la paraula catalana ha sigut traduïda per una autèntica definició o paràfrasi. Ací el traductor s'ha vist obligat a acudir a un recurs extraordinari, la definició.⁷¹ Les paraules catalanes traduïdes d'aquesta manera no formen un grup homogeni, encara que sovint és possible esbrinar una explicació per a aquest tipus de traducció.

Potser el grup de mots més interessants siga el dels arabismes. Algunes d'aquestes paraules són realment intraduïbles en italià, bé perquè no existeix al context italià l'objecte, l'acció o el costum indicat, bé perquè (a més a més) l'italià no posseeix una paraula per designar-los:

alcavoteria	fatto et imbasciata venerea e lasciva
alcofollar-se	tingersi con un filo tinto al fumo a negre linee gli occhi
alqueria	possessione con casa o torre
mustassaf del camp	cavaliere delle vettovaglie del campo
salà	matutina oratione
rodes de sènia	rote di quelle che sono condotte da cavalli con molti vasi da trarre acqua in abbondantia per darla a fonti e giardini ovvero per votare qualche fossa
séquia	gran canale
tanquea	compositione con calcina da levarsi e peli

Un altre grup de paraules es refereix a peces de vestir, ornaments, joies, etc., vocabulari molt abundant al *Tirant*:

argent pellat	charte argentate di foglie di argento
jaseran	cadanelle in molte volte d'oro al collo
orfebreria	pendenti d'oro battuto
roba d'estat	robba longa fino a' piedi
roba d'estat	veste strassinante per terra
roba d'estat	veste lunga fino agli piedi

71. En realitat, no seria l'últim recurs, ja que al traductor li queda una altra opció: la traducció literal amb un mot que no existeix en italià o que, si existeix, és de significat diferent. Manfredi en fa ús en diversos indrets de la traducció.

xaperia	veste cariche d'argento
xaperia	veste ricche d'argento e oro
de xaperia	ricamato di tremolanti d'oro e d'argento
de xaperia	tutto coperto era di pendenti d'oro battuto

Un petit grup és el de les paraules que anteriorment he anomenat *difficils*, és a dir, aquelles que a Manfredi li podrien resultar més estranyes (moltes de les dels dos grups anteriors deurien ser incloses també aquí):

llepolia	cosa delicata
llepolia	cosa giotta da mangiare
portell	barco d'ove non potean fuggire
reixa	bacchetta della gabbia
roïndat	cosa che sia mal fatta
ruixar-se	coprirsi a guisa di ruggiada
sitja	fosse da servir grano
trast	luogo assegnato e consueto

Hi ha paraules que —tot i ser fàcilment comprensibles— no troben una equivalència mot a mot en italià:

afonar-se	andare sotto l'acqua al fondo
cavalcador	per montare a cavallo
en deute de parentesc	congiunto con vincolo di pro genie
nét	nipote, figliuolo del figliuolo
ésser padrí	tenere al fonte
ésser padrí	tenere al sacro fonte
passament	ultimo passo della morte
pondre's	essere all'occidente
los ulls entelats	gli occhi quasi a modo carichi d'un velo
los ulls mig entelats	inanzi agli occhi pareva che avesse un velo

Certes accions del món cavalleresc són traduïdes també amb una definició:

armes retretes	arme fatte a piacere et a volontà
fer armes retretes	combattere per uno assalto a suo piacere
a puntes sangrentes	di punta si trahessero sangue
a puntes sangrentes	fino a tanto che si cavassero il sangue

i alguns costums o professions:

allegar corona	fare allegationi per le quali è conosciuto come è
mosso de cego	suddito alle ecclesiastiche leggi e non a quelle del re
	fanciullo che guida il cieco

Resulta significativa la definició següent:

torre de l'homenatge	principal torre dove sta il castellano
----------------------	--

que s'explica pel fet que la traducció literal que li correspondria (*torre dell'omaggio*) existí en italià, encara que com a calc del castellà (*torre del homenaje*) introduït —sembla— un poc després que el *Tirant* fóra traduït a l'italià, ja que el primer exemple que recull el GDLI és d'Ulloa, un escriptor d'origen castellà de mitjan segle XVI.

Un eufemisme del català és traduït d'igual manera en italià:

lo secret	le parte pudebonde e segrete
lo secret	la parte segreta

La resta correspon a paraules catalanes que sí que posseeixen un equivalent exacte en italià (emprat inclús en altres punts del *Tirante*): la traducció amb una definició és, doncs, una tria voluntària del traductor:

abillar-se	porsi in ordine di vestimenti
alba	essere chiarito il giorno
brocat	panno d'oro riccio
cridar	esclamare, con urlati e stridi
emparamentat	parato di belli paramenti
emparamentar	ponere in ordine con paramenti
maror	mare gonfiato e superbo
mirar	essere volto con la faccia
ricament	con grande e gentil pompa
senyalar	fare cenno o segnale
ans de sol post	inanzi che il sole andasse all'occidente
eixir el sol	il sole essere sopra l'orizzonte
eixir el sol	uscire il sole sopra all'orizzonte
tal	di tal progenie e sorte
tàlem	ornatissimo e coniugale letto
tardar	parere un'ora mille anni

Un altre punt rellevant és la relació etimològica existent entre el grup de sinònims i la paraula que tradueixen, la qual cosa permetrà respondre a la pregunta següent: fins a quin punt la paraula catalana (o la seua arrel) orienta la selecció dels sinònims?

L'estudi dels 259 grups sinonímics dóna aquests resultats: en 126 casos cap de les paraules del grup correspon etimològicament a la paraula catalana, mentre que en 131 hi ha una paraula italiana que es correspon etimològicament amb la paraula catalana (en vint-i-set correspon només parcialment: canvi de sufixos, de

gènere, etc.). Si l'ús dels grups sinonímics haguera tingut per a Manfredi una utilitat eminentment pràctica (explicar paraules desconegudes o sense correspondència exacta), el percentatge del primer grup deuria haver sigut molt més gran. En canvi, veiem que en la meitat dels casos un dels components del grup és idèntic a la paraula catalana, la qual cosa em reafirma en la idea exposada abans: Manfredi usa moltes vegades aquest recurs amb finalitats estilístiques, més que no pas amb una finalitat pràctica per a la traducció.

2.2.3. *Omissions i afegitons*

La línia general de fidelitat que observa Lelio Manfredi el porta normalment a no llevar ni afegir res: són molt escassos els indrets de la novel·la on el traductor italià intervé en aquesta direcció. En aqueixos casos, crec que es tracta d'una distracció del traductor, més que d'una intervenció directa. Al llarg de tota l'obra s'han localitzat només set omissions de més de dues línies. Cinc d'elles no pareixen respondre a una causa determinada (deuen ser més aviat distraccions):⁷²

Tirant no pogué més comportar que parlàs, sinó que ab gran ira dix: -Donzella, no tinch altra dolor en aquest món sinó com sou dona, car si fósseu cavaller, axí com sou donzella, yo us ne fera anar ab les mans al cap plorant. Emperò yo preguaré a la mia ànima que no s vulla gens alterar de les paraules vils e desonestes que d'eixa vostra vil boca ixen, car en lo vostre mal parlar yo no y pert res, com sabuda cosa és que tot l'esforç de les dones és en la lengua. Empero si açò és aqueix cavaller qui s fa nomenar Kirielayson de Muntalbà e ell diu de mi lo que vós aveu dit davant mon senyor lo rey, poria ésser, ab la ajuda de nostre senyor Déu, yo l faré anar hon he tramés los altres en breu temps. Donzella, yo us prech, per gentilea, vos aregleu en vostre parlar e deixau fer als cavallers, a qui toca aquest fet (76).

E en la primera lança anava lo príncep de Gales, ab molts duchs que la portaven; la

segona lança, al costat dret, portaven comtes e lo marquès del Sanct Enpeyre; la lança del costat sinistre portaven cavallers; la lança de tras portaven honrats gentilshòmens; e ell anava enmig de tots (81).

Mirau Virgili, qui fon tan gran poeta, com fon decebut per una donzella que l féu star penjat dins un cove una nit e hun dia a vista de tot lo món, per bé que la venja que n féu fon molt gran, però ell restà ab sa vergonya. Mirau Aristòtil e Ypocràs (172).

Callà e no dix més. Mas Tirant, mostrant ésser molt content del bon conort e gràcia singular que de la princessa obtesa havia; ab cara afable e gest humil, li dix paraules de semblant stíl (271).

La Viuda girava la cara envers Tirant e torcia's les mans, scupia en terra, mostrant tenir gran fastig e dolor del que la princessa feya. Pensau lo mesquí desaventurat de Tirant, que la hun dia stava tan pompós e tan content (283).

72. Les paraules ratllades són les que no han sigut traduïdes.

En els altres dos, s'observa una intervenció directa del traductor, que suprimeix dos passatges en què l'autor valencià anuncia un canvi de rumb en la narració. Manfredi devia considerar supèrflues i gratuïtes aquestes intervencions i les va eliminar:

Ací's dexa de parlar la istòria de Tirant, que fa recullir tota sa gent e son forniment, e torna a parlar de l'embaxador Spèrcius, qui anava a la illa de Sicília (404).
Ací's lexa lo libre de parlar del rey de Sicí-

lia, que posa en orde totes les sues fustes e fa recullir totes les virtualles e los cavalls e arnesos, e torna a recitar de les VI naus que Tirant havia trameses a Contestinoble carregades de forment (406).

A més d'aquests set fragments, hi ha multitud d'afegitons i d'omissions al llarg de la novel·la, però afecten només paraules o fragments que no ultrapassen l'espai d'una línia: en aquestes ocasions, el sentit de la frase no resulta destorbat.

Un cas especial és el del pròleg, que Manfredi refà amb una completa llibertat:⁷³

Com evident [= *evidente e manifesta*] experiència mostre la debilitat de la nostra memòria, sotsmetent fàcilment a obliuio no solament los actes per longitut de temps envellits, mas encara los actes freschs de nostres dies, és stat donchs molt condecent, útil e expedient deduir en scrit les gestes e hystòries antigues dels hòmens forts e virtuosos, com sien spills molt clars, exemples e virtuosa doctrina de nostra vida, segons recita aquell gran orador Tulli. Legim en la Sancta Scriptura les hystòries e sancts actes dels sancts Pares, del noble Josué e dels Reis, de Job, Tobies e del fortissim Judes Machabeu. E aquell egregi poeta Homero ha recitat les batalles dels grechs, troyans e de les amazones; Titus Livius, dels romans: de Scipiò, de Aníbal, de Pompeu, de Octavià, de March Antoni e de molts altres. Trobam scrits les batalles de Alexandre e Dari; les aventures de Lançalot e d'altres cavallers; les faules poètiques de Virgili, de Ovidi, de Dant e de altres poetes; los sancts miracles e actes admirables dels

apòstols, màrtirs e altres sanchs; la penitència de sanct Johan Babbista, sancta Magdalena e de sanct Pau hermità, e sanct Anthoni, e de sanct Honofre, e de sancta Maria Egipcíaca. E moltes gestes e innumerables hystòries són stades compilades per tal que per obliuio no fossen delides [= *tolti e deleti non fussero*] de les penses humanes.

Merexedors són de honor, glòria e de fama e contínua bona memòria los hòmens virtuosos e, singularment, aquells qui per la república no han recusat sotsmetre lurs persones a mort perquè la vida de aquells fos perpetual per glòria. E legim que honor sens exercici de molts actes virtuosos no pot ésser adquirida, e felicitat no pot ésser atesa sens mijà de virtuts. Los cavallers animosos volgueren [*virilmente*] morir en les batalles ans que fugir [= *dare le spalle*] vergonyosament. La sancta dona Judich, ab ànimo viril, gosà matar Olofernes per deliurar la ciutat de la oppressió de aquell. E tants libres són stats fets e compilats de gestes e hystòries antigues, que no seria suffi-

73. A més de les paraules no traduïdes, en aquest exemple indique amb signes especials les equivalències amb sinònims o grups de paraules (en cursiva, precedit del signe = i entre claudàtors) i els afegitons (només en cursiva i entre claudàtors).

cient [= *sofficiente ... né capace*] l'enteni-
ment humà comprendre e retenir aquelles.
Antigament [*al contrario del tempo d'hoggi*]
l'orde militar era tengut en tanta reverència
[= *stima, reputatione e riverentia*], que no
era decorat de honor de milícia sinó lo fort,
animós, prudent e molt spert en lo exercici
de les armes. Fortitud corporal [= *del corpo*]
e ardiment se vol [= *si solevano*] exercir
ab saviesa, com per la prudència e indústria
dels batallants diverses vegades los pochs
han obtesa victòria dels molts: la saviesa e
astúcia dels cavallers ha bastat aterrar les
forçes dels enemichs. ~~E per ço foren per los~~
~~antichs ordenades justes e torneigs, no~~
~~drint los infants de pocha edat en lo exerci-~~
~~ci militar perquè en les batalles fossen forts~~

~~e animosos e no hagessen terror de la vista~~
~~dels enemichs~~. La dignitat militar deu ésser
molt decorada, perquè sens aquella los reg-
nes e ciutats no s porien sostenir [= *guber-*
nare e mantenere] en pau, ~~segons que diu lo~~
~~gloriós sanct Luch en lo seu Evangeli~~. Me-
rexedor és, donchs, lo virtuós e valent cava-
ller de honor e glòria, e la fama de aquell no
deu preterir [= *esser con silentio preterita*]
per longitut de molts dies. E com entre los
altres insignes cavallers de gloriosa recor-
dació sia stat aquell valentíssim cavaller Ti-
rant lo Blanch, del qual fa special conme-
moració lo present libre, per ço, de aquell e
de les sues grandíssimes virtuts e cavalleries
se fa singular e expressa menció individual,
segons reciten les següents hystòries.

La intervenció de Manfredi en aquest fragment va dirigida a eliminar totes les referències bíbliques (i inclús una de Ciceró), amb la qual cosa el text queda com un exalçament en abstracte de les virtuts i els fets cavallerescos, que culmina amb la introducció de l'heroi de la novel·la, el cavaller Tirant lo Blanc.

L'omissió més significativa de tota la traducció, pel seu abast evident, és la de les rúbriques de l'original valencià de 1490, probablement alienes a Martorell. L'eliminació d'aquest element apòcrif va permetre a Manfredi reorganitzar la divisió original en capítols per tal de fer-los més uniformes i encabir-los, a més a més, en les set parts anunciades al pròleg de Martorell que, però, no apareixen a la novel·la. El responsable de la segona edició (Venècia, 1566) va reintroduir les rúbriques, encara que diferents de les originals.

Per tal de comprovar l'escassa rellevància dels canvis que va introduir Manfredi, done a continuació tots els exemples d'omissions d'una mínima entitat per tanyents als cent primers capítols del *Tirant*:

[1] Pres lo petit fill per los cabells e tirà'ls-
hi e ab la mà li donà en la cara dient-li /
Prese il piccolo figliuolo per gli capelli e ti-
rogli, dicendo (3).

[2] Aquesta hermita stava en una alta
muntanya, molt delitosa de arbres de gran
spessura, ab una molt lúcida font qui corria
/ Era questo eremitorio in una alta mon-
tagna dilettevole per molti arbori e per uno
lucidissimo fonte che gli correa (4).

[3] féu gran stol de naus e de galeres e pas-
sà a la nobla illa de Anglaterra ab gran mul-
titud de gents / fece grande adunatione di
navi e di galee, con infinita moltitudine
di genti (5).

[4] de bona mija legua los podien ben sen-
tir los mortals crits que daven per lo gran
perdiment que feyen, per ço com los con-
venia de morir ho de ésser catius en poder
de infels / di buona mezza lega poteano es-

ser udit: gli conveniva morire o in man de' mori restar cattivi (5).

[5] l'ermità ab altres senyors ~~se n'anà al~~ **rey**, agenollà's als seus peus e besà-li la mà e lo peu / lo eremita, con molti altri signori, inginocchiassi innanzi alli suoi piedi e baciollo la mano et il piede (14).

[6] mas lo duch de Lencastre, ~~qui és hon-~~ **cle de mon senyor lo rey**, enprengua de fer aquesta batalla / ma il duca di Lincastro togga l'impresa di fare questa battaglia (15).

[7] E per aquest sol fill ~~qui a mi resta~~ yo só dita mare / Io solo per questo figliuolo ero chiamata madre (22).

[8] Lo fill donà dels genolls ~~en la dura ter-~~ **ra** e besà los peus e les mans e la bocha a la mare / Lo figliuolo, inginocchiatosi, bacia gli piedi e le mani e la bocca alla madre (22).

[9] Los qui venien detràs, com veren ~~que los cristians havien feta~~ tan gran destroça dels moros / Quelli che veniano di dietro, veduta tanta strage de' mori (25).

[10] Com tots foren passats, ~~agueren foch e molta lenya~~ e posaren foch a la porta del castell / Quando tutti furono passati, miseno foco alla porta del castello (25).

[11] E lo duch, per quant era parent e amich del bisbe, volgué satisfèr ~~en les pa-~~ **rautes** ~~que l'emperador dites havia~~. / Il duca, perché era suo parente et amico, volse escusarlo (27).

[12] Lo comte hermità féu molt bé abillar a son fill e a tots los qui ab ell anaven de joyes e robes e bones cavalcadures ~~de ca-~~ **valls** ~~[e] aquanches~~, e pres son comiat / Il conte eremita fece molto bene mettere in ordine suo figliuolo, e tutti quelli che andavano con lui, di gioie e veste e buone cavalcature, e prese comiato (27).

[13] car no ignorava ~~la mia adolorida àni-~~ **ma** que pijor havia de ésser la recuada que no la malaltia / ben sapevo che havea ad esser peggior la ricaduta della malattia (27).

[14] E ~~seguint l'orde que t'è dit~~, après que

fon poblada Roma / E quando Roma fu popolata (32).

[15] Lo capità respòs ~~en la següent forma~~ / Il capitano disse (34).

[16] la liça hon jonyien era molt ben feta, ab molts cadafals ~~que y havia~~. E ~~per sem-~~ **blant** ~~eren totes les altres, ab los cadafals molt ben~~ enparamentats de molt bells e singulars draps de ras, ~~e axí mateix les liçes~~. / gli steccati e le tele dove si dovea giostrare, le quali erano molto ben fatte, con molti catafalchi apparati di bellissimi e singolari drappi di razza (52).

[17] Puix só cavaller, tinch a fer obres de cavaller, ~~axí com fan tots los altres bons ca-~~ **vallers** / Dapoi ch'io son cavalier, debbo far opera di cavaliere (56).

[18] Marit he tengut en lo temps de mon jovent, qui per lo món era per ses virtuts molt conegut, ~~e nomenat lo comte Gui-~~ **llem de Varoych**, e rey se poguera ésser ~~intitulat si agués volgut~~ / marito ho havuto, nel tempo della mia gioventù, que nel mondo per le virtù sue molto era conosciuto (57).

[19] E sabuda cosa és, com los gran senyors s'esforçen a fer armes, ans donen la honor a aquell, ~~encara que no u faça del tot~~ bé, que no fan a un pobre gentilom qui u farà molt millor / saputa cosa è, quando si sforza di far armi, donano innanzi l'honore a quelli, che non fanno ad uno povero gentilhuomo il quale habbia fatto molto meglio (57).

[20] Les armes offensives, sengles coltellines genovesques, taillant cascuna a dues parts ab puntes ben agudes, de larguària de 11 palms ~~e mig, cana de Montpeller~~ / Le armi offensive saranno due coltelle genovesi, di lunghezza di due palmi, taglienti a due parti con acutissime punte (65).

[21] Lo hu anà devers l'altre com a hòmens rabiosos. ~~Dels primers colps que s ti-~~ **raren**, lo cavaller francès portava la coltellina alt damunt lo cap e Tirant la portava damunt los pits. ~~Com foren prop lo hu de~~

Paltre, lo cavaller francés tirà gran colp a Tirant per mig del cap / Alhora, come huomini rabbiosi, corsono l'un contra l'altro. Il cavalier francese portava alto del capo la coltella, e Tirante la portava al dritto del petto. Il cavalier francese tirò un gran colpo a Tirante per mezzo del capo (67).

[22] a cascun colp que's tiraven se trahien sanch, que era una gran pietat qui'ls vehia les cruels nafres que lo hu e l'altre tenien, ~~que totes les camises eren tornades vermeilles de la molta sanch que perdien.~~ / si recavano sangue ad ogni colpo che si tiravano, che gran pietà era a vedere le crudeli ferite che l'uno e l'altro havea. (67).

[23] E los jutges del camp eren allí presents: digueren al rey ~~que sa magestat se podia bé anar a dinar perquè migjorn era passat, que, dites vespres,~~ porien fer los actes que restaven per fer. E axí u feren. / e gli giudici del campo, che gli erano presenti, gli confirmorono fare gli atti che gli restavano, e così feciono (67).

[24] agué quatre scuts e féu-los pintar tots en aquella nit, cascun ~~scut de sa color.~~ E ~~féu-hi pintar~~ en lo hu les armes de son pare / hebbe quattro scudi, e gli fece dipingere tutti quella notte: nell'uno l'armi di suo padre (71b).

[25] hi havia de molt bons cavallers sperimentats en armes ~~que'ls volien deliurar,~~ e molts ho posaven per obra / fra loro erano di orttimi cavalieri, sperimentati in armi, che si congregavano di quattro in quattro per volere combattere con loro (71b).

[26] Emperò la magestat del senyor rey és açí, ~~qui ha vistes fer les armes~~ / Et però la maestà del signor re che è qui (76).

[27] Scrita e sotscrita de la mia mà, sagellada de ~~mes armes pròpies e partida per A.B.C. Dada en la ciutat de Frisa a H de junh.~~ KIRIELAYSON DE MUNTALBÀ. / Scrita e sottoscritta di mia mano, sigillata di Kirielseon a Monte Albano (77).

[28] E per aquest cars de tració vos offir, com a requeridor a ultrança, ~~executadora~~

~~de mort, no puguam fallir lo hu o l'altre,~~ mesclant-hi la mort del meu bon germà, qui yo tant amava. / e per questo caso di tradimento vi offerisco, come requiritore, battaglia a tutto transito, mescolandogli la morte del mio buon fratello ch'io tanto amavo (81).

[29] Com véu que Tirant no parlava ni de hia res ~~e que ab la manyopa no li fehia prou de mal,~~ pensà de llançar la manyopa de la mà / Quando vidde che Tirante non parlava né dicea cosa alcuna, pensò di cavarselo della mano (81).

[30] féu jurament solenne de no entrar en batailla ni enprendre fer armes negunes fins a tant que aquesta batailla fos venguda a fi. E Tirant de tot açò fon content e axí u jurà ~~he u promés.~~ Après vengué Kirielayson de Muntalbà e requirí'l de batailla / fe' giuramento solenne di non entrare in battaglia e di non se mpacciare di far armi alcune fin tanto a tanto che questa battaglia no fusse venuta a fine. Dipoi venne Kirielseon di Montalbano, che lo richiese di battaglia (84).

[31] si negun altre cavaller qui no serà de la fraternitat e, seguint les armes en guerra, serà afollat de ~~algun membre de sa persona;~~ ~~que no pogués portar armes ne seguir la guerra,~~ si van al monestir e volen star allí tota llur vida, que sien rebuts / se altro cavaliere che non sia della fraternità fusse stato, seguendo le armi, stroppiato in guerra, se va al monasterio e che gli voglia stare tutto il tempo della sua vita, che sia ricevuto (92).

[32] E lo genovés li dix tota la veritat ~~del fet com se tenia de fer.~~ / Il genovese le disse tutta la verità (98).

[33] Lo cavaller, mogut més de amor que de devoció, ~~leixà lo servey de nostre Senyor~~ e, tan secretament com pogué, se n'anà a la casa de la senyora / Quel cavaliere, mosso più dall'amore che dalla devotione, quanto secretamente poté se ne andò alla casa della signora (98).

Un grapat (números 7, 8, 12, 13, 21, 26, 30, 31 i 32) són probablement frases o paraules considerades supèrflues pel traductor. Són quasi els únics casos en què es pot veure una intervenció de Manfredi, que sembla corregir elements considerats innecessaris per a l'acció o redundants.

En [17] i [24], el traductor no ha volgut repetir dues paraules i n'ha eliminat una. Ja hem vist anteriorment com aquest és un dels trets de la tècnica traductora de Manfredi.

En l'exemple del capítol 14, podria entreveure's l'eliminació d'unes paraules del narrador (del pare ermità aquesta vegada), cosa que Manfredi fa molt sovint (vegeu els exemples més extensos dels cap. 404 i 406).

La resta —i fins i tot alguns dels que acabe de considerar— són simplement distraccions, atribuïbles potser al traductor, a l'editor (Torresano) o a l'anònim caixista del taller de Pietro di Nicolini da Sabbio.

No hi ha al *Tirant* italià cap passatge evitat voluntàriament pel traductor a causa de la seua complexitat. És una actitud molt diferent de la de l'anònim traductor castellà, que en alguna ocasió defuig la traducció de passatges obscurs, com en aquests dos exemples:

E gran admiració tinch del mal senyal que veig en vostra excellència, que volríeu continuament star prop de aquell celerat de Tirant. E bé podeu sperar altra hora. E si no fiàs en los mèrits de molta amor, [per] los quals yo més que altra persona vos ame... Mas lo poch cautelós de vostre pare, fallit de discreció, no spera hora disposta en dir-vos que aneu en la cambra hon los hòmens són (224).

E grande admiratione ho del mal segnale che io veggo in vostra eccellentia, che voresti continuamente stare presso a quel sclerato di Tirante, e bene potete altra hora aspettare. E non vi direi questo se io non mi fidassi negli meriti del molto amore, gli quali sono che io più che altra persona vi amo; ma il poco cauteloso e povero di discretione di vostro padre non aspetta hora disposta in dirvi che andiate nella camera dove gli huomini sono.

Mal señal veo en vuestra excellencia, que deseáis siempre estar cerca de aquel celerado Tirante, y el mal cauteloso de vuestro padre, con falta de discreción, no espera hora dispuesta para os dezir que vays a la cámara donde están los hombres.

La lectura de l'edició Hauf (Martorell i Galba, 2004), amb l'esmena indicada entre claudàtors, sembla convincent, com també ho és la solució adoptada per la traducció italiana.⁷⁴ En l'exemple següent, en canvi, l'obscuritat de l'original sembla resolta només en el text italià:

74. L'edició Hauf de 1990 oferia una solució diferent i no satisfactòria, encara que millor que l'anterior de Riquer, que seguia probablement la d'Aguiló, refeta sobre la traducció italiana.

a Déu regraciaria, jatsia infinidament li reste obligat, per haver-me atorgat conéixer donzella que tant en lo món de perfeccions se mostra conplida, a fi que los pochs afeats qui lo meu voler no basten a compendre què té poder de tanta singularitat com vós, car bé veig que la bellea de vostra majestat no mereix sinó per mi ésser posseÿda (247).

io ringratiarei Iddio, benché infinitamente gli resto obbrigato per havermi concesso conoscere donzella che tanto nel mondo di perfettioni sia compita, a fine che quelli che intiera notitia non hanno del mio volere non haveranno patientia a comprendere la singularità grandissima che è in voi, ché ben vedo che la bellezza di vostra maestà non merita sì non per me d'esser posseduta.

regracio a Nuestro Senyor la infinita merced que me ha hecho en otorgarme que yo conociese una donzella que en el mundo de tantas perfecciones es complida, e vengo a conocer que la beldad de vuestra majestad ninguno sino yo es merecedor de la poseer.

Martí de Riquer, a la introducció de la seua edició de *Tirante el Blanco* (Martorell i Galba, 1974), n'assenyala d'altres, que són impensables a la traducció italiana, que rarament omet passatges de més d'una o dues línies.

Tot plegat, els exemples de la llista anterior representen tan sols trenta-dues intervencions —la majoria insignificants i involuntàries— sobre un total de cent capítols (a la resta del llibre la proporció es manté). Crec que són una bona prova del respecte i de la fidelitat de Lelio Manfredi al text de Martorell, tal com he mantingut fins ara.

El fenomen contrari a l'anterior és l'addició de paraules, frases, etc. De la mateixa manera que he fet abans, donaré tot seguit els casos que he trobat als primers cent capítols:⁷⁵

[1] la virtuosa comtessa se partí del rey ab dos donzelles, e ab los regidors de la ciutat anà per les cases fent traure forment e civades e tot lo que havia necessari. / la vertuosa comtessa con due donzelle si partí dal re, e va con li rettori della città per le case, facendo portar formento e biada e tutto quello che era mestiero *in piazza* (5).

[2] E stant lo affligit rey en aquestes lementacions, posà lo cap sobre lo lit, e donà-li de parer que ves entrar per la porta del retret una bellíssima donzella / Et, essendo l'afflitto re in questi lamenti, pose il capo sopra il letto *et un lieve sonno l'occupò, nel*

quale gli parve vedere una bellissima donzella (6).

[3] que no porten bacinets al cap / che non portino *né elmo né* bacinetto in capo (14).

[4] E tantes foren les suplications de l'hermità, ab los altres senyors que li ajudaren, que al rey fon forçat donar-les-hi. / e tanto furono le supplicationi dell'eremita e delli altri signori che li aiutorno, che il re, *vinto da' preghi loro*, fu sforzato dargliele (14).

[5] O gran infortuni! / O grande infortunio *e disgratia!* (17).

[6] e prech-lo que li plàcia de acceptar-ho e que faça la batalla per mi ab lo rey moro.

75. Indique en cursiva allò que afegeix el traductor italià.

Com l'ermità hohí dir semblants paraules al rey, levà's molt prest per voler parlar / «pregolo che gli piaccia di accettarlo e che faccia per me la battaglia col re moro.» *Et pose le veste sue sopra al padre eremita* il quale, udendo il re dire simil parole, levossi molto presto per voler parlare (17).

[7] no són aquelles les quals yo demane. *Emprestau-me vós aquelles qui stan en lo petit retret / non sono quelle ch'io vi addimando; prestamente* prestatime quelle che sono nella picciola guardarobba (17).

[8] e vench lo rey de França ab LX milia combatents / e vennegli il re di Francia *a campo* com LX mila combattenti (18).

[9] e tots los de Picardia passaren un pas e pensaren pendre la ciutat, sinó per Guillem de Varoych, qui's féu fort a la porta / tutti quelli di Picardia passorno un passo e pensorono pigliare la città; *e l'haverian fatto*, se Guglielmo di Varoich non fusse fatto forte alla porta (18).

[10] dexaren caure la porta caladissa com veren que ja n'i havia prou de francesos, e lo rey restà defora / quando viddero che assai francesi *erano entrati dentro*, lasciorono calare la saracinesca e lo re restò fuori (18).

[11] Com en Guillem de Varoych agué destroçada tota la gent e posats en forts presons / Quando Guglielmo hebbe destrutto tutta la gente *de' francesi che era nella terra* e posta in forte pregione (18).

[12] lo meu rocí à lextat lo camí real e à'm portat davant la reverència vostra / Il mio cavallo, *per questa causa*, ha lasciata la via maestra et hammi condotto dinanzi la reverentia vostra (29).

[13] puix a vosaltres plau e lo reverent pare m'o mana, que si yo fallia en alguna cosa m'o vullau reduyr a memòria / poiché a voialtri piace et il reverendo padre me 'l commanda, che se *per oblivione* fallissi in cosa alcuna, mi la vogliate ridurre a memoria (40).

[14] los caps de les carxofes alt eren d'or ab smalts. La roba era tota de xaperia sembrada de robins e de maragdes / gli capi

delli carciophi alti erano d'oro smaltati, e *sopra alla giubba aveva uno manto il quale tutto coperto* era di pendenti d'oro battuto e seminato di rubini e smeraldi (44).

[15] en la gran gepa que tenia stava carregat de pa, molt bell e blanch, que tothom ne podia pendre. / e nella gran gobba c'havea era carico di pane bellissimo e bianco, *e non poteva alcuno entrare nel castello che non vedesse il nano et il vecchio*, e poteva ciascuno prendere di quello che gli era, *liberamente* (55).

[16] agenollà's davant ella e besà-li moltes veguades les mans, supplicant-la li recapitàs gràcia ab lo senyor rey li deixàs fer armes / *inginocchiassi dinanzi a llei e baciolle* molte volte le mani, *e con humil parlare* supplicandola che l'impetrasse gratia dalla *eccellentia* del signor re che gli lasciasse far armi (57).

[17] dix-li que era contenta de preguar per ell. / dissegli che era contentissima di pregare per lui *la maestà sua, poiché così havea disposto* (57).

[18] per ço com hi són venguts tan grans senyors, e los demés han fet armes molt honoroses / però che, essendogli venuto tanti grandi signori *e nobili cavalieri*, et havendo la maggior parte di loro honorevolmente combattuto (57).

[19] los reys d'armes, erauts e porsavants, ab trompetes e ministrés / gli regi d'armi, eraldi e passavanti, con trombetti e sonatori *di varii instrumenti* (57).

[20] allí examinarenen-lo si era per a rebre l'orde de cavalleria, ni de ses costumes, e si era coixo o afollat de algú de sos membres / gli essaminavano se era per ricevere l'ordine di cavaleria, di costumi suoi, *della sanità sua*, s'egli era guasto e stropiato in alcuno di suoi membri (58).

[21] lo molt alt e molt excellent rey de Anglaterra / lo altissimo et eccellentissimo re *che vi fa cavaliere* (59).

[22] E ja no som concordés que vós sereu? / Non siamo già d'accordo che voi sarete,

Claros di Clarezza? Allhora si volse a Tirante e disse gli (65).

[23] Puix a vosaltres plau que yo sia vostre jutge, haveu a jurar, per l'orde de cavalleria que haveu rebut, de estar a tota ordinació mia. / Poiché a voialtri piace ch'io sia vostro giudice —*disse Claros di Clarezza*—, giurate, per l'ordine di cavaleria che havete ricevuto, di fare ad ogni ordinatione mia (65).

[24] Yo só obligat per mon offici consellar e concordar a cavallers e a gentilshòmens e no fer part neguna / io son obligato, per l'officio mio, consigliare et accordare cavalieri e gentilhuomini *a tutto mio potere*, e non fare parte alcuna (65).

[25] lo rey ha manat, sots pena de mort, no sia negú los gos tocar ni levar-los d'allí. / la maestà del signor re ha commandato, sotto la pena della morte, che non sia alcuno, *di qualunque conditione si voglia*, che gli osi toccare né levargli d'ove sono, *fin a che non lo commanda egli e' giudici del campo* (67).

[26] per guanyar la sancta perdonança / per guadagnare la santa perdonanza, *per salute dell'anime loro* (68).

[27] si pert lança o la romp, ne pugua haver tantes com li plaurà fins a tant que mort o vençut sia / s'el perde la lancia o se la rompe, ne possa havere tante come gli piacerà, *et in questo modo debbono correre* perfina a tanto che l'uno di loro resti morto o vinto (71a).

[28] E si resta sa e sens lesió de sa persona / E se *l perdente* resta sano e senza lesione (71b).

[29] n'i havia de França, de Ytàlia, de Aragó, de Castella, de Portugal e de Navarra / di Francia, d'Italia, *di Allemagna*, di Aragona, di Castiglia, di Portogallo e di Navarra (71b).

[30] Tirant se'n tornà, armat axí com stava, sens levar-se lo elmet del cap. / Tirante si tornò così come egli stava, senza levarsi l'elmetto di capo, *al suo alloggiamento* (71b).

[31] Lo dia assignat per al terç cavaller del scut de Valor, fon en lo camp, e lo rey e la reyna. / Venuto il constituto giorno per il terzo cavaliere, dal scudo di Valore, il re e la

regina erano ascesi il catafalco, et egli era in campo (72).

[32] Tirant no es volgué desarmar lo cap per no ésser conegut. Abillà's molt bé / Tirante [...] non si volse disarmare il capo per non esser cognosciuto; *ma, dipoi che fu disarmato*, si misse monto bene in ordine (72).

[33] E Tirant s'esforçava per no perdre lo violari / E Tirante, per non perdere l'honore e la fama, *non meno di lui* si sforzava (73).

[34] e de part de tras portava cuyro de bou clavat ab lo peto, e anava molt lauger / et alla parte di dietro la schiena portava coio di bue congiunto col petto *dinanzi ch'era di ferro*; et andava molto leggiere (73).

[35] Dich que mentiu e mentireu tantes vegades com ho direu. / vi respondo che mentite, *e tante volte havete mentiro quanto havete detto* e tanto mentite quanto lo direte (79).

[36] (stimaven que valia passats III mília scuts). E lo rey d'armes li dix / stimavano che valea tremila scudi, *gli fu mostrato*, il quale gli disse (80).

[37] Dix tals paraules en francés: —Puni soyt qui mal hi pense / Disse tal parole in lingua francese «Puni soyt qui mal lu pense», *che significano: sia punito chi mal gli pensa* (85).

[38] fem venir la salvatgina en un portell / facessimo condurre le salvaticine in uno barco *d'ove no potean fuggire* (96).

[39] E la gentil dama lo y promés. / Et la gentildama gli promesse *di mai palesarlo a niuno* (98).

[40] agueren consell entre ells, a instànçia e requesta dels genovesos. / Et consiglioronsi *infra di loro di fare armata*, ad instantia e richiesta de' genovesi (99).

[41] yo repleguaré los més diners que poré, e robes e joyes, perquè'm pugua mostrar honsevulla que sia / io pigliarò più denari ch'io podrò, e robbe, *e portarolli con esso meco* per poter dimostrar, dovunque si voglia, quel ch'io mi sia (100).

Els afegitons del traductor italià no ultrapassen mai una línia (excepte el número [15]), i generalment es tracta de dues o tres paraules, és a dir, són intervencions mínimes, petites taques que surten ací i allà. Els afegitons que he trobat es poden classificar en base a la seua necessitat o a la seua natura capritxosa. N'hi ha un bon munt amb els quals Manfredi volia esmenar una suposada manca de claredat o de coherència del text de Martorell. Quan es tracta de passatges narratius, el que Manfredi vol fer és afegir les paraules que creu necessàries per a mantenir el fil argumental i la descripció de l'acció (1, 2, 9, 10, 11, 14, 15, 20, 30, 31, 32, 34 i 37); unes poques vegades intervé als diàlegs (12, 13, 22, 23 i 28). La resta dels exemples (vint-i-tres) em semblen afegitons arbitraris del traductor, fets potser per embellir el seu text, ja que no són necessaris (almenys no tant com els anteriors). Finalment, hi ha un clar exemple de cacofonia al número [7].

2.2.4. *Els refranys*

El *Tirant lo Blanc* és una obra composta per materials molt diversos, encastats hàbilment pel seu autor. Al costat de parlaments plens de retòrica (la valenciana prosa), apareixen intervencions vivaces, com les de Plaerdemavida, plenes de vida i de sabor popular. Un dels elements populars més significatius del *Tirant* són els refranys. Si bé no es tracta d'un ús massiu, és suficientment abundant perquè ens cride l'atenció i per ser considerat un tret característic de la novel·la.

Els refranys van ser estudiats fa molts anys (1933) per Francesc de B. Moll, al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (Moll, 1933). Moll dona una llista de quaranta-cinc refranys, sentències o frases de caràcter proverbial. Després de donar la llista assenyalava el fet curiós que a partir del capítol 311 de l'edició Aguiló⁷⁶ no n'hi haja més. Atribueix aquest fet sense dubtes a la intervenció —la famosa «quarta part»— de Galba. Aquest devia tenir, segons es pot deduir de l'absència de refranys i d'altres trets de caire popular, un caràcter burgès i benestant, ben diferent del gust per les coses populars d'un esperit com el de Joanot Martorell.

Sense entrar en aquesta debatuda qüestió, done a continuació la llista dels refranys catalans amb l'equivalència italiana, ordenats per l'ordre d'aparició a la novel·la.

amor de luny e fum d'estopa tot és hu / amore lontano e fumo di stoppa è tutto uno (4).
què val al moro la crisma si no coneix la sua error? / che vale all'infedele la cresma, se lo error suo non conosce? (4).
Lla hon no ha erra no fretura demanar per-

dó / dove non è errore, non bisogna addimandar perdono (19).

Totes coses stan bé en bocha de dona / Tutte le cose stanno ben in bocca di donna (21).
per natura çaça ca / per natura caccia il cane (22).

76. Correspon tant en Hauf com en Riquer al capítol 325.

més val abtesa que fortaleza / vale molto più l'attitudine che la fortezza (23).

pijor havia de ésser la recruada que no la malaltia / havea ad esser peggior la ricaduta della malatia (27).

la ventura cascú la's procura / ciascuno procaccia la ventura (67).

tant val a l'hom ésser loat de mals hòmens com ésser loat de males coses / tanto vale all'huomo essere laudato da mali huomini quanto essere laudato di male opere (67).
tot l'esforç de les dones és en la lengua / NT (76).

mudant edat, muda's ventura / chi muta luogo, muta ventura (100).

amor que prest és venguda més prest és perduda / amore che presto viene presto si perde (100).

la pròpia sanch no-s pot tornar aygua / Il proprio sangue non può diventar acqua (103).
qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal [...] pert la glòria de aquest món / che dona all'asino pettoral et al grossiero cavallo perde la gloria di questo mondo (109).

més val star sola que ab mala companyia / meglio vale a star sola che mal accompagnata (109).

là i va la lengua, hon lo cor dol / la lengua va dove il cor duole (109).

del mal que hom té por, de aquell hom se mor / l'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura (110).

molt parlar nou e molt gratar cou / molto parlare noce e molto grattare coce (110).

Ab la rahó de mon compare me'n vaig / con la ragione di mio compare me ne vado (114).

Lla hon se fa foch, fum n'à de exir / là dove si fa fuoco, fumo vi ha da uscire (121).

mal vull al mal com ve en temps de bé / voglio male al male quando il viene in tempo di bene (126).

Qui bé stà, no-s cuyta moure / chi ben sta non si curi muovere (132).

qui seu en pla, no ha d'on caure / chi sede in piano non ha dove cadere (132).

no ha mal que no vingua per bé / non è male che non venga per bene (133).

aquell qui a molts serveix no serveix a negú / quello che a molti serve ad alcuno non serve (138).

no dóna qui ha, mas qui u ha acostumat / el non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare (146).

En temps de guerra s'i requiren armes, que en temps de pau no y cal balestes / al tempo della guerra si richiedono armi, ché in tempo di pace non gli bisogna balestre (146).
segons canta lo capellà, sí respon l'ascolà / secondo che canta il capellano gli risponde il choro (151).

qui no ha fe no pot donar fe / chi non ha fede non può dare fede (153).

qui mal vol hoyr, primer l'à de dir / chi male vuole udire, primieramente il dèe dire (154).

qui pare ha per jutge, segur va a plet / chi ha parte per giudice, sicuro va alla lite (161).

Donar als mals perquè diguen bé, donar als bons perquè no diguen mal / Donare si dèe agli mali acciò che dichino bene; donare agli buoni, acciò che mal non dicano (163).

de major premi és lo loguer que no és son ofici / di maggior premio è il fitto che non è il suo merito (175).

qui compta sens l'oste, dues voltes té a comptar / chi conta senza l'hoste, due volte ha da contare (180).

de bon fruyt ix bon fruyter / da buon arbor ha buon frutto initio (186).

Qui mercè no ha, mercè no deu trobar / chi mercé non ha, mercé non dèe trovare (208).

fa lo do plasent e graciós lo que prestament lo dóna / quello che incontinentemente dona fa il don piacevole e gratoso (213).

Roma no-s pogué fer en hun dia / Roma in un giorno fare non si puote (214).

qui és piadós e puix se penit, no deu ésser piadós dit / chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente (214).

no deu hom tant amar altri que faça hom mal a si / non dèe l'huomo tanto amare altri che faccia male a sé (223).

com lo cel stà roig, senyal és de tempesta / quando il cielo è rosso, che è signal di tempesta (227).

qui moltes ne erra y n'esdevé una, no pot dir totes sien errades / chi molte volte ne erra et una gli avviene non può dire che tutte siano errate (228).

l'home que és mort, no li cal fer longa speranza / All'huomo che è morto non bisogna far lunga speranza (228).

entre amichs no y cal tovala / fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229).

Qui dóna consell [...] forçat és que y pose del seu / Chi dà consiglio [...] forza è che non⁷⁷ gli pona del suo (229).

Qui promet, en deute-s met / chi promette in debito mette (230).

Negú no és stat creat que no haja errat / alcuno non è stato creato che non habbia errato (243).

tot lo que luu no és or / tutto quello che luce non è oro (279).

qui sovint en armes va y dexe la pell o la y dexarà / chi sovente nelle arme va, la pelle li lascia o glie la lascerà (325).

Qui troba ver amich, troba tresor / chi truova il vero amico, truova thesoro (378).

He afegit tres refranys als de la llista de Moll. Dos d'ells són prou clars: *pïjor havia de ésser la recruada que no la malaltia* (27), *qui no ha fe no pot donar fe* (153); l'altre (*Qui troba ver amich, troba tresor*, 378) és una citació de la Bíblia (*Eclesiastès* VI,14), però és innegable el seu caràcter proverbial.

En el tractament dels refranys, com en altres passatges del *Tirant*, Manfredi es deixa portar per una literalitat excessiva, que en ocasions resulta nociva per a la traducció. De la majoria dels elements proverbials, Manfredi en fa una traducció literal —quasi mot a mot—, mentre que en uns pocs efectua petites modificacions, escaients per mantenir la fesomia pròpia dels refranys. Els resultats són molt desiguals. De vegades afegeix articles o altres elements inexistents al refrany original, desvirtuant-lo i convertint-lo en una frase anodina:

més val abtesa que fortalesa / vale molto più l'attitudine che la fortezza (23).

no dóna qui ha, mas qui u ha acostumat / el non dona chi ha, ma quello che ha per usanza di donare (146).

Un dels elements definidors de molts refranys és la rima, que els identifica de forma immediata. Algunes vegades és fàcil mantenir-la també en italià, per la similitud de les dues llengües:

molt parlar nou e molt gratar cou / molto parlare noce e molto grattare coce (110).

qui mal vol hoyr, primer l'à de dir / chi male vuole udire, primieramente il dèe dire (154).

En d'altres, el traductor demostra els seus dots i canvia el necessari per mantenir la rima també en italià:

77. Mot suprimit per l'edició Sansone.

amor que prest és venguda més prest és perduda / amore che presto viene presto si perde (100).	qui és piadós e puix se penit, no deu ésser piadós dit / chi è pietoso e poi si pente, è pietoso di niente (214).
--	---

Alguna vegada Manfredi trenca la rima:

la ventura cascú la's procura / ciascuno procaccia la ventura (67).	del mal que hom té por, de aquell hom se mor / l'huomo non more mai d'altro male se non di quello di cui ha paura (110).
--	--

Només en dos casos, el traductor defuig la literalitat i se separa de l'original:

de bon fruyt ix bon fruyter / da buon arbo- re ha buon frutto initio (186).	entre amichs no y cal tovalla / fra gli amici non gli bisognano cerimonie (229).
--	---

Tan sols un refrany ha estat mal entès per Manfredi, o més aviat una de les paraules del refrany (*cabal*); no és l'única ocasió en què s'equivoca amb aquest mot:

qui dóna a l'ase pitral e al grosser cabal pert la glòria de aquest món / che dona all'asino	pettoral et al grossiero cavallo perde la glo- ria di questo mondo (109).
---	--

En un cas, finalment, el refrany no ha sigut traduït, no per incapacitat o temor del traductor, sinó perquè es troba dins un fragment més ample que no ha sigut traduït:

tot l'esforç de les dones és en la lengua /
NT (76).

Sansone (1983), tot analitzant la traducció dels pocs versos que hi ha al *Tirant*, arriba a conclusions semblants. Manfredi observa una literalitat rigorosa, sense caure però en el servilisme cap a la llengua de partida, allunyant-se'n quan és necessari per mantenir el sentit i inclús la forma (rima, ritme). És cert, tanmateix, que no manquen altres resultats menys reeixits i fins i tot errats, deguts probablement a una no-identificació dels refranys com a tals, amb una traducció, per tant, que correspondria a una frase qualsevol.

2.2.5. *Els noms propis*⁷⁸

Les llengües medievals (també el català i l'italià) tendien a adaptar a les pròpies característiques fonètiques i morfològiques els noms propis de lloc i de per-

78. Vegeu-ne la llista completa a l'annex vi i al corpus lèxic del CD-ROM.

sona. Al nostre text, es veu clarament aquest fet: la majoria dels noms propis, especialment els topònims, apareixen sota forma netament catalana.⁷⁹

Hi ha molts exemples de transposició de la forma catalana del nom a l'italià. Hom detecta un excés en aquesta tendència en la traducció massa literal de certs noms fàcilment identificables, com per exemple l'italià *Ríjols* (Reggio di Calabria) o altres com *Macella* (Marsella). Aquest tipus de traducció s'observa també en certs àmbits on Manfredi semblava fluïxegar, com són l'àmbit musulmà (desconeixença del terme *Ramandà*, adaptació literal de molts topònims...) o l'àmbit anglès (hi ha una adaptació servil dels noms inclús en casos on existia un nom italià més o menys consolidat: *Londres*, *Cornualla*). Aquesta característica, però, no és general: s'exceptuen els noms relacionats amb la mitologia i amb l'antiguitat clàssica, camps en què el traductor se sent més segur. Podem afegir a aquest tema els personatges i els llocs del cicle artúric i, a més, els relacionats amb la història sagrada i el santoral. L'interès per l'antiguitat clàssica es pot considerar normal, si atenem el fet que Manfredi demostra a les seues obres de creació una preocupació molt gran per aquest aspecte, com ja he assenyalat diverses vegades.

Sovintegen al *Tirant* topònims i antropònims d'origen o de formació catalana (alguns realment existents a les terres catalanes, d'altres no: *Àger*, *Altafulla*, *Bell-Loch*, *Momblanch*, *Montsalvat*, *Muntalbà*, *Muro*, *Puigvert*; *Escalarompuda*, *Joyosa Guarda*); de vegades suposa un recurs a la ironia (per exemple el nom del mariner *Cataquefaràs* o els conegudíssims *Plaerdemavida* i *Viuda Reposada*). En la major part dels casos, Manfredi opta per la traducció a l'italià, ja que en general es tracta de compostos transparents; certes vegades, però, trobem la traducció literal, sense adaptació: *Miralpeix/Miralpé*, *Plegamans/Plegaman*, *Viles/Villes*, *Viles-Ermes/Villesermes*. En dues ocasions, la traducció literal pot ser deguda a un deficient coneixement de la llengua catalana, que li ha impedit reconèixer la formació catalana del nom (no es pot descartar que siga una decisió conscient): *Cataquefaràs/Catoquefaràs*, *Escalarompuda/Scalarompuda*, *Scalarumpuda*.

La traducció dels noms propis (i la traducció en general) del *Tirant* a l'italià està molt condicionada per la diferència d'interessos entre l'autor del *Tirant* i els del traductor italià. Joanot Martorell fou en primer lloc un cavaller i és aquest món el que es reflecteix a la novella. Martorell hi demostra una profunda coneixença de certs camps del vocabulari (i per extensió dels noms propis relacionats amb ells): el món anglès, el món militar i el món musulmà. Els centres d'interès del traductor italià eren ben diferents: Lelio Manfredi era bàsicament un literat, un literat de cort. A diferència de Martorell, és probable que no corregués ni de

79. Actualment, en canvi, hi ha una tendència cada vegada major a no adaptar aquests elements, sinó a prendre'ls en la forma original; a més a més, es tendeix a abandonar les antigues formes adaptades (per exemple, la forma adaptada del nom de la ciutat de València en italià —*Valenza*— és cada volta menys usada; el mateix passa amb altres formes italianes com la ciutat alemanya d'*Augusta-Augsburg*).

lluny tant de món com ell. Manfredi sembla compartir amb Martorell l'interès i l'admiració cap al món cavalleresc, que, en el cas de l'italià, és un fet merament literari, mentre que per a Martorell és una vivència experimentada intensament.⁸⁰ D'altra banda, la seua formació sembla ser la de tants cortesans de l'època, és a dir, amb una sòlida base humanística, centrada en l'estudi aprofundit dels clàssics llatins (i grecs) i de l'antiguitat en general: és això precisament el que trobem reflectit tant a les seues obres com també a la traducció del *Tirant*.

Manfredi, doncs, sembla tenir poca familiaritat amb certs àmbits, com es veu en traduccions deficientes a què m'he referit abans. Al contrari, mostra —de forma inclús ostensible— el seu domini quasi perfecte dels personatges i els llocs del món clàssic i demostra de retruc que la cultura clàssica de Martorell era més aviat superficial. Al *Tirant* hi ha, en certs indrets de caire més retòric (els fragments escrits en l'anomenada *valenciana prosa*), tot un seguit de citacions on apareixen personatges de l'antiguitat, que fan la impressió de ser citacions de segona mà o apreses a corre-cuita per l'autor del *Tirant*, citacions més aviat obligades en parlar de determinades virtuts o determinades situacions, ja que contenen un cert nombre d'errors (formals o bé confusions de personatges),⁸¹ puntualment corregits per Manfredi, que en dóna la forma correcta.

2.3. LA COMPETÈNCIA LINGÜÍSTICA DEL TRADUCTOR

L'estudi de la distribució dels errors en grups etimològics i els altres elements analitzats abans permeten avançar una hipòtesi sobre la competència lingüística en la llengua catalana del traductor italià: Lelio Manfredi coneixia sens dubte la llengua catalana (així com també la castellana), encara que no sabem com va arribar a aqueix coneixement ni si la parlava. Aquest coneixement no devia ser, però, suficientment profund i devia romandre en un nivell literari, allunyat de la llengua comuna. Ho demostra el fet que paraules més o menys corrents del català com *barcella*, *blat*, *blau*, *braó*, *cànem*, *clam*, *coixo*, *cominal*, *cosi*, *dacs*, *emparar*, *esquinçat*, *fadrí*, *ginet*, *panís*, *trencar*, *veixell*... hagen sigut de vegades mal traduïdes. Manfredi devia explotar al màxim la semblança entre el català i l'italià (al cap i a la fi llengües romàniques), els seus coneixements de la llengua llatina (que hem de suposar que tenia) i el context en què es trobaven les paraules (com queda demostrat per moltes traduccions que he assenyalat com a «justificades pel context»). Però allà on aquests recursos no arribaven el traductor s'havia d'arriscar (i ho feia amb valentia, a diferència d'altres traductors, com per exemple l'anònim

80. Sabem que Manfredi escriví un tractat de cavalleria, en bona part copiat del *Tirant*, que es conserva a la Biblioteca Ariostea de Ferrara (Zilli, 1991a, p. 233).

81. Com els indicats abans.

autor de la versió castellana del *Tirant*, que prefereix ignorar molts dels passatges obscurs o difícils), i aleshores arribaven els errors.⁸² Per tant, em sembla entreveure un bon coneixedor de les llengües i de les literatures romàniques (sobretot de les ibèriques) i del llatí, que intenta esmenar amb sagacitat allò que no coneix.

Com que manquen proves i documents que ens demostren com va aprendre el català (o el castellà) Lelio Manfredi, cal treballar amb hipòtesis. Certament la primera llengua ibèrica coneguda a Itàlia fou el català. L'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó portà la nostra llengua més enllà de les seues fronteres naturals, fins i tot a Grècia, encara que mai no va arrelar enlloc de manera estable, excepte a la ciutat sarda de l'Alguer. Molts hòmens de lletres anaren a Itàlia, a la cort del Magnànim. La circulació d'hòmens d'armes, de comerciants i de literats per tot Itàlia fou molt important. Malgrat tot, el català i també el castellà arribaren a Itàlia en un moment en què la cultura italiana havia aconseguit ja cims molt alts, molt més alts que els de les llengües que recalaven en aquell moment a les seues costes. Els catalans —a diferència, en part, del que passà amb els castellans— no tingueren gaire bona premsa a Itàlia, per diferents motius (Croce, 1893, p. 24 i s.): l'aversion natural contra els invasors, l'acció dels pirates catalans que aterrien les costes mediterrànies i, finalment, la presència a la seu pontificia de Roma dels papes de la família Borja, Calixt III i Alexandre VI, que escandalitzà molts italians. La primera onada de l'influx català afectà sols el sud d'Itàlia i Sardenya. L'arribada d'Alfons el Magnànim i dels Borja amplià les relacions polítiques a la resta dels estats italians. Les maquinacions nepotistes dels Borja capgiraren els fràgils equilibris de la política italiana. És emblemàtic el cas de Cèsar Borja (conegut amb el sobrenom del *Valentino*), les accions del qual foren elogiades per Maquiavel al llibre *Il principe*. Amb les corts septentrionals de què he parlat al segon capítol, s'establiren algunes relacions mitjançant vincles matrimonials, com el d'Elionor d'Aragó, que es casà amb Hèrcules d'Este de Ferrara l'any 1473, o la famosa Lucrècia Borja, que es casà amb el fill dels anteriors, Alfons, l'any 1501. La primera de les dames esmentades, Elionor, fou precisament la mare d'Isabel d'Este, de la qual ja hem parlat, que encarregà a Manfredi la traducció del *Tirant*. A aquestes corts, la llengua catalana no devia ser completament aliena; se'n coneixia la literatura, com demostren diversos inventaris on trobem llibres escrits en català.⁸³ Per tot això, no és aventurat pensar que Manfredi devia entrar en contacte amb cata-

82. Especialment aquells que he inclòs al grup 2.2.1.1.1 d'aquest capítol.

83. Ja hem vist com al d'Isabel d'Este es troben dos exemplars del *Tirant*; un inventari de 1502 i 1503 dels llibres de Lucrècia Borja du un *Dotzè del Crestià* («Un libro chiamato el dodexe del Christiano in lingua Valentiana, quadernato in tavole con suoi fornimenti de hoton») i un *Vita Christi* («Uno vitachristi in Spagnolo in Carta banbaxina in quarto foglio coperto de corame pavonazzo con suoi azuli»); és difícil saber si és el d'Isabel de Villena (cosa improbable per la proximitat de la data de la primera edició: 1497) o un altre (Gregorovius, 1876, vol. II, p. 423-425).

lanoparlants, dels quals devia aprendre la llengua, encara que no hem de descartar que fera algun viatge a terres catalanes o valencianes, o a la cort de Nàpols; i potser tingué a prop algun catalanoparlant que l'ajudava en els punts difícils.

Cal que ens preguntem també sobre la possibilitat que Manfredi utilitzara algun diccionari. Les úniques obres que en aquell moment (cap a 1514-1519) li haurien pogut servir eren el *Liber elegantiarum* de Joan Esteve, publicat a Venècia l'any 1489, i l'adaptació al català del famós *Lexicon* llatí-castellà d'Elio Antonio de Nebrija, feta per Gabriel Busa i publicada a Barcelona l'any 1507.⁸⁴

El *Liber elegantiarum* d'Esteve és una mena de recull alfabètic de frases i paraules català-llatí, pensat com a ajuda a qui volia aprendre llatí. L'absurda ordenació alfabètica, però, fa que la seua consulta com a diccionari siga quasi impossible: per exemple, les frases que comencen amb l'article són ordenades segons aquest article. D'entrada, sembla que Manfredi no utilitzà aquesta obra i la comparació entre alguns dels mots catalans traduïts malament i allò que trobem en aquest llibre ho confirma. En efecte, hi ha alguns mots dels que Manfredi traduí malament que es troben fàcilment al *Liber*, la qual cosa ens fa pensar que no el féu servir:⁸⁵

- p. 94 c. 1: Arrapant-se la cara: Vultum unguibus secans.
- p. 99 c. 2: Batafàlua: Anesus, si.
- p. 106 c. 1: Cànem: Canapis.pis.
- p. 108 c. 3: Cint: Braciale.
- p. 109 c. 2: Clofolles de nous o de ametles: Putamen.inis.
- p. 131 c. 3: Delliuram d'aquestes passions: His me curis absolve, His me enoxa curis, His me curis leva.
- p. 181 c. 2: Goset o blanquet: Caviculus.
- p. 239 c. 1: Metzineres dones. Superstitiose mulieres.
- p. 239 c. 2: Metzines: Veneficium.cij.
- p. 275 c. 1: Paniç: Panicium,cij vel panicus.
- p. 276 c. 2: Perea: Ocium, Desidia, Segnicies est corporis. Secordia animi.
- p. 276 c. 3: Pereós: Piger corpore, Segnis, Ignavus, Pusillanimus, Iners a sedendo & defidenda. Deses, Cessator.i.piger, Tardus est qui pertrahint tempus.
- p. 334 c. 3: Trencar: Frangere, Confringere, Perfringere, Lacerare, Effringere, Exulcerare, Abrumpere.

Altres casos:

- p. 108 c. 3: Chic dia: Diedila.i.parva, diem. Chic puig o mont: Agger.ris, Clivus est parvus collis & facilis ut divus capitolinus. etc.
- p. 109 c. 2: Clocha o manto: Pallium, Clamis, Penula.

84. Vegeu Colón i Soberanas (1986, p. 44-50 i 60-79) i sobretot Nebrija i Busa (1987).

85. Cite pel número de pàgina i columna de l'edició facsímil publicada a Castelló l'any 1988 (Esteve, 1988).

- p. 344 c. 1: Triga: Remoratio, Cuncta.te.i.mora non enim cucta possunt esse pluralis numeris, Tarditas, Percunctatio, Cunctatio, Mora, Tarditas, Tardatio.

El segon dels diccionaris esmentats és l'adaptació (o millor, traducció) que Gabriel Busa féu al català del *Lexicon* de Nebrija. Aquest vocabulari és molt més sistemàtic que el d'Esteve i pretén abraçar un cabal de lèxic molt més ample. Està compost per una part llatí-català, traduïda de Nebrija, i una altra català-llatí, original de Busa i que constituï una gran novetat, ja que permetia fer el camí invers a l'habitual, que era el de fer servir el diccionari per comprendre els textos llatins. També en aquesta ocasió podem adduir exemples de paraules traduïdes malament que Manfredi hauria trobat fàcilment a l'obra de Busa (i haver evitat, per tant, l'error):⁸⁶

- p. 167 c. 3: Acost en lo consell. decretum.i. / Acost ab altri. concordia.e.
 p. 179 c. 1: Calitat o accident. qualitas.atís.
 p. 183 c. 3: Cominaliao mijania. mediocritas.atís.
 p. 184 c. 1: Comte axi. decies centum mille.
 p. 187 c. 1: Coxo del peu o de la cama. caludus.a.um.
 p. 189 c. 1: Ciar remant atras.retro cieo.es.
 p. 189 c. 2: Cinta o cint. cingulum.i, semicinctium.ii. / Cinta o cint en grec. zona.e. / Cinta o cint petit. zonula.e.
 p. 191 c. 3: Desbarat de batalla. perfligatio, onís.
 p. 191 c. 3: Descalsar. discalco.as, discalcio.as. / Descalçar. decalceo.as, decalcio.as. / Descalsar. excalceo.as, excalcio.as.
 p. 192 c. 1: Descominal. immodicus.a.um.
 p. 192 c. 2: Desfrassat. per sonatus.a.um.
 p. 193 c. 2: Despoblat. solitudo desertum.i. / Despoblada cosa. desolatus, desertus.a.um.
 p. 200 c. 3: Escampar en diversas parts. diffundo.is. / Escampar de alt. defundo.is.
 p. 204 c. 1: Fadri petit axi. adolescentulus.i. / Fadri que mude la veu. draucus.i. / Fadri que comence a barbar. pubes.is. / Fadri lo mateix en grec. ephebia.e.
 p. 204 c. 3: Fastijos qui te fastig. fastidiosus.a.um.
 p. 215 c. 1: Librell gran de terra. labrum.i. / Librell petit. labellum.i, cannus.i.
 p. 216 c. 2: Maço per picar. malleus. / Maço petit. malleolus.i.
 p. 216 c. 3: Malaltia. langor, infirmitas, morbus. / Malaltis bou. bos reiiculus.
 p. 225 c. 2: Padri de bodes. paraninphus. / Padri de batisme. pater spiritalis.
 p. 228 c. 2: Pexer lo bestiar. pascor.eris., erro.as. / Pexer bestiar. pasco.ui.ui.
 p. 230 c. 3: Post per sostenir paret. tibiicen.inis. / Post de pont de pals. sublitium.ii.
 p. 236 c. 2: Rexa. clatrus.i.cancelli.orum.
 p. 236 c. 3: Royndat. malignitas.atís.
 p. 240 c. 2: Siti o pedris. sedis.is.sedile.is.

86. Cite també pel número de pàgina i de columna de l'edició facsímil.

- p. 242 c. 1: Tapar ab tap. operculo.as. / Tapar ab altra cosa. tego.is.re.
 p. 242 c. 3: Temeros ab pahor. pavidus.a.um.
 p. 243 c. 3: Toca de dona o tocado. velamen.inis. / Toca de dona la mes alta. caliendrum.i. / Toca de home. sudarium.ii. / Toca morisca. sudarium set-habum.
 p. 245 c. 1: Trencar una cosa a altra. allido.is.ii. / Trencar una cosa ab altra. collido.is.
 p. 245 c. 1: Trepa de vestidura. segmentum.i.
 p. 247 c. 1: Vall circuit de totes parts. convallis.is.
 p. 247 c. 3: Venjança. vitio.onis. vindicta.e.
 p. 248 c. 3: Vexell generalment. vas.vasis.vasum.
 p. 249 c. 3: Vora de vestidura. limbus.i ora.e. / Vora de altra cosa. labium.ii.

En conclusió, opine que Manfredi es va valdre quasi exclusivament dels seus coneixements de la llengua catalana, que no és possible saber com va adquirir. No es pot descartar la col·laboració d'algun catalanoparlant, cosa que no seria estranya en un moment de relacions fluides entre les corts italianes i les possessions espanyoles del sud d'Itàlia i la mateixa Espanya. No va consultar, en canvi, cap de les obres lexicogràfiques disponibles en aquell moment.

2.4. VALORACIÓ DE LA TRADUCCIÓ

La bibliografia sobre la traducció de Manfredi no és certament gaire abundant: s'hi troben, però, alguns judicis que comenten tot seguit.

El primer és l'*Avertissement* que precedeix la traducció francesa del *Tirant* del comte de Caylus publicada clandestinament cap a 1737.⁸⁷ Aquest pròleg és atribuït a l'acadèmic Nicolas Fréret. Reproduïsc íntegrament, pel seu interès, el passatge on es refereix al *Tirante il Bianco*:

Ce Roman avoit déjà été traduit en Italien; mais d'une façon très-litterale, & par un homme qui entendoit si mal son Original, qu'en plusieurs endroits de la Traduction est pleine de contre-sens. Le Traducteur étoit *Lelio Manfredi*. Il y a trois Editions de cette Traduction. L'une in 4°. à Venise en 1538. chez *Nicolini da Sabbio** La seconde en 3. vol. in 12°, aussi à Venise en 1566. chez *Domenico Farri*. La troisième en 1611. 3. vol. in. 8°. Les trois Editions sont faites avec toutes les marques possibles de publicité, & les deux dernières sont d'un tems où l'on observoit depuis plusieurs années en Italie, pour la publication des Livres, les Regles sévères prescrites par le Concil de Trente.

**M. Federico Torregiano* en a été l'Editeur. (p. xxxij)

87. *Histoire du vaillant chevalier Tiran le Blanc, traduit de l'espagnol*, Londres, Aux dépens de la Compagnie, M.DCC.XXXVII.

Cal advertir que l'autor d'aquestes paraules considerava que l'obra original era en castellà (l'edició de Valladolid de 1511) i que Manfredi havia fet la seua traducció sobre aquesta. Després d'haver comparat les dues versions, que presenten notables diferències entre elles, i entre cadascuna i les dues edicions catalanes, no és estrany que jutge d'una manera tan negativa la tasca de Manfredi. Malgrat tot, fa l'efecte que l'haja llegida amb poca atenció.

L'erudit i bibliòfil Pascual de Gayangos, gran especialista en el gènere cavalleresc, també qualificà —indirectament— el treball de Manfredi d'obra mal feta, ja que cregué —seguint el que diu el títol: «di lingua spagnola [...] tradotto»— que estava traduït del castellà; de la versió castellana havia dit que era un «extracto mal hecho del libro de Martorell.»

Haurem d'esperar fins al llibre d'un altre erudit, el barceloní Joan Givanel i Mas, per llegir una opinió autoritzada i ben documentada, al seu *Estudio crítico de Tirant lo Blanch*, de 1912. Givanel havia estudiat totes les edicions conegudes fins a aquell moment, per la qual cosa les va jutjar de forma fonamentada. Rebutja les opinions negatives anteriors i demostra que la versió italiana està feta sobre l'original de 1490 i no sobre l'edició castellana. Qualifica la faena de Manfredi de forma molt positiva, lloant la fidelitat servada a l'original català. Un altre mèrit per a ell és que Manfredi corregeix inclús alguns passatges de l'original català que estaven equivocats o mancats d'alguna cosa.⁸⁸

L'estudi més aprofundit, però, continua sent el de Giuseppe Sansone. Reproduïsc de forma íntegra la seua opinió, que compartisc plenament (encara que en farà algunes matisacions més endavant):

La traducció de la novella catalana preparada per Lelio Manfredi pot ésser definida, sens dubte, com una operació de notable valor tant en l'ordre qualitatiu com de fidelitat i, en conjunt, molt més reeixida i fidel a l'original que no pas la castellana del 1511. Però, per fidel que una traducció pugui ésser, són sempre inevitables les alteracions de caire divers, transgressions amb més o menys importància i solucions lliures, malgrat que la prosa crea, a l'hora de traduir, problemes molt altres que un text poètic, per la diferent estructuració del llenguatge prosaic i consegüentment pel més alt grau de fidelitat assolible.

88. Són, segons Givanel, els següents: en la vostra devota del puig de França / nella vostra casa devota del Poggio di Francia (26); lo bon grat que tinc de vós, Tirant, m'obliga en dir-vos ab molta voluntat tot lo que he sabut en l'art de cavalleria. Primerament la llança, que és llarga ab lo ferro agut, significa que el cavaller deu fer tornar atrás tots aquells qui mal ni dan volen fer a l'Església, així com l'Església és llarga, deu fer tant lo cavaller. / La buona confidentia ch'io ho di voi, Tirante, me obliga a dirvi con perfetta volontà tutto quello ch'io ho saputo nell'arte di cavaleria. E, primamente, la lancia, che è lunga, col ferro acuto, significa che il cavaliere dèe far tornare a drieto tutti quelli che offensione e danno alla chiesa dar vogliono. Come la lancia è lunga, così la chiesa è lunga, tanto dèe far il cavaliere (35); un gran plat d'argent qui pesava trenta-cinc marcs, daurat, e donà-lo-hi ab lo comiat. / uno gran piatto d'argento dorato, che pesava trentacinque marche, et insieme colla licentia glielo donò (68).

Sansone addueix, per confirmar la seua tesi, una sèrie d'exemples de millores, d'inversions en l'ordre de paraules, d'abreviacions, de llacunes, d'omissions i ampliacions i d'errors en la comprensió del text català.

Abans d'exposar la meua opinió, fruit de l'anàlisi feta als punts anteriors, és oportú llegir el que diu el mateix Manfredi sobre la seua faena com a traductor. Al pròleg-dedicatòria d'una de les seues traduccions, la novella de Juan de Flores *Grisel y Mirabella* (títol canviat pel traductor italià en *Historia di Aurelio et Isabella*), de l'any 1521 (posterior, per tant, a la traducció del *Tirant*), ens diu el següent:⁸⁹

Hora in questa traduttione io ho seguito il comandamento dil dottissimo Poeta Horatio dato a quelli che le cose greche fanno latine i quali non curando a ogni parola rendere la simile parola, il più delle volte le sententie alle sententie rendeno. Et veramente, molto agevole è la buona cosa spagnuola far buona Italica & altresì di buona Italica farla buona Spagnuola. Et chi non sa che ogni lingua ha le sue proprietati a sé così proprie che in altro idioma tradutte cangiano la polidezza & la grazia. Il che essendo a chiunque lettere conosce chiaro mestieri non sia che io più ne tentioni. In questa mia traduttione però da la mente dil primo scrittore mai non ho levata la penna & sommi sforzato di fare che Italico nosco ragionando habbia quello senso istesso che parlando castigano prima tenea. In una sola cosa ho io preso ardire da l'authore spagnuolo allontanarmi che havendo egli posti alcuni nomi alle persone introdotte che più del barbaro che del gentile teneano io a mio modo esse persone ho nominate. Emmi altresì stato necessario in dui o tre luoghi per difetto de chi il libro spagnuolo stampito con molti errori hanno la mente de lo Authore indovinare. Il che se io ho puntualmente fatto all'altrui benigno giudicio il lascio.

Manfredi s'encomana —com era habitual— a l'autoritat dels clàssics (Horaci) per justificar la seua forma de traduir, mitjançant una sèrie de *topoi*. Tot seguit es refereix clarament als mals traductors, que sovintejaven al seu temps, especialment aquells que traduïen obres menys literàries i més pràctiques. Les traduccions d'obres d'aquest tipus des de llengües germanes com el català o el castellà eren reblertes d'estrangerismes, conseqüència directa d'un servilisme notable cap a l'obra original (Beccaria, 1985, p. 122), herència probable dels traductors medievals. Només els literats conscients com Manfredi aconseguien mantenir una posició intermèdia entre els dos pols: la traducció lliure i la traducció servil. Aquesta declaració de principis és enèrgica: afirma que vol donar en bon italià allò que està escrit en bon castellà, i s'ha esforçat inclús per tal d'endevinar els punts obscurs o bé omesos i s'ha permès la llibertat de canviar els noms dels protagonistes, adduint

89. Encara que la traducció estiga firmada per un enigmàtic Lelio Aletiphilo, la crítica és unànime quan identifica aquest personatge amb el nostre Lelio Manfredi.

raons estètiques, de bon gust. Només un traductor que a més era un escriptor conscient de la seua tasca era capaç de fer afirmacions semblants, que hui podrien escandalitzar l'oïda de moltes persones. A cap altra obra de les traduïdes per Manfredi hi ha mencions sobre aquesta qüestió.

D'acord amb les paraules de Sansone exposades abans, he de dir que la característica fonamental de la traducció de Manfredi és la seua fidelitat al text original,⁹⁰ fidelitat que no esdevé en cap moment servilisme, ja que Manfredi intenta mantenir la independència necessària en la seua llengua, l'italià, i que es veu alterada només en uns pocs aspectes en els quals el traductor se separa del *Tirant* original. En cadascun dels fenòmens següents, s'ha de distingir entre intervencions voluntàries i conscients del traductor i errades involuntàries (distraccions, etc.) o obligades:

— Alteració de l'ordre de la frase: és un dels principals punts en què Manfredi s'allunya del model i intenta acostar-se a les seues preferències d'elegància estilística (Sansone, 1980, p. 300).

— Omissions i afegitons: en certs moments, Manfredi afegeix elements de la seua ploma o lleva coses de la de Martorell. Es tracta, però, de fragments brevíssims, tant en un cas com en l'altre. Una anàlisi més detallada revela que bona part d'aquestes intervencions no són un caprici, sinó que en certa manera Manfredi se sent autoritzat a fer-les perquè creu trobar mancances o elements superflus al text original. Moltes d'altres, en canvi, són distraccions del traductor, especialment en el grup de les omissions.

— Errors de traducció: s'hi troba una àmplia casuística d'errades al llarg de la traducció, no totes imputables a Manfredi, sinó al procés d'impressió, al mateix incunable usat com a base, etc. Però una part important és sens dubte de la collita del traductor, que en certes paraules i expressions denota una coneixença no del tot sòlida de la llengua de partida.

— Traduccions justificades pel context: de vegades, una certa traducció està plenament justificada per la presència en el context d'elements que van impedir l'ús de la paraula més previsible. Un dels trets característics de l'estil de Manfredi és la repugnància a col·locar pròximes dues paraules iguals: quan succeeix a l'original, Manfredi en canvia sistemàticament una.

— Traduccions amb sinònims i amb definicions: no són gaire freqüents. En el cas de les traduccions amb grups de sinònims, l'anàlisi demostra que hi ha un percentatge alt de parelles justificables, ja que serveixen per definir (traduir) més exactament una paraula catalana. De la mateixa manera, la majoria de les definicions corresponen a paraules intraduïbles en italià.

90. Recordeu el sentit que he donat a aquest concepte, que té en compte tant la vessant del contingut com la de la forma

Altres vegades, la fidelitat al text original deixa pas a la traducció mot a mot: és evident en la traducció dels refranys i també en moltes de les locucions i frases fetes. Es creen en italià formes no documentades als diccionaris i clarament sospitoses de ser calcs del català. Això no vol dir que el lector italià del *Tirant* no les compreguera o que arribaren a destorbar-li l'amença lectura de la novella de Martorell.

El treball de traducció fet per Manfredi és d'una qualitat molt elevada. El nostre punt de vista modern potser ens empenyeria a jutjar-lo més severament, però s'han de tindre en compte les circumstàncies i el moment en què està feta: així no puc dir sinó que és un treball admirable, fet amb molta cura per una persona preparada, capaç —parafrasejant el que ell mateix diu en una altra obra— de posar en bon italià allò que estava escrit en bon català. Perquè aquest és un altre dels seus mèrits, la riquesa de la llengua italiana emprada. Si Manfredi no haguera sigut un cultivador de les lletres italianes (encara que mediocre), el resultat haguera sigut molt inferior i els seus contemporanis no haurien gaudit tant amb la traducció del *Tirant* a l'italià. Si llegim la traducció com a obra autònoma, ens adonem que es tracta d'una obra escrita en un italià dúctil i ric, que s'adequa a cada circumstància de la narració i el diàleg.

3. Estudi contrastiu del lèxic

L'anàlisi de la traducció del capítol anterior era una premissa necessària per al que ara comença, en què s'estudiarà contrastivament el lèxic de les dues obres. És, a més, el punt d'arribada de la llarga tasca de buidatge i de confecció del vocabulari que constitueix la part central d'aquest treball.

L'anàlisi contrastiva dels materials pot donar resultats molt interessants des del punt de vista de la romanística, ja que oferisc un corpus d'un gran abast del lèxic de dues llengües romàniques en un moment determinat: el pas del segle xv al xvi. Els dos aspectes essencials estudiats són:

a) L'estudi de l'etimologia de cadascuna de les paraules italianes i catalanes, per separat, encara que comparant més tard els resultats globals.

b) L'anàlisi contrastiva de cadascuna de les paraules amb els equivalents italians.

Com a complement, es trobarà un estudi aprofundit d'un aspecte concret de la lexicologia de les dues llengües: la formació de mots.

Tot això tindrà com a punt de referència les llistes que es trobaran a la fi d'aquest treball (vegeu els annexos iv, v i vi).

3.1. ETIMOLOGIA DEL LÈXIC EMPRAT EN LES DUES LLENGÜES: LA SELECCIÓ LÈXICA

El català i l'italià són dues llengües romàniques: tenen, per tant, un punt de partida comú, el llatí vulgar. Aquest origen comú es reflecteix en els diversos nivells lingüístics: fonètica, morfologia, sintaxi i lèxic. Totes dues llengües encetaren un mateix camí, però ben aviat començà la diferenciació que donaria lloc a les llengües romàniques, classificades en dos grans grups: Romània Occidental (a la qual pertany el català) i Romània Oriental (a la qual pertany l'italià). Aquesta divisió es basa fonamentalment en trets fonètics (caiguda/manteniment de -s final, sonorització/conservació de les consonants sordes intervocàliques, etc.).

Pel que fa al lèxic, la divisió és molt més complicada, ja que no es pot postular categòricament l'existència de paraules «occidentals» i paraules «orientals». Més aviat cal parlar de zones centrals (irradiadores i receptors de novetats) i zones perifèriques (menys exposades a les influències lingüístiques i més conservadores). Així, llengües de les dues Romànies llunyanes entre si, com el portuguès, el castellà i el romanès, comparteixen formes més arcaiques, com per exemple *MAGIS* (> *mais, más, mai*); d'altres —també pertanyents als dos grups romànics—, com el francès i l'italià, presenten innovacions en el mateix concepte: *PLUS* > *plus, più* (Lüdtke, 1974, p. 67-71).

Cada zona —cada dialecte llatí— rebé influxos i interferències diferents, unes d'anteriors (substrat), unes altres d'època encara panromànica i altres de posteriors (invasions, contactes amb altres llengües, etc.). La història d'aquests elements determinà la selecció lèxica d'aquestes llengües.

L'italià (llengua quasi exclusivament literària fins no fa gaire) fixà el seu model «estàndard» durant el segle *xvi*, a partir de l'obra de l'escriptor i gramàtic Pietro Bembo, que prengué com a guia la llengua dels tres grans trescentistes, Dant, Petrarca i Boccaccio, sobretot els dos últims. La llengua italiana quedà fixada, per tant, en un model arcaic, aliè a la llengua viva de Florència o la Toscana del Cinc-cents: era la llengua parlada i escrita per les persones cultes de la ciutat de Florència al segle *xiv*, tal com apareix en les obres de Dant, Petrarca i Boccaccio. La base d'aquesta llengua romànica —com la de les altres— és el llatí vulgar, que ací s'imposà sobre un territori habitat parcialment pels etruscos (Rohlf, 1972, p. 164; Castellani, 1980, vol. *i*, p. 207 i s.).

El català es formà al territori anomenat Catalunya Vella, a partir d'un llatí no gaire diferent del de les Gàl·lies i sobre un territori de substrat de dues capes, una de preindoeuropea (identificada per alguns, com Coromines, amb el nom de «sotrotàptica», però no unànimement acceptada) i una altra d'indoeuropea (cèltica) (Sanchis, 1980, p. 8-10). Després de la caiguda de l'Imperi d'Occident, irrompen al seu territori uns quants pobles germànics, que introduiran un bon grapat de paraules en les noves llengües que anaven formant-se a partir del llatí popular. Dos segles més tard, els àrabs comencen la seua fulgurant expansió per la conca mediterrània, fins a arribar al sud de França i a les portes de Roma: també d'aquesta llengua passaran paraules al català, a l'italià i a les altres llengües romàniques. Entre aquestes, les primeres que floreixen són el provençal i el francès. D'elles manllevaran moltes paraules les llengües germanes.

A l'inici del segle *xvi* comença a perfilar-se l'influx del nou dominador europeu, Espanya, i de la seua llengua, el castellà. Durant molts segles i des del moment en què el llatí comença a ser considerat pels parlants com una llengua diferent del nou vulgar, els llatinismes entren contínuament en les diferents llengües romàniques (amb l'excepció —almenys fins a l'època moderna— del romanès, aïllat de la resta del domini romànic).

En l'anàlisi que seguirà, intentaré observar si les dades que forneix la història externa de la llengua es reflecteixen en les dades objectives extretes del buidatge i en l'estudi de tot el lèxic d'una obra escrita en català i de la seua traducció italiana en un període ben determinat.

El vocabulari que resulta del buidatge contrastiu de la novella de Martorell és molt semblant en alguns aspectes a un diccionari bilingüe: després del lema, apareixen equivalències en una altra llengüa. En aquest punt, però, s'acaben les semblances, ja que existeix una diferència bàsica: els equivalents d'un diccionari no exhaureixen totes les traduccions possibles d'una paraula, ja que aquestes poden ser variadíssimes segons els contextos en què pot aparèixer, que són igualment diversos. El diccionari bilingüe fa abstracció dels contextos o llocs més comuns en els quals una paraula compareix, donant els equivalents de traducció també més habituals. El nostre vocabulari, en canvi, està tret d'una obra concreta, on les paraules apareixen en contextos molt variats, per la qual cosa es trobaran equivalents de traducció que per aquest motiu serien impensables en un diccionari bilingüe. Probablement cap diccionari bilingüe català-italià duria els següents equivalents de traducció, els quals, en canvi, són adients a contextos determinats de l'obra:

posar = *adoprare, cacciare, distendere, strassinare*
 passar = *usare, conoscere carnalmente, conseguire*
 vida = *morte*
 hoste = *pastore*
 oir = *vedere*, etc.

Aquesta diferència ha sigut expressada per Sorin Stati (1989, p. 187-188) en aquests termes:

- a) *S-equivalenti*: correspondències sistemàtiques entre lexemes.
- b) *T-equivalenti*: correspondències accidentals entre lexemes actualitzats en textos i les corresponents traduccions.

Des del camp de la teoria de la traducció, A. Hurtado (1990, p. 109 i s.) distingeix entre *équivalences dynamiques* (aquelles que corresponen en un cas concret i en un context donat a una unitat d'un text escrit en una altra llengua) i *équivalences de transcodage* (aquelles que són més o menys constants i que s'obtenen de la comparació sistemàtica de dues llengües).

El primer pas de l'anàlisi ha consistit en l'estudi de l'etimologia de totes les paraules considerades al corpus, servint-me en cada llengua dels diccionaris etimològics complets més actuals: el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DCat) de Joan Coromines i el *Dizionario etimologico della lingua italiana* (DELI) de Manlio Cortelazzo i Paolo Zolli. He consultat també altres obres, com el DCVB, el GDLI, el DEI de Battisti i Alessio o el LEI de M. Pfister. Només en algun cas concret he recorregut a alguna monografia o article sobre paraules concretes: si

no ho he fet més assíduament ha sigut perquè no volia fer estudis monogràfics sobre paraules concretes, sinó establir amb percentatges més o menys precisos la composició del lèxic de cadascuna de les dues parts, per separat i en contrast. Probablement es trobaran etimologies amb les quals no tots estaran d'acord; considere tanmateix que aquests casos concrets no llven validesa al conjunt.

He dividit les paraules en una sèrie de grups. Els que coincideixen en ambdues llengües són els següents:

1. Paraules patrimonials: paraules provinents del llatí per via popular i ininterrompuda, paraules provinents de llengües preromanes o preindoeuropees, onomatopeies i exclamacions.

2. Paraules cultes: paraules manllevades del llatí (clàssic o medieval) o del grec clàssic.

3. Francesismes: paraules preses del francès.

4. Provençalismes: paraules preses del provençal.⁹¹

3/4. Gallicismes: paraules provinents del francès o de l'occità i que els diccionaris no aconsegueixen adjudicar amb precisió a una de les dues llengües.

5. Castellanismes: paraules preses del castellà.

6. Arabismes: paraules preses de l'àrab.

7. Germanismes: paraules preses d'alguna de les llengües germàniques.

8. Grecismes: paraules preses del grec bizantí.

9. Paraules d'altres etimologies.

10. Paraules d'etimologia desconeguda o discutida: són les qualificades als diccionaris amb l'etiqueta d'«etimologia desconeguda» o «etimologia incerta»; s'hi trobaran també les que susciten discussions sobre la seua etimologia.

11. Paraules no registrades als diccionaris consultats.

Per al català, he considerat, a més, un grup:

12. Italianismes: paraules provinents de l'italià o d'algun dels dialectes italians.

I per a l'italià els dos següents:

13. Catalanismes: manlleus del català.

14. Dialectalismes: paraules alienes a la tradició toscana i pertanyents a algun dels dialectes italians; i també les paraules representades a l'obra únicament amb la variant dialectal (encara que es podrien assignar al filó comú de les paraules patrimonials italianes).

S'han tingut presents, a més a més, aquests altres criteris:

— S'han seguit els diccionaris més importants de cada llengua (esmentats abans), encara que no siguin sempre homogenis i malgrat que de vegades les seues solucions siguin contradictòries amb les d'altres diccionaris.

91. Usaré indistintament les dues denominacions, provençalismes i occitanismes, amb els adjectius corresponents, occità i provençal.

— Hi ha casos en italià en què no s'explica gaire bé si la paraula és un llatíisme o un terme arribat per via popular, a causa de la idiosincràsia conservadora de l'italià, que posseeix moltes paraules la forma de les quals és idèntica tant si són arribades per via culta com si ho són per via popular.

— Els mots mig savis o semicultismes han sigut col·locats dins del grup de les paraules cultes.

— Dins de cada grup apareixeran també les paraules derivades, és a dir, dins dels arabismes apareixeran no sols les paraules preses directament de l'àrab, sinó també les paraules formades sobre aquestes en català o en italià.

Els resultats de l'anàlisi basada en les punts anteriors són els següents:⁹²

	<i>Català</i>		<i>Italià</i>	
Paraules patrimonials	3.043	56,55 %	2.424	45,03 %
Paraules cultes	1.825	33,95 %	2.335	43,38 %
Francesismes	108	2,00 %	224	4,16 %
Provençalismes	10	0,18 %	68	1,26 %
Gal·licismes			15	0,27 %
Castellanismes	21	0,39 %	18	0,33 %
Catalanismes			6	0,11 %
Italianismes	20	0,37 %		
Arabismes	89	1,65 %	44	0,81 %
Germanismes	156	2,90 %	130	2,41 %
Dialectalismes			33	0,61 %
Grec bizantí	8	0,14 %	14	0,26 %
Altres llengües	5	0,09 %	8	0,14 %
Etimologia desconeguda o discutida	91	1,69 %	47	0,87 %
No registrades als diccionaris	2	0,03 %	16	0,29 %
Totals	5.376	100 %	5.382	100 %

Abans de comentar més de prop les dades anteriors és important no oblidar que, malgrat el fet que es tracte d'una mateixa obra, en la seua versió original i en la traducció a l'italià, el traductor té una certa autonomia, encara que siga tan fidel generalment com el nostre. Cal deixar, per tant, un marge per a la creativitat i per a la intervenció del traductor, que, per molt servil que puga ser, sempre intro-

92. La primera columna de cada llengua indica el nombre de paraules d'aquell origen; la segona xifra indica el percentatge sobre el total de les paraules analitzades.

duirà quelcom de nou. La seua faceta d'escriptor pot haver influït en la distribució i el pes relatiu dels elements de certs grups.

3.1.1. *Paraules patrimonials i llatínismes*

Des del moment en què el llatí és sentit com una llengua diferent dels nous vulgars, comença la història dels préstecs del llatí a les llengües romàniques, no des del llatí clàssic, sinó des del llatí medieval (tant científic i jurídic com eclesiàstic). Els escriptors cultes que escriviren en vulgar introduïren moltíssims llatínismes que romangueren en les llengües respectives. Pensem per exemple en dos autors contemporanis, de forta personalitat i vasta cultura, com Dante Alighieri (Migliorini, 1988, vol. I, p. 154-158 i 178) i Ramon Llull (Colón, 1976, p. 164-165), que es valgueren amplament del cabal lèxic llatí. Aquesta tendència s'accentua amb l'Humanisme (que entre altres coses significà la recuperació del llatí clàssic). Les obres dels autors contemporanis o anteriors a Martorell estan tan plenes o més que el *Tirant* de llatínismes (Metge, Corella, etc.) (Sanchis, 1980, p. 226; Colón, 1976, p. 168). De la mateixa manera, en la literatura italiana és una tendència també claríssima (Alberti, Pulci, Sannazzaro, Poliziano, etc.),⁹³ que arriba fins a la pedanteria, tan ridiculitzada en el teatre del segle següent, o a la mescla de llatí i vulgar (Migliorini, 1988, vol. I, p. 235-238). Aquesta mateixa tendència es troba en les obres de creació del nostre traductor, amb un ús abundant del cultisme. Vegeu-ne una mostra (Zilli, 1991a, p. 112):

Quasi mi fece il loco aprico e ameno
come, alla madre misera e dolente,
la strage che fu al laco Transimeno:
che, sopraggiunta dal figliol vivente
qual per morto piangea, la vita perse,
unde ebbe il gaudio più che il duol potente;
(*Poemetto*, v, 1-6)

En a penes sis versos compte deu llatínismes o variants cultes d'altres paraules italianes. Un estil semblant hi ha a les seues cartes i a les dedicatòries de les traduccions. Prenguem per exemple un fragment de la introducció al *Tirante* (Martorell, 1984, p. 46):

Onde le prisce ottime lettere, il vivere morale, la fede, la giustitia, l'ordine famosissimo et eccellente di cavaleria, il nome e l'histoire di tanti celeberrimi heroi siano estinte, annullate e perse, e fra gli altri gli strenui, armipotenti, ingenui e bellicosi fatti di Tirante il Bianco...

93. Migliorini (1988, vol. I, p. 275-278); per a Leon Battista Alberti, vegeu Sibalic (1982).

Tot açò ens ajuda a comprendre la diferència que més crida l'atenció de les dades exposades anteriorment: sobta que el català presente un 33 % de cultismes enfront del 43 % de l'italià. El nombre de cultismes en català ja és prou alt i demostra el gust de Martorell per aquestes paraules (no feia sinó seguir la tendència normal de l'època). Però aquest percentatge (una de cada tres paraules) és àmpliament superat per l'italià, per dues causes. Per una part, pels gustos personals de Lelio Manfredi com a escriptor cultista: si com a traductor es manté generalment fidel a l'obra que tradueix (sentit, estructura...), com a escriptor es deixa emportar per aquesta tendència a l'abús del llatinisme, claríssimament observable en les seues obres de creació, farcides de cultismes més o menys aclimatats i també de llatinismes crus. No es tractaria forçosament d'una propensió major de l'italià al cultisme, sinó més aviat d'una opció personal de l'autor. En segon lloc, no es pot ignorar l'existència d'un model anomenat *lingua cortigiana*, que fou seguit per molts escriptors italians, especialment septentrionals, en aquell moment. Aquest model era contrari al de Bembo, de caire toscanitzant i arcaïtzant: rebutjava les formes més típicament toscanes o florentines (considerades massa localistes per a allò que devia ser la llengua literària de tots els italians) i de retruc s'acostava al llatí en molts aspectes, sobretot en el lèxic, ja que aquesta llengua, enfront de la gran varietat dels dialectes italians i del rebutjat florentí, oferia un model uniforme, acceptable i —en certa mesura— neutre.⁹⁴

3.1.2. *Gallicismes*

En un primer moment, analitzaré conjuntament les paraules manllevades del francès i de l'occità, per fer més tard observacions diferenciades. A primer cop d'ull, la diferència entre els gallicismes en català i en italià és quasi abismal: 307 de l'italià contra 118 del català. La conclusió més evident podria ser que l'italià ha pres molts més mots del francès i de l'occità que el català: això, però, és sols una veritat a mitges. Per adonar-nos de la realitat, faré una comparació més detallada, per saber si els lexemes de les paraules italianes considerades en aquest apartat tenen algun tipus de correspondència amb el corpus dels mots catalans:

a) Occitanismes: l'italià en presenta seixanta-vuit, el català només deu. Fent una comparació entre ells observem:

94. Aquest model, propugnat especialment a les corts septentrionals (Ferrara, Urbino, Màntua...) i també a Roma, tenia, malgrat allò que podien pensar els seus partidaris, una base clarament toscana (és a dir, no corresponia a cap dels dialectes del territori nord-italià). Els trets que el caracteritzaven eren més negatius que positius, ja que es definia més per l'oposició al florentí-toscà que per trets propis. La tendència a acostar-se al llatí es manifesta sobretot en el lèxic i en la grafia. Cf. Beccaria *et al.*, 1989, p. 66 i s.; Ghinassi, 1976, p. 25 i s.; Mengaldo, 1958, p. 13-17 i 45; Trabalza, 1984, p. 91-92.

— Les següents paraules catalanes són patrimonials en aquesta llengua, mentre que les corresponents paraules italianes són occitanismes: *blasmar*, *cambrer*, *cavaller*, *cavalleria*, *colobrina*, *cortés*, *donzella*, *escuder*, *esperança*, *fermall*, *lleal*, *llenquatge*, *mallà*, *savi*, *semblant*, *trabuc*, *ventall*, *viatge*.

— Altres occitanismes de l'italià corresponen a paraules catalanes que el diccionari etimològic català considera provinents directament de les llengües germàniques: *bandera*, *bando*, *ergullós*, *esgrima*, *esparver*, *estocada*.

— La paraula *escacs* ha sigut introduïda en català directament de l'àrab, i en italià des del provençal.

— Les úniques paraules que no tenen correspondència de cap tipus en l'altra llengua són les següents: *asit*, *brial*, *refrany* (català); *bacile*, *beltà*, *bugia*, *carnieri*, *dotato*, *noia*, *pensiero*, *preghiera*, *serraglio*, *targa*, *ternieri* (italià).

b) Francesismes:

— Algunes d'aquestes paraules tenen la mateixa arrel en català, però en aquesta llengua són paraules patrimonials: *abeuratge*, *alegre*, *anglés*, *avantatge*, *aventura*, *bací*, *bavera*, *biscaí*, *cancell*, *claró*, *comte*, *comtessa*, *conseller*, *cosí*, *deport*, *dotzena*, *empatx*, *escaló*, *esvetlat*, *formatge*, *frontera*, *grosser*, *heraut*, *homenatge*, *host*, *llauger*, *llebrer*, *loctinent*, *malgrat*, *malvat*, *manera*, *mateix*, *menjar*, *mina*, *missatge*, *monsenyor*, *mossèn*, *oblit*, *orpiment*, *paner*, *paratge*, *passatge*, *penó*, *pic*, *primer*, *quarter*, *ribera*, *romança*, *salconduit*, *saler*, *salvaguarda*, *sobreabundant*, *sortir*, *sovint*, *testera*, *timoner*, *ultrança*, *ultratge*, *visera*. Açò vol dir que el català té aquests lexemes en comú amb el francès, enfront de l'italià, en què són manlleus evidents.

— D'altres són paraules que el diccionari etimològic del català considera provinents directament de les llengües germàniques: *aguait*, *cota*, *dard*, *fornir*, *franc*, *francés*, *ganfanoner*, *mart*, *seny*.

— Unes poques són considerades en català com a cultismes: *cimera*, *demèrit*, *divisar*, *oficial*, *proceir*.

— Altres casos: *bombarda* (etimologia discutida), *dansa* (etimologia incerta), *hacanea* (de l'anglès), *llaüt* (de l'àrab).

— Les úniques paraules de les dues parts que no tenen correspondència en el *Tirant* en l'altra llengua són les següents: *abillar*, *baluard*, *brollar*, *clotxa*, *cofre*, *copagorja*, *desmarxar*, *desonir*, *duc* (en italià pres del bizanti), *entoldar*, *escotilla*, *esmaïar*, *estofa*, *estranger*, *fletxa*, *forja*, *gatge*, *gocet*, *jaqueta*, *jaseran*, *maçoneria*, *museta*, *orfebreria*, *parxe*, *patge*, *pitxer*, *planxa*, *polaina*, *puixant*, *reprotxe*, *serjant*, *tapí*, *timbre*, *xantre*, *xapellet*, *xarnera*; en italià: *agire*, *appicare*, *ardire*, *balzana*, *bastardo*, *bastione*, *bolgia*, *camaglio*, *cangiare*, *contentione*, *cornamusa*, *corrucciato*, *corsaletto*, *daino*, *degradatione*, *desinare*, *disagio*, *dispiccare*, *dispregio*, *dossiere*, *fianco*, *frotta*, *garzone*, *giallo*, *immanente* [immanent], *impiccare*, *inarcionato*, *ingrammezzato*, *innaverare*, *lama*, *leardo*, *lumiere*, *mancia*, *miniera*, *mostarda*, *ostaggio*,

picca, possanza, prevosto, questa, ribaldo, rima, sentiero, sgombrare, sommiere, so-prabondante, spiccare, spiede, taverniere, tavoliere, torniamento, troppo, venturiero.

c) Gallicismes: ens enfrontem a una sèrie de quinze paraules italianes que al DELI no li ha sigut possible agrupar com a provençalismes o com a francesismes. D'elles, el català en posseeix cinc amb la mateixa arrel (en aquesta llengua són mots patrimonials): *biscaí, malvat, misser, oripellat, vermell, vescomte*. Les altres —exclusives, per tant, del *Tirant* italià— són: *gagliardo* (i derivats: *gagliardamente, gagliardezza, ingagliardire, ingagliardito*), *giostra* (i derivats: *giostrare*), *malvagità*.

La diferència quant als gallicismes (ara entesos com la suma de francesismes, provençalismes i «gallicismes») que s'observava al quadre queda ja en bona part explicada: la majoria de la part italiana no existeixen com a tals en català perquè aquesta llengua els comparteix amb el francès o l'occità o amb tots dos alhora. A més a més, certes paraules entraren en una llengua com a gallicismes, mentre que en l'altra entraren directament des de les llengües dels dominadors germànics i s'han de considerar, per tant, germanismes. El català, el provençal i el francès pertanyen al mateix grup romànic (la Romània Occidental) i dins d'aquest al mateix subgrup (les llengües galloromàniques);⁹⁵ l'italià, en canvi, pertany a un altre grup: la Romània Oriental (o, segons una altra perspectiva, al grup italo-romànic).

La presència dels gallicismes en català i en italià s'explica per motius històrics. Les relacions de Catalunya i d'Itàlia (fonamentalment del nord i més tard de Sicília) amb França tenen molts punts en comú. Els dos territoris formaren part de l'Imperi carolingi i els seus destins romangueren units al de França. Les conseqüències lingüístiques són innegables i es reflectiren especialment en el cabal lèxic aportat a les dues llengües des del francès i des de l'occità, afectant els més diversos camps lèxics, des de les institucions, l'Administració i la diplomàcia fins als costums, els vestits o els termes militars. Moltes paraules entraren mitjançant la dominació frànica, moltes altres pel prestigi encara major de les respectives literatures; aquest prestigi fou tan gran que els primers passos de les literatures de Catalunya i d'Itàlia en llengua vulgar ho foren en llengües forasteres, el francès i l'occità. Molts escriptors italians del centre i del nord se serviren del francès (per a l'èpica i la narració) o del provençal (per a la lírica) per escriure les seues obres (Migliorini, 1988, vol. 1, p. 119-122 i 158-161): són significatius els casos del *Llibre del tresor* de Brunetto Latini o el relat dels viatges de Marco Polo, escrit originàriament en francès i després traduït a diverses llengües, entre les primeres el toscà.

95. No tots estan d'acord sobre aquest punt, que ha donat lloc a una llarga polèmica, coneguda amb el nom de «subagrupació romànica del català». Vegeu resums i bibliografia sobre aquest punt a Sanchis (1980, p. 18-21) i Colón (1976, p. 23-28).

3.1.3. *Castellanismes*

L'arribada de castellanimes al català i a l'italià té èpoques i característiques diferents. En català, els primers castellanismes són del segle XIV i estan motivats pel veïnatge i les freqüents relacions entre la Corona d'Aragó i Castella, però és al segle següent, amb la nova dinastia dels Trastàmara, quan el seu nombre s'incrementa. A partir del segle XVI, amb la decadència de la llengua, n'hi entraran molts més. El *Tirant* fou escrit cap a 1460-1465 i en aquell moment la penetració dels castellanismes no era encara gaire gran: així queda demostrat en el *Tirant*, amb només vint-i-un castellanismes, la majoria usats una vegada, alguns amb una certa profusió: *cabdillo*, *demesiat*, *estrado*, *màrrega*, *perro*, *xaperia*.

En italià, els castellanismes tenen una presència més tardana, que coincideix amb el domini de la Corona espanyola sobre Itàlia. La dominació espanyola propicià una entrada massiva de termes castellans en italià durant tot el segle XVI (sobretot en la segona meitat) i part del XVII. La traducció del *Tirant* fou feta en el segon decenni del segle XVI, és a dir, en un moment en què els més afortunats castellanismes (que més tard arrelarien en italià) no havien fet encara acte de presència. És significatiu que un mot tan de moda i que entrà en l'italià com *sussiego* no aparega a la versió italiana com a equivalent del català *assossec* (traduït erròniament amb el mot *molestia*): era, per tant, desconegut aleshores a Itàlia. No s'havia arribat encara als punts d'exageració d'alguns autors que reflecteix Gian Luigi Beccaria en el seu llibre *Spagnolo e spagnoli in Italia* (Beccaria, 1985). Els castellanismes del *Tirant lo Blanc* i del *Tirante il Bianco* són completament diferents, la qual cosa prova les distintes vies i els diferents moments de la penetració.

3.1.4. *Catalanismes*

El domini de la Corona d'Aragó sobre els territoris de Sardenya, Sicília i Nàpols és molt anterior al de la Corona espanyola, estès a més a més als estats del nord. Durant els segles XIV i XV entraren molts catalanismes al sard i als dialectes italians meridionals, en els quals perviuen en l'actualitat. Però l'influx sobre la Itàlia septentrional fou quasi nul, la qual cosa explica l'absència quasi total de paraules provinents del català en la traducció italiana del *Tirant*, tot i que és una traducció d'aquella llengua. A més a més, hi ha paraules que els etimologistes identifiquen com a castellanismes, i que són en realitat catalanismes (com *sottovento* o *trinchetto*, com indica Coromines). La penetració d'aquestes paraules deu haver-se realitzat a través dels ports italians, gràcies a l'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó. Quasi tots els catalanismes són termes mariners: vegeu els anteriors i també *fusta* i *sorgere*. Els altres són *alano* i *gramaglia* (aquest últim és paraula importada a través del castellà, segons el DELI).

3.1.5. *Italianismes*

El *Tirant* presenta una vintena d'italianismes. La llengua catalana deixà sentir ben aviat el seu influx sobre el sud d'Itàlia i les illes, però rebé al mateix temps l'influx de l'Humanisme italià, tant en llengua vulgar com en llatí. El prestigi de la literatura italiana comença a ser significatiu a la fi del segle xiv i esdevindrà més intens durant el segle xv. Podem distingir dos grups de paraules: les que provenen dels dialectes italians (la majoria dels termes mariners: *escandalar*, *esquif*, *nauxer*, *pennatxo*) i la resta, que pertanyen a grups semàntics molt diversos.

3.1.6. *Arabismes*

La diferència entre les dues llengües és també notable, en aquest cas en favor del català: vuitanta-nou enfront de quaranta-quatre. L'explicació és prou evident. Les terres de parla catalana (sobretot les valencianes i balears) foren ocupades durant molts segles pels àrabs i la convivència entre les dues llengües propicià el préstec, sobretot d'aquelles paraules que indicaven elements inexistents en el romànic (català o mossàrab). Com que el *Tirant* narra històries en què intervenen els àrabs o que es desenvolupen en terres sarraïnes d'Àfrica, és inevitable la seua presència, ja que Martorell descriu amb molta precisió els costums dels musulmans. L'italià és una llengua que té com a base el parlar de la ciutat de Florència. Aquesta ciutat no fou mai ocupada pels àrabs i els toscans no tingueren un contacte de segles amb aquells. Per això, els arabismes de l'italià són relativament escassos. La majoria arribaren a través dels principals ports italians (Venècia, Pisa, Gènova) i es refereixen al comerç i a la vida marítima; altres arribaren des de la península Ibèrica, bé com a manlleus del castellà o del català, o des del llatí medieval de les traduccions de llibres científics escrits en àrab. En català, al contrari, la majoria dels arabismes passaren pel contacte directe amb els seus parlants. De fet, només vint-i-nou dels arabismes catalans del nostre text estan traduïts en italià amb un altre arabisme;⁹⁶ d'aquests, alguns són traduccions literals del català creant paraules inexistents en italià (*algàlia*, *algaliat*, *alquibla*, *alquinal*, *cidi*, *mafomet*, *mafomètic*) i altres semblen arribats a través del castellà o del català (*alcadi*, *almirant*, *ginet*). Entre la resta, destaquen les traduccions amb una definició (*alcofollar-se*, *alqueria*, *sènia*, *séquia*, etc.).

96. Són els següents: *alcadi*, *algàlia*, *algaliat*, *almirall*, *almirant*, *alquena*, *alquibla*, *alquinal*, *atzur*, *balaix*, *barbacana*, *benjoí*, *carmesí*, *cidi*, *cotó*, *escacs*, *ginet*, *gipó*, *llaüt*, *mafomet*, *mafomètic*, *mamellut*, *marsapà*, *mesquí*, *Ramandà*, *sagetia*, *soldà*, *tassa*, *turc*.

3.1.7. *Germanismes*

Tant l'italià com el català posseeixen una quantitat important de germanismes, les paraules aportades pels diferents pobles provinents del nord d'Europa i que irromperen a l'Imperi romà a partir del segle iv dC. Aquests pobles no formaven un grup lingüísticament unitari, ans al contrari, estava fortament dividit, la qual cosa explica que al costat de germanismes comuns a moltes llengües romàniques (*bosc/bosco, elm/elmo, guardar/guardare*, etc.) n'hi haja altres de propis d'una o dues d'elles, atribuïbles al patrimoni lèxic del poble concret que envai el territori (català: *arrapar, llepar, llagot...*; italià: *fiasco, smaltire, stanga...*). Els pobles que envairen la Hispània romana foren diferents dels que entraren a la península Italiana: en el primer cas, es tractava dels visigots; en el segon, dels ostrogots i, després, dels longobards. A aquesta primera dominació germànica seguí, als dos territoris, la d'un nou poble instal·lat des de feia temps a França, els francs. Aquests tenien una organització social i administrativa molt sòlida (el feudalisme), que traspasaren als territoris dominats. Podem dividir els germanismes de la nostra llista en tres grups. El primer grup està compost per paraules comunes al català i a l'italià: aquestes paraules entraren en època encara imperial o —si entraren més tard— pertanyien al lèxic del germànic comú: *blanc, bosc, fresc, guardar, guerra...* Un segon grup està compost pels germanismes penetrats tant en català com en italià des del franc: *ardiment, bandejar, cota, dard, elm, espia, franc, marquès, mina...* Un tercer grup està compost per les paraules que existeixen només en una de les dues llengües: es tracta, en la majoria, de paraules introduïdes directament en català pels visigots i en italià pels ostrogots i els longobards.

3.1.8. *Conclusions parcials*

Si prenem el lèxic del català en el seu conjunt i el comparem amb el conjunt del lèxic italià, ens adonem que hi ha tres diferències significatives:

— La notable diferència entre els llatinismes del català i els de l'italià (en què són molt més nombrosos), deguda a dues causes: la tendència cultista del traductor i la tendència al llatinisme del model de llengua italiana anomenat *lingua cortigiana*.

— La notable diferència entre els gal·licismes del català i els de l'italià (molt més nombrosos), deguda al fet que moltes paraules italianes preses del francès o de l'occità no poden ser gal·licismes en català perquè aquesta llengua (romànica occidental com el francès i l'occità) posseeix aqueixes paraules com a mots patrimonials.

— La notable diferència entre els arabismes del català (molt més nombrosos) i els de l'italià. L'italià no estigué mai en contacte estret amb els àrabs, els catalans sí: per això moltes paraules passaren directament al català. A l'italià, en canvi, arribaren indirectament a través dels ports italians, gràcies al comerç marítim.

3.2. ANÀLISI CONTRASTIVA DEL LÈXIC

Fins ara s'ha estudiat la composició, per separat i en comparació, del conjunt del lèxic de les dues llengües. A partir d'ara, es considerarà cada paraula catalana en relació amb les paraules italianes que la tradueixen al llarg de l'obra. Es tractarà d'observar com es comporta l'italià en cada cas concret davant les solucions lèxiques del català. En altres paraules, intentarem esbrinar en quina mesura l'italià emprà les mateixes solucions lèxiques del català, en quins punts coincideix i en quins altres divergeix.

És clar que un estudi d'aquest tipus ensopega des del primer moment amb obstacles diversos, en cap cas insuperables. Tanmateix els avantatges que ofereix aquest mètode compensen àmpliament els inconvenients. El principal d'aquests avantatges és que ofereix uns materials objectius, ja que l'estudiós es limita a preparar-los, sense inventar res (Colón, 1976, p. 73; Colón, 1981, p. 201). Més tard pot haver-hi interpretacions diferents, però el material de base no canvia, és el mateix.

S'indiquen a continuació dos criteris seguits per arribar a les llistes que es trobaran a l'annex vi i a les xifres que donaré més avant:

— No s'ha tingut en compte la freqüència: de cada paraula traduïda d'una mateixa manera al llarg del text s'ha pres en consideració només una aparició. No interessa que la paraula *mal* haja sigut traduïda x vegades amb la forma *malo*, x vegades amb la paraula *debole*, x vegades amb la paraula *maledetto*, etc.; interessa que aquesta paraula ha sigut traduïda amb les paraules *malo*, *pessimo*, *debole*, *inhonesto*, *maledetto*, *perverso*, *scelerato*, *tristo*, *da poco* i *vile* almenys una vegada.

— Una gran part de les paraules del *Tirant* són traduïdes al llarg de l'obra amb més d'una forma. A l'hora de fer la comparació, es tindrà en compte la paraula etimològicament més semblant. En l'exemple anterior, interessa constatar que una de les traduccions (*malo*) coincideix etimològicament de forma exacta amb la paraula catalana. Una paraula com *cardenal* apareix traduïda sols amb una forma: *cardinale*, i no hi ha, per tant, possibilitat de tria. D'altres, en canvi, són traduïdes per dues, tres i fins i tot quinze o més formes diferents. Per exemple, la paraula *apartar* és traduïda amb les següents formes: *separare*, *rimovere*, *levare*, *distorre*, *cacciare*, *tirare*, *portare via*, *tirare da (una) parte*, *fuggire* (com a verb transitiu); *togliersi*, *partirsi*, *separarsi*, *allontanarsi*, *ritirarsi*, *tirarsi da una parte*, *separatamente* (com a verb pronominal). En casos com aquest, es prendrà la forma més semblant etimològicament, en aquest cas la locució *tirare da parte*, que conté una paraula (*parte*) que coincideix parcialment amb la paraula presa com a lema (*apartar*). Molt més clar és un exemple com el de *cavalcare*, que ofereix les traduccions següents: *cavalcare*, *montare*, *ascendere*, *montare a cavallo*; *torre nella groppa/porre in groppa*. Prendrem en consideració la primera traducció, que coincideix exactament amb el català.

El que es vol establir és, en definitiva, en quins casos l'italià coincideix en les seues eleccions lèxiques amb una altra llengua romànica, en una època determinada (el català a la segona meitat del segle xv).

Les parelles resultants d'aquesta anàlisi han sigut dividides en tres grups fonamentals:

a) Paraules que coincideixen etimològicament de forma completa: dins d'aquest grup, es troben aquelles paraules catalanes que han sigut traduïdes almenys una vegada amb una paraula italiana que té el seu mateix origen.

b) Paraules que coincideixen parcialment: de vegades, tot i tindre el mateix origen (la paraula catalana i la italiana que la tradueix), hi ha diferències (petites o grans) que no permeten d'incloure-les en el grup anterior. Un grup com aquest (un poc heterogeni) s'ha fet necessari, atès que en cas contrari algunes paraules haurien d'haver passat al grup anterior, perquè les diferències són molt petites (com és el cas dels subgrups 2, 3, 4, 9 i 10), o bé al grup següent, perquè les diferències són més importants (per exemple els subgrups 1, 5, 6 i 11). L'esmentada heterogeneïtat obliga a una subclassificació (i de vegades una paraula pertany a més d'un grup: per exemple, *cobejós*, *cobdiciós*).

1. Diferències afixals: dues paraules tenen la mateixa arrel, però un sufix o prefix diferent. Exemples: *abundós/abondante*, *abondevole*, *carnut/carnoso*, *captiveri/cattività*, etc. De vegades, la diferència consisteix en la presència o l'absència en una de les paraules del sufix o del prefix: *abella/ape*, *cartell/carta*, *causador/causa*, etc.

2. Base comuna i vies d'arribada diferents: dues paraules tenen la mateixa arrel, però la via d'arribada a cada llengua és diferent. En la major part dels casos, es tracta d'un llatínisme enfront d'una forma patrimonial o d'evolució popular. S'observa que la majoria de les vegades el cultisme és la paraula italiana: *almoïna/elemosina*, *cobdiciós/cupido*, *cobejós/cupido*, *eixam/esame*, etc. De vegades, és al contrari: *corrupte/corotto*, *culpable/colpevole*, *dèbil/debole*, *inflamar-se/infiammarsi*, etc. Algunes vegades, les diferències afecten altres llengües: *arquer* (del llatí per via popular)/*arciere* (francès), *nauxer* (italià)/*nocchiero* (popular), *pennatxo* (alguns dialectes italià septentrional)/*pennacchio* (popular), etc.

3. Diferències fonètiques en el curs de l'evolució: dues paraules d'idèntica etimologia poden presentar petites diferències producte dels processos peculiars en l'evolució de cada llengua. Exemples: *anglés/inghlese*, *englese*, *antífena/antiphona*, *càlzer/calice*, *cànem/canape*, *espasa/spada*, etc.

4. Paraules provinents de variants formals del mateix ètim, generalment llatí, però també àrab o germànic: *albornús/bernuccio*, *ametla/mandorla*, *llavi/labbro*, *penjar/pendere*, etc.

5. Diferències dels demostratius: els adjectius, pronoms i adverbis demostratius, tot i tindre el mateix origen (certes formes dels demostratius llatins amb uns

reforços), tenen normalment una formació i una evolució peculiars en cada llengua romànica.

6. Diferències de la denominació dels dies de la setmana: la part central de la denominació dels dies (del dilluns al dissabte) és idèntica; el que canvia en alguns casos és l'absència en algunes formes pròpies dels dialectes septentrionals de l'element DIES (*luni, marti, mercore, venera*), mentre que en altres formes coincidents amb l'italià actual hi ha una inversió dels termes respecte al català (*lunedì, giovedì*). Un cas especial amb canvi de gènere és el de *dominica*.

7. Participi amb la forma feble/participi amb la forma forta (o bé participi regular/participi irregular): *afligit/afflitto, corregut/corso, proveït/provisto, untat/onto*, etc. La forma regular o feble és sempre la del català.

8. Canvi de conjugació en els verbs: la majoria (catorze sobre vint-i-sis) són diferències de verbs que en italià s'han mantingut en la tercera conjugació llatina i que en català han passat a la quarta conjugació (verbs en -ire): *lluir/lucere, proceir/procedere, reluir/rilucere, requerir/richiedere*, etc.

9. Canvi de categoria gramatical: l'única traducció que coincideix etimològicament té una categoria gramatical diferent, un fet provocat pel context: *benefico/beneficar, escuredat/scuro, espasme/spasimare*, etc.

10. Diferències gramaticals: afecten el gènere o el nombre dels substantius i adjectius i la regència dels verbs (transitiu, intransitiu, etc.). Exemples: *ajuda/aiuto, blat/biada, braça/braccio, acordar/accordarsi, confiar/confidarsi*, etc.

11. Sintètic/analític: una paraula catalana és traduïda per dues o més paraules italianes, una de les quals coincideix amb l'ètim de la paraula catalana. És prou freqüent. Exemples: *acordar/pigliare accordo, feridor/a ferire, melodiós/pieno di melodia, lloador/che merita lauda*, etc.

12. Altres.

c) Paraules que no coincideixen etimològicament: una paraula catalana és traduïda per una o més paraules italianes que són completament diferents des del punt de vista etimològic.

A més d'aquests tres grups, hi ha un petit grup de paraules catalanes que no han sigut traduïdes i d'altres que han sigut traduïdes amb mots italians desconeguts (no registrats als diccionaris).

Els resultats han sigut els següents:

Grup	Quantitat	%
a) Parelles que coincideixen completament	3.266	60,75
b) Parelles que coincideixen només parcialment	965	17,95
1. Diferències afixals	454	
2. Base comuna i vies d'arribada diferents	152	

<i>Grup</i>	<i>Quantitat</i>	<i>%</i>
3. Diferències fonètiques en el curs de l'evolució	82	
4. Variants formals del mateix ètim	25	
5. Diferències dels demostratius	9	
6. Diferències de la denominació dels dies de la setmana	7	
7. Participi fort/participi feble; participi regular/irregular	9	
8. Canvi de conjugació en els verbs	26	
9. Canvi de categoria gramatical	9	
10. Diferències gramaticals (gènere, nombre; regència dels verbs)	57	
11. Sintètic/analític	105	
12. Altres	28	
c) Parelles que no coincideixen	1.121	20,85
d) Paraules no traduïdes	17	0,31
e) Paraules italianes desconegudes	8	0,14
Total	5.377	100

El català i l'italià, doncs, coincideixen aproximadament en la seua selecció lèxica en el 61 % de les paraules considerades (o en el 79 % si volem incloure les del segon grup) i divergeixen aproximadament en el 21 % dels mots.

Cal relativitzar els resultats obtinguts, tot tenint en compte els factors següents:

— Una anàlisi que incloguera la freqüència faria variar un poc els resultats, ja que hi ha paraules que no són tan representatives com d'altres: no es pot donar el mateix valor a *alt*, *baixar*, *caure*, *humil*, *llàgrima*, *palau* (entre les coincidents), *abillar*, *darrer*, *oblidar*, *petit* (entre les no coincidents) que a *acunçat*, *cast*, *crisma*, *farsa*, *hortolà*, *llatí* (entre les coincidents), *adarga*, *cuc*, *joliveri*, *violari* (entre les no coincidents). Les primeres són molt més freqüents que les altres.

— Hi ha paraules que per al romanista tenen molta més importància que d'altres, ja que indiquen fronteres o coincidències d'abast romànic. La no-coincidència en arabismes com *sènia* o *séquia* té un interès relatiu; la divergència en la traducció de paraules com *prou*, *també*, *cara*, *egua*, *gens*, *més*, *oncle*, *res*, *sortir* pot donar lloc a observacions de major rellevància.

— No s'ha de menysprear l'autonomia i la llibertat de creació del traductor (que en el nostre cas és també escriptor): una traducció no és una enquesta lingüística, no s'ha interrogat un italoparlant sobre les solucions que aportaria a cada paraula catalana. El traductor pot triar de vegades paraules diferents a les que caldria esperar raonablement: així, és estrany que en casos com els següents el

traductor no haja traduït amb la paraula italiana idèntica, que existeix: *amiga*, *ancià*, *arena*, *capsa*, *composició*, *desastre*, *escapar*, *esforçat*, *foll*, *llançar*, *primitiu*, *separar*... En altres ocasions, dóna una traducció que és equivocada perquè no ha entès la paraula o l'expressió catalanes, per la qual cosa aquests casos són de poca utilitat per al nostre estudi: *alna/canna*, *ciar/girare*, *clofolla/serratura*, *dacsa/sagina*, *fastijós/horribile*, *na/ah*, *poblar/predare*...; d'escassa ajuda són també els casos de traducció literal o calc quan la traducció és errònia: *desgrat/disgratia*, *pols/polso*, *llavor/lavoro*, *lleu/leve*...

Sense bandejar els problemes que suposa una anàlisi d'aquest tipus, considere que els resultats obtinguts tenen una representativitat suficient per comprovar quina relació mantenien dues llengües romàniques com el català i l'italià en un moment històric determinat. El grau de parentiu és molt elevat, ja que, de cada quatre paraules catalanes, tres són traduïdes alguna vegada almenys amb una altra d'italiana igual o quasi igual etimològicament. Es tracta de dues llengües romàniques que, malgrat el fet de pertànyer a famílies diferents al si del grup romànic, sempre han sigut considerades més pròximes que —per exemple— el castellà i l'italià. De qualsevol manera, aquests resultats serien molt més significatius si es fes una anàlisi igual entre un text català i un altre de castellà: el *Tirant* ens ofereix aquesta oportunitat, ja que en el mateix període fou traduït al castellà. Un treball concebut de la mateixa manera que el que he fet posaria al nostre abast un cúmul molt gran de materials i unes interessants llistes a tres columnes, com les oferides per Colón (1981, p. 197-199), en tres de les més importants llengües en el moment del pas a l'edat moderna.

Si bé no posseïm un corpus ample del castellà de les mateixes condicions per poder comparar-lo amb el nostre, sí que es pot traure profit de l'estudi que Margherita Morreale va dur a terme sobre la traducció del *Cortegiano* de Castiglione realitzada per Boscà (Morreale, 1959), com ja va fer Germà Colón (1976, p. 181-182). Encara que ací es tracte de la direcció contrària quant a la traducció (català cap a l'italià), l'estudi de les paraules rebutjades per Boscà pot donar un poc més de llum sobre l'actitud del català cap a la meitat del segle xv. Morreale classifica les paraules traduïdes de forma diferent per Boscà en diversos grups, des de la traducció amb italianismes crus fins al rebuig total de la paraula, traduïda sempre per una de castellana més «castissa». Ens interessen ara els grups iv («Muestra de palabras que Boscán admite con cierta vacilación (glosario seminegativo)») i v («Glosario negativo de palabras no adoptadas por Boscán»). Es trobaran a continuació les llistes de Morreale dividides en cada grup en funció que la paraula aparega o no en el *Tirant*:

— Paraules del grup iv de Morreale els equivalents catalans de les quals sí que apareixen al *Tirant*: *affabile*, *affabilità*, *affanno*, *allegare*, *arbitri*, *astenersi*, *citadino*, *compassione*, *difetto*, *discernere*, *felicità*, *imitare*, *incorrere*, *indurre*, *ingiuria*,

insegnare, intrinseco, lecito, occorrere, operazione, quieto, ridurre, sommo, statua; no hi apareixen, en canvi, les següents: *aspetto, capace, dignità, sommamente, supremo*.

— Paraules del grup v de Morreale els equivalents catalans de les quals sí que apareixen al *Tirant*: *amabile, amaritudine, amaro, ambizione, ammirabile, ammirare, ammirazione, artefice, aspirare, atto* (m.), *atto, avarizia, avaro, bellicoso, benevolenza, calamità, candido, carezza, civile, comportare, condurre, contaminar, copioso, cordiale, cospetto, debole, dedurre, defraudare, disciplina, discrepante, domestico, dominare, dominio, efficacia, egregio, esente, esilio, esperto, evidente, febbre, femminile, fragile, fragilità, fruire, fruttifero, giovane, gioventù, grato, horrible, illuminare, illustre, immacolato, immobile, immutabile, impedimento, impedire, imputare, indulgentia, inferiore, ingratitud, iniquità, iniquo, istanzia, intelletto, intelligenza, lacerato, linea, maculare, malevolenza, meschino, militare, minimo, modestia, modesto, mortalità, nocivo, numerare, nuziale, occulto, offuscare, osservanza, osservare, ottenere, parziale, pessimo, porpora, prodezza, prolisso, propinquo, pudicizia, puerizia, pusillanimità, ragionare, rapina, rappresentare, scaramuzza, sedizione, semplicità, similitudine, simulazione, sollecito, sollecitudine, stimolo, superfluo, superiore, supplire, tenebroso, terribile, timone, tranquillità, tranquillo, ultimo, villania, vincolo, virile, vituperare, vituperoso, volubile*; no hi apareixen, en canvi, les següents: *abbietto, accarezzare, adulator, adulazione, agitare, ampio, approssimarsi, ascendere, ascrivere, aspide, atroce, audace, calunniare, candore, carestia, cognizione, collegare, commodità, compiacenza, contenzione, contrarre, decrepito, delizia, detrarre, domestichezza, effeminare, enorme, equità, erudito, esaltare, escludere, espedito, estinguere, fallace, famelico, fastidio, felice, ferit, flagello, illustrare, impetrare, imporre, incognito, infelice, infino, insidia, insidiare, insolenzia, integro, interporre, intervenire, investigare, inveterato, invitto, lascivo, magisterio, maneggiare, medula, mente, molestia, molesto, ostentazione, ottimo, pari, percossa, percuotere, pernicioso, persuadere, piacevole, piacevolezza, placido, plebe, puerile, recente, reo, ruina, ruinare, salutifero, saziare, simile, sommità, splendore, stimolare, sublime, superare, superficie, tacito, temerario, tenace, tendere, timidità, timido, velenoso, venereo, veridico, verisimilitudine, vilipendio, virilità*.

El català —ja al segle xv— coincidia amb l'italià en moltes paraules que el castellà, quasi un segle després, desconeixia encara (com ho demostra el fet que Boscà, traduint el *Cortegiano*, no trobe equivalents semblants en castellà). L'Humanisme italià (que portà no sols noves idees i formes literàries, sinó també un nou cabal lèxic, especialment de llatínismes) penetrà a Catalunya i a València molt més aviat que a Castella. Si bé es pot provar mitjançant els fets històrics, una altra prova pot ser la presència primerenca de moltes noves paraules en català molt de temps abans que en castellà. No hi ha dubte que això ajudà el traductor del *Tirant*, que devia trobar molt familiars gran part de les paraules que hi són emprades, especialment els llatínismes: de fet, la majoria de les paraules replegades per Morreale a les llistes anteriors són llatínismes.

Classifiquem tot seguit les paraules dels tres grups anteriors (coincidents, parcialment coincidents i divergents) segons el grup etimològic al qual pertanyen les paraules catalanes.

	<i>Coincidents totalment</i>	<i>Coincidents parcialment</i>	<i>No coincidents</i>	
Paraules patrimonials	1.607	633	768	25,3 %
Cultismes	1.465	242	103	5,6 %
Gal·licismes	49	19	47	40,8 %
Castellanismes	—	—	20	100 %
Italianismes	13	3	3	18,7 %
Arabismes	29	8	51	57,3 %
Germanismes	70	27	55	35,2 %

3.2.1. *Paraules patrimonials*

És el grup més important en la llengua del *Tirant*. De les 3.027 paraules d'evolució popular en català, 767 (un 25 %) ⁹⁷ no estan traduïdes en cap cas per una

97. ab, abatiment, abatut, abillament, abisar, abrigar-se, abrigat, acabament, acabar, acabat, acap-tar, acertar-se, aconseguit, acórrer, acost, acostament, acostat, adés, adins, adquirir, afaenat, aferrar, afla-quir, aflaquit, afluixar, afollar, afollat, afrenellar-se, afronte, agraduar, agulló, aixada, així, això, alendar, allargar, allenegable, allenegant, allenegar, allenegat, altar, alterós, amansar, amansat, amiga, amplària, amunt, ancià, andes, anit, apagar, apartament, apartat, apellar, apellat, apendre, aplegar, apoderar, apo-derat, apoquit, aposentament, aposentar, aposentat, aprofitar, apuntament, aqueix, arborar, arena, argen-ter, argilenc, aristol, armadura, arromangat, asbrer, assabentar, assaltar, assegut, asseït, asseure's, assines-trar, assossec, assossegat, ast, asta, atèner, atès, atorgar, atràs, atreviment, atrevir-se, atrevit, aturar, avall, avalot, avalotar, avalotat, avançat, avear-se, avinent, avinentea, àvol, avorrició, badar, bajania, balanç, baratar, barcella, barra, barranc, barrejar, bassa, bastantment, batent, batle, batlia, bodes, boira, bollit, bonet, bord, bot, botgeta, branca, brogit, bromós, bruixa, bufar, bulliciós, cabal, cabàs, cabasset, cabiró, cabró, cada, cademat, caigut, caladís, calat, calçat, caldre, calent, callament, callar, callat, calor, campal, canemàs, cansament, cansar-se, cansat, cantera, capita, car, carabassa, careta, carnisser, casament, casar, casat, casat, castic, cativat, ceda, cegar, centener, cep, cervellera, cincogesma, cinquè, civada, clarejar, clofo-lla, clot, cobejar, còcera, coixo, colre, coltell, coltellada, combat, compàs, complanyença, comport, compost, concert, concertar, concertat, coneixent, congoixa, congoixar, congoixat, congoixós, conrear, consemblant, contornar, corada, cordar-se, corral, corrompiment, cortapisa, cos, costell, cova, cremament, cremant, cre-mar, cremat, cresol, criament, criar, cruera, cuc, cuidar-se, cuita, cuitadament, cuitar, cuitat, damunt, darrer, darrerament, davall, davallar, debat, decebre, decebut, dedins, deen, defalliment, defallir, defalt, degotar, demés, denejar, denovèn, deparar, depositar, derrocar, derrocat, des, desaforat, desalt, desbarat, desbaratar, descans, descansar-se, descavalcar, descavalcat, descominal, desconsellar, desconsolar-se, des-cordar, discordat, descosir-se, descuidat, deseixir-se, desesparat, desencallar, desferra, desfet, desfressar, desfressat, desgrat, desheret, desheretar, desmenjat, despenjar, despertar, despoderat, desposseir, dessetèn, dessús, destentat, destrossa, destrossar, desviat, detràs, dida, dihuít, dins, doblegar-se, dogal, dolentia, donat, dotzè, dretura, dreturer, dur, egua, eh, embravir-se, emparador, emparar, empeguit, empeguntat,

paraula italiana de la mateixa base etimològica. Entre aquestes, n'hi ha moltes que tenen una correspondència exacta en italià (*amiga*, *ancià*, *apendre*, *apuntament*, *arena*, *armadura*, *assaltar*, *asta*, *atenir*, *atès*, *avançat*, *avear-se*, etc.); n'hi ha d'altres que són comunes amb el castellà contra l'italià (*abrigar-se*, *acabar*, *afluixar*, *aixada*, *atrevir-se*, *barra*, *barranc*, *bassa*, etc.); d'altres agrupen el català amb l'occità o el francès enfront de l'italià (*blat*, *demà*, *guatla*, *oncle*, *pudir*, etc.); finalment, hi ha uns pocs mots que enfronten el català a totes les llengües citades anteriorment (*groc*, *rebutjar*, *vora*, etc.: cf. Bruguera, 1986, p. 21-22). Si es lleven les paraules del primer grup, les divergències —quant a les paraules provinents del llatí per

empostat, *emprar*, *empremtat*, *enaixí*, *enaprés*, *encalç*, *encallar*, *encativar*, *encertar*, *enclusa*, *encobert*, *encobertat*, *enconar*, *endemà*, *enderrocament*, *enderrocar*, *enderrocat*, *endreça*, *endreçador*, *enfosquir*, *en-grutat*, *ensenya*, *ensenyar*, *ensivellar*, *entelat*, *enteniment*, *entés*, *entràmenes*, *entrecanviar*, *entrecuidat*, *entrenyor*, *entrenyorar-se*, *enuig*, *enutjar*, *enutjat*, *enutjós*, *envellit*, *ert*, *escalfament*, *escalfar*, *escaló*, *escampador*, *escampament*, *escampar*, *escampat*, *escapar*, *escàs*, *esclafir*, *esclafit*, *esclarir*, *escolà*, *escometre*, *escopir*, *escorxar*, *escurçó*, *esdevenidor*, *esforçadament*, *esforçat*, *esmerç*, *esmolar*, *espenyador*, *esplanissada*, *esplet*, *espletar*, *espletat*, *esqueix*, *esquerre*, *esquinçador*, *esquinçar*, *esquinçat*, *estadal*, *estalvi*, *estalviar*, *estol*, *estotjar*, *estrena*, *estroncadament*, *esvair*, *exellar*, *fadrí*, *fadrina*, *faisó*, *fallar*, *fallença*, *fallit*, *falsar*, *falsificador*, *falta*, *fart*, *fartar-se*, *fasos*, *fastig*, *fastijós*, *feixuc*, *fement*, *fendre*, *fenella*, *fènyer-se*, *feredat*, *ferrigible*, *fibló*, *flac*, *flaquea*, *flaquejar*, *flijar*, *flux*, *flumaire*, *foguejant*, *folgar*, *foll*, *follament*, *folia*, *forat*, *forrellat*, *fosca*, *fossar*, *fretura*, *freturar*, *freturejar*, *freturós*, *frèvol*, *frevoltat*, *fronterejar*, *fruiter*, *fur*, *furtar*, *fust*, *galta*, *galtada*, *gast*, *gaveta*, *gellar*, *gens*, *gentildama*, *gepa*, *geperut*, *germà*, *germandat*, *ginyat*, *git*, *glai*, *gleva*, *gos*, *got*, *gota*, *gotera*, *grillons*, *groc*, *guardabraç*, *heretat*, *hoc*, *homenia*, *host*, *huitè*, *inflar-se*, *ir*, *jat-sia*, *joliver*, *junta*, *junyir*, *jura*, *jurador*, *jussà*, *justat*, *lassat*, *llançar*, *llançat*, *llàntia*, *llaor*, *llargament*, *llargària*, *llarguer*, *llarguesa*, *llavors*, *llegint*, *llibertar*, *llibrell*, *llinatge*, *llindar*, *lliurar*, *lloguer*, *lloria*, *llu-nyar*, *llunyat*, *lluor*, *magrana*, *majoral*, *malaltís*, *malaventurat*, *malbarat*, *maldat*, *malfadat*, *malmescla-dor*, *malmetedor*, *malmetre*, *malparler*, *malvat*, *malvestat*, *mamar*, *manllevar*, *mantí*, *marmessor*, *maror*, *mas*, *massa*, *matança*, *matar*, *mena*, *mentonar*, *mentonat*, *meneig*, *menestral*, *mentidor*, *menyscabar*, *menyscabat*, *menyscapte*, *menysvaler*, *mereixedor*, *meréixer*, *més*, *mesclat*, *messes*, *metzina*, *metzineria*, *meu*, *miler*, *milloria*, *mirador*, *mocador*, *ocar-se*, *mogut*, *moldre*, *molla*, *mortalla*, *morter*, *mostalla*, *mu-goró*, *munteria*, *muntero*, *muscle*, *na*, *nadar*, *naia*, *naixença*, *netejar*, *no-res*, *no-res-menys*, *novè*, *novia*, *nuat*, *nunca*, *oblidar*, *obratge*, *odre*, *ofegar-se*, *ofegat*, *oncle*, *onço*, *onzè*, *oradura*, *ovella*, *pabordre*, *padrí*, *pagés*, *palament*, *pallí*, *panís*, *parada*, *parir*, *parleria*, *pas*, *passada*, *pati*, *pedrenyera*, *pegar*, *pegat*, *pregunta*, *péixer*, *pellat*, *pellofa*, *penya*, *peó*, *perea*, *pereós*, *permòdol*, *però*, *pertanyent*, *pertànyer*, *petit*, *petjada*, *petüc*, *picar*, *picat*, *pilar*, *pinyol*, *pitjat*, *pitral*, *planament*, *plates*, *plegat*, *plet*, *ploma*, *plor*, *plorar*, *plorós*, *pondre's*, *portell*, *porter*, *posada*, *posar*, *posat*, *post*, *post*, *prenyat*, *prim*, *proesa*, *profit*, *profitós*, *prohom*, *prop*, *pro-posar*, *prou*, *pudent*, *pudir*, *pudor*, *pujar*, *qualsevolgués*, *queixal*, *quinzèn*, *racó*, *raïm*, *rajant*, *ralla*, *rampa-goll*, *raonament*, *raonat*, *rastre*, *rata*, *rebordonit*, *rebot*, *rebuat*, *rebutjar*, *recaptar*, *recaure*, *recel*, *recelar*, *recelós*, *recolzar*, *recolzat*, *recruada*, *refusar*, *regirament*, *regit*, *reixa*, *remullar*, *remut*, *renda*, *repeló*, *reple-gadís*, *replegat*, *replir*, *repropi*, *reptar*, *res*, *rescatar*, *resina*, *ressemblant*, *retre*, *retret*, *revol*, *rialla*, *roat*, *roca*, *roig*, *roll*, *romiatge*, *romput*, *roncar*, *rotle*, *rovell*, *ruat*, *ruixat*, *sarment*, *sàvena*, *segó*, *semblantment*, *sem-blar*, *sengles*, *setè*, *setzè*, *sisè*, *siti*, *sivella*, *sobiranesa*, *sobreguaita*, *sobremanera*, *sobreposat*, *sobrepujar*, *so-bres*, *sobtar*, *sòl*, *soltament*, *soltar*, *somera*, *sortir*, *soterrat*, *sotsobrar*, *sutze*, *sutzieta*, *taca*, *tacat*, *tallada*, *taló*, *tamany*, *també*, *tampoc*, *tancadura*, *tancar*, *tancat*, *tantost*, *tea*, *tèbeu*, *tendal*, *tenyir*, *terratrèmol*, *teulada*, *tinta*, *tocat*, *torcar*, *torn*, *tornes*, *tossal*, *tost*, *tramès*, *trametre*, *tras*, *traslladar*, *trast*, *travessura*, *tremolós*, *trena*, *trencador*, *trencar*, *trencat*, *trenyella*, *trespàs*, *tretzè*, *triga*, *tros*, *trossar*, *trossejar*, *uixera*, *untar*, *valedor*, *valença*, *vall*, *vallejat*, *vànova*, *vas*, *veat*, *vegada*, *veixell*, *vençut*, *ventrell*, *venturós*, *verda-der*, *verdaderament*, *vinagre*, *vinent*, *vintè*, *vogir*, *vora*, *xic*, *xiquet*.

via popular— serien d'un 20 % aproximadament, percentatge no gaire gran per a dues llengües un poc allunyades geogràficament, però que en la selecció dels leixemes del llatí vulgar mostren una afinitat notable. Com en la resta de grups etimològics, moltes de les unitats lèxiques que en aparença no tenen un equivalent en italià etimològicament coincident, aquest en realitat sí que existia.

3.2.2. *Cultismes*

És la xifra més baixa de totes (5,6 %).⁹⁸ La majoria dels cultismes catalans, doncs, estan traduïts pel mateix cultisme italià. No ens ha de sorprendre, ja que els cultismes no eren patrimoni exclusiu de cada llengua romànica, sinó que circulaven d'una llengua a l'altra. Actualment aquests i altres cultismes han esdevingut patrimoni de moltes més llengües, a més de les romàniques.

3.2.3. *Gallicismes*

El percentatge és molt elevat (40 %).⁹⁹ Algunes d'aquestes paraules ja existien en italià: *impaccio* (Dant), *straniero* (segle XIV), *freccia* (Boccaccio), *forja* (Balducci, 1347), *giacchetta* (Sercambi, segle XV), *paggio* (1304, Plutarc vulgar), *sergente* (1294, Latini). D'altres entraren més tard en italià, també com a gallicismes: *abbigliare* (1529, Castiglione), *baluardo* (Berni, 1535), *brogliare* («intrigar», segle XVIII), *smagliare* («brillar», 1584, Grazzini), *stoffa* (1668, Magalotti), *timbro* (segle XIX).

3.2.4. *Castellanismes*

Cap dels castellanismes¹⁰⁰ ha sigut traduït amb un altre en italià. Els castellanismes entraren per conductes diferents i en èpoques diferents en català i en italià:

98. *acordadament, adulterar, afix, alesiat, àlias, altercació, amonestació, amonestar, aniquilar, arbitrar, ardor, aunar-se, avallar, batallant, batallar, beat, benaventuradament, benaventurança, benifet, canònica, capsà, citació, compilar, composició, comprémer, comunicable, condonar-se, confrontar, crim, criminós, dejectar, desastrat, desastre, deshonorat, deslimitat, desolat, destituir, dictat, dubte, dubtós, escient, espaiar-se, estrenuïtat, excés, exemptar, faró, incogitat, incriminar, individual, inquirir, invocadora, irritar, lacerar, límit, llanguiment, llibert, llibertament, magnitat, majordom, majoritat, maniple, mans, momo, negociació, nomenada, null, obte, obtés, panyo, paper, paternitat, pectió, porfidiós, pòrfir, preinsert, primitiu, profanador, publicat, quadra, quín, quitar, quiti, remendar, request, roïn, roïndat, separar, sermonador, signar, signat, sumir, suportar, suposar, teòleg, trepa, trepar, trepat, trespostar, tutament, unir, violari, volateria.*

99. *abillar, abillat, aler, asit, baluard, brial, brollar, clotxa, cofre, copagorja, desmarxar, desonar, duc, empatx, entoldar, escotilla, esmaiar, esmaiat, estofa, estranger, fletxa, forja, forjar, gatge, gocet, jaqueta, jaseran, maçoneria, museta, orfebreria, parxe, patge, pitxer, planxa, polaina, puixant, redubtat, refrany, reprotxar, reprotxe, serjant, tapí, timbre, xantre, xapellet, xarnera.*

100. *andarec, cabdillo, canyamó, demesiat, desmesiat, estrado, fiambre, galar donar, infançoncia, llin-desà, mantilla, màrrega, mossa, mosso, perro, robo, sancerro, saués, tento, toca, xaperia.*

entraren a doll en italià durant els segles xvi i xvii (no tots, però, hi restaren: cf. Beccaria, 1985).

3.2.5. *Italianismes*

Són en total tres paraules¹⁰¹ (una d'elles derivada: *pavesina*). El mot *bravura* existia ja en italià al segle anterior (GDLI: Boiardo), per la qual cosa és estrany que no l'haja traduït amb aquesta paraula. La paraula *pavese* també apareix documentada anteriorment (Compagni...), mentre que no està registrada la forma del diminutiu *pavesina*.

3.2.6. *Arabismes*

L'explicació d'aquesta elevada diferència (57 %)¹⁰² està (com en el grup dels castellanismes) en la diversa forma de penetració d'aquests manlleus (molts —precisament aquests— passaren al català pel contacte directe amb els àrabs; molts dels italians a través dels principals ports italians: Gènova, Pisa, etc.).

3.2.7. *Germanismes*¹⁰³

També en aquest cas hi ha equivalents exactes que el traductor hauria pogut fer servir: *anca* (1282, Restoro), *bando* (1294, Latini), *bradone* (segle xiv), *stecca* (Boccaccio), *falda* (Dant), *franchezza* (segle xiii), *guarigione* (segle xiii), *guasto* (segle xiii), *riguardare* (segle xiii); d'altres estaven introduint-se o ho farien més tard: *benda* («tela per cobrir les ferides», segle xix), *blu* (segle xviii), *tappare* (1574, Vasari).

3.2.8. *Conclusions parcials*

Dins de cada grup, he trobat exemples que haurien pogut traduir-se amb una paraula idèntica etimològicament, si el traductor haguera volgut. De la mateixa

101. *bravura*, *pavès*, *pavesina*.

102. *adarga*, *afalac*, *afalagar*, *albarà*, *albaranet*, *albarda*, *albixeres*, *alcaid*, *alcavoteria*, *alcofollar-se*, *aldea*, *algemia*, *alguatzir*, *alimares*, *almesc*, *almescat*, *alqueria*, *alquitrà*, *anafil*, *arròs*, *assot*, *assotar*, *ataiut*, *atzembla*, *atzemblem*, *batafalua*, *bogia*, *caduf*, *cafis*, *cascall*, *cuscusó*, *dacsa*, *eixàvega*, *eixovar*, *espinac*, *gàlib*, *llautó*, *mustassaf*, *quintar*, *real*, *rehena*, *ressaga*, *safareig*, *salà*, *sènia*, *séquia*, *tabal*, *taleca*, *tanda*, *tanquea*, *taronger*.

103. *adobar*, *adobat*, *afranquir*, *alna*, *anap*, *anques*, *arrap*, *arrapar*, *arrapat*, *arreu*, *balda*, *bando*, *bastir*, *bena*, *blau*, *braó*, *briant*, *brodador*, *brodadura*, *brodar*, *brodat*, *crossa*, *desguarnir*, *destapar*, *enfellenir-se*, *esbalaüt*, *esclatar*, *estaca*, *estona*, *estrep*, *falda*, *felló*, *fellonia*, *franquesa*, *gafa*, *gana*, *ganivet*, *grapada*, *guaita*, *guardador*, *guardó*, *guarició*, *guast*, *guatla*, *guiatge*, *lleig*, *lletgea*, *lletjament*, *manyopa*, *reguardar*, *sopar*, *talar*, *tapar*, *tira*, *tireta*.

manera, hi ha molts exemples en què una paraula catalana ha estat traduïda amb una altra d'identica, però amb un significat diferent o simplement inexistent: ambdós casos servien per disminuir el percentage de les paraules etimològicament idèntiques. M'he ocupat d'aquests exemples al capítol anterior (vegeu 2.2.1.1.1.1). Amb aquestes paraules intente relativitzar les xifres donades, ja que en si mateix serveixen de ben poc: cal anar a les paraules i a les equivalències concretes.

Colón (1976, p. 78), analitzant un breu passatge del *Tirant* i confrontant-lo amb la traducció castellana, trobava unes coincidències amb el castellà de vora el 61-63 %. Més tard va afegir la versió italiana del mateix passatge, i obtingué unes llistes que mostraven només quaranta coincidències catalanoitalianes sobre cent una paraules (Colón, 1981, p. 197-199). Segons els meus càlculs, hi ha un grau d'afinitat entre el català i l'italià (a través de l'estudi del *Tirant* i la traducció italiana) del 60-80 % (segons els grups de paraules considerats: A o bé A i B en conjunt). D'aquestes dades no podem deduir automàticament que globalment el català i l'italià coincidixen en la seua selecció lèxica, al final del segle xv i a l'inici del xvi, en un 80 %. Cal tindre en compte més factors i també estudiar cada paraula, quina és la seua importància, quines informacions suposa la presència o l'absència d'una paraula italiana en el corpus, etc. (Colón, 1981, p. 201). A moltes de les entrades del corpus lèxic (el vocabulari), he analitzat alguns casos concrets, però sobretot he volgut confeccionar un corpus ample per posar-lo a l'abast dels estudiosos interessats en l'anàlisi contrastiva, perquè en puguen traure profit en futurs treballs.

3.3. ANÀLISI CONTRASTIVA DE FORMACIÓ DE MOTS

En aquest capítol, estudiarem contrastivament la presència en les dues obres dels principals mecanismes de la formació de mots (prefixació, sufixació, composició), a més d'altres que estrictament no pertanyen al sector (adverbis en *-ment*, superlatius en *-íssim*, etc.). S'ordenaran partint de l'ètim llatí, la qual cosa permetrà, amb un senzill cop d'ull, veure quines i quina quantitat de paraules es formen amb cada sufix o prefix, o quantes paraules compostes hi ha en cada llengua. Tot al llarg de la llista que segueix es trobaran una sèrie de notes puntuals sobre sufixos, prefixos, etc., mentre que a la fi es farà un comentari general i s'extrauran algunes conclusions.¹⁰⁴

104. Qüestions relatives a la llista que segueix que cal tindre en compte: 1. Després de la majoria dels afixos o similars apareixen tres xifres: les dues primeres, separades per una barra obliqua, es refereixen, respectivament, al nombre de paraules catalanes i italianes; l'última, al nombre de coincidències entre totes dues llengües; 2. Les paraules del text català van en redona, les italianes en cursiva; 3. No he tingut en compte les paraules que sols apareixen en la segona i tercera edició del *Tirant* italià; 4. Hi he inclòs els errors de traducció o errors d'impremta (excepte quan afecta el sufix o el prefix), perquè són també testimonis vàlids.

3.3.1. *Prefixos***AB-**

—/ab-

0/3

0

*abhorrire, abhorrito, abietto.***ABANTE-****avant-/avante-**

2/1

1

*avantbraç, avantguarda / avanteguarda.***AD-****a-/a- + consonant, ad- + vocal** (forma verbs o substantius a partir d'adjectius o substantius)

71/76

24

abaixar, abraçar, abrasat, abreujar, acampar, acertar-se, aclarir, acompanyar, acompanyat, acostumar, acostumat, adoloridament, adolorit, afaenat, afavorir, afavorit, aflat, aflaquir, aflaquit, afliuixar, afortunat, afranquir, afrenellar-se, afrenellat, afrontar, agenollar-se, agenollat, agraciat, agreujar, agreujat, allargar, alletar, allimitar-se, amansar, amansat, amarinar, amollir, apassionat, aperduat, apoderar, apoderat, apoquit, apresonar, apresonat, aprofitar, apropiar-se, apropinquare-se, apuntar, apurar-se, arreglar-se, arreglat, arremorar, arremorat, arriscar, assabentar, assagetar, assegurar, assenat, assenyalat, assinestrar, assitiar, assoldadar, assoldejar, atendar-se, atendat, aterrament, aterrar, aturmentat, avilar, avituallar, avituallat / *abbardare, abbassare, abbellimento, abbellire, abbonacciare, abbracciare, abbreviare, abbrucciamento, accarezzare, accennare, acciecare, accompagnare, accostare, accostumare, acquistare, adirarsi, adoprare, adornamento, addolorato, addoppiare, addotare, affamato, affaticare, affermare, affilato, affermare, affrenellato, affrettarsi, affrettoso, affrontare, agghiacciare, aggratiato, aggravare, allacciare, allargarsi, allattare, alleggerimento, alleggerire, alloggiamento, alloggiare, allontanare, allungare, amaccare, ammaestrare, ammolato, ammollire, annegare, anniellato, annoiare, annullare, appassionato, appensatamente, appregiato, appregionare, appressarsi, apprezzare, appropinquarsi, appropriarsi, approssimarsi, arischiare, arotare, assicurare, assoldare, attendarsi, atterrare, atterrare, attristare, avvantaggiato, avenenato, avergognare, avettovagliato, aviare, avillare, avvenimento, avvicinarsi, avvilluppato.*

a-/a- + consonant, ad-+vocal (és un reforç de verbs o altres paraules)

32/45

10

acalar, acaminar, acaptar, acolliment, acollir, acomanar, acomparar, aconhortar, aconseguir, aconseguir, aconsellar, aconsellat, aconsolar, aconsolat, acórrer, adormir-se, adormit, afermar, aferrar, afollar, afortuït, agraduar, aminvar, amostar, aportar, arredolar, assegut, asseure's, atribular, atribulat, atobar, aunir-se / *abbattere, abbeverare, abbruciare, accogliere, accomparare, acconciare, acconsentire, acconsolare, accrescere, addimandare, addimandatore, addormentare, addormirsi, addrizzare, adempire/adimpire, adunque, affastidito, agire, allevare, amalato, annuntiare, annuntiatore, apparare (1), apparare (2), appiacere, apportare, apprendersi, appresentare, approvare, arrecare, arrendersi, arrestarsi,*

ascrivere, assaggiare, assalire, assalto, assignare, attentare, attrattare, attribolare, attrovare, vantaggio, avvedersi, avvenire.

ad-/ad- (cultismes)

17/17	16
-------	----

adherent, adherir, adjutori, admetre, administrador, administrar, admirable, admiració, admirar-se, admirat, adveniment, advers, adversari, adversitat, advertir, advocar, advocat / *adherente, adherire, admettere, amministrare, amministratore, ammirabile, ammirarsi, admiratione, ammirativo, admistione, admisto, admonitione, advenimento, advenire, adversario, advocate, advocato/a.*

ANTE-

ante-/ante-, anti-

1/5	1
-----	---

antecessor / *antecedente, antecessore, anteguarda, antiguarda, antivedere.*

ARCHI-

arc-, arque-/arc-, archi-, arci-

2/3	2
-----	---

arcàngel, arquebisbe / *arcangelo, archiepiscopo, arcivescovo.*

CIRCUM-

circum-/circon-

1/1	1
-----	---

circumvéi / *circonvicino.*

CONTRA-

contra-/contra-

9/9	9
-----	---

contradicció, contradir, contrafet, contramina, contrapassar, contrast, contrastante, contrastar, contrastator / *contradire, contraddittione, contrafatto, contramina, contrapassare, contrastante, contrastare, contrastatore, contrasto.*

CUM-

co-, com-, con-/co-, col-, com-, con-

85/114	76
--------	----

collocar, comanador, comanar, comanda, combat, combatent, combatiment, combatre, cometre, commemoració, commoure, comparació, comparar, compare, comparéixer, compartir, compassió, compàs, compendre, compensació, complanyença, complànyer, complaure, compondre, comportar, composició, compost, comprémer, comprés, comutació, concloure, conclusió, concord, concordar, concòrdia, condemna, condecen, condemnar, condigne, condonar-se, conduir, confederació, confermar, confiança, confiar, confines, confondre, conforme, conformitat, confrontar, conjunció, conjunt, conjuració, conjurar, consagració, consagrar, consciència, consegüent, consemblant, consentidora, consentiment, consentir, conservació, conservament, conservar, consignar, conspecte, constància, constant, constituir, constrènyer, contendre, continença, contornar, contractar, convalescència, convenir, conversació, conversar, convertir, convinença, convenient,

convocat, corresponent, corrompre / *collegarsi, collocare, comandamento, comandare, combattente, combattere, combattimento, comettere, commandamento, commandante, comandare, commandaria, commandatore, commemoratione, commendatione, commettere, commettitore, commissario, commodità, commovere, comparare, compare, comparire, compartire, compassione, compensatione, compiacere, compianto, complacentia, comporre, comportare, compositione, comprendere, compreso, concedere, concludere, conclusione, concordato, concorde, concordia, condanna, condannare, condecene, condegno, condolersi, condoto, condurre, confarsi, confederarsi, confederatione, confermare, confirmatione, confidentia, confinare, confini, confondere, conformare, conforme, conformità, congiungere, congiunto, congiurare, congiuratione, coniuntione, consacrato, consagrare, consagracione, consapevole, conscientia, conseguente, conseguire, consentiente, consentimiento, consentire, consentitrice, conservamento, conservare, conservatione, consignare, consignato, consimile, conspetto, costante, constantia, constellatione, costituire, contendere, contenere, contenimento, contentare, contentione, contesto, continente, continentia, contrarre, contrattare, contristarsi, conturbare, conturbatione, conturbato, convalescentia, conveniente, convenientia, convenire, conventione, conversare, conversatione, convertire, convocato, corrispondere, corrompere, costare, costringere, cotale.*

DE-**de-/de-**¹⁰⁵

31/42

11

decaïment, decórrer, decorriment, deduir, defalliment, defallir, defalt, deferir, defraudar, defugir, degotar, delliurament, delliurar, delliure, demèrit, demostració, demostrar, demudat, denegar, deparar, depart, departiment, departir, deposar, derrocar, derrocat, descriure, descusar, destituir, detadar, detengut, detenir / *dechiARATIONe, declarare, decollare, decorrere, decorso, dedurre, defraudare, demerito, denegare, denuntiare, departire, depopulato, deporre, deportamento, descendente, descendere, deservire, desperatione, destillare, detenerere, determinare, determinatione, detrahere, detrattore, deturparsi, devenirere.*

—/di-¹⁰⁶

0/15

0

digradare, dimorare, dimostrare, dimostratione, dinanzi, dinegare, dinotare, dipartire, dipartita, dirogare, dirupare, discendere, disperare, desperatione, divenire.

DIS-, DI-**des-/des-**¹⁰⁷

137/7

6

desacompanyat, desaconsolat, desaforat, desagraduació, desagraduar, desamar, desamparat, desaparèixer, desarmar, desarmat, desassetjar, desastrat, desastre, desavenir, desaven-

105. Es tracta en la major part dels casos de cultismes; algunes de les paraules italianes són en realitat variants formals d'altres amb el prefix *di-* o *dis-* (per a la preferència humanista per les formes cultes en *de-*, cf. Guicciardini, 1951, p. LXXXIV-LXXXV).

106. Totes aquestes paraules corresponen a d'altres que en l'italià actual tenen *de-* (*denegare, digradare...*) i que ací presenten un prefix *di-* en lloc de *de-* per hipercorrecció o per influència de les formes amb *di-* procedents del sufix llatí DIS-.

107. Les enormes diferències entre el català i l'italià en el nombre d'exemples (tant ací com en el grup següent) responen a un fet de gramàtica històrica, romànica per una part i italiana o toscana per

tura, desaventurat, desbarat, desbaratar, desbaratat, descalç, descalçar, descans, descansar-se, descàrrec, descarregar, descarregat, descavalcar, descavalcat, descobert, descobridor, descobrir, descoloriment, descolorit, descominal, descomplaure, desconegut, desconeixença, desconeixent, desconèixer, desconfiar, desconfortar-se, desconhort, desconsellar, desconsolar-se, desconsolat, descontentació, desconvenient, descordar, descordat, descosir-se, descuidat, desdir, desdit, desigual, desegualtat, deseixir-se, desembarcar, desembolt, desemparrar, desemparrat, desempatxar, desempatxat, desenamorar, desencallar, desencantar, desencavalcat, desenculpar, desenferrissat, desenfrenat, desensellar, desesperació, desesperar, desesperat, desestimar, desfavorable, desfavorir, desfer, desferra, desferrar, desfet, desgrat, desguarnir, deshabetat, desheret, desheretar, deshonest, deshonestat, deshonor, deshonnar, deshonnat, desigual, deslimitat, deslleal, desllealtat, deslligar, deslligat, deslliurat, desmarxar, desmenjat, desmenució, desmenuït, desmesiat, desmesurat, desminuir, desmoderat, desnaturar, desorde, desordenadament, desordenat, desospitar, desparar, desparar, despendre, despenjar, despiadat, despiedat, despit, desplasent, desplaure, desplegar, despoblat, despoderat, desposseir, desraonable, dessagnar-se, desservir, destapar, destemprat, destentat, destorbar, destrossa, destrossar, desvarió, desventurat, desvergonyit, desviar, desviat / *desconfortare, descopritore, desfrizzato, deshonesto, desinvolto, desnaturare, desviare*.

dis-/dis-

12/94

10

discordar, discorde, discòrdia, discórrer, disminuir, dispensar, dispondre, disposició, dispost, dissimulació, dissimular, dissimulat / *disabitato, disagio, disamare, disarmare, disavventura, disaventurato, discacciare, discalcio, discantare, discaricare, discarico, discavalcato, discolorito, discolpare, discompiacere, disconfortare, disconforto, disconoscente, disconoscenza, disconosciuto, disconsigliato, disconsolato, discontentione, discontentezza, discontento, disconveniente, discoperto, discoprire, discoprirsi, discordarsi, discorde, discordia, discorrere, discorso, discosto, disdegnare, disdegno, disdire, disembarcare, disfare, disfavorevole, disfavorire, disferrare, disformare, disforme, disgradare, disgratia, disgratiato, dishonestà, dishonesto, dishonorare, dishonore, disinamorare, dislacciare, dislacciato, disleale, dislealtà, dislegare, dislegato, dislungarsi, dimenticare, dismontare, disobbligare, disordinatamente, disordinato, disordine, dispacciare, disparare, disparire, dispartire, dispensare, disperdere, dispetto, dispiacere, dispiacevole, dispiccare, disponersi, dispopolato, disposizione, dispregio, disprezzare, disprovedutamente, disputare, disservire, dissimulare, dissimulatione, distemperato, distendere, distesamente, distorre, disturbare, disturbo, disubidire, disviare*.

di-/di-

6/16

5

difamació, difamador, difamar, diforme, difraudar, divulgar / *diffamare, diffamazione, diffidarsi, difforme, diforme, difraudare, dilungare, dimettere, diminuire, diminutione, dipintore, dispogliare, dispgliare, distillare, divolgare, divolgere*.

una altra: aquest sufix (*dis-*) ha donat com a resultat popular a la Romània Occidental *des-*, mentre que a la Toscana, per causa del fenomen anomenat *anafonesi*, les vocals *i* breu i *e* llarga llatines pretòniques han donat *i*. No es tracta, com es podria pensar, d'una conservació de la vocal llatina, sinó d'una evolució peculiar de la Toscana, ben descrita per A. Castellani (1980, vol. 1, p. 73-87).

EX-¹⁰⁸**ex-/es-** (cultismes)

8/11

6

exalçar, exclamació, excomunicar, explanat, explicar, exprèmer, expremir, exprés / *esaltare, esaudire, esclamare, esclamazione, escludere, esmorzare, espendere, esponersi, essaltamento, essaltatione, estendere*.

e-/e-

2/3

2

efeminat, egregi / *effeminato, egregio, eseguire*.

es- (diversos valors)/s-

17/69

8

escabellonat, escalfar, escampar, esclarir, escometre, escórrer, esforçar, esmerç, esmolar, esmortir-se, espalmar, espasmar-se, espenyador, esplanissada, esquadra, esquarterar, esvetlat.
— significat contrari

scaricare, scarico, scognosciuto, scolorimento, scolorito, scompiacere, sconcertare, sconfortare, sconoscente, sconcolato, scoprire, scordare, sdetto, sfornire, sfortunato, sfrenato, slacciare, slegare, smisurato, smontare, sparare, sparcchiare, spiacere, spiccare, spiegare, svegliare, svergognare.

— valor privatiu-pejoratiu

sbarrattato, scapigliare, sfacciata, spietato, sventurato.

— separació, allunyament

scorticare, sfoderare, spremersi, sviato.

— forma verbs a partir de verbs o substantius

scalciare, scalcio, scommunicare, scompagnato, smenticare, spergiuro.

— valors diversos o en funció simplement derivativa

sbarra, sbiancheggiare, scaldamento, sforzatamente, sforzo, spalmare, spezzare, spontare, squadra, squadrone, squartare.

— valor intensiu

riscontrarsi, scacciare, scampare, scompiglio, sconiurare, scorrere, sforzare, sforzato, smiunire, spaventare, spaventevole, spavento, spaventoso, strabocchevole,¹⁰⁹ straforato, stramortirsi, stramortito, straportare, strassinare, stravestire, stravestito, stravolto.

IN-

il-, in-, em-, en-/il-, im-, in-, inn- (formació de parasintètics)

61/54

25

illuminar, incriminar, inculpar, inflamar-se, intitular-se, desembarcar, embalsamar, embarcar-se, embravir-se, empaliat, emparamentar, empeguntat, empenyorar, emplomat,

108. Aquest prefix no és productiu en català excepte, de vegades, per formar verbs a partir de bases nominals; però en la majoria de les paraules no se n'aprecia la composició, ja que són simples manlleus del llatí. En italià, en canvi, aquest sufix ha esdevingut molt productiu i ha assumit tota una sèrie de valors. Amb la forma *e-* o *es-*, presenta més o menys els mateixos cultismes que el català. Hi ha uns quants prefixats amb *s-* que tenen correspondència amb paraules catalanes amb el prefix *des-*, ja que en l'evolució al llatí es produïren confusions entre els prefixos *DIS-* i *EX-* i aquest últim assumí alguns dels valors del primer (Tekavcic, 1972, vol. III, paràgraf 1765 i s.).

109. Tots aquests exemples amb *stra-* aparentment representen el resultat italià del prefix *EXTRA-*, però es tracta en realitat de l'acumulació de dos prefixos, el primer dels quals (i a voltes també el segon) simplement reforçatiu: *s-* (> *EX-*) i *tra-* (> *TRANS-*).

empostat, desenamorar, desenculpar, desenferrissat, desenfrenat, desensellar, enamorar-se, enamorat, encadenat, encarnar-se, encasar, encerat, enclotar, encobertat, encortinat, endiablant, enferrissar, engolfat, ennirviat, enrabiàt, enramar-se, ensellar, enseuar, ensivellar, entelat, entenebrat, entoldar, entonació, envergonyir, encarrir, encativar, encegar, encerar, enconstrar, encontre, endolciment, endurit, enfellonir-se, enfortir, enfoscat, enfosquir, enfrescat, ennoblir, enriquir-se, entravessat, entrestir, envellir-se / *disembarcare, illuminare, illuminatione, imbalsamare, imbarcarsi, imbracciato, immaculato, imparentarsi, impastare, impegnare, imegcolato, impiccare, impreghionare, imprigionato, disinamomare, inarcionato, incalcicare, incarnarsi, incassare, incathenato, incerato, incolpare, incontrare, incontro, incortinato, increspato, incrudelirsi, indiavolato, indurato, infamare, infamatore, infamiare, infiammarsi, infortunato, infrascato, ingagliardire, inginocchiarsi, ingolfato, ingrimezzato, insevere, insoperbirsi, intitolarsi, intonatione, intronizare, invecchiarsi, inviluparsi, rincorare, rinforzare, rinfrescare, ringratiare, innamorare, innanimare, innaverare, innervato.*

il-, im-, in-, ir-, inn-/il-, ir-, im-, in- (negació de la base)

72/85

66

il·lícit, irremeiable, irreparable, immaculat, immoble, immortal, immutable, impaciència, impensat, imperfet, impiadós, impietat, implacable, importunitat, impossible, imprevist, impropri, improprietat, impròvidament, improvisament, impunit, incert, incessantment, incogitadament, incogitat, incomparable, incompòrtable, incomprensible, inconstància, inconvenient, incurable, indefens, indigest, indigne, indirecte, indiscreció, indiscret, indisposició, indispost, indocte, infable, infrenat, inestimable, inexpugnable, infallible, infalliblement, infàmia, infatigable, infel, infidelitat, infinidament, infinit, infortunat, infortuni, infructuós, ingràt, ingratitud, inhumà, inhumanitat, inimicitia, injust, innumerable, inobedient, inquiet, irreverència, insaciable, instable, intolerable, inútil, invariable, invencible, invisible / *illicito, immobile, immoderato, immortale, immortalità, immutabile, impatentia, imperfettamente, imperfetto, impietà, impio, implacabile, importunità, impossibile, improprietà, improprio, improporoso, improvidamente, improvisamente, improvisto, impunito, incerto, incessantemente, incessatamente, incogitatamente, incognitamente, incomparabile, incompòrtabile, incomprensibile, inconveniente, incostantia, incurabile, indebito, inefficiente, indegnamente, indegno, indigesto, indiretto, indiscreto, indisposizione, indisposto, indissolubile, indotto, ineffabile, ineguale, inegualità, inespugnabile, inestimabile, infallibile, infallibilmente, infatigabile, infedele, infedeltà, infelice, infinitamente, infinito, infortunato, infortunio, infruttuoso, ingiustamente, ingiusto, ingratitudine, ingrato, inhonesto, inhumanità, inhumano, inimicitia, inimico, inordinato, inquieto, inriverentia, insatiabile, insipientia, insopportabile, instabile, intolerabile, inubidiente, inutile, inveterato, invincibile, invisibile, irremediabile, irreparable, innumerable.*

em-, in-, en-/im-, in- (reforçament)

4/17

3

desemparar, emparador, emparar, emprendre, emportar-se, emprenyar, emprestar, inclòs, incórrer, desencantar, desencavalcat, encavalcar-se, encloure, encobert / *imbracciatura, imparare, imporre, incarico, incastrato, incavalcarsi, inchinare, incominciare, ingenerare, ingeneratore, ingravidarsi, intagliare, involto, reingratiare, rinchiudere, rincrescere.*

in-, en-/inn- (moviment, real o figurat)

11/4

2

induir, infondre, encallar, encórrer, enderrocament, enderrocar, endreça, endreçador, endreçar, enseguir, enviar-se / *incorrere, indurre, infondere, innanzi.*

INTER-**entre-/entr-**

6/1

0

entrecanviar, entrecuidat, entremés, entrenyor, entrenyorar-se, entretallat / *entrambi*.**—/inter-**

0/4

0

*intermesso/intermezzo, interporsi, intervenire.***INTRA-****intr-/intr(a)-**

1/4

1

intrínsec / *intramesso, intramettere, intraversato, intrinseco.***INTRO-****intro-/intro-**

1/3

1

introduir / *introdurre, intromesso, intromettersi.***PER-****per-/per-**

12/19

11

percaçar, perdurable, permetre, permissió, persecució, perseguir, perseverança, perseverar, pertorbant, pertorbar, pervenir, pervertir / *percostumare, percuottere, perdurabile, perdurre, perfilato, perfinché, perforzo, permettere, permissione, persecutione, perseguire, perseguitare, perseverare, perseverantia, perturbante, perturbare, perturbatione, pervenire, pervertire.***PRAE-****pre-¹¹⁰/pre-**

19/20

17

precedent, preceir, preclar, predecessor, predit, predominar, preelet, prefat,¹¹¹ preinsert, prejudicar, prejuí, preminència, preparar, preparat, preparatori, preposar, prepòsit, prevaler, preveure / *precedente, precedere, preclarissimo, preclaro, predecessore, predetto, predominare, preeletto, prefato, pregiudicare, pregiudicio, preminentia, preparare, preparatione, preponere, preposito, presentire, prevalersi, prevedere, previsto.***PRO-****pro-/pro-**

24/24

21

proceir, procés, processó, procura, procurador, procurar, proferta, profunde, prohom, promés, promesa, prometença, prometre, promissió, promoure, propassat, proporció,

110. A les paraules *prejudicar*, *prejuí* es tracta en realitat d'una variant (per metàtesi) del prefix *per-*. A les paraules *preposar*, *prepòsit*, del prefix *pro-*. En la majoria dels casos, l'italià coincideix amb el català.

111. A l'original italià hi ha *presato*, però és un error d'impremta evident, en lloc de *prefato*.

proporcionat, proposar, propòsit, prosperar, proveir, provisió / *procacciare, procedere, processione, processo, procura, procurare, procuratore, proferta, profilato, profondo, progenie, prolungare, promettere, promissione, promuovere, propallatore, porporre, proportionale, proportionato, proportione, proposito, prorogare, prosperare, provvedere, provisione.*

PROTO-

—/proto-

protonotario.

0/1	0
-----	---

RE- (RE- + AD-, RE- + IN-)

RE- > re-/re-,¹¹² ri-

95/139	63
--------	----

rebatre, rebordonit, rebuat, recambra, recaptar, recapte, recaure, recel, recelar, reclamar, recobrament, recobrar, recollir, recolzar, recomanar-se, recomendació, reconciliar, reconèixer, recórrer, recruada, redoblar, redubtable, redubtar, reedificar, refer, refermar, reforçar, refredar, refrenament, refrenar, refrescament, refrescar, regirament, regirar, regraciar, reguardar, reguardejar, rellamp, rellevar, reluir, remetre, remissió, remoure, remullar, renegar, renom, renovellar, reparable, reparació, reparador, reparar, reparo, repartir, rependre, replegadís, replegar, replegar, rèplica, replicar, replir, report, reportadora, reportar, repòs, reposar, reprenedor, reprensió, representar, reprovat, reservar, resplandir, resplendor, ressemblant, ressonar, ressuscitador, ressuscitar, restauració, restaurandi, restaurar, restitució, restituir, reteniment, retenir, retornar, retractar-se, retraure, retret, retreta, revelar, revenir, reversar, revestir, reviuire, revocar, revol / *rebatte, recapito, recercare, recordatione, recostumarsi, recuperatione, rechiedere, redrizare, redurre, reedificare, refermare, refiutare/refutare, regirare, reimpire, reluciente, remanente, remettere, remissione, renegare, reingratiare, rinunciare, reparable, reparare, reparatione, repartire, replicare, reprendre, representare, representatione, reprovato, reputare, resplendente, resplendere, restaurare, restituire, restitutione, resvegliare, retenere, retenimento, ritirare, retrattare, retribuire, retributione, riuscire, reversare, revivere, revolver, ribagnare, ribattere, ricaduta, ricapito, ricercare, ricomandato, riconoscere, riconosciuto, ricordarsi, recordatione, ricordevole, ricordo, ricorrere, ricuperamento, ricuperare, ricuperatione, ricuperato, ricasare, richiamo, richiamo, richiedere, richiesta, richiuso, ridrizare, ridrizzare, ridurre, rifare, riffatto, rifiutare, riformarsi, rinforzato, rinfrescamento, riguardare, riguardare, rilevare, rilevare, rilevato, rilucere, rimettere, rimirare, rimontare, rimovere, rimuovere, rinovellare, rinuovare, riparare, riparatione, riparatore, ripartire, ripiegare, riporre, riportare, riporto, riposare, riposatamente, riposato, riposo, riprendere, riprenditore, riprensione, riprovato, riputare, riscodere, riscontrarsi, riscossa, riscuotere, riserbare, riserrare, riservare, risguardare, risguardo, risplendente, risplendere, ristituire, risuonare, risvegliare, ritenere, ritirare, ritirato, ritornare, ritornata, ritorno, ritrovare, riuscire, rivedere, rivenire, riverberare, rivestire, rivivere, rivoicare, rivolgere, rivoltare.*

112. A les formes (no toscanes) amb *re-* trobem (com en les formes anteriors amb *de-*, *des-*) una preferència per la forma llatina. Cf. Guicciardini (1951, p. LXXXIV-LXXXV).

TRANS-**tra-, trans-, tras-/tra-, trans-, tras-**

9/16 + 10	4
-----------	---

tramès, trametre, tramuntana, travessar, travessura, transcendent, transitori, transportar, traslladar / *tramontana, tramortimento, tramortire, tramortito, tramutare, tramutato, traportare, transcendente, traversare, traverso, transito, transitorio, trascorrere, trasmutare, trasplendente, trasportare, strabocchevole*,¹¹⁴ *straforato, stramortirsi, stramortito, straportare, strassinare, stravestire, stravestito, stravolto*.

VICE-**ves-, vis-/vice-, vis-**

2/2	2
-----	---

vescomte, visrei / *viceré, visconte*.

3.3.2. Suffixos**-ACEU**¹¹⁵**-às -assa/-accio -accia, -azzo -azza**¹¹⁶

2/5	1
-----	---

cabàs, canemàs, cuirassa / *vinaccia, spallaccio, corazza, galeazza, figliazzo, spallazzo*.

-ACULU**-all, -acle, -atxo**¹¹⁷/**-acchio, -acolo, -aglio**¹¹⁸

4/6	4
-----	---

fermall, ventall, tabernacle, pennatxo / *pennacchio, tabernacolo, cortinaglio, fermaglio, ser-raglio, ventaglio*.

-ALE, -ARE**-al/-ale** (adjectius)

60/52	43
-------	----

actual, angelical, animal, artificialment, campal, capital, carnal, celestial, cominal, conjugal, cordial, corporal, criminal, curial, descominal, delleal, divinal, ducal, especial, espiri-tual, estival, eternal, filial, final, fortunal, general, humanal, immortal, imperial, indivi-dual, infernal, intel·lectual, liberal, lleal, magistral, majoral, material, moral, mortal, mundanal, natural, nupcial, oficial, oriental, original, parcial, perpetual, personalment, principal, racional, real, sacerdotal, temporal, teologal, terrenal, total, triümfal, universal,

114. En aquest exemple i en els següents, el prefix *tra-* (precedit del reforç *s-*) o bé no té una funció concreta o bé es tracta simplement d'un altre reforç.

115. En la majoria dels casos, el significat del sufix i la transparència són inapreciables; potser l'única paraula on es puga veure alguna motivació siga *galeazza* (menyspreatiu).

116. El resultat amb *-cc-* és propi de la Toscana, mentre que *-zz-* és típic de la Itàlia septentrional i meridional (al nord es troba també *-ss-*).

117. *-all* és el resultat autòcton, *-acle* és el resultat semiculte i *-atxo* apareix en préstecs d'algun dialecte de la Itàlia del nord, d'on és propi.

118. L'italià presenta també tres resultats diferents i en part coincidents amb els catalans: *-acchio* és la forma pròpia, *-acolo* és la forma sàvia i *-aglio* apareix en préstecs del provençal.

venial, vical / *animale, artificialmente, attuale, bestiale, capitale, carnale, celestiale, coniu-gale, cordiale, corporale, criminale, curiale, disleale, ducale, eternale, filiale, finale, generale, homicidiale, immortale, imperiale, infernale, intellettuale, leale, liberale, magistrale, mate-riale, morale, mortale, naturale, nuttiale, orientale, originale, parziale, perpetualmente, prin-cipale, proportionale, rationale, reale, sacerdotale, speciale, spirituale, temporale, theologale, totale, triumphale, ufficiale, universale, veniale, verginale, viscerale, zonale.*

-al/-ale (substantius)

19/13	11
-------	----

arenal, braçalet, canal, cardinal, casal, cerimonial, fornal, gambal, hespital, hostal, menes-tral, missal, Nadal, pedregal, pitral, portal, punyal, senyal, tendal / *bracciale, canale, cardì-nale, casale, cerimoniale, guanciale, hospidale, messale, natale, pettorale, pugnale, segnale, tribunale.*

-ar/-are (adjectius)

10/11	10
-------	----

canicular, circular, familiar, militar, ocular, particular, popular, secular, singular, vulgar / *caniculare, circolare, familiare, mascellare, militare, oculare, particolare, popolare, seculare, singolare, volgare.*

-ar/— (substantius collectius)

5/0	0
-----	---

bestiar, centenar, fossar, milenar, quintar.

-ALIA

-alla/-aglia

8/3	3
-----	---

adevinalla, esposalles, mortalla, muralla, presentalla, rialla, rondalla, virtualles / *battaglia, muraglia, vettovaglia.*

-AME

—/-ame

0/4	0
-----	---

bestiame, legame, legname, salame.

-ANTE, -ENTE¹¹⁹

-ant/-ante

51/48	36
-------	----

abundantment, alegrant, almirant, allenegant, amant, bastant, batallant, consemblant, constant, contrastant, cremant, culpant, discrepant, elegant, entrant, famejant, foguejant, galant, gigant, ignorant, incessantment, instant, llevant, manant, mitjançant, obstant, par-ticipant, passant, pecant, pertorbant, portant, puixant, rajant, recordant, regnant, ressem-blant, restant, rossegant, semblant, senyorejant, serjant, significant, sobreabundant, supe-

119. Aquestes paraules són originàriament participis de present llatins, que en la majoria dels casos s'han substantivat i en d'altres han continuat com a adjectius sense valor verbal. A l'apartat 3.5 d'aquest capítol, es troben uns exemples de participis de present substantivats (que sí que conserven el valor verbal) en *-int*, terminació inexistent en llatí i per tant creats en català (no tenen correspondència en italià, que els tradueix amb una oració de relatiu). No els he inclosos per aquest motiu.

rabundant, tallant, tocant, tremolant, trinxant, triümfant, vacillant, volant / *abbondante, abbruggiante, allegrante, amante, armirante, bastante, commandante, constante, contrastante, declinante, discrepante, distante, distillante, elegante, fiammeggiante, galante, gigante, gocciolante, ignorante, incessantemente, instante, levante, lubrificante, malparlante, mediente, mercante, mercatante, nonostante, passante, peccante, perturbante, pesante, regnante, restante, rifiutante, riguardante, sembrante, significante, signoreggiante, soprabondante, soprastante, strascinante, tremante, tremolante, trinciante, triomphante, vaccillante, volante.*

-ent -enta/-ente

76/78

59

absent, acullent, adherent, ardent, ascendent, avinent, batent, benvolent, bullent, calent, combatent, competent, coneixent, consegüent, content, continent, convinent, corrent, corresponent, descendent, desconeixent, desconvenient, desplasent, diligent, dolent, dorment, eloqüent, entenent, escient, evident, excellent, expedient, fervent, fraudulent, havent, ignocent, incident, inconvenient, inobedient, lloctinent, lluent, malcontent, maldient, mantinent, menysplaent, negligent, obedient, omnipotent, opulent, pacientment, parent, patent, penident, pertanyent, placent, podent, ponent, precedent, present, prudent, pudent, relluent, resplendent, rient, sabent, sangrent, següent, servent/sirvent, significant, suficient, transcendent, ungüent, valent, vinent, violent, vivent / *adherente, antecedente, apparente, appartenente, ardente, ascendente, assente, battente, benvolente, bollente, combattente, competente, condecete, conseguente, consentiente, continente, conveniente, corrente, descendente, diferente, diligente, disconoscente, disconveniente, dolente, eccellente, eloquente, eminente, espediente, evidente, fervente, fetente, fraudolente, immanente, incidente, incontinente, inconveniente, indeficiente, influente, innocente, intelligente, intendente, inubidiente, lucente, luogotenente, magnificente, maldicente, negligente, occidente, onnipotente, opulente, oriente, parente, patente, pendente, penitente, perdente, pertinente, ponente, potente, precedente, remanente, ridente, risplendente, sanguinolente, sapiente, sconoscente, seguente, sufficiente, susseguente, tagliente, temente, transcendente, trasplendente, ubbidiente, valente, venente, violente, vivente.*

-ANTIA, -ENTIA

-ança, -ància/-antia, -anza¹²⁰

26/30

21

abonançar, benaventurança, confiança, esperança, fiança, matança, observança, perdonança, perseverança, semblança, significança, temprança, ultrança, venjança, abundància, constància, distància, estància, fragància, ignorància, importància, inconstància, instància, nigromància, observància, sustància / *abondantia, confidantia, costantia, distantia, fragrantia, ignorantia, importantia, incostantia, instantia, mercatantia, osservantia, perseverantia, sostantia, stantia, sustantia, temperantia, abbondanza, confidanza, dimenticanza,*

120. Com explica Migliorini (1957b, p. 210-211), és molt probable que l'alternança en aquests sufixos (-antia/-anza i -entia/-enza) no siga simplement un fet ortogràfic, com afirmen alguns, sinó que corresponga a una distinció real en la pronúncia, entre una forma italiana (pronunciada amb -z-) i una forma llatina o llatinitzant (pronunciada amb -zi). És important assenyalar que Manfredi no usa ja la multitud de paraules sufixades amb -anza, -enza que l'exemple dels trobadors provençals i de la poesia siciliana havia introduït en la llengua literària italiana i que havien sigut copiosament usats per Boccaccio (però rebutjats per Petrarca) (Migliorini, 1988, vol. I, p. 375).

fidanza, gravidanza, istanza, nominanza, oltranza, perdonanza, possanza, sembianza, speranza, temperanza, usanza.

-ença, -ència/-entia, -enza, -encia¹²¹

53/57

45

benvolença, complanyença, coneixença, continença, convinença, creença, desconeixença, fallença, malvolença, naixença, prometença, temença, tinença, valença, absència, adolescència, audiència, ciència, clemència, consciència, convallescència, diferència, diligència, eloqüència, essència, excel·lència, experiència, ignocència, impaciència, indulgència, influència, inreverència, intel·ligència, llicència, magnificència, negligència, obediència, omnipotència, paciència, penitència, pertinència, potència, preminència, presència, providència, prudència, resistència, reverència, sapiència, sentència, violència / *absentia, accoglientia, adolescentia, affluentia, apparentia, assentia, attinentia, audientia, benevolentia, clementia, complacentia, confidentia, conoscentia, continencia, convallescentia, conventientia, coscientia, differentia, diligentia, disconoscentia, eccellentia, eloquentia, esperientia, essentia, impatientia, indulgentia, innocentia, inriverentia, insipientia, insolentia, intelligentia, licentia, magnificentia, malevolentia, negligentia, onnipotentia, patientia, penitentia, pertinentia, potentia, preminencia, presentia, providentia, prudentia, resistentia, riverentia, sapientia, scientia, sententia, sofficiencia, ubedientia, uduentia, violentia, assenza, credenza, providenza, credencia.*

-ANU

-à/-ano (gentilicis)

16/14

13

africà, assirià, català, ciutadà, cortesà, forà, italià, medià, mundà, persià, pisà, romà, sicilià, troià, venecià, vilà / *africano, assiriano, castellano, catellano, ciciliano, cortegiano, mediano, mondano, persiano, pisano, romano, troiano, venetiano, villano.*

-à, -an/-ano (noms d'agent...)

13/13

10

capellà, capità, cirurgia, cristià, ermità, escolà, escrivà, galan, guardià, hortolà, humà, inhumà, tirà / *capellano, christiano, eremitano, guardiano, hortolano, humano, inhumano, macometano, novençana, oceano, pagano, scrivano, terzanello.*

-ARE (vegeu **-ALE**)

-ARIA

-ària¹²²6/—

4/0

0

altària, amplària, llargària, pregària.

121. La forma *-encia* és probablement una hipercorrecció: aquesta confusió entre els sons *-ci-* i *-z-* apareix en molts autors septentrionals, que no aconsegueixen de fer-ne ús com en toscà, ja que en la seua llengua materna la distribució és diferent.

122. Sufix propi del català i del sard (Duarte i Alsina, 1986, vol. III, p. 89-90).

-ARIU**-ari -ària/-ario** (cultismes)

19/22

16

adversari, aniversari, calendari, contrari, corsari, hereditari, lapidari, lletovari, notari, ordinàriament, plenari, reliquiari, salari, santuari, secretari, secretària, solitari, violari, voluntari / *adversario, anniversario, calendario, commissario, contrario, falsario, hereditario, lapidario, millenario, necessario, ordinario, plenario, protonotario, reliquiario, salario, santuario, segretario, solitario, temerario, templario, usurario, volontario*.

-er -ero -era¹²³ / -aio -aia, -aro -ara, -iero -iera, ¹²⁴ ieri¹²⁵ -iere
(oficis, ocupacions, càrrecs)

33/39

20

argenter, atzembler, ballester, cambrer, canceller, carnisser, cavaller, conseller, cuinera, dispensera, escuder, especier, ferrer, foraster, forner, fornera, ganfanoner, heretera, hostalera, mariner, mercader, metzinera, missatger, nauuxer, panicer, presoner, sabater, taulatger, templer, timoner, uixera, usurer, muntero / *beccaio, calzolaio, fornaio, marinaio, notaio, portinaio, portinaia, cavallaro, corsaro, ferraro, fornara, marinaro, notaro, templaro, arciere, cancelliere, cavaliere, consigliere, corriere, forastiere, scudiere, balestriero, cameriero, consigliere, cavaliere, corriere, forestiero, messaggiero, mulatiero, nocchiero, prigioniero, scudiero, timoniero, cameriera, cuciniera, confalonieri, panatieri, taverniere, tavolieri*

-er -era/-aro -iero, -iera -ieri -iere¹²⁶ (objecte, lloc...)

19/23

9

asbrer, balener, barrera, bavera, camper, cantera, carrera, cervellera, cordonera, cruer, cruera, garrotera, murtera, paner, pitxer, saler, teler, testera, visera / *collaro, solaro, telaro, bicchiero, sentiero, baviera, lettiera, lumiera, miniera, panciera, schiniera, testiera, veliera, balenièr, bicchiere, dossier, pianiere, saliere, carnieri, cimieri, tenieri, bavera, visera*.

-er/-iero -iere (arbres i animals)

3/3

2

llebrer, esparver, taronger / *levriere, sommiere, sparviere/o*.

123. L'únic exemple (*muntero*) sembla en realitat un castellanisme.

124. El resultat autènticament toscà és *-aio -aia*. La forma *-aro* és fonamentalment centremèridional, encara que no en falten exemples al nord i també a la Toscana. *-iero, -iera, -ieri, -iere* són una importació de França: les paraules arriben ja formades del país veí o bé es formen a Itàlia sobre bases pròpies. La forma *-iere* és més fidel al francès, mentre que la forma *-iero* reflecteix un intent d'italianització. Sembla que l'italià prefereix el sufix *-iere* per formar adjectius i el sufix *-iero* per formar substantius: Manfredi usa en tots dos casos amb preferència *-iere*. La tria d'un o l'altre dels sufixos depèn del fet que l'ofici siga més noble o corresponga al món cortesà o feudal (aleshores trobarem el sufix francès *-iere/-iero*) o bé que siga un ofici humil o tradicional (aleshores trobem la forma italiana *-aio/-aro*).

125. Aquestes formes singulars amb *-i* final no apareixen ni a Rohlfs (1969) ni a Tekavcic (1972). En canvi, les trobem en altres obres del mateix Manfredi (Zilli, 1991a, p. 41, nota): *pensieri, forastieri* (*Paraclitus*, vol. III, p. 209)..., i a altres autors com Boiardo (Mengaldo, 1958, p. 140-141) i G. Della Casa (Sole, 1982, p. 629). A la Toscana estan documentades ja des del segle XIII i apareixen fins i tot en textos del segle XVI.

126. Les formes amb *-era* (com altres més avant en *-ero*) reflecteixen el resultat septentrional del sufix llatí *-ARIU*. Beccaria (Beccaria *et al.*, 1989, p. 80) registra en Ariosto (en les diferents redaccions de l'*Orlando furioso*) variants com: *cavaller, destrer, guerrier, prigionieri, cimero, visera*.

-er -era/-aio, -aro (collectius)

4/2

2

centener, gotera, miler, pedrenyera / *centinaio, milliario*.**-er -era/-iere -iera -iero -ieri, -era** (adjectius i adverbis)

19/13

7

alterós, balener, bataller, costerejar, davantera, dreturer, frontera, fruiter, grosser, home-ier, llagoter, llarguer, malparler, parlar, primer, punter, tercer, verdader, volenterosament / *baleniero, battagliero, frontiera, grossiero, guerriero, lavoriero, leggiero, primiero, venturiero, volentieri, leggieri, leggiere, primeramente*.**-er/-ero, -iero, -iera, -ieri, -iere** (altres substantius)

2/4

1

mester, quarter / *mestiere/mestieri, pensiero/pensiere, preghiera, preghiera*.**-ARIU + -IA****-eria/-eria, -aria**¹²⁷

21/13

6

alcavoteria, argenteria, artelleria, cavalleria, grosseria, jueria, llagoteria, llaugeria, maçoneria, mercaderia, moreria, munteria, orfebreria, parenceria, parleria, plasenteria, praderia, tacanyeria, tapisseria, volateria, xaperia / *cavaleria, fanteria, prateria, artiglieria, argentaria, artiglieria, commandaria, fantaria, grossaria, hostaria, prataria, soperchiaria, tapezzaria*.**-ASTER****-astre -astra/-astro**

2/2

1

fillastre, madrastra / *figliastro, pilastro*.**-ATICU****-atge/-aggio, -agio**¹²⁸

25/16

13

abeuratge, avantatge, boscatge, carruatge, coratge, cortinatge, damnatge, ermitatge, formatge, guiatge, heretatge, homenatge, llenguatge, llinatge, marinatge, missatge, obratge, paratge, passatge, potatge, romiatge, salvatge, taulatge, ultratge, viduatge / *beveraggio, carriaggio, cortinaggio, formaggio, linguaggio/linguagio, marinaggio, messaggerio, oltraggio, omaggio, ostaggio, paraggio, passaggio, peregrinaggio, potaggio, vantaggio*.**—/—atico** (cultismes)

0/2

0

aromatico, selvatico.

127. Ni Rohlf (1969) ni Tekavcic (1972) parlen de la variant *-aria*, que presenten la majoria dels exemples. L'explicació, cal buscar-la en la tendència dels dialectes septentrionals (i també de tots els meridionals, enfront dels toscans) al pas de *-er- > -ar-*. En efecte, es tracta d'una forma septentrional (almenys veneciana) (cf. Migliorini, 1988, vol. I, p. 372).

128. Es tracta d'una simple variant gràfica.

-ATU**-at/-ato, -ado**¹²⁹ (territoris, dignitats...)

8/8	7
-----	---

bisbat, casat, comtat, ducat, llegat, marquesat, parentat, principat / *capitaneato, contado/contato, ducato, legato, marchionato, parentado/parentato, principato, vescovato*.**-at/-ato** (altres)

6/3	1
-----	---

filat, forrellat, fossat, llegat, mercat, terrat / *legato, palancato, tabellionato*.**-BILE**¹³⁰**-able/-abile, -abele**¹³¹

41/31	31
-------	----

abominable, acceptable, admirable, afable, allenegable, amable, amigable, comunicable, culpable, desfavorable, desraonable, espantable, estable, favorable, immutable, implacable, incomparable, incomfortable, incurable, infable, inestimable, inexpugnable, infatigable, innumerable, insaciable, instable, intolerable, invariable, irremeiable, irreparable, lloable, memorable, miserable, mutable, notable, perdurable, raonable, redutable, reparable, tolerable, variable / *abominabile, admirabile, affabile, amabile, immutabile, implacabile, incomparabile, incomfortabile, incurabile, ineffabile, inespugnabile, inestimabile, infatigabile, innumerable, insatiabile, insopportabile, instabile, intolerabile, irremediabile, irreparable, lodabile/laudabile, memorabile, mirabile, miserabile, mutabile, notabile, perdurable, reparable, tollerabile, variabile*.**-ible/-ibile**

11/11	11
-------	----

ferrigible, horrible, impossible, incomprendible, infalible, invencible, invisible, possible, sensible, terrible, vesible / *fattibile, frangibile, horrible, impossibile, incomprendibile, infallibile, invincibile, invisibile, possibile, sensibile, terribile, visibile*.**-ívol/-evole**¹³²

2/24	1
------	---

forcívolment, maestrívol / *abominevole, abondevole, amichevole, amorevole, colpevole, consapevole, dicevole, dilettevole, disfavorevole, dispiacevole, favorevole, honorevole, ingannevole*.

129. La reacció toscanitzant s'imposa també en aquest punt, ja que formes que habitualment tenen sonora inclús en toscà (*contado, vescovado, parentado*) apareixen ocasionalment o sempre amb la consonant sorda.

130. El primer problema que planteja aquest sufix és el de la seua segmentació: hi ha qui prefereix distingir -ABILE/-IBILE, d'acord amb les bases verbals llatines diferents a les quals s'uneixen (amb bases de la primera conjugació la primera forma i amb les altres la segona), com fan Rohlfs (1969), Duarte i Alsina (1986) i Moll (1952); d'altres (Tekavcic, 1972, vol. III, paràgrafs 1594-1602) prefereixen considerar una única arrel llatina -BILE, que pot estar precedida per totes les vocals, com en llatí. A part, tenim els resultats populars -ívol/-evole.

131. Forma que no prenen en consideració ni Tekavcic (1972) ni Rohlfs (1969), representada al nostre corpus per un sol exemple. Aquesta forma (així com més avant *utele*) reflecteix el pas (típicament septentrional) de -i- posttònica a -e-.

132. En parlar d'aquest resultat, Tekavcic (1972) comet una errada greu dient que l'italià és l'única llengua romànica que té un doble resultat en aquest sufix, oblidant completament el català, que té idèntics resultats i una evolució molt semblant. No és l'únic error que comet aquesta gramàtica histò-

*le, lodevole, maestrevole, meritevole, nocevole, partecipevole, piacevole, radottevole, ragione-
vole, ricordevole, spaventevole, strabocchevole.*

-uble/-ubile

1/2

1

voluble / indissolubile, volubile.

-ELLU

-ell/-ello -ella, -cello (diminutiu)

1/14

1

*ramellet / cadenella, campanello, cordella, gonella, miserello, penello, rameleto, rivellino, ve-
stitello, vergella, monticello, pedicello, penoncello, vermicello.*

-ell -ella, -illo -illa/-ello -ella (immotivats)

32/23

16

*anyell, aucell, capell, cartell, costell, joiell, jovencell, llibrell, mantell, martell, novell, pal-
mell, pinzell, portell, rovell, taulell, terçanell, ventrell, abella, anella, canyella, capella, cis-
tella, costella, donzella, fenella, gonella, mamella, trenyella, cabdillo, escotilla, mantilla /
bigello, chiavistello, colonnello, coltello, fratello, gioiello, mantello, martello, morello, novello,
portello, terzanello, tinello, canella, capella, cistella, coltella, donzella, facella, mammella,
pianella, rotella, sorella.*

-ENSE

-és/-ese, -ense

8/8

7

*albanés, anglés, cartaginés, cortés, francés, genovés, marqués, pagés / albanese, carthagine-
se, cortese, francese, genovese, inghlese, marchese, uticense.*

-ENSE + -ANU

-esà/-egiano, -igiano

1/2

1

cortèsà / artegiano/artigiano, cortegiano.

-ENTE (vegeu **-ANTE**)

-ENTIA (vegeu **-ANTIA**)

rica en parlar de les llengües de la península Ibèrica, de les quals sembla tindre un coneixement no gens profund. Queda clar que l'italià ha sigut molt més productiu en els resultats populars d'aquest sufix llatí, tot i que també en italià ben aviat es convertí en un sufix estèril. També pogué ajudar a la seua vitalitat la preferència boccaccesca per ell: «Imitando il Boccaccio, il Bembo aveva foggiao numerosis-
simi aggettivi in -evole (*difendevole, diportevole, noievole, sirocchievole*, ecc.); il suffisso è molto frequen-
te anche nel Gioivo (*cartellevole, salamandrevoles*, ecc.)...» (Migliorini, 1988, vol. I, p. 364). Les paraules
citades per Migliorini són creacions d'autor, mentre que les paraules usades per Manfredi són de la
tradició lingüística italiana.

-ENU**-è -èn -ena/—** (numerals)

18/0	0
------	---

catorzè, cinquè, deena, deèn, denovèn, dessetèn, dihuitè, dotzena, dotzè, huitè, novè, onzè, quinzèn, setè, setzè, sisè, tretzè, vintè.

-ERIU**-eri/-erio, -ero**

4/6	3
-----	---

adulteri, captiveri, improperti, vituperi / *adulterio, cimiterio, improprio, magisterio/magistero, monasterio/munistero, vituperio*.

-ETU/A**-eto/-eda** (collectius)

1/1	1
-----	---

arboreda / *arboreto*.

-FERO**-fer/-fero**

1/2	1
-----	---

fructífer / *fruttifero, salutifero*.

-IFICAR**-ificar/-ificare**

17/19	14
-------	----

certificar, crucificat, damnificar, edificar, especificar, falsificat, fortificar, justificar-se, magnificar, mortificar, notificar, pacificar, panificar, sacrificar, significar, verificar, vivificar / *certificare, dannificare, deificato, falsificato, fortificare, giustificarsi, glorificato, letificar-si, magnificare, mollificare, mortificare, notificare, pacificare, purificarsi, sacrificare, significare, specificare, verificare, vivificare*.

-HART¹³³**-ard -arda/-ardo -arda**

7/10	6
------	---

baluard, bastard, bombarda, covard, espingarda, estendard, llombard / *bastardo, bombar-da, bugiardo, codardo, gagliardo, leardo, lombardo, mostarda, spingarda, stendardo*.

-IA**-ia/-ia** (cultismes)

21/25	21
-------	----

angústia, astúcia, audàcia, blasfèmia, concòrdia, custòdia, discòrdia, eficàcia, furia, guàrdia, infàmia, luxúria, memòria, misèria, misericòrdia, modèstia, nigromància, pertinàcia,

133. Sufix d'origen germànic, que en català no ha sigut productiu: són tots casos fossilitzats de paraules d'origen germànic. En italià ha tingut més vitalitat i ha sigut fins i tot productiu en certa mesura, indicant generalment excés i amb sentit pejoratiu. Però en general també en italià són immotivats.

porfídia, supèrbia, victòria / *angustia, astutia, audacia, bestemmia, concordia, custodia, delitia, discordia, efficacia, furia, guardia, infamia, lussuria, memoria, miseria, misericordia, modestia, molestia, negromantia, patria, perfidia, pertinacia, secordia, superbia, vittoria.*

-IA

-ia/-ia

23/14	10
-------	----

alegria, bajania, batlia, capitania, companyia, cortesia, covardia, dolentia, falsia, fellonia, follia, gelosia, homenia, infançonja, llepolia, maestria, malaltia, milloria, mitjania, pagania, senyoria, valentia, vilania / *allegria, carestia, codardia, compagnia, correria, cortesia, gelosia, maestria, malatia, pagania, pazzia, rubbaria, signoria, villania.*

-ia/-ia (hellenismes)

12/12	12
-------	----

agonia, fantasia, fesomia, jerarquia, lletania, malencolia, malvasia, melodia, monarquia, profecia, teologia, tirania / *angonia, fantasia, gieraquia, letania, malinconia, malvasia, melodia, monarchia, phisionomia, prophetia, theologia, tirannia.*

-ICIU

-ís/-iccio, -izzo¹³⁴

5/1	1
-----	---

caladís, llevadís, malaltís, massís, replegadís / *massiccio/massizzo.*

-ICU

-ic -ica/-ico

17/25	16
-------	----

angèlic, bel·licós, canònica, catòlic, diabòlic, domèstic, eclesiàstic, herètic, mafomètic, màgic, magnífic, nigromàntic, pacífic, poèticament, polític, públic, tirànic / *angelico, bellicoso, benefico, canonico, catholico, cirugico, diabolico, domestico, ecclesiastico, eremitico, famelico, heretico, italico, lubrico, macometico, magico, malinconico, pacifico, persico, poeticamente, politico, portico, pubblico, tirannico, veridico.*

-IDIARE

-ejar/-eggiare, -iggare

37/29	18
-------	----

assoldejar, bandejar, barrejar, batejar, blanquejar, bombardejar, bravejar, capitanejar, clarejar, colpejar, costerejar, damnejar, dolorejar, escaramussejar, famejant, festejar, flamejant, flaquejar, foguejant, freturejar, fronterejar, gloriejar, guardejar, guerrejar, menejar, netejar, noliejar, passejar, pledejar, reguardejar, sedejar, senyorejar, temorejar, trossejar, vanejar, variejar, voltejar / *amareggiare, bandeggiare, batteggiare, beffeggiato, bombardeggiare, capitaneggiare, colpeggiare, costeggiare, danneggiare, dileggiare, festeggiare, fiammeggiante, guerreggiare, lampeggiare, maneggiare, netteggiato, nolleggiare, pareggiarsi, passeggiare, piatteggiare, saccheggiare, sbiancheggiare, signoreggiare, timoreggiare, vaneggiare, volteggiare, festigiare, pattigiato, sermoniggare.*

134. La forma amb -cc- és la toscana, la forma amb -zz- és meridional i també septentrional (cf. el sufix -ACEU > -accio/-azzo).

-itzar/-ezzare, -izzare, -izare¹³⁵

3/5	3
-----	---

canonitzar, polvoritzar, solemnitzar / *battezzare, polvorizzare, canonizzare, intronizzare, solennizzare*.

-IDU**-id/-ido**

2/3	2
-----	---

lúcid, vàlid / *lucido, rabido, valido*.

-ILE**-il/-ile** (tònic)

6/8	6
-----	---

civil, feminil, gentil, humil, subtil, viril / *civile, cortile, femminile, gentile, humile, puerile, sottile, virile*.

-il/-ile, -ele (àton)

9/14	8
------	---

dèbil, difícil, fàcil, fèrtil, fràgil, hàbil, inútil, portàtil, púbil / *consimile, debile, difficile, facile, fertile, fragile, habile, humile, immobile, inutile, mobile, portatile, stabile, utile/utele*.

-ING¹³⁶**-enc/—**

2/0	0
-----	---

argilenc, palenc.

-INU**-í/-ino** (adjectius de qualitats)

11/10	9
-------	---

carmesí, cretallí, diví, femení, gebelí, marí, matutí, negrí, padrí, pelegrí, tirantí / *cittadino, cremisino, cristallino, divino, marino, mattutino, negrino, peregrino, tirantino, zebellino*.

-í/-ino (gentilicis)

2/2	2
-----	---

biscaí, llatí / *bischaino, latino*.

-ino -ina/-ino -ina, -cino -cina (diminutius)

5/16	2
------	---

colobrina, coltellina, mantellina, pavesina, tamborino¹³⁷ / *bollettino, camerino, campanino, clarino, coltellino, colubrina, fanciullino, rivellino, tamburino, bocconcino, lumicino, calcina, celatina, coltrina, coracina, salvaticina*.

135. Variant gràfica.

136. En italià apareix aquest sufix (amb la forma que reflecteix el tractament fonètic del toscà: *-ing*) en mitja dotzena de paraules i algunes poques més en els dialectes italians del nord (amb la forma *-eng*); cf. Rohlfs (1969, vol. III, paràgraf 1100). En català, en canvi, aquest sufix ha tingut i encara té una certa vitalitat, ja que serveix per indicar procedència (*eivissenc*) i, en altres adjectius, aproximació (*blavenc, primerenc*). En el cas del *Tirant*, trobem una paraula sense motivació (*palenc*) i una altra que correspon al tipus d'adjectius assenyalats.

137. Paraula d'origen italià.

-IONE (vegeu -TIONE)**-ISCU****-esc, -isc/-esco -esca**

3/3

1

genovesc, morisc, parentesc / *francesco, moresco, saracinesca*.**-ISSA****-essa/-essa**

4/4

3

cavalleressa, comtessa, deessa, duquesa / *cavaliernessa, contessa, duchessa, prencipessa*.**-ISTA****-ista/-ista**

4/4

4

evangelista, jurista, llegista, psalmista / *evangelista, giurista, leggista, salmista*.**-ITARE****-itar/-itare**

1/5

1

debilitar / *debilitare, nobilitare, perseguitare, seguitare, usitato*.**-ITIA****-ea, -esa/-ezza**

32/41

15

agudea, altea/-esa, aptea/-esa, avinentea, bellea, bonea/-esa, destrea, ferea, flaquea, fortalea/-esa, franquea/-esa, gentilea/-esa, granea, llarguesa, llealtea, lletgea, llindesa, llonguea, madurea, magrea, malea/-esa, naturalea, noblea/-esa, perea, pobresa, pregonea, proesa, riquea/-esa, saviesa, sobiranesa, subtilea/-esa, vellea / *acutezza, allegrezza, altezza, asprezza, bellezza, bianchezza, bruttezza, carezza, certezza, chiarezza, debolezza, delicatezza, destrezza, discontentezza, dolcezza, domestichezza, fattezza, fermezza, fierezza, fortezza, gagliardezza, gentilezza, grandezza, gravezza, grossezza, larghezza, leggierezza, lunghezza, magrezza, negrezza, piacevolezza, prestezza, prodezza, ricchezza, rossezza, saviezza, sicurezza, stracchezza, strettezza, tristezza, vecchiezza*.

-ícia/-itia (cultismes)

13/14

11

amicícia, avarícia, cobdícia, inimicícia, justícia, letícia, malícia, milícia, notícia, planícia, pudicícia, puerícia, tristícia / *amicitia, avaritia, iustitia, inimicitia, letitia, malitia, militia, notitia, peritia, pigritia, pudicitia, pueritia, sponsalitie, tristitia*.

-ITTU**-et -eta/-etto -etta, -eto -eta**

31/25

15

albaranet, bacinet, bandereta, billeta, botgeta, braçalet, broquet, bufet, cabasset, cadeneta, campaneta, careta, clotxeta, coroneta, croixet, faldetes, ganivet, gocet, jaquet, jaqueta, menoreta, paleta, palleta, poquet, portelleta, ramellet, tavadeta, tireta, trompeta, ventallet,

xapellet / *baccineto, bacchetta, bacineto, banzaletto, bolgetta, bollettino, bonetta, buffetto, calceta, candeleta, capaneta, capelletto, catenetta, cornetto, coronetta, corsaletto, crosetta, elmetto, faldetta, giovanetto, giovinetta, herbeta, loggia, minoretta, pochetto, poveretto, sacchetta, targhetta, tavadetta, trombeta, trombetto, ventaglietto, zacchetto, rameleto, sempliceto.*

-ITUDINE

-itud, -etud/-itudine, -etudine¹³⁸

17/18	15
-------	----

altitud, amaritud, beatitud, celsitud, consuetud, decrepitud, fortitud, gratitud, ingratitud, longitud, magnitud, multitudo, plenitud, promptitud, servitud, similitud, sollicitud / *altitudine, amaritudine, attitudine, beatitudine, celsitudine, consuetudine, gratitudine, ingratitudine, longitudine, magnitudine, moltitudine, plenitudine, prontitudine, rettitudine, similitudine, sollecitudine, spessitudine, turpitudine.*

-IVU

-iu/-ivo

14/16	13
-------	----

atractiu, caritatiu, catiu, contemplatiu, defensiu, definitiu, donatiu, excessiu, festivat, fugitiu, imaginativament, intellectiu, ofensiu, superlatiu / *admirativo, attrattivo, caritativamente, contemplativo, defensivo, diffinitivo, eccessivo, fuggitivo, imaginativamente, intellettivo, lascivo, nativo, nocivo, offensivo, ristorativo, superlativo.*

-MENTU

-ment/-mento

86/71	50
-------	----

abatiment, abelliment, abillament, acabament, acolliment, acostament, adveniment, alleujament, alleujament, apartament, aposentament, apuntament, ardimment, aterrament, atreviment, augment, avisament, batiment, caïment, callament, cansament, capteniment, casament, combatiment, compliment, consentiment, conservament, contentament, corrimment, corrompiment, cremament, criament, decaïment, decorrimment, defalliment, delicament, delliurament, departiment, descoloriment, encantament, enderrocament, endolciment, enteniment, escalfament, escampament, esmortiment, estament, estrenyiment, exalçament, fonament, forniment, guarniment, impediment, jurament, llanguiment, manament, mancament, manteniment, moviment, mudament, naiximent, nodriment, ornamment, pagament, paramment, parlament, passament, penediment, pensament, perdiment, raonament, recebiment, recobrament, refrenament, refrescament, regiment, regirament, reteniment, sagrament, salvament, sentiment, socorriment, testament, vestiment / *abbellimento, abbruciamento, accoglimento, adornamento, aiuvamento, alleggerimento, alloggiamento, andamento, ardimiento, atterramento, avisamento, avvenimento, battimento, cadimento, combattimento, commandamento, compimento, consentimento, conservamento, contenimento, detrimento, diportamento, dolcimento, emolumento, esperimento, essaltamento, fondamento, fornimento, giuramento, gonfiamento, guarnimento, impedimento, incantamento, instrumento, mancamento, mantenimento, monumento, movimento, muta-*

138. La forma *-etudine* no és relegada per cap repertori de sufixos, ja que només apareix en una paraula: *consuetud/consuetudine*.

mento, nascimento, nutrimento, ornamento, pagamento, paramento, parecchiamento, parlamento, pensamento, pentimento, perdimento, portamento, raffrenamento, ragionamento, reggimento, retenimento, ricuperamento, rinfrescamento, sacramento, salvamento, scaldamento, scolorimento, sentimento, spargimento, stringimento, testamento, torniamento, tradimento, tramortimento, vassellamento, vestimento.

-menta/-menta (< de la forma de plural)

1/2

0

ferramenta / fondamenta, vassellamenta.

-ment/—¹³⁹ (collectius)

1/0

0

palament.

-OLU¹⁴⁰

-ol -ola/-uolo -uola, -olo -ola

8/12

5

aristol, cassola, espanyol, llançol, pallol, pinyol, tovallola, vidriol / bandirola, capezzuolo, capriolo, facciolo, figliuolo, figliuola, lenzuolo/lenciolo, pagliolo, picciolo, spagnolo, studiolo, tovagliuola.

-ONE¹⁴¹

-ó/-one

9/17

5

agulló, canó, capiró, cordó, escaló, faró, gató, grillons, penó / bastone, boccone, canone, capirone, cartone, ciuffone, compagnone, cordone, diavolone, lancione, padrone, pennone, poltrone, squadrone, targone, trombone, verone.

—/-one, -oni (adverbis)

0/1

1

ginocchione/ginocchioni

-ORE

-or/-ore

35/21

19

amargor, ardor, blancor, calor, clamor, claror, dolçor, dolor, error, favor, fervor, fredor, furor, honor, llaor, llavor, llur, maror, negror, olor, paor, pudor, remor, resplendor, rigor, rossor, sabor, suor, temor, tenor, terror, tristor, valor, verdor, vigorós / calore, cando-re, clangore, dolore, errore, favore, fervore, fetore, furore, honore, odore, rigore, rumore, sapore, splendore, sudore, tenore, terrore, timore, valore, vigore.

139. En italià, el sufix *-mento* no ha assumit el significat col·lectiu que apareix en algunes paraules catalanes. Sols els dialectes italians septentrionals posseeixen aquest significat (Rohlf, 1969, vol. III, paràgraf 1011).

140. En la major part de les paraules catalanes no hi ha motivació, mentre que en algunes de les italianes sí, ja que és un sufix que té molta més vitalitat en italià que en català.

141. Sufix que serveix en les dues llengües per a indicar ben diversos conceptes, a voltes contraposats, com per exemple diminutiu en català *vs.* augmentatiu en italià. En italià, serveix també en ocasions per indicar una qualitat característica (*poltrone*). Malgrat tot, en molts dels exemples no apareix clara la motivació.

—/**-ora** (plurals collectius)

0/1	0
-----	---

*interiora.***-ORIU****-ori/-orio** (cultismes)

7/8	5
-----	---

adjutori, meritori, notori, oratori, preparatori, purgatori, transitori / *copertorio, decettorio, eremitorio, meritorio, notorio, oratorio, purgatorio, transitori.***-or/-oio**

1/2	1
-----	---

raor / *filatoio, rasoio.***-OSU****-ós/-oso**

101/84	70
--------	----

abundós, afectuosament, alterós, amargós, amorós, animós, ansiós, artificios, astucios, bellicós, bromós, bullicios, carregós, cautelós, cavallerós, cerimoniós, cobdiciós, cobejós, congoixós, copiós, criminós, delitós, desitjós, dolorós, dubtós, enganós, enutjós, envejós, ergullós, espantós, famós, fastijós, freturós, furiós, gelosia, generós, ginyós, gloriós, golós, graciós, honorós, honrós, impetuós, impiadós, impropers, industriós, infructuós, injuriós, irós, libidinós, lluminós, luxuriós, malenconiós, maliciós, melodiós, meravel·lós, misericordiós, monstros, nuvolós, ociós, odiós, penós, pereós, perillós, piadós, plorós, poderós, pompós, porfidiós, preciós, presumptuós, profitós, rabiós, recelós, religiós, rogallós, saborós, sangonós, sobtós, sospitós, superbiós, temerós, temorós, tempestuós, tenebrós, treballós, tremolós, valerós, vanagloriós, venturós, vergonyós, verinós, viciós, victoriós, vigorós, virtuós, vistós, vituperós, volenterosament / *acquoso, affannoso, affettuoso, affrettoso, amoroso, animoso, ansioso, arenoso, artificioso, bellicoso, caricoso, carnos, cauteloso, cerimonioso, copioso, defettoso, desideroso, desioso, diletto, doloroso, dubbioso, famoso, fastidioso, faticoso, fondoso, formoso, frettoso, furioso, geloso, generoso, glorioso, goloso, gratio, impetuoso, improperso, industrioso, infruttuoso, ingegnoso, ingiurioso, invidioso, la-grimoso, libidinoso, luminoso, lussurioso, malitioso, meraviglioso, misericordioso, mostruoso, noioso, nuvoloso, ocioso, odioso, orgoglioso, pauroso, penoso, pericoloso, pernicioso, petroso, pietoso, poderoso, pomposo, ponderoso, presuntuoso, pretioso, rabbioso, religioso, sanguinoso, son-tuoso, spaventoso, tempestoso, tenebroso, timoroso, travaglioso, valoroso, vanaglorioso, velenoso, vergognoso, virtuoso, vigoroso, vistoso, vitioso, vittorioso, vituperoso, volontaroso.*

-S¹⁴²**-s/—** (adverbial)

2/0	0
-----	---

corrents, volenters.

-SIONE (vegeu **-TIONE**)

142. No registrat ni en Duarte i Alsina (1986) ni en Moll (1952). És formació adverbial paral·lela a la italiana en *-i* (*altrimenti*) o en *-oni* (*ginocchioni*). En la paraula *volenters*, Coromines (DCat, s. v.) parla d'un influx de les parelles del tipus *sota/sots, doncs/donca*.

-SORE (vegeu -TORE)**-TATE****dat, -tat/-tà, -tate, -tade**¹⁴³

121/143

100

bondat, cristiandat, crueldat, germandat, mortaldat, roïndat, aspredat, castedat, claredat, despiedat, escuredat, falsedat, feredat, santedat, ansietat, ceguetat, contrarietat, fermetat, heretat, impietat, impropietat, pietat, pobretat, propietat, seguretat, sutzietat, varietat, adversitat, afabilitat, afinitat, antiquitat, autoritat, benignitat, brevitat, calamitat, caliditat, calitat, captivitat, caritat, celeritat, certenitat, comunitat, conformitat, crudelitat, debilitat, dignitat, diversitat, divinitat, estrenuïtat, eternitat, extremitat, facilitat, felicitat, ferocitat, festivitat, fidelitat, fragilitat, fraternitat, generositat, graciositat, gravitat, habilitat, humanitat, importunitat, infidelitat, inhumanitat, iniquitat, liberalitat, magnanimitat, magnitat, majoritat, mortalitat, nativitat, necessitat, novitat, paternitat, pravitat, prodigalitat, prolixitat, prosperitat, puritat, pusillanimitat, quantitat, sanitat, serenitat, simplicitat, singularitat, solemnitat, suavitat, subtilitat, tarditat, tranquillitat, Trinitat, unitat, vanitat, veritat, virginitat, amistat, crueltat, desigualtat, deshonestat, desllealtat, dificultat, egualtat, facultat, feultat, frevoltat, honestat, humilitat, llealtat, llibertat, majestat, malvestat, meitat, potestat, viltat, voluntat / *ansietà, contrarietà, impietà, improprietà, pietà, proprietà, società, varietà, ansietate, adversità, affabilità, affinità, antiquità, autorità, avversità, benignità, bestialità, brevità, calamità, callidità, castità, cattività, cecità, celerità, charità, clarità, christianità, clarità, commodità, comunità, conformità, cupidità, decrepità, dignità, diversità, divinità, eccelsità, enormità, equalità, equità, extremità, eternità, facilità, falsità, felicità, ferità, ferocità, festività, fidelità, fragilità, fraternità, generosità, gratiosità, gravità, habilità, heredità, humanità, humilità, immortalità, importunità, inegualità, infermità, infidelità, inhumanità, iniquità, liberalità, madurità, magnanimità, malignità, malvagità, mortalità, natività, necessità, nobilità, novità, oscurità, paternità, prodigalitat, profundità, prolissità, prosperità, purità, pusillanimità, qualitat, quantitat, sanità, santità, scelerità, simplicità, serenità, securità, singularità, soavitat, solennità, sommità, sottilità, specialità, sublimità, superiorità, tardità, tenebrosità, timiditat, tranquillità, trinità, ugualità, unitat, utilitat, vanitat, velocitat, verginitat, veritat, vicinitat, viduitat, virilitat, beltat, bontat, crudeltat, debilitat, difficultat, dishonestat, dislealtat, facultat, fedeltat, honestat, infedeltat, lealtat, libertat, maestat, nobilitat, potestat, potestat, povertat, pravitat, securtat, viltat, voluntat, bontade, necessitade, charitate, comunitate, securitate, securtate, voluntate.*

-TIONE, -SIONE, -IONE¹⁴⁴**-TIONE>-ació, -ció, -ó/-atione, -attione, -tione**

146/167

138

abominació, absolució, admiració, afecció, aflicció, allegació, alteració, altercació, ambició, amonestació, ampliament, arçó, avorrició, benedicció, celebració, citació, cogitació, col-

143. La forma *-tade* deixa entreveure un influx septentrional (com ho demostra la sonorització de la dental sorda). La forma *-tate*, en canvi, sembla llatínisme. Totes dues són formes rares al text.

144. Tekavcic (1972), com Rohlf (1969), creu que cal partir d'un ètim llatí -IONE(M) (acusatiu de -IO, -IONIS), però en les llengües romàniques la divisió dels derivats se sent de forma diferent: *-azione, -sione*, etc. Tekavcic parla de cinc resultats: 1. *-TIONE > -zzone* (resultat popular, sense cap

lació, commemoració, comparació, compensació, composició, comutació, condició, confederació, confortació, conjunció, conjuració, consagració, conservació, consideració, consolació, contemplació, contentació, contradicció, contricció, conversació, correcció, costillació, creació, curació, damnació, decepció, declaració, dejecció, delectació, deliberació, demostració, derogació, desagraduació, descontentació, desesperació, desmenució, desolació, destrucció, determinació, devoció, difamació, dilació, dilecció, discreció, disposició, dissimulació, dominació, donació, dubitació, duració, elació, elecció, encantació, entonació, exclamació, excusació, execució, exhortació, expedició, ficció, fruïció, generació, governació, guarició, guarnició, habitació, habituació, il·luminació, imaginació, inclinació, indiscreció, indisposició, informació, inspiració, instrucció, intenció, invenció, invocació, lamentació, liberació, maledicció, menció, murmuració, mutació, narració, negociació, obligació, obstinació, ocupació, operació, oració, ordinació, perdició, peregrinació, perfecció, persecució, petició, població, presumptió, proporció, protecció, protestació, punició, recomandació, recordació, recuperació, redempció, refecció, relació, remuneració, reparació, restauració, restitució, retribució, salutació, salvació, satisfacció, sedició, simulació, subjugació, subvenció, suplicació, sustentació, temptació, tracció, tribulació, turbació, vexació, vigilació / *abominazione, accettazione, admistione, admonitione, adulatione, adunatione, affettione, afflittione, alteratione, allegatione, ambitione, ammiratione, ampliacione, apparitione, assolutione, Assuntione, benedittione, celebratione, cogitatione, cognitione, collatione, commemoratione, commendatione, commutatione, comparatione, compensatione, compositione, conditione, confederatione, confirmatione, congiuratione, coniunctione, consagratione, conservatione, consideratione, consolatione, constellatione, contemplatione, contentatione, contentione, contradittione, contritione, conturbatione, conventione, conversatione, correctione, corruttione, creatione, dannatione, decettione, dechiaratione, degradatione, deiettione, delettatione, deliberatione, desolatione, determinatione, devotione, diffamatione, digestione, diminutione, dimostratione, discontentatione, discretione, desperatione, dispositione, dissimulatione, distruttione, dominatione, donatione, dubitatione, duratione, elatione, elettione, emendatione, esclamatione, escusatione, eshortatione, espeditione, espettatione, esplicatione, essaltatione, essecutione, essentione, estimatione, fittione, fruitione, generatione, habitatione, habitatione, illuminatione, imaginatione, incantatione, inclinatione, indispositione, informatione, inquisitione, inspiratione, istruttione, intentione, inventione, invocatione, iurisdittione, lamentatione, liberatione, maledittione, mentione, monitione, mormoratione, motione, mutatione, narratione, natione, obligatione, occupatione, operatione, oratione, ordinatione, ostentatione, ostinatione, otanatione, perditione, peregrinatione, perfettione, persecutione, perturbatione, petitione, ponderatione, popolatione, preparatione, presontione, privatione, protestatione, protettione, punitione, questione, raccomandatione, recettione, redentione, refettione, relatione, remuneratione, reparatione, representatione, reputatione, requisitione, restitutione, ricordatione, ricuperatione, riparatione, ristoratione, salutatione, salvatione, seditione, significatione, simulatione, soblimatione, soddisfattione, soggettione, soggiogatione, sostentatione, sovventione, supplicatione, tentatione, tribolatione, vessatione, vigilatione.*

exemple al meu corpus i molt rar en italià); 2. -TIONE > -zione (culte, la forma més general); 3. -TIONE > -gione (gal·loromànic); 4. -SIONE > -gione (gal·loromànic); 5. -SIONE > -sione (culte).

-SIONE>-sió/-sione

23/30

23

compassió, complexió, conclusió, confessió, confusió, defensió, divisió, illusió, impressió, impulsió, lesió, ocasió, opressió, passió, permissió, possessió, promissió, provisió, remissió, reprensió, submissió, successió, visió / *compassione, complessione, conclusione, confessione, confusione, difensione, dissensione, divisione, effusione, illusione, impressione, impulsione, lesione, lettione, occasione, occisione, offensione, oppressione, passione, permissione, possessione, processione, promissione, provisione, remissione, riprensione, sommissione, successione, uccisione, visione*.

-IONE>-ió/-ione

8/8

7

contagió, desvarió, digestió, obliuó, opinió, pectió, qüestió, rebellí, unió / *contagione, digestione, oblivione, oppenione, petitione, questione, ribellione, unione*.

-TORE, -TRICE, -SORE**-TORE>-dor, -tor/-tore, -dore¹⁴⁵**

108/100

75

actor, acusador, administrador, ajudador, amador, ambaixador, augmentador, avorridor, bevedor, brodador, caçador, causador, cavalcador, celebrador, comanador, comprador, coneixedor, conquistador, corredor, creador, cultivador, curador, defenedor, demanador, descobridor, destruïdor, difamador, dissipador, donador, emparador, emperador, endreçador, enganador, engendrador, escampador, escarnidor, esdevenidor, esgrimidor, espenyador, esquinçador, excusador, executador, faedor, falsificador, feridor, fornicador, fugidor, governador, guardador, habitador, instituïdor, jugador, jurador, jutjador, llaurador, lloador, malmesclador, malmetedor, mantenidor, menjador, mentidor, mereixedor, mirador, mocador, oïdor, passador, pecador, peixcador, peixedor, perdedor, peridor, portador, posseïdor, presumidor, principiador, procurador, profanador, rebedor, regidor, remedor, reparador, reprenedor, requeridor, ressuscitador, robador, sabedor, salvador, senador, sermonador, servidor, subjugador, succeïdor, teixidor, traïdor, trencador, usurpador, valedor, vencedor, venjador, vividor, cobertor, contrastador, deutor, doctor, pastor, pintor, protector, redemptor / *accusatore, addimandatore, adulatore, aiutatore, amatore, ambasciatore, attore, augmentatore, auttore, bestemmiatore, bevitore, cacciatore, cavalcatore, cianciatore, coltivate, commandatore, commettitore, compratore, conoscitore, conquistatore, consigliere, contrastatore, creatore, curatore, debitore, scopritore, destrugitore, detrattore, difenditore, dipintore, dissipatore, donatore, dottore, esecutore, falsificatore, fornicatore, fuggitore, generatore, giudicatore, giuocatore, governatore, habitatore, imperatore, infamatore, ingannatore, ingeneratore, institutore, investigatore, lavoratore, levatore, mancator, mangiatore, mantenitore, mentitore, oratore, parlatore, pascitore, passatore, pastore, peccatore, perditore, pescatore, pittore, portatore, posseditore, principiatore, procuratore, propallatore, protettore, redentore, reggitore, requiritore, resuscitatore, rettore, ricamatore, riparatore, riprenditore, rubatore, salvatore, sartore, schernitore, scritore, scusatore, senatore, servitore, soggiugatore, spargitore, spenditore, succeditore, suonatore, tessitore, traditore, uditore, usurpatore, vendicatore, vincitore, ambasciadore, corridore, imperadore, servidore*.

145. La forma *-dore* no és registrada per cap repertori; es tracta d'una forma d'origen clarament septentrional, com ho demostra la sonorització de la sorda intervocàlica.

-TORA>-dora/—

8/0	0
-----	---

consentidora, dansadora, dormidora, invocadora, pecadora, reportadora, seguidora, tudora.

-TRICE>-driu/-trice¹⁴⁶

1/12	1
------	---

emperadriu / *consentitrice, danzatrice, dispensatrice, dormitrice, governatrice, imperatrice, incantatrice, peccatrice, raportatrice, seguitrice, servitrice, tutrice.*

-SORE>-sor/-sore

7/7	6
-----	---

antecessor, assessor, confessor, defensor, marmessor, possessore, predecessor / *antecessore, assessore, confessore, defensore, possessore, predecessore, successore.*

-TURA**-dura/-tura**

17/21	12
-------	----

armadura, aventura, benaventurat, brodadura, cavalcadura, costura, creatura, desaventura, dobladura, escriptura, forradura, malaventura, pintura, sepultura, tancadura, ventura, vestidura / *annuntiatura, armatura, aventura, battitura, benaventurato, cavalcatura, cintura, costura, creatura, disaventura, graffignatura, imbracciatura, mala ventura, metitura, pitura, ricamatura, scrittura, sepultura, serratura, sepultura, ventura.*

-TUTE**-tut, -tud/-tù**

4/4	4
-----	---

joventut, senectut, servitud, virtut / *gioventù, senettù, servitù, virtù.*

-UCEU**-utxo/-uccio, -uzzo¹⁴⁷**

1/2	1
-----	---

caputxo / *capuccio/capuzzo, lettuccio.*

-ULU¹⁴⁸**-ol/olo**

2/9	2
-----	---

capitol, estímol / *avolo, capitolo, goccia, nugola/nuvolo, ufficciolo, piccolo, stimolo, tegola.*

-URA**-ura/-ura**

14/14	9
-------	---

altura, bravura, delicadura, dretura, espessura, estatura, estretura, factura, mesura, oberura, oradura, pressura, travessura, usurer / *apertura, delicatura, drezzatura, fattura, fessura, misura, natura, pianura, pressura, sciagura, spessura, statura, usurario, verdura.*

146. La diferència dels exemples s'explica pel fet que l'italià prefereix la forma *-trice* per formar el femení dels noms en *-tore*; en català, en canvi, aquesta forma és culta.

147. La llengua literària oscilla, mentre que la forma septentrional i meridional és *-uzzo*.

148. És un antic sufix diminutiu llatí, rebutjat per les llengües romàniques a favor d'altres (*-ETTO*, *-ELLO*, etc.). La majoria dels exemples no deixen veure la seua composició.

3.3.3. *Compostos*

3.3.3.1. *Que produeixen un verb*

10/4	3
------	---

foragitar, gentilhome, maldir,¹⁴⁹ malmetre, malparlar, maltractar, malvoler, manllevar, menyscabar, menysprear / *benedire, maladire, maltrattare, malvolere*.

3.3.3.2. *Que produeixen un substantiu*

37/30	11
-------	----

afer, aiguamans, alarma, benaventurança, benedicció, benvolença, capteniment, cobrellit, cobriatzembla, davantguarda, endemà, gentildama, gentilhom, guardabraç, lligacama, lloctinent, malaventura, malbarat, malmesclador, malmetedor, malparlant, malvolença, menyscapte, menyspreu, menysvaler, migdia, migjorn, mitjanit, monsenyor, no-res, portantveus, salconduit, salvaguarda, seques amors, sinraó, terratrèmol, veracreu / *anteguarda, benedetto, beneficio, beneplacito, benevolentia, domattina, farsardino, gentildama, gentildonna, gentiluomo, guardacamera, guardaroba, luogotenente, maledittione, malevolentia, malmerito, malparlante, mancovalore, melarancio, mezzanotte, mezzaviola, mezzodì, mezzogiorno, nobildonna, nonnulla, Padresanto, passavanti, terraferma, vanagloria, viceré*.

3.3.3.3. *Que produeixen un adjectiu*

21/21	9
-------	---

benaventurat, benvingut, benvolent, fementit, malaventurat, malcontent, maldestre, maldient, malfadat, malparler, malvolgut, manllevat, menyscabat, menysplaent, menyspreat, mossènyer, propassat, qualche, qualsevolgués/qualsevulla/quínsevulla, totpoderós, versemblant / *benaventurato, benedetto, benvenuto, benvolente, benvoluto, decimonono, decimosettimo, decimottavo, intanto, maladetto/maledetto, malavisato, malconcio, malcontento, maldestro, maldicente/maledicente, malparlante, malvoluto, primogenito, qualsivoglia/qualsivuale, qualunque, sestadecimo*.

3.3.3.4. *Que produeixen un adverb*

26/34	5
-------	---

adins, almenys, anit, damunt, davant, deçà, dedins, defora, dejorn, dellà, dessús, detràs, enaixí, enaprés, ençà, enjús, enmig, ensús, entorn, jamés, no-res-menys, onsevulla, també, tampoc, tantost, tostemps / *abbasso, abbraccio, addietro, addosso, almanco, almeno, allato*,

149. Tekavcic (1972) (parlant de *mal-*) diu que aquell és en origen part d'un compost, però que ara el devem considerar un simple prefix. Rohlf (1969) no diu res, però, en no haver-lo inclòs entre els prefixos, no el deu considerar com a tal (cal dir, però, que només té en compte entre els prefixos les preposicions llatines i gregues, a més d'algun altre element).

appena, attraverso, correlanza, dallato, dapoi, davanti, dipoi, dirimpetto, finhora, giamai, hoggidì, hormai, inanzi, incontro, indietro, indosso, intorno, invero, livi, nientedimeno, ovunque, perciò, piuttosto, quivi, sempremai, tuttavolta, unquanco.

3.3.3.5. Que produeixen una conjunció

5/16	1
------	---

damunt, defora, emperò, jatsesia/jatsia, sinó / acciò, benché, cioè, donde, finché, imperò, malgrado, nonché, nonostante, over, perché, perfinché, poiché, purché, quantunque, talché.

3.3.3.6. Que produeixen una interjecció

1/3	0
-----	---

adéu-siau / addio, aimé!, oimé!

3.3.3.7. Que produeixen una preposició

8/3	1
-----	---

davall, davant, dejús, dellà, dessots, detràs, devers, envers / davanti, fintanto, infino.

3.3.3.8. Que produeixen un pronom

4/5	0
-----	---

demés, qualsevol, quesvulla/quisvulla, tothom / altretante, donde, niuno, ognuno, voialtri/voialtre.

3.3.4. Deverbals

132/111	67
---------	----

acord, acost, afalac, afany, afronte, aguait, ajuda, alè, aparell, arrap, assalt, assossec, avalot, balanç, ball, blasme, bot, brega, caça, canvi, càrrec, càrrega, castic, cerca, clam, comanda, combat, comport, compte, concert, concord, condemna, conhort, conquesta, consent, consulta, contrast, convit, crida, crit, cuita, debat, deliber, demanda, depart, desalt, desbarat, descans, descàrrec, desconhort, desdeny, desferra, desheret, despulla, destrossa, disputa, embaràs, empatx, encalç, encontre, endreça, engan, enuig, erra, escaramussa, esforç, esgrima, esguard, esmena, esment, esmerç, espant, esqueix, estalvi, estima, excusa, fatiga, forja, gast, gemec, git, greuge, guany, guarda, guast, guia, jura, llamp, lleixa, lliga, mat, meneig, mescla, mostra, nafra, oblit, paga, part, pas, pregunta, pensa, penyora, perdó, pic, plor, prec, procura, prova, recapte, recel, record, repar, rèplica, repòs, rescat, rest, resta, roba, sanglot, sospir, sospita, tall, tarda, tir, torba, tornes, trepa, trespàs, venja, vetla, vista, volta / abbandono, acconcio, accordo, acquisto, addimanda, affanno, aguato, allievo, a rosto,

assalto, assetto, ballo, biasimo, briga, caccia, calca, cambio, carica, carico, cerca, comenda, con-corde, condanna, conforto, conquisto, consulta, conto, contrasto, convito, diletto, disconforto, discosto, dispregio, disputa, disegno, disturbo, domanda, emenda, fallo, fatica, giuro, grida, grido, guadagno, guarda, guasto, guida, impacio, incanto, incarico, incontro, inganno, lampo, lega, lena, leva, mostra, obbligo, oblio, paga, passo, perdono, peso, picco, prego, pressa, procura, protesto, prova, racconto, recapito, replica, riposo, resta, resto, riccamo, ricordo, richiamo, ri-paro, riporto, riposo, riscato, risguardo, ritorno, roverscio, saluto, scalcio, scaramuccia, scarico, scrima, scusa, scherno, scherzo, sdegno, sforzo, sguardo, singulto, sospiro, spasso, spavento, spo-glia, squadra, stima, strido, taglia, taglio, travaglia, vilipendio, vista, volta, zampillo.

3.3.5. *Formes no afixals*

3.3.5.1. *Adverbis en -MENTE*

-ment¹⁵⁰/-mente

178/192	152
---------	-----

abundantment, abundosament, acordadament, adoloridament, afectadament, afectuo-sament, agrament, agudament, alegrement, altament, altrament, amagadament, amiga-blement, amplement, animosament, antigament, ardentment, artificialment, atentament, bastantment, bellament, benaventuradament, benignament, blanament, bonament, bra-vament, breument, carament, carnalment, cautelosament, certament, clarament, coberta-ment, complidament, contemplativament, contínuament, copiosament, corporalment, cruelment, cuitadament, darrerament, desordenadament, devotament, dignament, dili-gentment, discretament, domèsticament, dretament, equalment, escassament, esforça-dament, estesament, estimadament, estretament, estroncament, eternalment, eterna-ment, excelçament, fàcilment, ferament, fermament, fictament, finalment, follament, forçadament, forçivolment, fortment, furiosament, galantment, generalment, gloriosa-ment, graciosament, grandíssimament, greument, honestament, honradament, humilment, imaginativament, impròvidament, improvisament, incessantment, incogitadament, in-dignament, infal·liblement, infinidament, injustament, inútilment, justament, justificada-ment, liberalment, liberament, lícitament, llargament, llaugerament, llealment, lletjament, llibertament, llongament, majorment, malament, maliciosament, manifestament, mera-vellosament, mèritament, miserablement, mortalment, naturalment, necessàriament, no-blement, novament, ocultament, ordenadament, ordinàriament, pacientment, pacífica-ment, palesament, perfetament, perpetuament, personalment, piadosament, planament, poderosament, poèticament, pomposament, prestament, primerament, principalment, promptament, pròpiament, pròpriament, pròsperament, prudentment, públicament, que-dament, quietament, raonablement, realment, rectament, reposadament, ricament, sal-vament, santament, saviament, secretament, segurament, semblantment, simplement, singularment, sobtosament, solament, sol·lícitament, soltament, suaument, subtilment, suficientment, tempradament, tercerament, tirànicament, totalment, triüfantment, tu-tament, valentment, vanament, verament, verdaderament, vergonyosament, viciosament, victoriosament, vigorosament, vilment, virilment, virtuosament, vivament, volentero-

150. No és del tot clar si es tracta de veritable derivació o d'un procediment purament gramatical. Cf. sobre aquesta polèmica Duarte i Alsina (1986, vol. III, p. 132-134).

sament, voluntàriament, vulgarment / abbandonatamente, abbondantemente, acramente, acutamente, addoloratamente, affettatamente, affettuosamente, affrettatamente, allegremente, altamente, altrimente, amichevolmente, amplamente, animosamente, anticamente, appensatamente, ardentemente, artificialmente, ascosamente, audacemente, bellamente, benignamente, blandamente, bravamente, brevemente, buonamente, caritativamente, carnalmente, cautellosamente, certamente, charamente, chiaramente, compiutamente, contemplativamente, continuamente, copertamente, copiosamente, corporalmente, crudelmente, debitamente, degnamente, diffusamente, dirittamente, discretamente, disordinatamente, disprovedutamente, distesamente, divotamente, domesticamente, egregiamente, equalmente, espressamente, estremamente, eternalmente, eternamente, facilmente, felicemente, fermamente, fieramente, finalmente, fittamente, fortemente, fortunatamente, frettolosamente, furiosamente, gagliardamente, galantemente, generalmente, giustamente, giustificatamente, gloriosamente, grandemente, grandissimamente, gratiosamente, gravemente, grossamente, honestamente, honoratamente, humilmente, immaginativamente, imperfettamente, improvvisamente, improvvisamente, incessantemente, incessantemente, incogitativamente, incognitamente, indegnamente, infallibilmente, infinitamente, ingiustamente, iniquamente, intentamente, inutilmente, lealmente, lecitamente, leggiatamente, liberalmente, liberamente, lungamente, maggiormente, malamente, malitosamente, manifestamente, meravigliosamente, mattamente, meritamente, mescolatamente, minutamente, miserabilmente, mortalmente, nativamente, naturalmente, necessariamente, nobilmente, nuovamente, occultamente, ordinariamente, ordinatamente, ottimamente, pacificamente, palesamente, patientemente, pazzamente, perfettamente, perpetualmente, perpetuamente, pessimamente, pienamente, pietosamente, poderosamente, poeticamente, pomposamente, prestamente, primamente, primieramente, prontamente, propriamente, prosperamente, prudentemente, pubblicamente, quietamente, ragionevolmente, ramaricatamente, realmente, rettamente, riccamente, riposatamente, santamente, saviamente, scarsamente, scioltamente, segretamente, semplicemente, separatamente, sforzatamente, sicuramente, similmente, singularmente, soavemente, sufficientemente, solamente, sollecitamente, sommamente, sottilmente, specialmente, stimatamente, strettamente, subitamente, talmente, temperatamente, tirannicamente, totalmente, triomphantemente, tristamente, ugualmente, ultimamente, valentemente, valorosamente, vanamente, veramente, vergognosamente, virtuosamente, vigorosamente, vilmente, virilmente, vitiosamente, vittoriosamente, vivamente, volgarmente, volontariamente, volontarosamente.

—/-menti

0/2	0
-----	---

altramenti/altrimenti.

3.3.5.2. Adjectius i substantius derivats de substantius amb les desinències participials

3.3.5.2.1. PARTICIPIJS ADJECTIVALS

-at/-ato

58/52	23
-------	----

afaenat, afortunat, agraciat, algaliat, almescat, aperduat, arborat, armat, assenat, atendat, benaventurat, colorat, coronat, desaconsolat, desastrat, desaventurat, desconsolat, desenfrenat, deslimitat, desmesurat, despiadat, despoderat, desventurat, empaliat, empeguntat,

emplomat, empostat, encadenat, endiablat, enfoscat, enfrescat, engolfat, engrutat, ennirviat, enrabiàt, entelat, entenebrat, escabellonat, esposat, fullat, fulletat, gomat, hestoriàt, inefrenat, infortunat, irat, malaventurat, malfadat, morat, murat, niellat, oripellat, salat, segellat, turmentat, usitat, vallejat, vellutat / *acciaiato, affamato, affettionato, affilato, affrenellato, algagliato, ammolato, anniellato, arborato, argentato, colorato, dispopolato, divisato, effeminato, fortunato, gumato, historiato, imbracciato, immaculato, impegolato, imprigionato, inarcionato, incathenato, incerato, incortinato, increspato, indiavolato, infortunato, infrascato, ingolfato, ingramezzato, innervato, irato, misurato, moscato, murato, orpelato, pattigliato, pignocato, salato, scompagnato, sfortunato, sfrenato, sigillato, smaltato, smisurato, spietato, steccato, sventurato, sviato, tormentato, ucellato.*

-ut/-uto

3/1	0
-----	---

carnut, geperut, mamellut / *pennuto.*

-it/-ito

1/3	1
-----	---

descolorit / *chiarito, saporito, scolorito.*

3.3.5.2.2. PARTICIPIS SUBSTANTIVATS

-ada/-ata

34/20	14
-------	----

aiguada, anada, arcada, armada, assoldadar, bastonada, besada, canonada, cavalcada, celada, coltellada, corada, durada, entrada, esplanissada, estocada, estopada, fumada, galdada, grapada, jornada, llançada, matinada, nomenada, parada, passada, petjada, pinyonada, posada, recruada, tallada, teulada, tirada, tornada / *ambasciata, andata, bastonate, branca-ta, canonata, cavalcata, coltellata, durata, farsata, flagellata, frascata, giornata, guanciata, lanciata, piationata, ritornata, sfacciata, stoccata, tirata, tornata.*

-ida/-ita

5/3	2
-----	---

eixida, ferida, oïda, partida, sentida / *perdita, sentita, uscita.*

-uda/-uta

1/2	1
-----	---

venguda / *valuta, venuta.*

3.3.5.3. Infinitius formats a partir de verbs i adjectius

-ar/-are

157/172	93
---------	----

abaixar, abisar, abonança, abraçar, abreuçar, acertar-se, acompanyar, acostumar, afliuixar, afrenellar-se, afrontar, agenollar-se, alegrar, altar, allargar, alletar, amansar, amargar, amarinar, ampliar, animar, apartar, apoderar, apresonar, aprofitar, apropiar-se, apropi-quar-se, apuntar, apurar-se, arborar, armar, arreglar-se, arremorar, arriscar, assabentar, assaquetar, assegurar, assinestrar, assitiar, assoldadar, assotar, atendar-se, aterrar, avalotar, avallar, avilar, avituallar, baixar, bascar, batallar, blasmar, buidar, burlar, caminar, cam-par, casar, cativar, causar, consellar, continuar, cordar-se, coronar, davallar, derrocar, desassetjar, desenamorar, desenculpar, desensellar, desmarxar, desnaturar, desospitar, do-

tar, egualar, embarcar-se, emparamentar, empenyorar, encarnar-se, encasar, encativar, encavalcar-se, encegar, encensar, encertar, enclotar, ensajar, ensellar, enseuar, ensivellar, entoldar, enviar-se, escampar, esguardar, esmolar, espaiar-se, espalmar, espletar, esquar-terar, esquivar, exemptar, falsar, fantasiar, fartar-se, fermar, ferrar, filar, finar, fixar, for-çar, freturar, galardonar, gelar, gemegar, ginyar, governar, guaitar, humiliar-se, il·luminar, llibertar, llicenciar, lliurar, llunyar, macular, maridar, menaçar, mencionar, millorar, mi-nar, nomenar, numerar, pastar, penar, perillar, practicar, premiar, raonar, refermar, refor-çar, refredar, reglar, remeiar, renovellar, replicar, rescatar, ressonar, saludar, sanglotar, sentenciar, senyalar, senyar, sermonar, signar, sobtar, sol·licitar, solaçar, soltar, turmentar, voltar / *abbardare, abbassare, abbonacciare, abbracciare, abbreviare, accarezzare, accennare, accicare, accompagnare, accostare, accostumare, acquietare, addoppiare, addotare, adirarsi, adottare, affaticare, affermare, affermare, affrettarsi, affrontare, agghiacciare, aggratiato, ag-gravare, alienare, allacciare, allargarsi, allattare, allegrarsi, alloggiare, allontanare, allungare, amaccare, ammaestrare, animare, annoiare, annullare, appregonare, appressarsi, apprezza-re, appropinquarsi, appropriarsi, approssimarsi, arischiare, arotare, ascortare, assediare, assi-curare, assoldare, attendarsi, atterrare, attristare, avergognare, avettovagliato, aviare, avilla-re, avvicinarsi, avviluppato, bravare, camminare, campare, complessioneare, concordare, contentare, decollare, desiare, desnaturalare, desviare, dilungare, dirupare, disculpare, disferra-re, dislacciare, eccettuare, fantasticare, ferrare, fibbiare, fragellare, giostrare, gloriare, habi-tuarsi, honorare, humiliare, imbalsamare, imbarcarsi, imparentarsi, impastare, impegnare, impiccare, impregonare, incalzare, incarnarsi, incassare, incolpare, infamare, infamiare, in-fiammarsi, inginocchiarsi, innamorare, innanimare, insevere, intitolarsi, invecchiarsi, invilu-parsi, lagrimare, lattare, licentare, maculare, mancare, manifestare, meravigliarsi, maridare, maritare, migliorare, minare, noiare, numerare, operare, oscurare, ottenebrare, percostuma-re, poppare, praticare, prigionare, principiare, profumare, puzzare, racquietare, raffrescare, ragionare, rallegrarsi, recostumarsi, regolare, rincorare, rinforzare, rinfrescare, ringratiare, rinovellare, rotare, rotolare, rovinare, saettare, salutare, scaldare, scampare, scaricare, scon-fortare, scoppare, scoppiare, segnare, sfoderare, slacciare, soldare, sollazzare, spalmare, spasi-mare, spezzare, spontare, squartare, stancarsi, straccarsi, stratiare, svergognare, testimoniare, tormentare, travagliare, uguagliare, vergognare, vettovagliare, vitare, vuotare, zappare.*

-ir/-ire

19/12	9
-------	---

aclarir, afavorir, aflaquir, afranquir, amollir, desfavorir, embravir-se, encarir, enfellonir-se, enfortir, enfosquir, ennoblir, enriquir-se, entrestir, envellir-se, envergonyir, esclarir, esmortir-se, florir / *abbellire, abhorrire, alleggerire, ammollire, favorire, incrudelirsi, inga-gliardire, insoperbirsi, nobilire, sminuire, stramortirsi, tramortire.*

3.3.5.4. Participis de present (convertits en adjectius o substantius)

-int¹⁵¹/—

5/0	0
-----	---

influint, llegint, oïnt, relluïnt, vivint.

151. Aquestes formes són formacions catalanes, ja que aquesta terminació de participi present de la tercera conjugació no té correspondència en llatí, llengua en la qual només hi havia dues termina-cions (-ANTE/-ENTE).

3.3.5.5. Gerundis (convertits en adjectius o substantius)

-end, -enda, -andi/-ando, -endo, -enda

4/6

2

bevanda, vivanda, reverend, restaurandi / *abominando, bevenda, facenda, memorando, horrendo, reverendo.*

3.3.5.6. Superlatius

-íssim/-íssimo

27/34

27

afabilíssim, amaríssim, bellíssim, caríssim, claríssim, clementíssim, cristianíssim, crudelíssim, devotíssim, digníssim, dilectíssim, excellentíssim, fidelíssim, fortíssim, grandíssim, honestíssim, ilustríssim, nefandíssim, perfectíssim, preclaríssim, prudentíssim, reverendíssim, sacratíssim, santíssim, sereníssim, valentíssim, vilíssim / *affabilissimo, Altissimo, amarissimo, bellissimo, charissimo, chiarissimo, christianissimo, clementissimo, crudelissimo, dignissimo, diletissimo, divotissimo, eccellentissimo, fedelissimo, felicissimo, fierissimo, fortissimo, grandissimo, gravissimo, honestissimo, illustrissimo, nefandissimo, ornatissimo, perfettissimo, potentissimo, preclarissimo, prontissimo, prudentissimo, reverendissimo, sacratissimo, santissimo, serenissimo, valentissimo, villissimo.*

—/errimo

0/3

0

asperrimo, celeberrimo, miserrimo.

Al quadre següent, hi ha un resum de les dades anteriors segons els cinc grans grups en què he dividit els mots derivats i compostos (a més d'altres de l'últim grup):

Grup	Català / Italià	Coincidències
Prefixos	803 / 953	425
Sufixos	1.642 / 1.675	1.155
Compostos	118 / 114	70
Deverbals	132 / 112	73
Formes no afixals	550 / 554	357
Totals	3.245 / 3.408	2.080 (64,1 %)

Els mecanismes de formació de paraules són un aspecte molt important de la selecció lèxica de cada llengua i també ací el català i l'italià es mostren diferents en certs punts, mentre que en d'altres coincideixen. Tot seguit comentaré les diferències i coincidències fonamentals, posant l'èmfasi en les diferències, que és el que al cap i a la fi més clarament ens indica allò que és idiosincràtic de cada llengua.

En primer lloc, hi ha una sèrie de sufixos i prefixos que són presents només en una de les dues llengües, com els següents del català:

- ARE > *-ar*, per formar substantius collectius (forma 5 paraules);
- ARIA > *-ària* (4);
- ENU > *-è*, per formar numerals (18);
- ING > *-enc* (2);
- MENTU > *-ment*, per formar substantius amb valor collectiu (una);
- s amb valor adverbial (2);
- TORA > *-dora* (8);

-int, terminació de participi de present inexistent en llatí que correspon a la tercera conjugació catalana (5).

De tots ells, només quatre són realment exclusius del català: *-ARIA* > *-ària*, *-ENU* > *-è*, *-s*, *-int*.¹⁵² D'entre tots els anteriors, quatre són de provenença llatina (per via popular): *-are*, *-è*, *-ment*, *-dora*; tres són de formació catalana: *-ària*, *-int*, *-s*, i un és d'origen germànic (*-enc*). Si exceptuem el cas del sufix *-è*, el nombre de paraules que formen és prou minso, en comparació amb la majoria dels que són comuns a les dues llengües.

Els afixos que apareixen exclusivament a la traducció italiana del *Tirant* són els següents:

- INTER- > *inter-* (1);
- PROTO- > *proto-* (1);
- RETRO- > *retro-* (1);
- AME > *-ame* (4);
- ATICU > *-atico* en cultismes (2);
- ONE > *-one*, *-oni* en adverbis (1);
- menti* (terminació adverbial) (2);
- ERRIMU > *-errimo* (3).

Només dos dels anteriors elements són inexistent en català: les terminacions adverbials *-menti* i *-one/oni*, que són de creació italiana. Entre la resta, són majoritaris els elements cultes, amb cinc afixos: *inter-*, *proto-*, *retro-*, *-atico*, *-errimo*. Finalment, hi ha un sufix de procedència llatina per via popular: *-ame*. El nombre de paraules creades per aquests afixos és encara menor que les creades pels afixos exclusius del català.

D'aquestes dades es deriva com a conclusió evident que els afixos exclusius de cada llengua, enfront d'una majoria d'afixos comuns, són escassíssims i, a més a més, formen poquíssimes paraules. S'observa de bell nou la major tendència cul-

152. Sobre alguns dels sufixos que esmentaré a partir d'ara, ja n'he fet observacions a les notes anteriors d'aquest mateix capítol. Cal tindre present que els dos últims (*-s*, *-int*), segons el punt de vista adoptat, podrien no ser sufixos, sinó morfemes gramaticals.

tista de l'italià: en català, es tracta d'afixos i de paraules majoritàriament de caràcter patrimonial (creació catalana o evolució directa des del llatí); en l'italià, en bona part, són llatínismes.

En segon lloc, tenim una sèrie d'elements que, tot i ser presents en les dues llengües, predominen de forma clara en una d'elles. Els que predominen en català són:

DIS-, DI- > *des-/des-*, *dis-/dis-*, *di-/di-* (155/117);

INTER- > *entre-/entr-* (6/1);

SUB- > *sub-*, *su-/sub-*, *su-* (cultismes) (15/11);

-ALIA > *-alla/-aglia* (8/3);

-ARIU + -IA > *-eria/-eria*, *-aria* (21/13);

-ATICU > *-atge/-aggio*, *-agio* (25/16);

-IA > *-ia/-ia* (23/14);

-ICIU > *-ís/-iccio*, *-izzo* (5/1);

-ORE > *-or/-ore* (35/21);

participis adjectivals en *-ut/-uto* (3/1);

participis substantivats en *-ada/-ata* (34/20).

En certs casos, l'explicació de la diferència és clara; en d'altres no tant, com veurem. Els derivats amb el prefix DI(S)- són més nombrosos en català perquè l'italià, per indicar molts dels conceptes propis d'aquest prefix (negació, separació...), prefereix el prefix EX-, el qual, en efecte, és molt més freqüent en italià que en català (la proporció és de 17/69).

El sufix INTER- pot presentar resultats cultes o populars: el català presenta formes amb el resultat popular (*entr-*), mentre que l'italià prefereix les formes cultes (*inter-*). L'única paraula italiana que presenta una evolució popular és *entrambi* (> INTER AMBOS).

Al prefix SUB- es dona el fenomen contrari a l'indicat abans: el català presenta en general la forma culta, i l'italià la forma popular: la proporció és de 15/11 en formes cultes i de 2/14 en les populars.

La majoria de les paraules formades amb el sufix -ALIA són completament immotivades (precisament les tres que coincideixen: *batalla/battaglia*, *muralla/muraglia*, *virtualles/vettovaglie*). Les úniques que presenten una motivació¹⁵³ més o menys gran són les catalanes (adevinalla, esposalles, mortalla, presentalla, rialla, rondalla), que indiquen una acció o un efecte (són derivats de verbs).

153. Entenc aquest terme en el sentit que li donà Ullman: «...todo idioma contiene palabras que son arbitrarias y opacas, sin ninguna conexión entre el sonido y el sentido, y otras que son al menos en cierto grado motivadas y transparentes» (Ullman, 1978, p. 92). Ullman distingeix tres tipus de motivació (fonètica, morfològica i semàntica): ací em referiré a la motivació morfològica, és a dir, quan una paraula puga ésser clarament analitzada en els seus constituents (lexema i morfemes derivatius); açò no impedeix que sovint, a la motivació morfològica, vaja unida la motivació semàntica.

Els sufixos *-eria* (català) i *-eria/-aria* (italià) tenen orígens diferents. Originàriament és una combinació dels sufixos *-ARIU* + *-IA*: en català és autòcton, mentre que en italià és manllevat del francès (com indica la fonètica del sufix) (Rohlf, 1969, vol. III, paràgraf 1115).

Un altre element que presenta més vitalitat al *Tirant* català és *-atge*. S'ha discutit sobre l'origen autòcton o importat del francès d'aquest sufix en català.¹⁵⁴ De tota manera, és clar que els exemples del català són molt més nombrosos, la qual cosa es podria explicar per un contacte amb el francès molt més estret per part del català que de l'italià, o per una preferència d'aquesta última llengua per altres sufixos.

El sufix *-ORE* sembla haver tingut sempre més vitalitat en català (Duarte i Alsina, 1986, vol. III, p. 96). En italià, aquest sufix fou molt freqüent durant els segles XIII-XIV, per l'influx de la poesia provençal, però moltes de les paraules creades aleshores tingueren una vida efimera (Rohlf, 1969, vol. III, paràgraf 1116). Sembla que l'italià ha preferit altres sufixos (*-ezza*, *-tà...*) per formar substantius que indiquen qualitats (formats a partir d'adjectius), com a les parelles següents, presents al *Tirant*: *blancor/bianchezza*, *dolçor/dolcezza*, *amargor/amari-tudine*, *verdor/verdura*, etc. Una altra prova de la major vitalitat del sufix en català és que, de les dinou paraules que coincideixen, catorze són llatínismes i sols cinc són paraules d'evolució popular (*dolor*, *olor*, *sabor*, *suor*, *temor*); la resta de les paraules catalanes són quasi totes d'evolució popular o de creació catalana.

A la resta dels elements, no sembla haver-hi una explicació clara de la major vitalitat d'aquests en català, ja que l'italià els posseeix també amb característiques semblants.

Passem ara a l'italià. Els afixos que són molt més freqüents que en català són els que segueixen:

- AD- > *a-/a-*, *ad-* (reforç) (32/45);
- ANTE- > *ante-/ante-*, *anti-* (1/5);
- EX- > *es-/s-* (17/69);
- INTRA- > *intr-/intr-*, *intra-* (1/4);
- INTRO- > *intro-/intro-* (1/3);
- PER- > *per-/per-* (12/19);
- RE- > *re-/ra-*, *re-*, *ri-*, *rin-* (95/172);
- SUB- > *so-/so-* (2/14);
- TRANS- > *tra-*, *trans-*, *tras-/tra-*, *trans-*, *tras-* (9/26);
- ACEU > *-às/-accio*, *-azzo* (2/6);
- ARIU > *-er*, *-ero*, *-ari/-aio*, *-aro*, *-iere*, *-ero*, *-ario* (83/119);

154. Sobre aquest sufix, vegeu Casanova (1984), que ofereix una panoràmica del problema i dona arguments en favor de la tesi de l'origen francès del sufix.

- BILE > -ivol/-evole (2/24);
- ITARE > -itar/-itare (1/5);
- TRICE > -driu/-trice (1/12).

L'ús del prefix *a-* o *ad-*, provinent de la preposició llatina AD, com a simple reforç de verbs, substantius o adjectius ja existents, és més abundant en italià. De totes les paraules, només deu coincideixen en les dues llengües. No sembla haver-hi un motiu que explique aquesta diferència, ja que la majoria de les paraules, tant catalanes com italianes, són formades en aquestes llengües o són simplement variants d'altres també presents al *Tirant*: acaminar, acompanyar, amostrar, *appresentare*, *approvare*, *attrovare*...

Hi ha una sèrie de prefixos que apareixen generalment en paraules cultes: ANTE-, INTRA-, INTRO-, PER-, TRANS-. Ja s'han vist alguns casos semblants entre els afixos presents només en italià (PROTO-, INTER-). La seua presència sobretot en italià es deu amb tota probabilitat a la tendència cultista de Lelio Manfredi, que ja s'ha pogut observar en altres aspectes de la traducció (com la major presència en general de llatínismes tant al *Tirante* com a les altres obres de Manfredi).

El prefix EX- és molt poc usat en català, especialment amb valor privatiu o negatiu; en italià, en canvi, hi ha moltíssimes paraules formades amb ell. Això és degut al fet que el català sembla preferir DI(S)- (> *de(s)-*) i l'italià EX- (> *s-*), com es pot veure en moltes parelles com aquestes: descolorit/*scolorito*, descobrir/*sco-prire*, desviat/*sviato*, etc.

Les paraules amb el prefix RE- són també molt més nombroses en italià que en català. Un primer element diferenciador és la varietat de formes de l'italià: *ra-* (resultat de la combinació amb AD-, però no en tots els casos), *re-* (forma llatinitzant), *ri-* (forma toscana). Hi ha usos que són menys freqüents en català, com el de *re-* per indicar repetició: tot i que també en català és habitual aquest valor, en determinats casos (*rihaver*, *riportare*, *riserrare*, *rivedere*...) el català no pot seguir l'italià i deu recórrer a perífrasis verbals ('tornar a'...) o a locucions adverbials ('de nou', 'una altra volta'...), com passa —en el domini italo-romànic— amb el vene-cià respecte al toscà (Rohlf, 1969, vol. III, paràgraf 1028).

De les paraules sufixades amb -ACEU (> -às/-accio, -azzo), podem treure ben poc, ja que en tots els casos es tracta de paraules que presenten una escassíssima o nul·la motivació: cabàs, canemàs, cuirassa, *vinaccia*, *corazza*, *galeazza*, *figliazzo*, *spallaccio*/*spallazzo*.

Les paraules sufixades amb algun dels reflexos del llatí -ARIU són més nombroses en italià. En aquesta llengua presenta una notabilíssima vitalitat, tant pel que fa al nombre de paraules derivades com per la gran varietat de formes que revesteix el sufix. Mentre que en català n'hi ha tres (-er, -ero, -ari: les dues últimes, rares), l'italià en dona cinc: -aio (resultat toscà i per tant autòcton de l'italià), -aro

(resultat més aviat meridional), *-ario* (forma culta), *-iere* (forma presa del francès), *-ero* (adaptació de la forma septentrional *-er* o calc del català en algunes paraules). En pràcticament tots els usos d'ARIU, l'italià posseeix més paraules que el català. El català supera l'italià en els adjectius (dinou contra tretze).

El sufix *-BILE* (que pot anar precedit de les vocals *a* o *i*: *-abile*, *-ibile*) es troba generalment en les llengües romàniques en les formes cultes (en català *-able*, *-ible*; en italià *-abile*, *-ibile*). Només en català i en italià (amb desigual fortuna, com veurem) hi ha hagut resultats populars: *-ívol/-evole*. També coincideixen el català i l'italià pel fet que les formes *-ívol/-evole* van gaudir d'un ús molt gran en els seus inicis, amb dos autors que els van donar carta de naturalesa: Ramon Llull (Duarte i Alsina, 1986, vol. III, p. 120) i Boccaccio (Migliorini, 1988, vol. I, p. 364). Més tard en decresqué l'ús, i foren cada volta més productives les formes cultes. Malgrat tot, és fàcil observar que l'italià té moltes més paraules en *-evole* (i d'ús més habitual) que el català. En un diccionari invers italià (Ratti *et al.*, 1988) compte vuitanta-vuit paraules amb el sufix *-evole*; en un altre de català (Mascaró i Rafel, 1990), seixanta-nou: malgrat tot, crec que per a qualsevol estudiós de les dues llengües resultarà evident que les paraules italianes en *-evole* són molt més freqüents que les catalanes (les paraules catalanes següents no semblen gaire comunes: badívol, negadívol, manegívol, donívol, errívol, cuitívol...). Per tant no és estranya la proporció del *Tirant*, que és de dues paraules catalanes enfront de vint-i-quatre de l'italià. En vuit paraules italianes la correspondència és amb paraules catalanes que tenen el sufix culte: *abominevole*, *amorevole*, *colpevole*, *dispiacevole*, *favorevole*, *lodevole*, *radottevole*, *ragionevole*, *spaventevole*.

El sufix *-ITARE*, que apareix en cinc paraules italianes i en una de catalana, no apareix en les gramàtiques històriques de Duarte i Alsina ni de Moll. Sí que apareix en la de Rohlfs, on s'explica que es tracta d'un sufix iteratiu llatí i que es perdé aquesta significació en l'evolució posterior a les llengües romàniques (Rohlfs, 1969, vol. III, paràgraf 1167). És, per tant, un element fossilitzat, la qual cosa explica que quatre de les paraules italianes siguin llatínismes (*debilitare*, *nobilitare*, *seguitare*, *usitato*); també la catalana ho és (*debilitar*).

La formació dels femenins de les paraules en *-TORE* deixa veure una diferència molt neta en la selecció lèxica entre el català i l'italià. El català fa servir la forma analògica *-TORA* > *-dora* (vuit paraules); l'italià fa servir la forma *-TRICE* > *-trice*, de caràcter no del tot popular (Rohlfs, 1969, vol. III, paràgraf 1147). L'italià té dotze paraules en *-TRICE*, el català només una (emperadriu); hi ha, però, set paraules catalanes en *-dora* que corresponen a un nombre equivalent de paraules italianes en *-trice*. Hi ha, doncs, una correspondència prou evident entre *-dora/-trice*.

Fins ara he parlat de la productivitat de cada afix en les dues llengües, és a dir, de quantes paraules apareixen amb un determinat afix en cada llengüa. Ara voldria referir-me a un altre aspecte: la coincidència etimològica entre els derivats de

l'italià i els del català o, en altres paraules, quantes i quines paraules italianes coincideixen amb les respectives paraules catalanes en la selecció d'un afix. Per tal de fer aquesta anàlisi, tindrè en compte de nou els extrems, és a dir, aquells sufixos que presenten índexs de coincidència molt baixos o molt alts. Els que presenten una divergència gran, en general superior al 50 % (el número en negreta indica quantes paraules coincideixen; l'asterisc indica que l'afix ha sigut tractat abans, per la qual cosa no repetiré el que ja s'ha dit), són:

- AD- > *a-/a-*, *ad-*, forma verbs o substantius (71/76 **24**);
- AD- > *a-/a-*, *ad-*, com a reforç (32/45 **10**);
- *DE- > *de-/de-*, *di-* (33/42 **11**);
- *DIS-, DI- > *des-*, *dis-*, *di-/des-*, *dis-*, *di-* (155/117 **21**);
- *EX- > *es-/s-* (17/69 **8**);
- IN- > *in-*, *en-.../im-*, *in-...*, que forma parasintètics (61/54 **25**);
- IN- > *em-*, *in-*, *en-/im-*, *in-*, és un reforç (14/17 **3**);
- IN- > *in-*, *en-/inn-*, indica moviment (11/4 **2**);
- INTER- > *entre-/entr-* (6/1 **0**);
- TRANS- > *tra-*, *trans-*, *tras-/tra-*, *trans-*, *tras-* (9/16+10 **4**);
- *-ARIU + -IA > *-eria/-eria*, *-aria* (21/13 **6**);
- *-ATICU > *-atge/-aggio*, *-agio* (25/16 **13**);
- *-BILE > *-ívol/-evole* (2/24 **1**);
- *-IA > *-ia/-ia* (23/14 **10**);
- IDIARE > *-ejar/-eggiare*, *-iggiare* (37/29 **20**);
- ISCU > *-esc*, *-isc/-esco* (3/3 **1**);
- ITIA > *-ea*, *-esa/-ezza* (35/41 **14**);
- MENTA > *-menta/-menta* (1/2 **0**);
- *-ORE > *-or/-ore* (35/21 **19**);
- deverbals (132/112 **73**);
- participis adjectivals: *-at/-ato* (58/52 **23**);
- participis adjectivals: *-ut/-uto* (3/1 **0**);
- participis substantivats: *-ada/-ata* (34/20 **14**);
- infinitius derivats en *-ar/-are* (157/172 **93**);
- infinitius derivats en *-ir/-ire* (19/12 **9**).

Aquesta mena de diferències són degudes sobretot a una causa: l'afix, malgrat el fet de ser d'origen llatí, ha esdevingut productiu quan les dues llengües eren ja completament independents, per la qual cosa les paraules formades sovint són diferents. Per aquest motiu, cap dels afixos anteriors és de caràcter culte (o almenys no formen exclusivament cultismes).

Hi ha tres prefixos representats per les solucions populars en cadascuna de les llengües: AD-, IN-, INTER-. Al costat d'aquestes formes populars, n'hi ha altres de caràcter culte, les quals presenten índexs de coincidència elevadíssims, com es

podrà veure un poc més avall. Així, al costat de formes com: afavorir, agenollar-se, allimitar-se, amarinar, arreglat, acalar, acaminar, acomanar, etc. (paraules patrimonials, sense correspondència en italià), en tenim d'altres com: adherent, admetre, administrar, admirable, advertir, etc. (cultismes, exactament iguals en les dues llengües); per una part, hi ha l'ús d'*em-*, *en-*..., per formar nous verbs i adjectius (empamentar, emplomat, encobertat, encegar, etc.) o per reforçar-ne d'altres ja existents (empendre, emportar-se, encloure, etc.), i per l'altra, les formes amb *in-*, *im-*..., que indiquen negació de la base (impaciència, impietat, impossible, inconstància, indocte, etc.), que són quasi totes cultismes i idèntiques en català i en italià.

La gramàtica històrica catalana ens diu que el prefix *de-* és d'origen llatí, que es troba generalment en veus ja llatines i que no té gens de vitalitat (Duarte i Alsina, 1986, vol. III, p. 27-28; Moll, 1952, p. 306). Això no es correspon exactament amb el que veiem al *Tirant*, ja que moltes de les paraules presents no existien en llatí, sinó que són creacions catalanes: decaïment, defalt, defalliment, degotar, deliuramet, departiment, etc. Només hi ha tretze cultismes entre els trenta-tres mots: decórrer, decorriment, deduir, deferir, defraudar, defugir, demèrit, demostració, demostrar, denegar, descriure, destituir, detardar. És normal, per tant, que la quantitat de les paraules que coincideixen no siga gaire gran i que es tracte d'un grup de deu mots compost per tres paraules patrimonials (departir, detengut, detenir) i set llatinismes (decórrer, deduir, defraudar, demèrit, demostració, demostrar, denegar). En italià, l'explicació del prefix és molt semblant (Rohlf, 1969, vol. III, paràgraf 1010). Però el conjunt de les paraules amb aquest prefix del *Tirant* italià s'adiu millor a aquella explicació que no pas el català, ja que, de les quaranta-dues paraules d'aquest grup, vint-i-cinc són llatinismes. Entre la resta, cal assenyalar la presència de nou variants formals (*departire*, *depopulato*, *deportamento*, *descendere*, *deservire*, *desperatione*, *destillare*, *devenire*) que presenten *de-* en lloc de *di-*, probablement per influx culte.

Els sufixos *-ejar/-eggiare* provenen tots dos per via popular de *-IDIARE* (que ve del grec) i tenen prou vitalitat. Els substantius i adjectius a què s'uneixen són en molts casos diferents, ja que la selecció de les bases no es féu en època encara llatina, sinó que depèn de cada llengua. Cal assenyalar algunes formes clarament influïdes per la llengua de partida (el català) com *bombardeggiare* o *timoreggiare* (no registrades als diccionaris italians).

Abans, en parlar del sufix *-ORE*, deia que era molt més productiu en català que en italià, ja que aquesta llengua mostrava preferència, en moltes de les paraules sufixades amb *-or*, pel sufix *-ezza*. En efecte, el sufix *-ITIA* (en els resultats populars *-ea*, *-esa/-ezza*) presenta més formes en italià que en català (32/41). En aquesta ocasió, és el català el que prefereix altres sufixos per algunes de les paraules italianes: *carezza*/carícia (forma culta del sufix), *allegrezza*/alegria, *bianchezza*/

blancor, *chiarezza*/claredat, etc. De bell nou es tracta d'un sufix que ja existia en llatí, però solament algunes de les paraules considerades existien ja en aquesta llengua: MALITIA > malea, malícia/*malitia*, PIGRITIA > perea/*pigritia* (observeu que en els dos casos la forma italiana és un cultisme). Malgrat tot, les dues llengües han coincidit en un bon grapat de paraules amb el mateix sufix, mentre que en d'altres la seua selecció lèxica ha anat per camins diferents. El mateix raonament podem fer per a l'esmentat sufix -ORE, que presenta un nombre de coincidències també baix, perquè en cada llengua el sufix ha funcionat en bona part autònomament, aplicant-lo a bases adjectivals diferents.

Els mecanismes més senzills de formació de noves paraules són la derivació sense sufix (els deverbals) i la formació de verbs amb la simple addició de la desinència de l'infinitiu de la primera o de la tercera conjugació (-ar/-are, -ir/-ire). Pel que fa als deverbals, aquest procediment és un poc més usat en català. La formació de nous infinitius és un poc més predominant en italià. La baixa coincidència entre les paraules formades d'aquestes dues maneres demostra que es tracta de procediments interns en cada llengua: és normal que siga així, tractant-se dels més senzills i elementals mecanismes de la formació de paraules, sense condicionants llatins.

Alguns elements presenten un grau de productivitat mínim: -ISCU > -esc, -isc/-esco, -MENTA > -menta/-menta, participis adjectivals en -at/-ato.

En un altre grup d'afixos, s'observa el fenomen contrari, és a dir, un grau de coincidència molt gran i en alguns casos total. Són els següents:

- AD- > ad-/ad-, en cultismes (17/17 **16**);
- ARCHI- > arc-, arque-/arc-, archi- (2/3 **2**);
- CIRCUM- > circum-/circon- (1/1 **1**);
- CONTRA- > contra-/contra- (9/9 **9**);
- EX- > e-/e- (2/3 **2**);
- IN- > il-, im-, in-.../im-, in-... (negació de la base) (72/85 **66**);
- VICE- > ves-, vis-/vice-, vis- (2/2 **2**);
- ACULU > -all, -acle, -atxo/-acchio, -acolo, -aglio (4/6 **4**);
- ARE > -ar/-are (adjectius) (10/11 **10**);
- ATU > -at/-ato, -ado (territoris, dignitats...) (8/8 **7**);
- BILE > -able/-abile, -abele (41/31 **31**);
- BILE > -ible/-ibile (11/11 **11**);
- ENSE > -és/-ese, -ense (8/8 **7**);
- IA > -ia/-ia (cultismes) (21/25 **21**);
- ICU > -ic/-ico (17/25 **16**);
- IDIARE > -itzar/-ezzare, -izzare, -izare (3/7 **3**);
- IDU > -id/-ido (2/3 **2**);
- ILE > -il/-ile (tònic) (6/8 **6**);

- ILE > *-il/-ile*, *-ele* (àton) (9/14 8);
- INU > *-i/-ino* (adjectius de qualitats) (11/10 9);
- INU > *-i/-ino* (gentilicis) (2/2 2);
- ISSA > *-essa/-essa* (4/4 3);
- ISTA > *-ista/-ista* (4/4 4);
- ITUDINE > *-itud*, *-etud/-itudine*, *-etudine* (17/18 15);
- IVU > *-iu/-ivo* (14/16 13);
- TIONE > *-ació*, *-ció*, *-ó/-atione*, *-attione*, *-tione* (146/16 138);
- SIONE > *-sió/-sione* (23/30 23);
- IONE > *-ió/-ione* (8/8 7);
- SORE > *-sor/-sore* (7/7 6);
- TUTE > *-tut*, *-tud/tù* (4/4 4);
- adverbis en -MENTE > *-ment/-mente* (178/192 152);
- superlatius en *-íssim/-íssimo* (27/34 27).

El grup principal està constituït per elements de caràcter culte: AD-, ARCHI-, CIRCUM-, CONTRA-, EX-, IN-, -ARE > adjectius en *-are*, BILE > *-ble*, -IA, -ICU, -IDIARE, -IDU, -ILE, -ISTA, -ITUDINE, -IVU, -TIONE, -SIONE, -IONE, -SORE, -TUTE, adverbis en *-ment*, superlatius en *-íssim*. No és estrany, ja que en tots els aspectes estudiats fins ara la similitud major corresponia a aquest grup etimològic. Açò no vol dir que totes les paraules que posseeixen algun d'aquests afixos siguin cultismes, ja que molts dels sufixos i prefixos anteriors, malgrat el seu caràcter culte, esdevingueren o continuaren sent productius en les llengües romàniques.

Dos elements tenen ben poc valor, per l'escassetat de les paraules representades (només dues en cada cas): VICE- > *ves-*, *vis-/vice-*, *vis-* i -INU > *-i/-ino* (per formar gentilicis).

Més interessants són els elements que formen el grup restant, ja que de vegades representa una selecció lèxica comuna entre les dues llengües i independent del llatí:

-ACULU > *-all*, *-acle*, *-atxo/-acchio*, *-acolo*, *-aglio* (4/6 4): *fermall/fermaglio*, *ventall/ventaglio*, *tabernacle/tabernacolo*, *pennatxo/pennacchio*; no coincideixen: *cortinaglio*, *serraglio*. En realitat, es tracta —en la part catalana— de dues paraules patrimonials, d'un cultisme (tabernacle) i d'un italianisme (pennatxo); en la part italiana es tracta d'un mot patrimonial (*pennacchio*), d'un llatínisme (*tabernacolo*) i d'un grupat d'occitanismes.

-ATU > *-at/-ato*, *-ado* (territoris, dignitats...) (8/8 7): *bisbat/vescovato*, *comtat/contato(-do)*, *ducat/ducato*, *llegat/legato*, *marquesat/marchionato*, *parentat/parentato(-do)*, *principat/principato*; no coincideixen: *casat*, *capitaneato*.

-ENSE > *-és/-ese*, *-ense* (8/8 7): *albanés/albanese*, *anglés/inglese*, *cartaginés/carthaginese*, *cortés/cortese*, *francés/francese*, *genovés/genovese*, *marqués/marchese*; no coincideixen: *pagés*, *uticense*.

-INU > -i/-ino (adjectius de qualitats) (11/10 9): carmesí/*cremisino*, cristallí/*cristallino*, diví/*divino*, gebelí/*zebellino*, marí/*marino*, matutí/*matutino*, negrí/*negrino*, pelegrí/*peregrino*, tirantí/*tirantino*; no coincideixen: femení, padrí, *cittadino*. Alguns són cultismes (cristallí, diví, matutí), mentre que d'altres existien ja en llatí (marí, pelegrí).

Un tractament a part mereixen els sufixos anomenats aspectuals, és a dir, aquells que, sense modificar la categoria gramatical ni el significat essencial de la base, hi afegeixen alguna qualitat de mida, grossària, afectivitat, etc. Són els augmentatius, diminutius, etc., que tenen un gran interès contrastiu.

-ELLU > -ell/-ello, -cello (1/14 1);

-INU > -ino/-ino, -cino (5/16 2);

-ITTU > -et/-etto, -eto (31/25 15);

-ONE > -ó/-one (9/17 5);

-ULU > -ol/-olo (2/9 2).

Al *Tirant lo Blanc* apareixen poquíssimes paraules amb sufixos diminutius o augmentatius. Sembla que Martorell defugia aquestes expressions de l'afectivitat o de la subjectivitat. L'italià, per la seua banda, té una tendència major a usar-los: dins la mateixa obra resulta que l'italià presenta quasi el doble de paraules d'aquest tipus. L'italià és, entre totes les llengües romàniques, la que posseeix una riquesa major quant a la sufixació, i molt especialment en el sector dels sufixos aspectuals.¹⁵⁵ Per això no és estrany que l'italià, malgrat la manca d'estímul de l'original, se separe de la contenció mostrada per Martorell en aquest aspecte i presente un nombre major de diminutius, augmentatius, etc.

Totes dues llengües seleccionen diferents sufixos per expressar els mateixos conceptes. La diferència fonamental s'estableix entre sufixos d'origen llatí i un sufix d'origen cèltic (-ITTU): l'italià prefereix els primers, el català el segon (Duar-te i Alsina, 1986, vol. III, p. 53-54). En efecte, el català supera l'italià només en aquest cas. L'italià, al llarg de la història, prefereix en general els sufixos d'origen llatí, i entre aquests -INU (Tekavcic, 1972, vol. III, paràgraf 1857); ací, però, el més usat és -ITTU, com en català, potser perquè aquest, a diferència d'-INU, no té un matis d'afectivitat tan marcat, és un poc més neutre (Tekavcic, 1972, vol. III, paràgraf 1857). En conjunt, però, la diferència és clara: vint-i-cinc paraules italianes amb -ITTU contra trenta-nou dels altres sufixos (-ELLU, -INU, -OLU).

La coincidència mot a mot és més aviat escassa: només vint-i-cinc de les quaranta-vuit paraules catalanes coincideixen, en la selecció dels sufixos aspectuals, amb un grup igual de vint-i-cinc paraules italianes entre el total de vuitanta-una.

155. Tagliavini (1972, p. 416), entre les altres característiques que defineixen l'italià enfront de les altres llengües romàniques, assenyala, amb referència a aquest fenomen, «la ricchezza quasi infinita delle derivazioni suffissali.»

Un cas a part és el del sufix -ONE, ja que en català serveix per formar normalment diminutius (agulló, cordó, faró, gató...), mentre que en italià forma de vegades augmentatius (*bastone, lancione, squadrone, targone, trombone...*), i altres vegades adjectius (que no tenen cap relació amb els conceptes anteriors, o en tot cas amb significat despectiu: *diavolone, poltrone*). En d'altres, tant en català com en italià, la motivació és molt menys clara o inexistent: escaló, grillons, penó, *boccone, canone, compagnone, padrone, verone...*

Una vegada conclosa l'anàlisi minuciosa dels fenòmens de formació de mots al *Tirant* a la seua traducció italiana, és el moment de fer algunes consideracions finals.

El nombre total de prefixats, sufixats, deverbals, etc. és molt semblant globalment: 3.245 paraules catalanes contra 3.408 d'italianes. La diferència és molt menuda, especialment si tenim en compte —com s'ha dit un poc més amunt— que l'italià té una extraordinària riquesa de prefixos i sufixos, que usa profusament i que inclús acumula de vegades en la mateixa paraula. No hi ha res que impedisca interpretar aquesta escassa diferència com una nova prova de la fidelitat del traductor a l'obra que està traduint: malgrat que la seua llengua li oferís unes possibilitats grans, el traductor s'ha limitat a seguir el català fidelment, però no servil. Si considerem els quatre grups en què he dividit els derivats, sí que s'observen algunes diferències.

L'italià mostra una preferència major per la prefixació. Molts dels prefixats són de caràcter culte, cosa que es pot atribuir amb prou seguretat a l'autor de la traducció, més que no pas a la llengua de la traducció. L'ús dels prefixos té la particularitat de no canviar la categoria gramatical de la paraula (no són transcategoritzadors): la preferència de l'italià per aquest procediment indica, de retruc, una preferència del català per formes analítiques a l'hora d'expressar certs conceptes, com la privació, la repetició, etc., encara que la influència del llatí siga probablement el factor més important per explicar la diferència que hi ha entre els 803 prefixats del català i els 953 de l'italià.

De forma més esquemàtica:

— Els afixos exclusius de cada llengua són poquíssims i formen un conjunt de paraules molt petit. N'hi ha uns pocs més que apareixen només en una de les dues obres, però que existeixen o han existit també en l'altra llengua; ací, per motius diferents, no apareixen.

— L'element llatí és determinant: per una part perquè el major nombre de coincidències es dona entre les paraules i els afixos d'aquest origen, per l'altra perquè l'italià mostra una preferència major pels elements cultes (atribuïble potser a Manfredi).

— Després de l'anàlisi de les coincidències i de les divergències, ens queda un petit grup que —sense ser llatinismes— coincideix en les dues llengües. Seria el

nucli més significatiu quant a la selecció lèxica, ja que en l'elecció d'aquests sufixos el llatí ha intervingut només parcialment. Són els sufixos -ATU i -INU. A banda d'aquests, n'hi ha un bon grapat amb un grau de coincidència molt gran, que es remunta al llatí: AD-, ARCHI-, CIRCUM-, CONTRA-, EX-, IN-, -ARE > adjectius en -are, -BILE > -ble, -IA, -ICU, -IDIARE, -IDU, -ILE, -ISTA, -ITUDINE, -IVU, -TIONE, -SIONE, -IONE, -SORE, -TUTE, adverbis en -ment, superlatius en -íssim.

— En un camp concret, el dels augmentatius, i sobretot en el dels diminutius, les divergències són significatives, ja que l'italià prefereix elements d'origen llatí (-OLU, -ELLU, -INU), enfront del català, el qual, a més d'usar aquells, n'usa molt més un altre d'origen cèltic (-ITTU), present també en italià, però amb menys freqüència.

4. Conclusions

Al llarg d'aquestes pàgines, s'han estudiat bàsicament dues qüestions: d'una banda, les circumstàncies històriques de la publicació del *Tirante il Bianco* (autor, impressor, editor, edicions...) i les tècniques utilitzades en aquesta traducció; de l'altra, l'estudi contrastiu del lèxic.

La primera és en certa forma la premissa necessària per a la validesa de la segona: només en el cas que la nostra traducció posseïska una bona qualitat pot servir per als objectius fixats. Bona qualitat vol dir un bon estil en la llengua d'arribada (l'italià) i, sobretot, una notable fidelitat a l'original (una traducció massa lliure hauria impossibilitat una comparació mot a mot). El resultat d'aquesta anàlisi ha sigut positiu, encara que s'ha constatat la presència d'algunes mancances de fidelitat, manifestades sota l'aspecte d'omissions, afegitons, traduccions massa literals, etc., que no són, però, excessives.

El segon aspecte estudiat —l'anàlisi contrastiva del lèxic— ha sigut precedit necessàriament d'un treball sistemàtic de comparació i de buidatge del lèxic del *Tirant* i de la seua traducció. Aquesta tasca, llarga i feixuga, ha produït un vocabulari contrastiu català-italià compost d'unes 5.400 entrades, per a cadascuna de les quals s'indiquen les accepcions amb les quals és usada al *Tirant* i totes les unitats lèxiques italianes que la tradueixen. En un segon moment, s'ha creat un vocabulari invers italià-català, que permet l'estudi del lèxic també en la direcció inversa. Tots dos es troben al CD-ROM adjunt.

Per a l'estudi contrastiu del lèxic de les dues llengües, m'he servit de les eines lexicogràfiques més importants i usuals: DCVB i DCat per al català i GDLI i DELI per a l'italià.

S'han dut a terme dues recerques diferents amb els materials del vocabulari català-italià: la classificació etimològica del lèxic de cada llengua i estudi per separat i en comparació i l'estudi de la formació de mots, en cada llengua per separat i també contrastivament.

En primer lloc, he comparat els resultats globals de cada llengua: per exemple, he comparat quants germanismes apareixien en cada llengua. Les diferències més notables han sigut les següents:

- Un 10 % més de cultismes en italià.
- Un 10 % més de paraules patrimonials en català.
- El doble de gallicismes en italià.
- El doble d'arabismes en català.

Les dues últimes diferències responen a causes històriques (els arabismes) o lingüístiques (els gallicismes). No hi ha cap explicació d'aquest tipus per als dos primers punts, ja que no sembla haver-hi una major tendència d'una llengua més que l'altra a posseir més cultismes o més mots patrimonials, per la qual cosa m'he inclinat a pensar en una tendència cultista per part del traductor que, a més a més, no sols es manifesta en la traducció del *Tirant*, sinó també en altres obres de Lelio Manfredi. Poden haver-hi influït també els vint-i-cinc anys trancorreguts entre la publicació del *Tirant* i la traducció de Manfredi.¹⁵⁶

En segon lloc, he realitzat la confrontació paraula per paraula per establir quin és el percentatge de paraules italianes que en algun punt de la traducció coincideixen totalment o parcialment amb les del català, amb el resultat següent:

- Un 60 % coincideix completament.
- Un 20 % coincideix parcialment (només en l'arrel, diferències de gènere, etc.).
- Un 20 % divergeix completament.

Els resultats no són sorprenents, tractant-se de dues llengües romàniques, encara que, si hi afegim una part o la totalitat de les paraules del segon apartat, el grau de coincidència és certament molt elevat.

En tercer lloc, he comprovat dins de cadascun dels tres grups anteriors quin grau de coincidència hi havia, amb els resultats següents:

- Un 0 % dels castellanismes.
- Un 43 % dels arabismes.
- Un 60 % dels gallicismes.
- Un 65 % dels germanismes.
- Un 75 % de les paraules patrimonials.
- Un 80 % dels italianismes.
- Un 95 % dels llatinismes.

Cal tindre molt en compte que no totes aquestes xifres (ni les anteriors) són equiparables, ja que cadascuna té un pes quantitatiu molt diferent dins del lèxic

156. Un termini que s'amplia fins a cinquanta anys si considerem les dates de redacció de l'obra valenciana, és a dir, gener de 1460 (com es diu al pròleg firmat per Martorell) i el 1465 (data de la mort de l'autor).

del *Tirant*: mentre que els castellanismes són només vint, les paraules patrimonials són més de tres mil i representen el grup més important.

Les dades obtingudes donen indicis reveladors sobre la història i la idiosincràsia de cada llengua. El percentatge de castellanismes demostra que les seues vies i èpoques de penetració són palesament diferents. El d'arabismes està vinculat de manera clara a la història de cada llengua (llarga convivència amb l'àrab en el cas del català i manca quasi total en italià). Pel que fa a les diferències quant al nombre de gallicismes, respon al fet que el català comparteix la majoria d'aquestes unitats lèxiques amb les llengües veïnes (el francès i l'occità), mentre que en italià, en canvi, són préstecs d'aquestes mateixes llengües. No deu estranyar la coincidència quasi total en els llatinismes, si tenim en compte que l'italià i el català no sols pertanyen al mateix àmbit cultural, sinó que a més a més havien assolit ja un sòlid conreu literari, que va ser possible en part per l'adopció de multitud d'elements tant lèxics com sintàctics manllevats del llatí. Finalment, és de destacar, amb referència al grup més important quantitativament i qualitativa (el de les paraules heretades del llatí per via popular), el percentatge de coincidències global de tot el lèxic del *Tirant* i de la seua traducció (que era del 60 %), que augmenta considerablement (fins al 75 %).

La segona part de l'estudi contrastiu s'ha centrat en un constituent concret de les paraules: els sufixos, els prefixos i, en general, els mecanismes de formació de mots. Partisc de la idea que l'elecció dels afixos (i especialment dels sufixos) és també un element definidor del caràcter del lèxic d'una llengua, ja que no vénen sempre completament donats (determinats per la llengua mare, en aquest cas el llatí), sinó que cada llengua fa una tria entre tots els que posseeix. He confeccionat llistes, encapçalades per les formes llatines (o, en algun cas, d'altres llengües) del sufix, seguides de les paraules formades en cada llengua amb ells i he procedit a l'anàlisi amb una metodologia semblant a la del punt anterior.

En primer lloc, he comparat els resultats globals, és a dir, he comprovat quantes paraules forma cada sufix o prefix en cada llengua. Els resultats més significatius han sigut:

— Un grup reduït d'afixos només apareix en una de les dues llengües; tanmateix el nombre total de paraules a les quals dona lloc és insignificant.

— Els sufixos i els prefixos manllevats del llatí mostren una diferència de productivitat gran en les dues llengües.

En segon lloc, he efectuat la comparació paraula per paraula, que ha donat com a resultat global un 66 % de coincidències, la qual cosa indica un 6 % més que el percentatge global del lèxic. Açò no fa més que confirmar el percentatge del 60 % global obtingut abans.

Esmentarem, finalment, dues observacions dignes de menció:

— La presència en italià d'uns dos-cents afixats més que en català.

— La presència en català d'una quantitat molt reduïda d'alteratius (augmentatius i, sobretot, diminutius: quaranta-vuit), que en italià pugen fins a setanta-un.

En el camp dels alterats, hi ha una diferència que sí que és remarcable pel que fa a la selecció lèxica: mentre que l'italià prefereix sufixos d'origen llatí, el català prefereix els d'origen cèltic.

Com a comentari global pel que fa a la formació de mots, diré que he observat que el major grau de coincidència es dona lògicament entre aquelles unitats lèxiques (prefixats i sufixats) que ja eren derivades en llatí, mentre que les diferències augmenten quan la formació de la paraula derivada correspon a un període ja no panromànic. Per això pot ser significatiu el cas d'alguns sufixos amb un alt grau de coincidència, la tria dels quals no ha sigut determinada pel llatí (-ATU, -ENSE, -INU).

Per concloure, estime que les principals aportacions d'aquest treball són de dos tipus. Des d'un punt de vista procedimental, he assajat un mètode d'anàlisi contrastiva del lèxic de dues llengües que, si bé no del tot nou (ja havia sigut proposat i assajat per Germà Colón), sí que és la primera vegada que s'aplica a un text extens, la qual cosa, sense dubte, permet arribar a conclusions d'abast més general i més fonamentades empíricament. Des d'un punt de vista pràctic, he pogut comprovar el grau d'afinitat de dues llengües romàniques, el català i l'italià, en un moment determinat de la història lingüística, posant a l'abast dels investigadors un corpus extens de materials lèxics, tant del català com de l'italià, que en aquestes pàgines han sigut explotats només en alguns aspectes.

Si aquestes dues són les aportacions principals, n'hi ha d'altres potser d'abast menys general, però també importants:

— Aclariments de certs punts obscurs de l'original valencià mitjançant les solucions aportades per una traducció, ja que una traducció és abans de tot una interpretació de l'obra de la qual parteix.

— Aclariment del sentit d'algunes expressions i paraules catalanes i italianes, fornint a més una quantitat respectable d'exemples en un context real.

— Observacions útils per a una història de la traducció en general, entre dues llengües i d'una època en particular: la primera meitat del segle XVI.

5. Bibliografia

- ACCADEMIA DELLA CRUSCA (1612). *Vocabolario degli Accademici della Crusca*. Venècia. [Cite per l'edició facsímil de Florència, Le Lettere, 1987]
- ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1927-1962). *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll. [DCVB]
- ASCARELLI, Fernanda (1953). *La tipografia cinquecentina italiana*. Florència: Sansoni Antiquariato.
- ASCARELLI, Fernanda; MENATO, Marco (1989). *La tipografia del '500 in Italia*. Florència: Leo S. Olschki.
- ASOR ROSA, Alberto [cur.] (1983). *Letteratura Italiana*. Vol. II. *Produzione e consumo*. Torí: Einaudi.
- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1982). «La versió catalana de la “Divina Comèdia” d'Andreu Febrer». A: *La llengua catalana ahir i avui*. 2a ed. Barcelona: Curial.
- BALDELLI, Ignazio (1982). «Le lingue del Rinascimento da Dante alla prima metà del Quattrocento». A: *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane (Belgrado, aprile 1979)*. Florència: L. S. Olschki, p. 153-176.
- BARBERI, Francesco (1974). «Il libro a stampa». A: *Problemi ed orientamenti critici di lingua e letteratura italiana. Notizie introduttive e sussidi bibliografici*. Vol. I. 2a ed. Milà: Marzorati, p. 85-152.
- BATTAGLIA, Salvatore [dir.] (1961-2002). *Grande dizionario della lingua italiana*. Torí: UTET. [GDLI]
- BATTISTI, Carlo; ALESSIO, Giovanni (1950-1957). *Dizionario etimologico italiano*. Florència: Barbera. [DEI]
- BECCARIA, Gian Luigi (1985). *Spagnolo e spagnoli in Italia. Riflessi iberici sulla lingua italiana del Cinque e del Seicento*. Torí: Giappichelli [Reimpressió de la primera edició de 1967]
- BECCARIA, Gian Luigi; DEL POPOLO, Concetto; MARAZZINI, Claudio (1989). *L'italiano letterario. Profilo storico*. Torí: UTET.
- BEER, Marina (1987). *Romanzi di cavalleria. Il «Furioso» e il romanzo italiano del Primo Cinquecento*. Roma: Bulzoni.

- BELTRÁN LLAVADOR, Rafael (2006). *Tirant lo Blanc*. Madrid: Síntesis.
- BEMBO, Pietro (1989). *Prose della volgar lingua. Gli Asolani. Rime*. Ed. a cura de C. Dionisotti. Torí: Editori Associati.
- BERTOLOTTI, A. (1884). «Carteggio di Lelio Manfredi con la corte Mantovana». *Il Bibliofilo*, vol. 5, p. 163-164.
- BISCEGLIA BONOMI, Ilaria (1982). «La grammatica di Pierfrancesco Giambullari: saggio di un'analisi delle forme verbali dell'uso vivo». A: *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane (Belgrado, aprile 1979)*. Florència: L. S. Olschki, p. 231-242.
- BONSOMS I SICART, Isidre (1907). *La edición príncipe del «Tirant lo Blanch»*. Cotejo de los tres ejemplares impresos en Valencia, en 1490, únicos conocidos hoy en día. Barcelona: La Académica.
- BRANCA, Vittore [et al.] [cur.] (1982). *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane (Belgrado, aprile 1979)*. Florència: L. S. Olschki.
- BROSSA I ALAVEDRA, Maria A. (1989). *Lematització semiautomatitzada i regularització gràfica de «Tirant lo Blanch»*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona. [Tesi doctoral]
- BRUGUERA, Jordi (1986). *Història del lèxic català*. 2a ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CALLERI, Daniela; MARELLO, Carla [cur.] (1982). *Linguistica contrastiva. Atti del XIII Congresso Internazionale di Studi della Società di Linguistica Italiana (Asti, 26-28 maggio 1979)*. Roma: Bulzoni.
- CALVO RIGUAL, Cesáreo (1991a). «Alguns aspectes de la traducció francesa del *Tirant lo Blanc*». A: *Actas del Primer Coloquio Internacional de Traductología*. València: Universitat de València, p. 67-70.
- (1991b). «Estudi bibliogràfic de les edicions de la traducció francesa de “*Tirant lo Blanc*”». A: *Miscel·lània Joan Fuster*. Ed. a cura d'Antoni Ferrando i d'Albert G. Hauf. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 179-194.
- (1992). «Il lessico della traduzione italiana del *Tirant lo Blanc*: studio contrastivo di due lingue romanze verso la fine del xv secolo e l'inizio del xvi». A: LORENZO, R. [ed.]. *Actas do XIX Congreso de Lingüística e Filología Románicas*. Vol. II: *Lexicología e Metalexigrafía*. La Corunya: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa, p. 667-683.
- (1994). «Italianismi ed iberismi nel *Tirant lo Blanch* e nella traduzione italiana di Lelio Manfredi». A: *Actas del VI Congreso Nacional de Italianistas (Madrid, 3-6 de mayo de 1994)*. Vol. I. Madrid: Universidad Complutense, p. 139-146.
- (1997a). «La selecció lèxica del català i de l'italià: el *Tirant* i la seua traducció italiana cara a cara». A: *Miscel·lània Germà Colón*. Vol. 7. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 51-78.
- (1997b). «L'adaptació dels noms de lloc i de persona en el *Tirant* italià (1538)». A: *XXI Col·loqui de la Societat d'Onomàstica, IV Col·loqui d'Onomàstica Valenciana*. València: Denes, p. 233-254.
- (1997c). «*Tirante il Bianco*: aspectes de l'elaboració de la traducció italiana cinc-centista del *Tirant lo Blanc*». A: *Actes del Col·loqui Internacional Tirant Lo Blanch*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 437-468.

- CARDONA, Giorgio Raimondo (1983). «Culture dell'oralità e culture della scrittura». A: ASOR ROSA, Alberto [cur.]. *Letteratura Italiana*. Vol. II: *Produzione e consumo*. Torí: Einaudi, p. 25-101.
- CASANOVA, Emili (1983). «Notes sobre el cultisme medieval». A: *Actes del Sisè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 195-205.
- (1984). «Grup fonètic dèbil i préstec: a propòsit dels reflexos de -TICUM en català». A: *Miscel·lània Sanchis Guarner*. Vol. I. València: Universitat de València, p. 65-71.
- (1988). *El lèxic d'Antoni Canals*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana.
- CASTELLANI, Arrigo (1980). *Saggi di linguistica italiana e romanza (1946-1976)*. Roma: Salerno.
- CATFORD, John C. (1965). *A linguistic Theory of Translation*. Londres: Oxford University Press.
- CATTINI, Marco; ROMANI, Marzio A. (1982). «Le corti parallele: per una tipologia delle corti padane dal XIII secolo al XVI secolo». A: *La corte e lo spazio: Ferrara Estense*. Vol. I. Ed. a cura de G. Papagno i A. Quondam. Roma: Bulzoni, p. 47-82.
- CHIAPPELLI, Fredi (1969). *Nuovi studi sul linguaggio del Machiavelli*. Florència: Felice Le Monnier.
- COLÓN, Germà (1976). *El léxico catalán en la Romania*. Madrid: Gredos.
- (1981). «Contrastes léxicos en catalán, español e italiano». A: *Logos Semantikos. Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu*. Vol. III. Madrid: Gredos; Berlín: Nova York: W. De Gruyter, p. 191-201.
- (1982). «Les llengües romàniques i llur selecció lexical». A: *Actes del XVI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques*. Vol. I. Palma de Mallorca: Moll, p. 57-90.
- (1991). «La llengua a l'època del Tirant». A: *Literatura valenciana del segle XV. Joanot Martorell i Sor Isabel de Villena*. València: Consell Valencià de Cultura, p. 9-35.
- (1993). «¿Qué lengua hablaba Plaerdemavida en el Tirant?». A: *Literatura y bilingüismo. Homenaje a Pere Ramírez*. Hassel: Reichenberger, p. 19-27. [Ara també a: *Estudis de filologia catalana i romànica*. València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 3-11]
- (2001). «Traducir y traducción en catalán, con una mirada a los romances vecinos». A: MARTÍNEZ ROMERO, Tomás; RECIO, Roxana [ed.]. *Essays on Medieval Translation in the Iberian Peninsula*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I: Creighton University, p. 153-172.
- COLÓN, Germà; SOBERANAS, Amadeu-J. (1986). *Panorama de la lexicografia catalana. De les glosses medievals a Pompeu Fabra*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- CORNAGLIOTTI, Anna Maria (1980). «Lexicografia italo-catalana». A: *Actes del Cinquè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 379-404.
- COROMINES, Joan (1980-1991). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa. [DCat]
- (1983). «Sobre l'estil i manera de Martí J. de Galba i els de Joanot Martorell». A: *Lleures i converses d'un filòleg*. 3a ed. Barcelona: Club Editor, p. 363-378.
- CORTELAZZO, Manlio; ZOLLI, Paolo (1999). *Dizionario etimologico della lingua italiana*. 2a ed. Bolonya: Zanichelli. [DELI]

- CROCE, Benedetto (1893). *Primi contatti fra Spagna e Italia*. Nàpols: Tipografia della Regia Università.
- (1895). *La lingua spagnuola in Italia. Appunti, con un'appendice di Arturo Farinelli*. Roma: Loescher.
- (s. a.). *España en la vida italiana durante el Renacimiento*. Madrid: Mundo Latino. [Primera edició italiana de 1907]
- DARDANO, Maurizio (1978). *La formazione delle parole nell'italiano d'oggi*. Roma: Bulzoni.
- (1988). «Formazione delle parole». A: HOLTUS, Gunther [et al.] [cur.]. *Lexicon der Romanistischen Linguistik*. Vol. IV: *Italiano, corso, sardo*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag, p. 51-63.
- DEVOTO, Giacomo (1977). *Il linguaggio d'Italia. Storia e strutture linguistiche italiane dalla preistoria ai nostri giorni*. Milà: Rizzoli.
- DI PIETRO, Robert. J. (1986). *Estructuras lingüísticas en contraste*. Madrid: Gredos. [Primera edició anglesa de 1971]
- DIONISOTTI, Carlo (1971). *Geografia e storia della letteratura italiana*. Torí: Einaudi.
- DUARTE I MONTSERRAT, Carles; ALSINA I KEITH, Àlex (1986). *Gramàtica històrica del català*. Barcelona: Curial.
- DURANTE, Marcello (1981). *Dal latino all'italiano moderno: saggio di storia linguistica e culturale*. Bolonya: Zanichelli.
- ESTEVE, Joan (1988). *Liber Elegantiarum*. Amb un estudi preliminar de Germà Colón. Castelló de la Plana: Inculca. [Edició facsimil de la de Venècia, Paganinus de Paganinis, 1489]
- FARINELLI, Arturo (1929). *Italia e Spagna*. Torí: Fratelli Bocca.
- FERRANDO, Antoni (1989). «Entorn de la llengua del *Tirant lo Blanc*». *Saó*, vol. 115, p. 24-26.
- FERRANDO, Antoni; NICOLÀS, Miquel (2005). *Història de la llengua catalana*. Barcelona: Pòrtic: UOC.
- FLAMINI, F. (1894). «Viaggi fantastici e “Trionfi” di poeti». A: *Nozze Cian Sappa-Flandinet*. Bèrgam, p. 287-299.
- FLORES, Juan de (1521). *Historia di Isabella et Aurelio*. Milà: Da Castegione.
- FOLENA, Gianfranco (1973). «“Volgarizzare” e “tradurre”: idea e terminologia della traduzione dal Medio Evo italiano e romanzo all'Umanesimo europeo». A: *La traduzione. Saggi e studi*. Trieste: LINT, p. 59-120.
- GALLINA, Annamaria (1959). *Contributi alla storia della lessicografia italo-spagnola dei secoli XVI e XVII*. Florència: Leo S. Olschki.
- GARCÍA YEBRA, Valentín (1984). *Teoría y práctica de la traducción*. 2a ed. Madrid: Gredos.
- GAYANGOS, Pascual de (1963). *Libros de caballerías. Con un discurso preliminar y un catálogo razonado por P. de G.* Madrid: Real Academia Española. [Primera edició: 1857]
- GHINASSI, Ghino (1976). «Il volgare mantovano tra il medioevo e il Rinascimento». A: SEGRE, C. [cur.]. *Ludovico Ariosto, lingua, stile e tradizione*. Milà: Feltrinelli, p. 7-28.
- [cur.] (1968). *La seconda redazione del «Cortegiano» di Baldassarre Castiglione*. Florència: Sansoni.
- GIAMBULLARI, Pierfrancesco (1986). *Regole della lingua fiorentina*. Ed. a cura d'Ilaria Bonomi. Florència: Accademia della Crusca.
- GIVANEL I MAS, Joan (1912). *Estudio crítico de Tirant lo Blanch. Comentario a un pasaje del capítulo vi de la primera parte del «Don Quijote de la Mancha»*. Madrid: Librería General de Victoriano Suárez.

- GRAYSON, Cecil (1982). «Le lingue del Rinascimento». A: *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane* (Belgrado, aprile 1979). Florència: L. S. Olschki, p. 135-152.
- GREGOROVIVUS, Ferdinand (1876). *Lucrece Borgia*. París: Sabdoz et Fischbacher.
- GRILLI, Giuseppe (1991). «*Tirant lo Blanch*, novela de caballería. Interferencia y duplicación de género». *Annali dell'Istituto Universitario Orientale, Sezione Romanza*, vol. XXXIII, núm. 2, p. 403-423.
- GUICCIARDINI, Francesco (1951). *Ricordi*. Ed. a cura de N. Spongano. Florència: Accademia della Crusca.
- GUILLÉN, Julio F. (1969). *Lo marinero en el Tirant lo Blanch*. Madrid: Instituto Histórico de la Marina CSIC.
- GUTIÉRREZ DEL CAÑO, Marcelino (1918). *Ensayo bibliográfico de Tirant lo Blanch*. Madrid: Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos.
- HAENSCH, Günther [et al.] (1982). *La lexicografía: De la lingüística teórica a la lexicografía práctica*. Madrid: Gredos.
- HAUF, Albert G. (1983). «El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llista provisional de mots i de freqüències». Vol. III. A: *Miscel·lània Pere Bohigas*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 121-224.
- HOOFF, Henri van (1991). *Histoire de la traduction en Occident*. París: Duculot.
- HURTADO ALBIR, Amparo (1990). *La notion de fidélité en traduction*. París: Didier Érudition.
- (2001). *Traducción y traductología: introducción a la traductología*. Madrid: Cátedra.
- INDINI, M. Luisa; MINERVINI, Vincenzo (1990). «Il viaggio di Tirante. Fortuna e infortuni di un romanzo cavalleresco». *Studi Catalani e Provenzali '88: Quaderni di Romanica Vulgaria*, vol. 12, p. 5-66.
- KELLY, Louis (1979). *The True Interpreter. A History of Translation. Theory and Practice in the West*. Oxford: Basil Blackwell.
- KOLSKY, Stephen (1994). «Lelio Manfredi traduttore cortigiano. Intorno al "Carcer d'Amore" e al "Tirante il Bianco"». *Civiltà Mantovana*, vol. 10, any 29, p. 45-69.
- LATINI, Brunetto (1971). *Llibre del Tresor*. Ed. a cura de Curt J. Wittlin. Barcelona: Barcino. [Versió catalana de Guillem de Copons]
- LÓPEZ DE AYALA, Pero (1983). *Las Décadas de Tito Livio*. Edició, introducció i notes de Curt J. Wittlin. Barcelona: Pubill.
- LUCÍA MEJÍAS, José Manuel (2005). «Libros de caballerías castellanos en la biblioteca del Cigarral del Carmen (Toledo)». *Tirant: Butlletí Informatiu i Bibliogràfic*, vol. 8 [en línia]. <<http://parnaseo.uv.es/tirant/butlleti.8/libroscaballerias.pdf>> [Consulta: 25 agost 2009].
- LÜDTKE, Helmut (1974). *Historia del léxico románico*. Madrid: Gredos. [Primera edició alemanya de 1968]
- LUZIO, Alessandro; RENIER, Rodolfo (1893). «Niccolò da Correggio». *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, vol. 22, p. 71-73.
- (1899). «Coltura e relazioni letterarie d'Isabella d'Este». *Giornale Storico della Letteratura Italiana*, vol. 35, p. 244-245.
- (1976). *Mantova e Urbino. Isabella d'Este ed Elisabetta Gonzaga*. Sala Bolognese: Arnaldo Forni. [Reproducció facsimil de l'edició de Torí, 1893]
- MALLAFRÈ, Joaquim (1991). *Llengua de tribu i llengua de la polis: bases d'una traducció literària*. Barcelona: Quaderns Crema.
- MANFREDI, Lelio (2003). *Philadelphia*. Ed. a cura de Leonardo Terrusi. Bari: Adriatica.

- MARAZZINI, Claudio (1994). *La lingua italiana. Profilo storico*. Bolonya: Il Mulino.
- MARCIANI, Corrado (1971). «Il testamento e altre notizie di Federico Torresani». *La Bibliofilia*, vol. 72, p. 165-178.
- MARTINES, Vicent (1993). «El *Tirant lo Blanch* a Itàlia. “In Spagna è reputato come qui il Decamerone di Giovanni Boccaccio”». A: *Actes del Novè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 9-14 de setembre de 1991)*. Vol. II. Alacant: Universitat d'Alacant; València: Universitat de València; Universitat Jaume I; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 173-181.
- (1994a). «El *Tirante il Bianco*: èxit, ficció i ofici del *Tirant lo Blanch* a Itàlia». A: *Actas del IV Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (Lisboa, 1991)*. Vol. IV. Lisboa: Cosmos, p. 331-334.
- (1994b). «Marques de lectura en un exemplar del *Tirante il Bianco* de 1538. Aspectes de la recepció del *Tirant lo Blanc*». A *Sol Post: Estudis de Llengua i Literatura*, vol. 3.
- (1997a). «El “*Tirant lo Blanch*” i les seues traduccions anteriors al segle XIX: aspectes de recepció i de traducció». *Caplletra*, vol. 23, p. 91-122.
- (1997b). *El Tirant políglota. Estudi sobre el «Tirant lo Blanch» a partir de les seues traduccions espanyola, italiana i francesa dels segles XVI-XVIII*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, Francisco (1916). *Martín Juan de Galba coautor de Tirant lo Blanch*. València: Imprenta de Francisco Vives Mora.
- MARTEORELL, Joanot (1984). *Tirante il Bianco. Romanzo cavalleresco del XVI secolo*. Ed. a cura d'A. M. Annichiarico, M. L. Indini, M. Majorano, V. Minervini, S. Panunzio i C. Zilli. Roma: La Tipografica.
- MARTEORELL, Joanot; GALBA, Martí Joan de (1967). *Tirant lo Blanc by Tirant lo Blanch [sic]*. Nova York: Kraus Reprint Corporation. [Reproducció facsímil de l'edició prínceps de València, 1490: exemplar de la Hispanic Society of America]
- (1974). *Tirante el Blanco*. Edició, introducció i notes de Martí de Riquer. Madrid: Espasa-Calpe. [Versió castellana impresa a Valladolid en 1511 de l'obra de J. Martorell i M. J. de Galba]
- (1978). *Tirant lo Blanch*. València: Del Cénia al Segura. [Reproducció facsímil de l'edició prínceps de València, 1490: exemplar de la Biblioteca de la Universitat de València]
- (1982). *Tirant lo Blanc i altres escrits de Joanot Martorell*. Ed. a cura de Martí de Riquer. Barcelona: Ariel.
- (1985). *Tirant lo Blanc*. Ed. a cura de Martí de Riquer, amb la col·laboració de M. Josepa Gallofré. 2a ed. Barcelona: Edicions 62.
- (1990). *Tirant lo Blanch*. Edició coordinada per Albert G. Hauf. Fixació del text d'Albert Hauf i Vicent J. Escartí. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.
- (2004). *Tirant lo Blanch*. Edició coordinada per Albert G. Hauf; text original, València, 1490; edició i notes d'Albert G. Hauf. València: Tirant lo Blanch.
- MASCARÓ, Joan; RAFEL, Joaquim (1990). *Diccionari invers amb informació morfològica*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MENGALDO, Pier Vincenzo (1958). *La lingua del Boiardo lirico*. Florència: Leo S. Olschki.
- MEREGALLI, Franco (1974). *Presenza della letteratura spagnola in Italia*. Florència: Sansoni.
- MÉRIDA, Rafael M. (1993). «¿Las desgracias de un editor? Diego de Gumiel, *Tirant lo Blanch* y *Tirante il Bianco*». A: *Actas del IV Congreso de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (Lisboa, 1991)*. Vol. IV. Lisboa: Cosmos, p. 257-262.

- MIGLIORINI, Bruno (1957a [1955]). «Note sulla grafia del Rinascimento». A: *Saggi linguistici*. Florència: Olschki, p. 197-225.
- (1957b). *Saggi linguistici*. Florència: Felice Le Monnier.
- (1988). *Storia della lingua italiana*. Florència: Sansoni. [Primera edició: Florència, 1960]
- MINERVINI, Vincenzo (1993). «La prima analisi critica del *Tirant*: l'«Avertissement» di Nicolas Fréret». A: *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (Alacant/Elx, 9-14 de setembre de 1991)*. Vol. II. Alacant: Universitat d'Alacant; València: Universitat de València; Universitat Jaume I; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 183-190.
- (2003). «J. Martorell fra R. Llull e L. Manfredi: incontri, interferenze, traduzioni». *La Lingua del Mercoledì. La Tecnica, il Manuale, la Lingua*, vol. 5, p. 51-60.
- MOLL, Francesc de Borja (1933). «Els refranys del «Tirant lo Blanc»». *Bollett del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. 169-172, p. 1933.
- (1952). *Gramàtica històrica catalana*. Madrid: Gredos.
- MORREALE, Margherita (1959). *Castiglione y Boscán: el ideal cortesano en el Renacimiento español*. Tom II. *Apéndices (Estudio léxico semántico)*. Madrid: Imprenta de S. Aguirre Torre. [Annex I dels Annexos del *Boletín de la Real Academia Española*]
- NEBRIJA, Elio A.; BUSA, Gabriel (1987). *Diccionario latín-catalán y catalán-latín*. Estudi preliminar de G. Colón i A.-J. Soberanas. Barcelona: Pubill. [Reproducció de l'edició de Barcelona, Carles Amorós, 1507]
- NENCIONI, Giovanni (1983a). «Il volgare nell'avvio del principato mediceo». A: *Di scritto e di parlato. Discorsi linguistici*. Bolonya: Zanichelli, p. 208-229.
- (1983b). «La lingua di Michelangelo». A: *Tra grammatica e retorica: Da Dante a Pirandello*. Torí: Einaudi, p. 89-107.
- NEWMARK, Peter (1992). *Manual de traducción*. Madrid: Cátedra. [Primera edició anglesa de 1987]
- NIDA, Eugène A.; TABER, Charles R. (1986). *La traducción: teoría y práctica*. Madrid: Ediciones Cristiandad. [Primera edició anglesa de 1974]
- OLIVIERI, Ornella (1942). «I primi vocabolari italiani fino alla prima edizione della Crusca». *Studi di Filologia Italiana*, vol. 6, p. 64-192.
- ONGANIA, Ferdinando [cur.] (1894). *L'arte della stampa a Venezia nel Rinascimento Italiano*. Venècia.
- PACCAGNELLA, Ivano (1983). «Plurilinguismo letterario: lingue, dialetti e linguaggi». A: ASOR ROSA, Alberto [cur.]. *Letteratura Italiana*. Vol. II: *Produzione e consumo*. Torí: Einaudi, p. 103-167.
- (1984). *Il fasto delle lingue. Plurilinguismo letterario nel Cinquecento*. Roma: Bulzoni.
- PERERA I PARRAMON, Joan (1995). *Tirant lo Blanc: edició crítica*. Barcelona: Universitat de Barcelona. [Tesi doctoral]
- PETRUCCI, Armando [comp.] (1990). *Libros, editores y público en la Europa moderna*. València: Alfons el Magnànim.
- PFISTER, Max (1979). *Lessico etimologico italiano*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag. [LEI]
- PICQUET, Théa (1997). «*Tirant le Blanc* et le roman chevaleresque italien». A: *Actes del Col·loqui Internacional Tirant Lo Blanch*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 409-427.
- POZZI, Mario (1972). *Introduzione alle discussioni linguistiche del Cinquecento*. Torí: Tirrenia.

- QUONDAM, Amedeo (1983). «La letteratura in tipografia». A: ASOR ROSA, Alberto [cur.]. *Letteratura Italiana*. Vol. II: *Produzione e consumo*. Torí: Einaudi, p. 555-686.
- RATTI, Daniela [et al.] [cur.] (1988). *Flessioni, rime, anagrammi: l'italiano in scatola di montaggio*. Bolonya: Zanichelli.
- REICHENBACH, Giulio (1925). «Nota sul costume cavalleresco nel Quattrocento: il “demenino”». *Archivum Romanicum*, vol. 9, p. 456-457.
- RENTI, Lorenzo (1987). *Nuova introduzione alla filologia romanza*. Bolonya: Il Mulino.
- RIBELLES COMÍN, José (1915-1943). *Bibliografía de la lengua valenciana*. Madrid: Imprenta de la Revista de Archivos.
- RIQUER, Martí de (1968). *L'arnès del cavaller: Armes i armadures catalanes medievals*. Barcelona: Ariel.
- (1990). *Aproximació al Tirant lo Blanc*. Barcelona: Quaderns Crema.
- ROHLFS, Gerhard (1969). *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*. Torí: Einaudi.
- (1972). *Studi e ricerche di lingua e dialetti italiani*. Florència: Sansoni.
- SAN PEDRO, Diego de (1979). *Obras Completas*. Vol. II. *Cárcel de Amor*. Ed. a cura de K. Whinnom. Madrid: Castalia.
- (1986). *Càrcer d'amor. Carcer d'amore. Due traduzioni della 'novela' di Diego de San Pedro*. Ed. a cura de Vincenzo Minervini i Maria Luisa Indini. Bari: Schena.
- SANCHIS GUARNER, Manuel (1980). *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Barcelona: Salvat.
- SANSONE, Giuseppe E. (1974). «Il Tiran francese». A: *Saggi iberici*. Bari: Adriatica, p. 168-191.
- (1980). «El “Tirante” de Lelio di Manfredi». A: *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 291-307.
- (1983). «Lelio Manfredi traductor dels versos del “Tirant lo Blanch”». A: *Miscel·lània Pere Bohigas*. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 221-232.
- (1992). «Il Tiran del Conte di Caylus». *Rivista di Letterature Moderne e Comparete*, vol. 45, núm. 4, p. 359-375.
- SANTOYO, Julio-César (1987). *Teoría y crítica de la traducción: antología*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona (EUTI).
- SCHIB, Gret (1977). *Vocabulari de Sant Vicent Ferrer*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana.
- SCHMID, Beatrice (1988). *Les «traduccions valencianes» del Blanquerna (València 1521) i de la Scala Dei (Barcelona 1523)*. *Estudi lingüístic*. Barcelona: Curial: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- SEGRE, Cesare [cur.] (1976). *Ludovico Ariosto: lingua, stile e tradizione. Atti del Congresso organizzato dai comuni di Reggio Emilia e Ferrara (12-16 ottobre 1974)*. Milà: Feltrinelli.
- SERENI, Lelia [cur.] (1984). *Arte tipografica del sec. XVI in Italia. Bibliografia italiana (1800-1983)*. Roma: Istituto Centrale per il Catalogo Unico.
- SERIANNI, Luca; TRIFONE, Pietro (1994). *Storia della lingua italiana*. Torí: Einaudi.
- SERÍS, Homero (1925). «La reaparición del “Tirant lo Blanch” de Barcelona de 1497. Primera descripción bibliográfica completa». A: *Homenaje ofrecido a Menéndez Pidal: miscelánea de estudios lingüísticos, literarios e históricos*. Vol. III. Madrid: Librería y Casa Editorial Hernando, p. 57-76.

- SIBALIC, Milica (1982). «Gli aggettivi dotti nella lingua italiana del Quattrocento (Leon Battista Alberti)». A: *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane* (Belgrado, aprile 1979). Florència: L. S. Olschki, p. 603-606.
- SOLE, Antonino (1982). «Teoria e pratiche retorico-linguistica in Giovanni della Casa». A: *Il Rinascimento. Aspetti e problemi attuali. Atti del X Congresso dell'Associazione Internazionale per gli Studi di Lingua e Letteratura Italiane* (Belgrado, aprile 1979). Florència: L. S. Olschki, p. 615-632.
- SPRETI, Vittorio (1930). *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*. Milà.
- STATI, Sorin (1989). «Ipotesi di lessicologia contrastiva». A: *L'italiano tra le lingue romanze*. Roma: Bulzoni, p. 187-194.
- STELLA, Angelo (1976). «Note sull'evoluzione linguistica dell'Ariosto». A: SEGRE, Cesare [cur.]. *Ludovico Ariosto, lingua, stile e tradizione*. Milà: Feltrinelli, p. 49-64.
- STOPPELLI, Pasquale [cur.] (1987). *Filologia dei testi a stampa*. Bolonya: Il Mulino.
- TAGLIAVINI, Carlo (1972). *Le origini delle lingue neolatine*. 6a ed. Bolonya: Pàtron.
- TEKAVCIC, Pavao (1972). *Grammatica storica dell'italiano*. Bolonya: Il Mulino.
- TODA I GÜELL, Eduard (1930). *Bibliografia espanyola d'Itàlia: Dels orígens de la impremta fins a l'any 1900*. Castell de Sant Miquel d'Escornalbou.
- TOMMASEO, Niccolò; BELLINI, B. (1861-1874). *Dizionario della lingua italiana*. Torí: Società l'Unione Tipografica Torinese.
- TRABALZA, Ciro (1984). *Storia della grammatica italiana*. Sala Bolognese: Arnaldo Forni. [Edició facsimil de la primera de 1908]
- ULLMAN, Stephen (1978). *Semántica, introducción a la ciencia del significado*. 2a ed. Madrid: Aguilar. [Primera edició anglesa de 1962]
- VILA, Pep (1997). «El Tirant lo Blanc i Partinobles, dues obres a la Bibliothèque Universelle des Romans (1775-1789)». *Revista de Catalunya*, vol. 121 (nova etapa, setembre), p. 99-122.
- WANDRUSZKA, Mario (1976). *Nuestros idiomas: comparables e incomparables*. Madrid: Gredos. [Primera edició alemanya de 1969]
- (1980). *Interlingüística. Esbozo para una nueva ciencia del lenguaje*. Madrid: Gredos. [Primera edició alemanya de 1971]
- WITTLIN, Curt J. (1963-1968). «La traducció catalana anònima de les Històries Romanes I-VII de Titus Livi». *Estudis Romànics*, vol. 13, p. 277-315.
- (1979). «Semicorreccions en traduccions medievals». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*. Vol. I. Barcelona: Curial, p. 599-604.
- (1987). «Grupos de sinónimos y fórmulas multinominales en la antigua traducción castellana del Tirant lo Blanc». A: *Studia in Honorem prof. M. de Riquer*. Vol. II. Barcelona: Quaderns Crema, p. 467-483.
- (1989). «La primera traducció castellana de "Lo llibre de les dones" de Francesc Eiximenis». A: *Miscel·lània Pere Bohigas*. Vol. III. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 39-59.
- ZACCARIA, Enrico (1981). *L'elemento iberico nella lingua italiana*. Bolonya: Arnaldo Forni. [Reimpressió de l'edició de Bolonya, 1927]
- ZGUSTA, Ladislav (1971). *Manual of Lexicography*. París: Mouton.
- ZILLI, Carmelo (1983). «Notizia di Lelio di Manfredi, letterato di corte». *Studi e Problemi di Critica Testuale*, vol. 27, p. 39-54.

ZILLI, Carmelo (1991a). *Manfrediana, un poema e una commedia inediti del Primo Cinquecento italiano*. Bari: Adriatica.

— (1991b). «Frammenti di “Tirante” in un inedito manoscritto della Biblioteca Ariostea di Ferrara». *Studi Mediolatini e Volgari*, vol. 37, p. 179-219.

ZINGARELLI, Nicola (1986). *Vocabolario della lingua italiana*. 11a ed. Bolonya: Zanichelli.

ZOLLI, Paolo (1976). *Le parole straniere*. Bolonya: Zanichelli.

ANNEXOS

Annex I

Mètode d'elaboració, extensió i característiques del corpus. EL CD-ROM

1. EDICIONS DE BASE

Per a la part catalana, he utilitzat l'única edició actual que es pot qualificar de crítica i que és la més fiable: la publicada en 2003 per l'editorial i llibreria valenciana Tirant lo Blanch i de la qual és autor el màxim especialista en l'obra de Martorell, Albert G. Hauf, catedràtic de Literatura Catalana a la Universitat de València.¹⁵⁷ En aquesta edició, no sols s'han tingut en compte els estudis acumulats fins aquell moment,¹⁵⁸ sinó també la lectura de tots els exemplars antics coneguts¹⁵⁹ i de les diferents traduccions antigues (castellana, italiana i francesa). Aquesta valuosa edició té dos tresors que la complementen: l'edició completa de la traducció castellana de 1511, a càrrec de Vicent J. Escartí, i un CD-ROM que inclou un índex lematitzat de tot el text, a més del mateix text complet en versió electrònica.

En casos de dubte, he recorregut a la consulta directa de l'edició prínceps, tant en els facsímils editats per Del Cénia al Segura (que correspon a l'exemplar de la

157. La primera redacció d'aquest vocabulari es va fer a partir de l'edició de Martí de Riquer, sobre la qual la majoria dels catalanoparlants han llegit la novel·la. Mentre s'enllestia la primera versió d'aquest treball, va aparèixer la transcripció que Hauf i Escartí van fer per encàrrec de la Generalitat Valenciana per commemorar el 500 aniversari de la publicació del *Tirant*. La vaig tindre en compte en certs passatges dubtosos, però vaig decidir continuar amb l'edició Riquer, ja que el treball estava pràcticament acabat; sí que va ser utilitzada en un treball posterior (Calvo, 1997b). Per a la present publicació, totes les citacions d'aquest volum han sigut substituïdes per la lectura de la nova edició d'Albert Hauf, la qual cosa m'ha permès, entre altres coses, corregir errades de l'edició de Riquer, que —cal no oblidar-ho— no era una edició crítica. Els milers de citacions incloses al CD-ROM, en canvi, corresponen a l'edició Riquer: la seua substitució hauria suposat un esforç impossible d'assumir. No obstant això, s'han fet controls amb l'edició Hauf (Martorell i Galba, 2004) per verificar punts dubtosos.

158. Una bibliografia exhaustiva i actualitzada cada any es troba a la pàgina següent: *Tirant lo Blanch y la caballería* [en línia]: <<http://parnaseo.uv.es/tirant.htm>> (consulta: 14 desembre 2007).

159. Amb l'ajuda de la tesi doctoral de Joan Perera (1995).

Biblioteca de la Universitat de València) i per la Hispanic Society of America, com en els que es poden consultar actualment al portal monogràfic sobre el *Tirant* allotjat per la Biblioteca Joan Lluís Vives.¹⁶⁰

Per a la part italiana, he utilitzat com a text base l'única edició moderna existent, la preparada per l'equip coordinat per Giuseppe Sansone i publicada a Roma per l'editorial La Tipografica l'any 1984. Aquesta edició reproduïx l'original de Venècia de 1538 i té en compte les dues posteriors.¹⁶¹ He consultat també diverses vegades el microfilm d'un exemplar d'aquesta edició que es troba a la Biblioteca de Catalunya.¹⁶²

2. CONFECCIÓ DE LA BASE DE DADES

El punt de partida per a l'elaboració del corpus que segueix ha estat la comparació sistemàtica de totes les paraules del *Tirant lo Blanc* (excepte unes poques que s'especifiquen més avall) amb les solucions aportades per la traducció. De cadascuna de les paraules s'ha fet una fitxa, encapçalada per la paraula catalana (o la paraula clau si es tractava d'una expressió, locució o refrany), seguida per la traducció i l'exemple (en les dues llengües). No he fet una fitxa contrastada de cadascuna de les paraules del *Tirant* i del seu equivalent italià, en primer lloc perquè hauria estat un treball fora de l'abast de les meues forces,¹⁶³ i en segon lloc perquè no era pertinent per a l'objecte d'aquest treball, que pretenia comparar les solucions de l'italià en contrast amb el català, sense tindre en compte inicialment la freqüència. Per tant, malgrat que dues o més fitxes tingueren un mateix encapçalament i una mateixa traducció, al vocabulari només n'apareixerà un exemple.

Els materials obtinguts s'han introduït en una base de dades relacional creada amb el programa FileMaker Pro, el mateix que s'ha utilitzat al CD-ROM adjunt.

3. OBRES LEXICOGRÀFIQUES DE REFERÈNCIA

Tots els articles del vocabulari han estat verificats al *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), d'Alcover-Moll. He buidat, a més a més, tots els exemples del

160. *Tirant lo Blanc* [en línia]: <http://www.lluisvives.com/bib_obra/Tirant/> (consulta: 14 de setembre 2007).

161. Per a algunes limitacions d'aquesta edició, vegeu el punt 2.1.5.

162. 162. Al mencionat portal de la Biblioteca Lluís Vives, es pot consultar una reproducció facsímil del mateix exemplar, a més d'altres de les edicions venecianes de 1566 i 1611.

163. En el moment d'elaborar aquest vocabulari, no es disposava encara d'unes concordances útils de la novella de Martorell. Hi havia la tesi doctoral de Brossa (1989), que hem utilitzat limitadament. Les primeres concordances realment útils són les de l'edició d'Albert Hauf (Martorell, 2004) citades abans.

Tirant per controlar que no quedàs fora cap paraula o cap accepció present al DCVB. Cal dir que aquest diccionari (com la majoria de les voltes el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* (DCat) de Joan Coromines) usa l'edició Aguiló del *Tirant*, que va modificar arbitràriament la numeració dels capítols de l'edició prínceps, per la qual cosa es fa difícil de trobar la correspondència amb els capítols de les edicions modernes; hi ha, a més, citacions equivocades (i en el cas de Coromines, alguna paraula inexistent).¹⁶⁴ Les definicions que done són quasi sempre del DCVB. En alguns casos les he preses d'altres diccionaris¹⁶⁵ o d'obres especialitzades.¹⁶⁶ En uns pocs, finalment, he estimat necessari modificar lleugerament la definició del DCVB o donar-ne una de nova perquè el sentit del text justificava aquesta opció.

4. SELECCIÓ DELS LEMES DEL VOCABULARI CATALÀ-ITALIÀ

Al vocabulari apareixen totes les paraules del *Tirant* i totes les traduccions a l'italià, amb unes poques excepcions:

— Paraules gramaticals o de contingut gramatical: conjuncions, articles, pronoms personals, preposicions pròpies. De vegades, però, apareixeran com a lema perquè la paraula que les tradueix presenta alguna particularitat remarcable.

— Paraules que només apareixen a les rúbriques de l'edició prínceps, ja que la traducció italiana les va ometre totalment.

5. ESTRUCTURA DELS ARTICLES DEL VOCABULARI CATALÀ-ITALIÀ

- a) Encapçalament amb la paraula catalana.
- b) Categoria (o categories) gramatical.
- c) Variants formals (si n'hi ha).
- d) Acepcions. Cadascuna d'aquestes acepcions consta de:
 - a. Definició.
 - b. Traduccions italianes.
 - c. Exemples (normalment un exemple per a cadascuna de les traduccions italianes): als exemples, la paraula catalana i la italiana apareixen subratllades. Done el número de capítol de l'original on es troba l'exemple. Per a la correspondència amb el capítol de la traducció italiana vegeu l'annex II.

164. Com per exemple *prohismament* (DCat: s. v. *prop*), que segons Coromines es trobaria a «Ag. IV, 68.9» i que, en canvi, no apareix a l'obra de Martorell.

165. Com el *Diccionari de la llengua catalana*, d'Enciclopèdia Catalana.

166. Com l'obra de Guillén (1969) o la de Riquer (1968).

6. ORDENACIÓ DE LES ACEPCIONS AL VOCABULARI CATALÀ-ITALIÀ

El vocabulari que es pot consultar al CD-ROM adjunt és molt semblant a un diccionari bilingüe, ja que conté equivalents en una altra llengua, encara que al mateix temps conté elements típics dels diccionaris monolingües, com les definicions. Per a la redacció dels articles lexicogràfics i per al plantejament global —és a dir, per a la microestructura i per a la macroestructura—, he seguit els criteris establerts als principals manuals de lexicografia (per exemple Zgusta, 1971 i Haensch *et al.*, 1982), tot aplicant-los a un producte lexicogràfic un poc particular.

Criteris seguits en la presentació de les entrades en aquesta obra:

— L'ordenació de les acepcions és generalment la mateixa del DCVB d'Alcover-Moll.

— L'ordenació de les traduccions italianes al si de cada accepció s'ha fet segons la freqüència estimada.

— Els errors de traducció, els errors d'impremta, etc. es trobaran generalment a la fi de les traduccions dins de cada accepció.

— Les expressions, locucions, frases fetes, etc. han estat ordenades segons el primer substantiu de l'expressió; si no n'hi havia cap, pel primer verb; si no apareix cap substantiu ni verb, la col·loque sota la paraula més significativa de l'expressió. En aquest punt, com en els anteriors, pot haver-hi alguna excepció (per exemple: l'expressió *fer del negre groc* apareix sota 'groc' i no sota 'negre' perquè sota 'groc' trobarem també l'expressió *fer del blanc groc*). Algunes expressions, locucions, etc. han estat incloses dins més d'un article, amb remissions a l'article on es desenvolupen.

— A l'edició Sansone no se segueix un criteri coherent a l'hora de corregir els errors d'impremta o d'altre tipus: de vegades es corregeix directament sobre el text (indicant en nota el que deia l'original), mentre que altres vegades es proposa la correcció en nota, conservant al text la lectura de l'original. En aquest treball, s'han seguit sempre les lectures de l'original: si he cregut que hi havia un error d'impremta o de qualsevol altre tipus ho he indicat (amb els signes que s'explicaran més avant).

7. CONFECCIÓ I ESTRUCTURA DEL VOCABULARI INVERS (ITALIÀ-CATALÀ)

S'ha elaborat un segon vocabulari, invers, que permet obtenir la llista completa de les paraules italianes i trobar fàcilment les paraules catalanes que han estat traduïdes amb cadascuna d'elles.

Els articles d'aquest segon vocabulari tenen una estructura molt més senzilla, ja que, entre altres coses, no inclouen exemples. És un producte lexicogràfic intermedi entre un autèntic vocabulari i un índex.

— En primer lloc, apareixen els equivalents catalans monolexemàtics (compostos per una sola paraula) que corresponen a la paraula italiana que figura com a lema o a un grup sinonímic del qual forme part; segueixen les locucions preposicionals, adverbials, etc. i les expressions i frases fetes de què forma part el lema italià.

— Entre parèntesis (al cos de l'article) apareixen les locucions, expressions i grups sinonímics formats amb el lema (substituït amb una vírgula: ~).

— Les diferents accepcions apareixen (d'una manera aproximada) separades per punt i coma (;), excepte quan les diferències de significat siguin molt grans: en aquest cas pose dues barres verticals (||). Per dividir les traduccions que corresponen al lema italià d'aquelles que corresponen a una expressió, grup sinonímic, etc. usaré també el punt i coma (;).

— Per dividir els diferents usos gramaticals (tr./intr., m./f., etc.), usaré les dues barres verticals (||).

— A diferència de la part català-italià, les expressions, locucions, frases fetes, etc. apareixeran sovint sota més d'una de les paraules que les constitueixen.

8. ABREVIATURES, SIGNES, TIPOGRAFIA

En diferents llocs, han sigut utilitzats signes especials i diferents tipus de lletra (cursiva, negreta, etc.), per tal de permetre trobar fàcilment un seguit d'informacions importants (noves accepcions, errors, etc.).

Les abreviatures utilitzades —comunes a les dues parts— són:

adj.	adjectiu
adv.	adverbi
conj.	conjunció
excl.	exclamació
f.	substantiu femení
impers.	verb impersonal
interj.	interjecció
intr.	verb intransitiu
loc.	locució
m.	substantiu masculí
num.	numeral
pl.	plural
prepos.	preposició
pron.	verb pronominal
pronom	pronom
refl.	verb reflexiu

super.	superlatiu
tr.	verb transitiu
v.	vegeu (remet a una altra paraula)

Elements que només es trobaran al vocabulari català-italià:

— Marca [ø] en lloc del lema: l'equivalent italià no correspon a cap paraula catalana.

— Marca (e) després d'un equivalent: error d'impremta.

— Equivalent en cursiva: la traducció pot parèixer estranya, però està justificada d'alguna manera pel context.

— Equivalent en cursiva i subratllat: la traducció està determinada per la presència de la mateixa paraula en el context immediat.

— Equivalent subratllat: error de traducció.

— Un asterisc (*): si no hi ha cap equivalent indica que el lema no està traduït per una paraula concreta o que és difícil determinar quina.

— Un asterisc (*): si segueix un equivalent constituït per una paraula o expressió vol dir que està usada en un sentit no registrat pels diccionaris consultats.

— Dos asteriscos (**): l'equivalent apareix amb una variant formal no registrada als diccionaris consultats.

— Tres asteriscos (***): l'equivalent està constituït per una paraula o una expressió no registrada als diccionaris consultats.

— Marca NT: la paraula no ha estat traduïda.

Elements que es trobaran només al vocabulari italià-català:

— Marca (BC): aquesta paraula italiana apareix a la segona i a la tercera edició del *Tirante il Bianco*.

— Marca (C): aquesta paraula italiana apareix a la tercera edició del *Tirante il Bianco*.

— Marca (?): aquesta paraula italiana no correspon exactament a la paraula catalana.

— Marca (—, guió llarg): indica que la paraula no correspon a cap paraula catalana, sinó que és un afegit del traductor.

— Un asterisc (*): nova accepció italiana, no registrada als diccionaris.

— Dos asteriscos (**): expressió italiana no registrada als diccionaris.

9. OBSERVACIONS

A la fi d'algunes entrades del vocabulari català-italià es trobaran, entre altres, notes del tipus següent:

— Correccions a l'original català a partir de la interpretació que suposa la traducció italiana.

- Correccions a les diferents edicions actuals del *Tirant*.
- Aclariments del significat de paraules i expressions catalanes (no definides o mal definides al DCVB i altres).
- Observacions resultants de la consulta de les diverses edicions i exemplars del *Tirant lo Blanc* i del *Tirante il Bianco*.

Les notes del vocabulari italià-català es refereixen, entre altres, als aspectes següents:

- Correccions a l'edició antiga del *Tirante* i a la moderna (Martorell, 1984).
- Comparació del lèxic de la traducció amb el d'altres obres del mateix Manfredi.
- Aclariments de paraules i expressions italianes, mitjançant la consulta dels diccionaris, d'obres i de reculls lèxics d'autors contemporanis.
- Aclariments del significat de paraules i expressions italianes no del tot ben definides o no registrades als diccionaris italians.

10. TOPONOMÀSTICA

Un tercer vocabulari està compost per tots els noms propis (de lloc i de persona, fonamentalment) del *Tirant*. És el més simple quant a la microestructura, que segueix l'esquema següent:

- Lema (nom propi)
- Tipus de nom: antropònim, topònim, altres.
- Àmbit del nom: lloc, tema, etc.
- Equivalent(s) italià(n)s, amb indicació almenys d'un capítol on apareix.¹⁶⁷
- Observacions.

167. Un asterisc (*) després d'un equivalent indica que la traducció italiana vol ser una correcció de l'original de Martorell; dos asteriscos (**) indiquen que la forma italiana és una traducció deficient; tres asteriscos (***) indiquen que la forma italiana conté un error d'impremta o una mala lectura de l'original.

Annex II

Correspondència dels capítols del *Tirant* català i del *Tirante* italià

Les correspondències es refereixen a l'edició Sansone i no a l'original, ja que aquesta edició corregeix errors de numeració de l'edició prínceps (1538).

La primera columna indica el número de capítol de l'edició Hauf; la segona columna indica el llibre i el capítol de l'edició Sansone. De vegades, un mateix capítol de la traducció correspon a més d'un de l'original.

Pròleg	Pròleg	23	N., 21	46	I, 11
1	Pròleg	24	N., 22	47	I, 11
2	N., 1	25	N., 23	48	I, 11
3	N., 1	26	N., 24	49	I, 11
4	N., 2, 3	27	N., 25	50	I, 11
5	N., 4	28	N., 26	51	I, 11
6	N., 5	29	N., 27	52	I, 12
7	N., 5	30	N., 28	53	I, 13
8	N., 5	31	N., 29	54	I, 14, 15
9	N., 6	32	I, 1	55	I, 16
10	N., 7	33	I, 2	56	I, 17
11	N., 8, 9	34	I, 3	57	I, 18
12	N., 10	35	I, 3	58	I, 19
13	N., 11	36	I, 3	59	I, 20
14	N., 12	37	I, 4	60	I, 21
15	N., 13	38	I, 5	61	I, 22
16	N., 14	39	I, 6	62	I, 23
17	N., 15	40	I, 7	63	I, 24
18	N., 16	41	I, 8	64	I, 25, 26
19	N., 17	42	I, 8	65	I, 26
20	N., 18	43	I, 9	66	I, 27
21	N., 19	44	I, 10	67	I, 28
22	N., 20	45	I, 11	68	I, 28, 29

69	I, 30	115	III, 3	162	V, 2
70	I, 31	116	III, 4, 5	163	V, 3, 4
71a	I, 32	117	III, 6	164	V, 5
71b	I, 33	118	III, 6, 7	165	V, 6
72	I, 34	119	III, 8	166	V, 7
73	I, 35	120	III, 9	167	V, 8
74	I, 36, 37	121	III, 10	168	V, 9
75	I, 38	122	III, 11	169	V, 10
76	I, 39, 40	123	III, 12	170	V, 11
77	I, 41	124	III, 13	171	V, 12
78	I, 42	125	III, 14	172	V, 13
79	I, 43	126	III, 15	173	V, 14
80	I, 44	127	III, 16	174	V, 15
81	I, 45	128	III, 17	175	V, 16
82	I, 46	129	III, 18	176	V, 17
83	I, 47	130	III, 19	177	V, 18
84	I, 48	131	III, 20	178	V, 19
85	II, 1, 2	132	III, 21	179	V, 20
86	II, 3	133	III, 22	180	V, 21
87	II, 3	134	III, 23	181	V, 22
88	II, 3	135	III, 24	182	V, 23
89	II, 3	136	III, 25	183	V, 24
90	II, 3	137	III, 26, 27	184	V, 25
91	II, 3	138	III, 28, 29	185	V, 26
92	II, 4	139	III, 30	186	V, 27
93	II, 4	140	IV, 1	187	V, 28
94	II, 4	141	IV, 2	188	V, 29
95	II, 4	142	IV, 3	189	V, 30
96	II, 4	143	IV, 4	190	V, 31
97	II, 4	144	IV, 5	191	V, 32
98	II, 5	145	IV, 6, 7	192	V, 32
99	II, 6	146	IV, 8	193	V, 32
100	II, 7	147	IV, 9	194	V, 33
101	II, 8	148	IV, 10	195	VI, 1
102	II, 9	149	IV, 11	196	VI, 1
103	II, 10	150	IV, 12	197	VI, 1
104	II, 11	151	IV, 13	198	VI, 1
105	II, 12	152	IV, 14	199	VI, 1
106	II, 13	153	IV, 15	200	VI, 1
107	II, 14, 15	154	IV, 16	201	VI, 1
108	II, 16	155	IV, 17	202	VI, 1
109	II, 17	156	IV, 18	203	VI, 1
110	II, 18	157	IV, 19	204	VI, 1
111	II, 19, 20	158	IV, 20	205	VI, 1
112	III, 1	159	IV, 21	206	VI, 1
113	III, 1	160	IV, 22	207	VI, 2
114	III, 2	161	V, 1	208	VI, 3

209	VI, 4	256	VI, 49	303	VI, 99
210	VI, 5	257	VI, 50	304	VI, 100
211	VI, 6	258	VI, 51	305	VI, 101
212	VI, 7	259	VI, 52	306	VI, 102
213	VI, 8	260	VI, 53	307	VI, 103
214	VI, 9	261	VI, 54	308	VI, 104
215	VI, 10	262	VI, 54	309	VI, 105
216	VI, 11	263	VI, 55, 56	310	VI, 106
217	VI, 12	264	VI, 57	311	VI, 107
218	VI, 13	265	VI, 58	312	VI, 108
219	VI, 14	266	VI, 59	313	VI, 109
220	VI, 15	267	VI, 60	314	VI, 109
221	VI, 16	268	VI, 61	315	VI, 110
222	VI, 17, 18	269	VI, 62	316	VI, 111
223	VI, 19	270	VI, 63	317	VI, 112
224	VI, 20	271	VI, 64	318	VI, 113
225	VI, 21	272	VI, 65	319	VI, 114
226	VI, 22	273	VI, 66	320	VI, 115
227	VI, 23	274	VI, 67	321	VI, 116
228	VI, 24	275	VI, 68	322	VI, 117
229	VI, 25	276	VI, 69	323	VI, 118
230	VI, 26	277	VI, 70	324	VI, 119
231	VI, 27	278	VI, 71	325	VI, 120
232	VI, 28	279	VI, 72	326	VI, 121
233	VI, 29	280	VI, 73	327	VI, 122
234	VI, 30	281	VI, 74	328	VI, 123
235	VI, 31	282	VI, 75	329	VI, 124, 125
236	VI, 32	283	VI, 76, 77	330	VI, 125
237	VI, 33	284	VI, 78	331	VI, 126
238	VI, 34	285	VI, 79	332	VI, 127
239	VI, 35	286	VI, 80	333	VI, 128
240	VI, 36	287	VI, 81	334	VI, 129
241	VI, 37	288	VI, 82	335	VI, 130
242	VI, 38	289	VI, 83	336	VI, 131
243	VI, 38	290	VI, 84	337	VI, 132
244	VI, 39	291	VI, 85, 86	338	VI, 133
245	VI, 40	292	VI, 87	339	VI, 134
246	VI, 41	293	VI, 88	340	VI, 135
247	VI, 42	294	VI, 89	341	VI, 135
248	VI, 42	295	VI, 90	342	VI, 136
249	VI, 43	296	VI, 91	343	VI, 137
250	VI, 44	297	VI, 92	344	VI, 138
251	VI, 45	298	VI, 93	345	VI, 138
252	VI, 46	299	VI, 94, 95	346	VI, 139
253	VI, 47	300	VI, 96	347	VI, 140
254	VI, 47	301	VI, 97	348	VI, 141
255	VI, 48	302	VI, 98	349	VI, 142

350	VII, 1	396	VII, 43	442	VII, 81
351	VII, 2	397	VII, 44	443	VII, 82
352	VII, 3	398	VII, 44	444	VII, 83
353	VII, 4	399	VII, 45	445	VII, 84
354	VII, 5	400	VII, 45	446	VII, 84
355	VII, 6	401	VII, 46	447	VII, 84
356	VII, 7	402	VII, 46	448	VII, 85
357	VII, 8	403	VII, 47	449	VII, 86
358	VII, 9	404	VII, 48	450	VII, 87
359	VII, 10	405	VII, 49	451	VII, 88
360	VII, 11	406	VII, 49	452	VII, 89
361	VII, 12	407	VII, 50	453	VII, 89
362	VII, 13	408	VII, 51	454	VII, 90
363	VII, 14	409	VII, 51	455	VII, 90
364	VII, 14	410	VII, 52, 53	456	VII, 90
365	VII, 15	411	VII, 54	457	VII, 91
366	VII, 16	412	VII, 55	458	VII, 92
367	VII, 17	413	VII, 56	459	VII, 92
368	VII, 18	414	VII, 57	460	VII, 93
369	VII, 19	415	VII, 58	461	VII, 93
370	VII, 20	416	VII, 59	462	VII, 94
371	VII, 21	417	VII, 60	463	VII, 95
372	VII, 22	418	VII, 61	464	VII, 95
373	VII, 23	419	VII, 61	465	VII, 96
374	VII, 24	420	VII, 62	466	VII, 97
375	VII, 25	421	VII, 62	467	VII, 98
376	VII, 26	422	VII, 63	468	VII, 98
377	VII, 27	423	VII, 64	469	VII, 98
378	VII, 28	424	VII, 65	470	VII, 98
379	VII, 29	425	VII, 66	471	VII, 99
380	VII, 30	426	VII, 67	472	VII, 99
381	VII, 31	427	VII, 68	473	VII, 99
382	VII, 32	428	VII, 69	474	VII, 99
383	VII, 33	429	VII, 70	475	VII, 100
384	VII, 34	430	VII, 71	476	VII, 100
385	VII, 35	431	VII, 72	477	VII, 100
386	VII, 36	432	VII, 73	478	VII, 100
387	VII, 37	433	VII, 74	479	VII, 101
388	VII, 38	434	VII, 75	480	VII, 102
389	VII, 39	435	VII, 76	481	VII, 103
390	VII, 39	436	VII, 77	482	VII, 104
391	VII, 40	437	VII, 78	483	VII, 105
392	VII, 40	438	VII, 79	484	VII, 106
393	VII, 41	439	VII, 79	485	VII, 107
394	VII, 42	440	VII, 80	486	VII, 108
395	VII, 43	441	VII, 80	487	VII, 109

Annex III

Paraules catalanes traduïdes amb grups sinonímics

1. PARELLES EN LES QUALS CAP DELS SINÒNIMS COINCIDEIX AMB LA PARAULA CATALANA

abatut / vile e codardo	crim / mancamento o inconveniente
abillat / vestito et in ordine	cuiro / la carne e la pelle
acabament / termine e fine	debat / discordia e contentione
afollar / guastarsi e storpiarsi	derrocat / caduto e roinato
alimares / lumiere e fallò	desdir-se / arrendersi e mentire
alimares / lumiere e fuochi	desdir-se / disdire e mentire
amonestar / ammaestrare e dimostrare	desdir-se / rendersi e mentirsi
apartat / ascosto e separato	deseixir-se / lasciarsi e distorsi
apartat / occulto e fuori di strada	desemparat / abbandonato e senza consiglio
apartat / separato e remoto	desemparat / bisogno et abbandonato
apartat / separato e segreto	desemparat / disconsigliato ... sviato
apoquit / picciolo e debilitato	desemparat / disconsolato et abbandonato
aptesa / attitudine e destrezza	desferra / il thesoro e le robbe
arrancar / stracciarsi e cavarsi	desfressat / tramutato e stravestito
arrapat / pisto e macerato	divisar / eleggere e voler fare
arrapat / rapito e graffiato	dret / ragione e pertinentia
bando / esilio e destruttione	dret / ragione e rettitudine
benaventurat / felice e glorioso	dret / rettitudine e pertinentie
beneït / simpliceta e pura	dret / rettitudine e ragione
burlar / scherzare e torsi piacere	embarassat / impedito e balbo
cabàs / sporta e cesta	embolicat / involto e coperto
catiu / tristo e ribaldo	enginy / graude et inganno
cenyl / groppo et cinto	enteniment / intelletto e fantasia
collocar / maridare et alloggiare	enteniment / intelletto e pensiero
complir / adimpire e finire	entoldar / armare e coprire
congoixa / affanno e disturbo	esbalaït / attonito e smarrito
crim / eccesso e mancamento	especial / buono e delicato
crim / infamia e colpa	estimat / appregiato e desiato

estranger / esterno e forestiero
 esvair / assaltare e rompere
 fart / pasciuto e pieno
 fatiga / affanno e cura
 feixuc / afflito e fastidito
 fellonia / ira e crudeltà
 fiambre / cotto e freddo
 fluix / slegato e largo
 fretura / bisogno e mancamento
 freturar / mancare e bisognare
 gàlib / fattezza et atto
 justat / pari e ragunati insieme
 llançar / remettere e cacciare
 lleig / brutto et enorme
 lleig / brutto et horrible
 lleig / enorme e brutto
 lligar-se / acconciarsi et ornarsi
 mal / da poco e vile
 malbarat / mal cambio o inganno
 menyscabar / mancare o diminuire
 menyscabat / indisposto e sospetto
 mercè / misericordia e perdono
 haver mester / mancare e bisognare
 momo / farsa e comedia
 pas / vestigio et orma
 porfidiós / continovo et ostinato
 pujar / ascendere e sublimare
 raïm / ramo e grappo d'uva
 reconèixer / vedere e mescolare

reparar / riposare e ristorare
 repropì / reprovato e nemico
 reprotxe / represo e rifiutato
 reptar / reprendre et imputare
 ricament / con grande e gentil pompa
 roïn / di vil conditione e tristo
 sabata / scarpa e calza
 salat / salso e tempestoso
 senyalat / evidente e palese
 senyalat / nobile e memorando
 séquia / fiume e canale
 sobreposat / finto e simulato
 sobres / fer sobres/fare violentia e forza
 sofrir / sentire o patire
 solaç / gioco e festa
 soltar / disobbligare e slegare
 sollat / bagnato e tinto
 sostenir / governare e mantenersi
 tacat / tinto e maculato
 tirar / lanciare e giocare
 tostemps / per tostemps/hora e sempremai
 treball / affanni e gravissime passioni
 trepat / intagliato e strafurato
 triar / trare et eleggiere
 valença / aiuto e gente
 valentia / aiuto e soccorso
 violari / l'honore e la fama
 voler / volontà e amore

2. PARELLES EN LES QUALS UN DELS SINÒNIMS COINCIDEIX AMB LA PARAULA CATALANA

abundantment / ottimamente et
 abundantemente
 alegre / allegro e contento
 armes / arme et insegna
 arnès / schiniera o arnese
 cert / certo ... determinato
 certificat / certificato et informato
 cofre / coffano e cassa
 colorat / colorato e finto
 confusió / confusione e vergonga
 contentar / mal contentare e pagare
 per culpa de / per difetto e colpa di
 curar-se / curarsi e intromettersi

dany / danno e molestia
 defendre / defendere e salvar
 desbaratat / senza ordine e sbarattati
 destre / destro et esperto
 destrea / destrezza et attitudine
 discreció / sapientia e discretione
 dolorós / doloroso e tristo
 dret / diritto e ragione
 enginy / natura et ingegno
 entramés / farsa et intramesso
 entramés / giuoco et intramesso
 esmena / emenda e penitentia
 esperar / aspettare e sperare

esperar-se / aspettarsi e sperare
 estar / restare e stare
 evident / evidente e manifesto
 exercici / esercitio e prova
 experiència / notitia et experientia
 fama / memoria e fama
 fi / pretioso e fino
 forniment / provisione e fornimento
 de bon grat / di buon grado e buona
 volontà
 de bon grat / di buon grato e volontà
 guany / guadagno e preda
 immens / immenso et infinito
 impressió/impresa e passione
 improperti / vilipendio et impropertio
 infinit / infinito et immortale
 inflammat / acceso et infiammato
 mal / malo e tristo
 malament / iniquamente e malamente
 menejar / maneggiare et conciare
 mercè / pietà e mercede
 pendre a mercè / prendere a mercé e a
 pregione
 mester / bisogno e mestiero
 molts / molti et infiniti
 moll / tenero e molle
 moure's / moversi e agitarsi
 net / mondo e netto
 obeir / conoscere e ubidire
 obligar / obbrigare e sforzare

orde de cavalleria / ordine et essercitio di
 cavaleria
 pacte / patto e conventione
 home de paratge / huomo di dignità e di
 paraggio
 ésser del parer / essere di parere e d'accordo
 pendre / prendere e togliere
 perdó / gratia e perdono
 piadós / pietoso e benigno
 poder / arbitrio e potere
 polvorizar / ardere e polvorizzare
 pregar / pregare e scongiurare
 punxar / stimulare e pungere
 reng / rengo e tele
 repartir / donare e ripartire
 resplandir / risplendere e riverberare
 ric / ricco e potente
 roba / panno e rubba
 roba / robba e veste
 segur / fermo e sicuro
 sentiment / sentimento et intelletto
 socórrer / soccorrere e liberare
 sospir / affanno e sospiro
 súbdit / suddito e vasallo
 suficient / sofficiente e capace
 tocar alarma / toccare e gridare all'armi
 tolre / togliere e levare
 treball / travaglio e fatica
 voluntari / volontario et insatiabile
 vot / volontate e voto

3. PARELLES EN LES QUALS UN DELS SINÒNIMS COINCIDEIX PARCIALMENT

AMB LA PARAULA CATALANA

ajuda / aiuto e soccorso
 clam / pianto e richiamo
 clamar / dolersi e richiamarsi
 cobdiciós / cupido e sitibondo
 cobdiciós / cupido e volontaroso
 cobdiciós / cupido et avaro
 companyó d'armes / compagno e fratello
 d'arme
 ferramenta / ferri e instormenti

giny / ingengo e sottilità
 homeier / homicidiale e patricida
 moreria / moresca e moschea
 pregària / prego et oratione
 renom / nome e fama
 tenir sentiment / udire e sentire
 senyalar / fare cenno o segnale
 vestidura / veste et habito

3 bis. SINTÈTIC/ANALÍTIC O VICEVERSA

artificialment / con artificio e magisterio
 desconèixer / essere disconoscente e
 smenticarsi
 fementit / mancatore e mentitore di fede

heretar / dare heredità e fare ricco
 indiscreció / poco senno e discretione
 de bona voluntat / volentieri e di buon
 animo

4. TRES SINÒNIMS

abillat / ornato, coperto et incortinato
 armadura / celata, elmo e bacinetto
 barraca / frascate, foglie e tende
 brega / guerra o lite o questione

fellonia / ira, crudeltà e sdegno
 fusta / navi galere e fuste
 pregar / pregare, supplicare, ammaestrare
 reverència / stima, reputatione e riverentia

5. ALTRES

benaventurat / buono et aventurato

Annex IV

Paraules del *Tirant lo Blanc* agrupades per la seua etimologia

1. **PARAULES PATRIMONIALS** (paraules provinents per via popular del llatí o del grec —a través del llatí—, exclamacions, onomatopeies i les derivades de totes les anteriors)

ab	acerat	adés	afrontar
abaixar	acertar-se	adéu-siau	afronte
abat	ací	adevinalla	agenollar-se
abatiment	aclarir	adevinar	agenollat
abatut	açò	adins	agost
ABC	acolliment	adoloridament	agraduar
abduis	acollir	adolorit	agrament
abella	acompanyar	adormir-se	agreujar
abelliment	acompanyat	adormit	agreujat
abellir	aconhortar	adquirir	agudament
abeurar	aconseguir	afaenat	agudea
abeurat	aconseguit	afany	àguila
abeuratge	aconsellat	afavorir	agulla
abisar	aconsolar	afavorit	agulló
abonançar	aconsolat	afer	agut
abraçar	acórrer	afermar	ah!
abreujar	acost	aferrar	ahir
abrigar-se	acostament	afilet	ai!
abrigat	acostar	aflaquir	aigua
absolt	acostat	aflaquit	aiguada
abusar	acostumar	afluixar	aiguamans
acabament	acostumat	afollar	aiguarròs
acabar	acullent	afollat	aital
acabat	acunçat	afonar-se	aixada
acaptar	acurçar	afrenellar-se	així
acer	acusar	afrenellat	això

ajuda	altura	aparellat	argue
ajudador	amador	apartament	aristol
ajudar	amansar	apartar	armada
ajunyir	amansat	apartat	armadura
ajustar	amant	apellar	armar
ala	amar	apellat	armat
alabaust	amarg	apendre	armes
alarma	amargar	aperduat	arquebisbe
alba	amargor	aplegar	arquer
albanés	amargós	apoderar	arredolar
alçar	amarinar	apoderat	arremorar
alè	amat	apoquit	arremorat
alegrant	ametla	aportar	arribar
alegrar	amic	aposementament	arromangat
alegre	amiga	aposentar	art
alegremment	amigable	apostatat	artísat
alegria	amigablement	après	as
alemany	amistat	apresonar	asbrer
alendar	amollir	apresonat	ase
algú	amor	aprofitar	aspre
allà	amorós	aproïsmar-se	aspredat
allargar	amplament	aprovar	assabentar
allenegable	amplària	apuntament	assagetar
allenegant	ample	apuntar	assajar
allenegar	ampolla	apurar-se	assalt
allenegat	amprar	apurat	assaltar
alletar	amunt	aqueix	assegurar
alleujament (1)	anada	aquell	assegut
alleujament (2)	anar	aquest	asseit
alleujar	ancià	aquí	assenat
alleujar-se	àncora	ara (1)	assetjar
alleujat	andes	ara (2)	assetjat
alli	anell	arborar	asseure's
almenys	anella	arborat	assinestrar
almoina	angle	arboreda	assitiar
alre	anglés	arbre	assoldadar
alt	anít	arc	assoldejar
altament	ans	arcada	assossec
altar (1)	antena	arçó	assossegar
altar (2)	antic	arena	ast
altària	antigament	arenal	asta
alterós	any	aresta	atendar-se
altesa	anyell	argent	atendat
altrament	apagar	argenter	atendre
altre	apareïxer	argenteria	atenir
altri	aparellar	argilenc	atentament

atényer	ballester	biscaí	bulliciós
aterrament	bany	blan	ça
aterrar	banyar	blanament	ca
atès	banyat	blasmar	cabal
atorgar	baratar	blasme	cabàs
atràs	barba	blat	cabasset
atreuiment	barca	bo	cabell
atrevir-se	barcella	boca	cabiró
atrevit	baró	bocí	cabirol
aturar	barra	bodes	cabre
avall	barranc	boira	cabró
avalot	barrejar	bollir	caça
avalotar	barrera	bollit	caçador
avalotat	barret	bonament	caçar
avançar	bassa	bondat	cada
avançat	bastant	bonesa	cadena
avant	bastantment	bonet	cademat
avantatge	bastar	bord	cadeneta
avantatjat	bastó	bossa	cadira
avantbraç	bastonada	bot	caigut
avantguarda	batejar	bóta	caïment
avear-se	batejat	botgeta	caixa
aventura	batent	botiga	caladís
avi	batiment	botzina	calar
avilar	batle	bou	calat
avinent	batlia	braç	calç
avinentea	batre	braça	calça
àvol	bavera	braçalet	calçar
avorrició	bé	bragues	calçat
avorridor	bell	branca	caldre
avorrir	bellament	brau	calent
avorrit	bel·lea	bravament	callament
bací	bellíssim	bravejar	callar
bacinet	beneir	breu	callat
badar	beneït	breument	calor
baïna	benvingut	brogit	càlzer
baix	benvolença	bromós	cama
baixar	benvolent	brúfol	cambra
bajania	bergantí	bruixa	cambrer
balanç	besada	brut	camell
balança	besar	bufar	camí
balena	beure	bufet	caminar
balener	bevedor	buidar	camisa
ball	bevenda	buidat	camp
ballar	bisbat	buit	campal
ballesta	bisbe	bullent	campana

campaneta	caríssim	celada	clau (1)
campar	carn	celar	clau (2)
camper	carnal	cella	clavar
cana	carnalment	cendra	clavat
canal	carnisser	cent	clofolla
canceller	carnut	centell	clos
cançó	càrrec	centenar	clot
candela	càrrega	centener	cloure
cànem	carregar	centilla	ço
canemàs	carregat	cenyl	coa
canó	carregós	cenyir	cobejar
canonada	carrera	cenyit	cobejós
cansament	carro	cep	cobert
cansar-se	casa	cera	coberta
cansat	casal	cerca	cobertament
cant	casament	cercar	cobertor
cantar	casar	cercle	cobrar
cantera	casat (1)	cèrcol	cobrat
cantó	casat (2)	cert	cobrellit
canvi	cascú	certament	cobriatzembla
canviar	castedat	certenitat	cobrir
canviat	castell	cervell	coc
canya	castic	cervellera	còcera
canyella	castigar	cervo	coixí
cap	català	cessar	coixo
capa	catui	cimolsa	coll
capell	cativar	cinc	collar
capella	cativat	cincogesma	collir
capellà	catorze	cingla	colobrina
capiró	catorzè	cinquanta	color
capita	caure	cinquè	colorat
capità	cavalcada	cint	colp
capitanejar	cavalcador	cinta	colpejar
capitania	cavalcadura	cistella	colre
capó	cavalcar	ciutadà	coltell
capteniment	cavall	ciutat	coltellada
caputxo	cavaller	civada	coltellina
car (1)	cavalleressa	clam	colze
car (2)	cavalleria	clamar	com
carabassa	cavalleros	clamor	comanador
carament	cavar	clar	comanar
carbó	cec	clarament	combat
carçre	ceda	claredat	combatent
card	cegar	clarejar	combatiment
carena	ceguetat	claró	combatre
caretà	cel	claror	combatut

combregar	confiança	corb	créixer
començar	confiar	corda	cremament
cometre	confit	cordar-se	cremant
comiat	confondre	cordó	cremar
cominal	congoixa	cordonera	cremat
commoure	congoixar	corn	cresol
companya	congoixat	corona	creu
companyia	congoixós	coronar	creure
companyó	conhort	coronat	criament
compare	conhortat	coroneta	criar
comparéixer	conquista	corral	criat
compartir	conquistador	corredor	crida
compàs	conquistar	corregir	cridar
compendre	conquistat	corregut	cristiandat
complanyença	conrear	corrent	crit
complànyer	consell	córrer	cru
complaure	consellar	corresponent	cruel
complidament	conseller	corretja	cruelment
compliment	consemblant	corriment	crueltat
complir	consent	corrompiment	cruer
complit	consentidora	corrompre	cruera
compondre	consentiment	corromput	cuc
comport	consentir	corsari	cuidar-se
comportar	constrènyer	cort	cuina
compost	constret	cortapisa	cuinera
comprador	contendre	cortés	cuirassa
comprar	contengut	cortesia	cuio
comprat	content	cortina	cuïta
comptar	contentació	cortinatge	cuitadament
compte	contentament	cos	cuïtar
comtat	contentar	cosa	cuïtat
comte	continència	cosí	cuixa
comtessa	contornar	cosir	cunyat
comú	contra	costa	cura
conca	contractar	costar	curador
concebre	contradicció	costat	curar
concert	contradir	costell	curt
concertar	contrafet	costella	damunt
concertat	contrapassar	costejar	dany
concloure	convidar	costum	darrer
coneguda	convidat	costura	darrerament
conegut	convit	coure (1)	dat
coneixedor	copa	coure (2)	dàtil
coneixença	cor	cova	daurat
coneixent	corada	cove	davall
conèixer	coratge	creença	davallar

davant	deposar	desconsolar-se	desorde
davantera	derrocar	desconsolat	desospitar
davantguarda	derrocat	descontentació	desparar (1)
debat	des	descordar	desparar (2)
deçà	desacompanyat	descordat	despendre
decaïment	desaforat	descosir-se	despenjar
decebre	desagraduació	descuidat	despertar
decebut	desagraduar	desdeny	despesa
dedins	desalt	desdenyar	despiadat
deèn	desamar	desdir	despit
deena	desaparèixer	desdit	desplacent
deessa	desarmar	desegultat	desplaure
defalliment	desarmat	deseixir-se	desplegar
defallir	desassetjar	desembarcar	despoblat
defalt	desavenir	desembolt	despoderat
defora	desaventura	desemparar	desposseir
degollar	desaventurat	desemparat	despulla
degotar	desbarat	desenamorar	despullar
degut	desbaratar	desencallar	despullat
deixar	desbaratat	desencantar	desraonable
dejorn	descalç	desencalcat	dessagnar-se
dejú	descalçar	desenferrissat	desservir
dejunar	descans	desenfrenat	desset
dejús	descansar-se	desensellar	dessetèn
delir	descàrrec	desfer	dessots
delit	descarregar	desferra	dessús
delitar	descarregat	desferrar	destemprat
delitós	descavalcar	desfet	destentat
dellà	descavalcat	desfressar	destorbar
delliurament	descobert	desfressat	destre
delliurar	descobridor	desgrat	destrea
delliure	descobrir	desheret	destrossa
demà	descoloriment	desheretar	destrossar
demanador	descolorit	desig	desvarió
demanar	descominal	desigual	desvergonyit
demés	descomplaure	desitjar	desviar
demudat	desconegut	desitjat	desviat
denejar	desconeixença	desitjós	detengut
denovèn	desconeixent	deslleal	detenir
dent	desconèixer	desllealtat	detràs
deparar	desconfiar	deslligar	deu
depart	desconfir	deslligat	déu
departiment	desconfit	deslliurat	deure
departir	desconfita	desmenjat	deute
deport	desconhort	desmesurat	deutor
deportar-se	desconsellar	desobeir	devers

dia	dotzè	emplomat	enderrocar
diamant	dotzena	emportar-se	enderrocat
dida	drac	empostat	endreça
dihuit	drap	empremtat	endreçador
dihuitè	dreçar	emprenyar	endreçar
dijous	dreçat	empresa	endret
dilluns	dret (1)	emprestar	endurit
dimarts	dret (2)	en	enemic
dimecres	dretament	enaixí	enferrissar
dinar	dretura	enamorar-se	enfortir
diners	dreturer	enamorat	enfoscant
dins	dues	enaprés	enfosquir
dir	dur (1)	ençà	engan
dissabte	dur (2)	encadenat	enganador
dit (1)	durada	encalç	enganar
dit (2)	durar	encalçar	enganat
diumenge	e	encallar	enganós
divendres	edat	encantació	engastat
do	egua	encantament	engendrador
dobla	egual	encantar	engendrar
dobladura	egualar	encantat	engendrat
doblar	egualment	encara	enginy
doblat	egualtat	encarir	engolfat
doble	eh	encarnar-se	engonal
doblegar-se	eixam	encarnat	engrutat
dogal	eixida	encasar	enjús
dolç	eixir	encativar	enmig
dolçor	eixivernar	encativat	ennirviat
dolent	eixugar	encavalcar-se	enrabiàt
dolentia	eixut	encegar	enramar-se
dolor	elet	encendre	ensajar
dolorejar	embalsamar	encerat	enseguir
dolorós	embarcar-se	encertar	ensellar
dolre	embravir-se	encés	ensellat
domàs	embrunal	enclòs	ensems
don	emparador	encloure	ensenya
dona	emparamentar	enclusa	ensenyar
donar	emparamentat	encobert	enseuar
donat	emparar	encobertat	ensivellar
doncs	empeguit	enconar	ensús
donzella	empeguntat	encontrar	entelat
dorment	empendre	encontre	entendre
dormidora	empenta	encórrer	entenebrat
dormir	empènyer	encortinat	entenent
dos	empenyorar	endemà	enteniment
dotze	emperò	enderrocament	entés

entonació	escàs	espatles	estrènyer
entorn	escassament	espenyador	estrenyiment
entrada	esclafir	esperança	estret
entràmenes	esclafit	esperar	estretament
entramés	esclarir	esperat	estretura
entrant	esclau	espés	estroncadament
entrar	escola	espessura	esvair
entravessat	escolà	espiga	esvetlat
entre	escoltar	espill	exalçament
entrecanviar	escometre	espina	exalçar
entrecuidat	escopir	esplanissada	exellar
entregue	escórrer	esplet	exprèmer
entrenyor	escorxar	espletar	faç
entrenyorar-se	escrit	espletat	fadrí
entrestir	escriure	esposalles	fadrina
entretallat	escrivà	esposar	faedor
entristit	escuder	esposat	faena
enuig	escull	esquarterar	faisó
enutjar	escur	esqueix	falcó
enutjat	escurçó	esquerre	falla
enutjós	escuredat	esquinçador	fallar
enveja	escut	esquinçar	fallença
envejós	esdevenidor	esquinçat	fallir
envellir-se	esdevenir	esse	fallit
envellit	esforç	ésser	fals
envergonyar	esforçadament	est	falsar
envergonyit	esforçar	estable	falsedat
envers	esforçat	estadal	falsia
investir	esmena	estalvi	falsificador
enviar-se	esmenar	estalviar	falta
erra	esmenat	estament	fam
errada	esment	estància	famejant
errar	esmerç	estany	farina
errat	esmolar	estar	fart
ert	esmolat	estat	fartar-se
escabell	esmortiment	estela	fasos
escabellonat	esmortir-se	estendre	fastig
escala	esmortit	estés	fastijós
escalfament	espalmar	estesament	fatiga
escalfar	espant	estiu	fatigar
escaló	espantable	estol	fatigat
escampador	espantar	estopa	fatigós
escampament	espantat	estopada	fe
escampar	espantós	estotjar	febre
escampat	espanyol	estrany	feel
escapar	espasa	estrena	feltat

feixuc	finit	fortment	gat/a
fel	fins	fosc	gató
fembra	fitament	fosca	gaveta
femení	flac	fossa	gel
fementit	flama	fossar	gelar
fendre	flamejant	fossat	gelosia
fenella	flaquea	frare	gemec
fènyer-se	flaquejar	fre	gemegar
fer (1)	flixar	fred	gendre
fer (2)	flor	fredor	genoll
ferament	florir	fregar	genovés
ferea	florit	fretura	genovesc
feredat	fluix	freturar	gens
ferida	flum	freturejar	gent
feridor	flumaire	freturós	gentildama
ferir	foc	frèvol	gentilhom
ferm	foguejant	frevoltat	gepa
fermall	folgar	front	geperut
fermament	foll	frontera	germà
fermar	follament	fronterejar	germandat
fermetat	folia	fruit	gingibre
ferramenta	fonament	fruita	giny
ferrar	fondo	fruiter	ginyar
ferrer	fons	fugidor	ginyat
ferrigible	font	fugir	ginyós
ferro	fora	fugit	girar
fes	forà	fuita	git
festa	foradar	full	gitar
festejar	foradat	fulla	gitat
fet	foragitar	fullat	glai
fi (1)	forat	fulletat	gleva
fi (2)	forca	fum	goig
fiança	força	fumada	gola
fiar	forçadament	fur	golf
fibló	forçar	furtar	golós
ficar	forçat	fus	goma
ficat	forcívolment	fust	gomat
figa	formatge	fusta	gonella
fil	forment	gàbia	gos
filar	forn	gall	gosar
filat	fornal	gallina	got
fill	forner/a	galta	gota
fillastre	forrellat	galtada	gotera
finar	fort	gambal	govern
finestra	fortalesa	gast	governador
finir	fortíssim	gastar	governar

gra	hoste	juramentat	llebrer
gran	hui	jurar	llegint
grana	huit	jurat	llegir
grandíssim	huitanta	jussà	llegista
grandíssimament	huitè	just	llegua
granea	illa	justament	llegums
graó	impiadós	justat	lleí
grat	incert	jutge	lleixa
grau	incomportable	jutjador	llengua
grec	indefens	jutjar	llenguatge
greix	infant	lassat	lleny
greu	infel	lla	llenyà
greuge	inflar-se	llaç	llet
greument	inflat	llac	lletra
grillons	infondre	lladre	lleu
groc	infús	llàgrima	llevadís
gros	inobedient	llamp	llevant
grosser	ir	llana	llevar
grosseria	italià	llança	llevat
gruixa	ja	llançada	lli
guardabraç	jamés	llançar	llibertar
havent	jatsia	llançat	llibrell
haver	jaure	llançol	lliga
herba	joc	llanterna	lligacama
heretar	jolivert	llàntia	lligam
heretat	jorn	llaor	lligar
heretatge	jornada	llarg	lligat
heretera	jou	llargament	llim
heretge	jove	llargària	llinatge
hereu	jovencell	llarguer	llindar
hi	jovent	llarguesa	llit
història	jueria	llauger	lliura
hivern	jueu	llaugerament	lliurar
hoc	jugador	llaugeria	lliure
hom	jugar	llaurador	lloable
home	juí	llaurar	lloador
homei	juïa	llavar	lloar
homeier	juliol	llavi	lloat
homenatge	jumenta	llavor	lloc
homenia	junc	llavors	lloctinent
hora	junt	lleal	lloguer
hort	junta	llealment	llong
hortolà	junyir	llealtat	llongament
host	jura	llealtea	llonguea
hostal	jurador	llebeig	llor
hostalera	jurament	llebre	lloria

lluent	malparler	matança	més
lluir	maltractar	matar	mescla
lluitar	malva	mateix	mesclar
llum	malvasia	matí	mesclat
lluna	malvat	matinada	messes
lluny	malvestat	matines	mester
llunyar	malvolença	meitat	mestre
llunyat	malvoler	mel	mesura
lluor	malvolgut	melic	metge
llustre	mamar	membre	metre
mà	mamella	mena (1)	metzina
madeixa	manament	mena (2)	metzinera
madrastra	manant	menaça	meu
madur	manar	menaçar	mig
madurea	manat	menar	migdia
maestria	mànega	mentonar	migjorn
maestrívol	manera	mentonat	mil
magrana	manllevar	meneig	milenaar
magrea	manllevat	menescal	miler
maig	mantell	menestral	mill
major	mantellina	menjador	milla
majoral	mantenidor	menjar	millor
majorment	manteniment	menor	millorar
mal	mantenir	menoreta	milloria
malalt	mantí	mentidor	mills
malaltia	mantinent	mentir	minvar
malaltís	manto	mentre	miolar
malament	mar	menut	mirador
malaventura	marbre	menys	mirar
malaventurat	març	menyscabar	missatger
malbarat	mare	menyscabat	misser
malcontent	marí	menyscapte	mitadat
maldat	maridar	menysplaent	mitjà
maldestre	marinatge	menysprear	mitjana
maldient	mariner	menyspreat	mitjanat
maldir	marit	menyspreu	mitjançant
maleir	marmessor	menysvaler	mitjania
maleit	maror	meravella	mitjanit
malesa	martell	meravellós	mitjant
malfadat	mas (1)	meravellosament	moble
mallà	mas (2)	mercader	mocador
malmesclador	mascle	mercaderia	moçar-se
malmetedor	massa (1)	mercat	mogut
malmetre	massa (2)	mereixedor	mola
malparlant	massís	meréixer	moldre
malparlar	mat	mes	moli

moll (1)	murta	nou (1)	onço
moll (2)	murtera	nou (2)	onsevulla
molla	muscle	nou (3)	onze
molt	na	noure	onzè
moltó	Nadal	nova	ops
món	nadar	novament	or
moneda	naia	novè	oradura
monestir	naixença	novell	orde
monge	nàixer	novençana	ordi
monja	naiximent	novia	orella
monsenyor	nan	nu	orfe
mont	nas	nuat	orifany
mora	nat	nunca	oripellat
morat	nau	nuu	ormejat
mordre's	navili	núvol	orpiment
moreria	nebot	nuvolós	os
morir	negar (1)	obeir	ou
morisc	negar (2)	obert	ovella
morisma	negat	obertura	pa
moro	negre	oblidar	pabordre
mort	negrí	oblit	padrí
mortaldat	negror	obrar	paga
mortalla	negú	obrat	pagament
morter	net	obratge	pagar
mos	nét	obrir	pagés
mossèn	netejar	ocell	pago
mossènyer	netejat	odre	pal
mostalla	neu	ofegar-se	palament
mostra	ni	ofegat	palau
mostrar	niellat	oferir	palenc
mot	nirvi	ofert	palés
moure	nit	oferta	palesament
moviment	no	oh!	paleta
mudament	nodriment	oïda	palla
mudar	nodrir	oïdor	palleta
mudat	nodrit	oïnt	pal·li
mugoró	noliejar	oir	pallol
mula	noliejat	oldre	palm
muller	nòlit	oli	palmell
muntanya	nom	olor	pàmpol
muntar	nombre	ombra	paner
munteria	nora	omplir	panicer
muntero	noranta	on	panís
mur	no-res	ona	papalló
muralla	no-res-menys	onça	par
murat	nosaltres	oncle	parada

parament	pedrenyera	permetre	plates
parar	pega	permòdol	platja
parat	pegar	pern	plaire
paratge	pegat	però	ple
paraula	pregunta	perquè	pledejar
pare	peix	pertanyent	plegat
parèixer	peixcador	pertànyer	plet
parell	peixcar	pervenir	plom
parencia	peixedor	pes	ploma
parent	péixer	pesar	plor
parentat	pèl	pesat	plorar
parentela	pell	petit	plorós
parentesc	pellat	petjada	ploure
parer	pellofa	peu	pluja
paret	pena	peüc	població
parida	penar	pi	poblar
parir	penat	piadós	poblat
parlament	pendre	piadosament	poble
parlar	penediment	pic	pobre
parler	penedir-se	picar	pobresa
parleria	penident	picat	pobretat
part (1)	penjar	pilar	poc
part (2)	penjat	pinta	podent
partida	penó	pintar	poder
partir	penós	pintat	poderós
partit	pentinar-se	pintor	poderosament
pas (1)	penya	pintura	podrir-se
pas (2)	penyora	pinya	pols
passa	peó	pinyó	pólvora
passada	percaçar	pinyol	polvoritzar
passador	perdedor	pinyonada	pom
passament	perdiment	pinzell	poma
passant	perdiu	pitjat	pondre's
passar	perdre	pitjor	ponent
passat	pèrdua	pitral	pont
passatge	perdut	pits	popa
passejar	perea	pla	poquet
past	pereós	plaça	por
pasta	perfilat	plaer	porc
pastar	perfumar	plaga	port
pastor	perfumat	planament	porta
pati	perill	plant	portador
pau	perillar	plànyer	portal
peça	perillós	plasent	portant
pedra	perla	plasteria	portantveus
pedregal	permés	plat	portar

portell	promesa	quint	recolzat
portelleta	prometença	quinze	recomanar-se
porter	prometre	quinzèn	recomanat
porxe	prop	quisvulla	reconèixer
posada	propassat	ràbia	record
posar	proposar	racó	recordant
posat	propòsit	raig	recordar
posseïdor	prou	raigat	recórrer
posseir	provar	raïm	recruada
posseït	provat	rajant	redoblar
post (1)	proveir	ralla	refer
post (2)	proveït	rama	refet
pou	pruir	ramellet	reforçar
praderia	púbil	rampagoll	reforçat
prat	puça	raó	refredar
prec	pudent	raonable	refusar
pregar	pudir	raonablement	regidor
pregària	pudor	raonament	regiment
pregon	puig	raonar	regir
pregonea	puis	raonat	regirament
prenyat	puix	raor	regirar
pres	pujar	rastre	regit
presa	punt	rata	regna
presentalla	punta	real	regonegut
presó	punter	rebatre	rei
presoner	punxar	rebedor	reina
pressa	punyal	rebordonit	reixa
préssec	pur	rebot	rellamp
pressura	pus	rebre	rellevar
prest	qual	rebuat	relluent
prestament	qualque	rebut	relluint
prestar	qualsevol	rebutjar	relluir
preu	qualsevolgués	recambra	rem
prevere	qualsevulla	recaptar	rembre
prim	quan	recapte	remedor
primer	quant	recaure	remetre
primerament	quaranta	recebiment	remor
privar	quaresma	recel	remoure
privat	quart	recelar	remullar
proa	quarter	recelós	remut
proesa	quatre	reclamar	renda
profit	que	recobrament	renegar
profitós	quedament	recobrar	renegat
prohom	queixal	recobrat	renom
proïme	qui	recollir	renovellar
promés	quinsevulla	recolzar	repartir

repeló	robador	salt	semblança
rependre	robar	saltar	semblant
replegadís	robí	saludar	semblantment
replegar	roca	salut	semblar
replegat	roda	salv	sembrar
replir	rodar	salvador	sembrat
report	rodó	salvaguada	sempre
reportadora	rogallós	salvament (1)	senda
reportar	roig	salvament (2)	sengles
repòs	roín	salvar	sens
reposadament	roïndat	salvat	sentida
reposar	roll	salvatge	sentiment
reposit	romà	salvatgina	sentina
repropi	romanç	sancer	sentir
reptar	romandre	sang	sentit
res	romiatge	sanglot	senyal
rescat	rompre	sanglotar	senyalar
rescatar	romput	sangonós	senyalat
resina	roncar	sangrent	senyar
respondre	ros	sanitat	senyor
resposta	rosa	sant	senyorejant
ressemblant	rossor	santament	senyorejar
ressonar	rotle	santedat	senyoria
reteniment	rovell	santíssim	seques amors
retenir	ruat	sarment	serè
retornar	rufià	sàvena	serena
retraure	ruixar-se	savi	sereníssim
retre	ruixat	sàviament	serp
retret	sabedor	saviesa	servar
retreta	sabent	sec	servat
revenir	saber	seda	servent
reversar	sabó	sedejar	servidor
revés	sabor	segar	servir
revestir	saborós	segell	servo
revestit	sabut	segellat	set (1)
reviure	sac	segó	set (2)
revol	sacerdotal	segon	setanta
rialla	safir	segons	setè
riba	sageta	següent	setembre
ribera	sagrament	seguidora	setge
rient	sagrat	seguir	setiar
rim	sal	segur	setmana
riu	salat	segurament	setze
riure	salconduit	seguretats	setzè
roat	saler	seixanta	sèu
roba	salnitre	sella	seure

si	sola	tall	tenyir
sí	solaç	tallada	tèrbol
sinestra	solaçar	tallant	terç
sinó	solament	tallar	terçanell
sinraó	soldre	taló	tercer
sis	soler	tamany	tercerament
sisè	solt	també	terme
siti	soltament	tampoc	terra
sitiat	soltar	tan	terrat
sivella	somera	tancadura	terratrèmol
so	somrís	tancar	testa
soberg	somriure	tancat	testera
sobirà	son	tant	teulada
sobiranesa	sonar	tantost	tia
sobrar	sord	tard	timó
sobrat	sorgir	tarda	timoner
sobre	sort	tardar	tinell
sobreabundant	sortir	tarditat	tinença
sobredit	sospir	taula	tinta
sobreguaita	sospirar	taulatger	tirantí
sobremanera	sospita	taulell	tocant
sobrenom	sospitós	taverna	tocar
sobreòs	sostengut	tea	tocat
sobreposat	sostenir	tèbeu	tolre
sobrepujar	sotavent	teixidor	torba
sobres	soterrar	teixir	torbar
sobrescrit	soterrat	tela	torbat
sobretaula	sots	teler	torcar
sobretot	sotsescriure	tembre	torçre
sobrevenir	sotsobrar	temença	torn
sobrevent	sotsriure's	temerós	tornada
sobrevesta	sotssignat	temor	tornar
sobreviure	sou	temorejar	tornat
sobtar	sovint	temorós	torneig
sobtat	suar	tempesta	tornes
sobtós	suau	tempradament	torre
sobtosament	suaument	temprar	tort
socórrer	suor	temprat	tortra
socorriment	superabundant	temps	tossal
socors	suro	temut	tossir
sofre	sus	tenda	tost
sofrir	sutze	tendal	tostemps
sogre	sutzietat	tendre	tot
sol (1)	taca	tenebra	tothom
sol (2)	tacat	tenebrós	trabuc
sòl	tal	tenir	tració

traïdor	ull	vençó	veure
traïr	ultra	vençut	vi
tramès	ultrança	vendre	via
trametre	ultratge	venguda	viatge
tramuntana	un	vengut	vida
tras	ungla	venir	vidre
traslladar	untar	venja	vidriol
trast	untat	venjador	viduatge
traure	ús	venjança	vil
través	usar	venjar	vilà
travessar	usat	vent	vila
travessura	usurer	ventall	vilania
treball	va	ventallet	vil·líssim
treballar	vaca	ventre	vilment
treballat	vairescut	ventrell	viltat
treballós	valedor	ventura	vinagre
tremolant	valença	venturós	vinent
tremolar	valent	venut	vint
tremolós	valentia	ver	vintè
trena	valentíssim	veracreu	vinya
trencador	valentment	verament	visera
trencar	valer	verd	visrei
trencat	vall (1)	verdader	vista
trenta	vall (2)	verdaderament	vistós
trenyella	vallejat	verdor	viu
tres	vàlua	verga	viudo
tresor	vanament	verge	viure
trespàs	vanejar	vergonya	vivament
tret	vànova	vergonyós	vivent
tretze	vas	vergonyosament	vividor
tretzè	veat	verí	vogir
triga	vedar	verinós	volant
trist	vedat	veritat	volar
tristor	vegada	vermell	volenterosament
tro	veí	vers	voler
trobar	veixell	vescomte	volgut
trompeta	veixella	vespra	volta
trona	vel	vespre	voltar
tros	vela	vestidura	voltejar
trossar	vell	vestment	voltor
trossejar	vellea	vestir	vora
turment	vellut	vestit	vós
turmentar	vellutat	vetla	vosaltres
turmentat	vencedor	vetlar	xic
uixera	vèncer	veu	xiquet

2. PARAULES CULTES (paraules preses directament del llatí o del grec i les derivades d'aquestes)

abominable	advers	amonestació	arreglat
abominació	adversari	amonestar	article
abominar	adversitat	ampliació	artifici
absència	advertir	ampliar	artificialment
absent	advocar	àngel	artificiós
absentar	advocat	angèlic	arxiu
absoldre	afabilíssim	angelical	ascendent
absolució	afabilitat	angústia	aspirar
absolut	afable	ànima	assessor
abstenir-se	afecció	animal	assignació
absurd	afectadament	animar	assignar
abundància	afectat	ànimo	assignat
abundant	afectuosament	animós	assiríà
abundantment	afinitat	animosament	astúcia
abundar	afix	aniquilar	astucios
abundós	aflicció	aniversari	atractiu
abundosament	afligit	ànsia	atribular
acceptable	afortuït	ansietat	atribulat
acceptar	afortunat	ansiós	audàcia
accepte	africà	antecessor	audiència
acord	agonia	antífena	augment
acordadament	agraciat	antiquitat	augmentador
acordar	aire	anul·lat	augmentar
acte	alesiat	aparell	aunir-se
actor	àlias	aparent	autoritat
actual	alienat	aparició	auxili
acusador	allegació	apassionat	avallar
adherent	allegar	apetit	avar
adherir	allimitar-se	aplicar	avarícia
adjutori	alteració	Apocalipsi	avemaria
admetre	alterar-se	apòstol	avituallar
administrador	alterat	apostòlic	avituallat
administrar	altercació	apropriar-se	baptisme
admirable	altercar	apropinquant-se	bàrbar
admiració	Altisme	apte	batalla
admirar-se	altitud	aptesa	batallant
admirat	amable	arbitrar	batallar
adolescència	amaríssim	arbitre	bataller
adorar	amaritud	arcàngel	beat
adular	amazona	ardent	beatitud
adulterar	ambició	ardentment	bel·licós
adulteri	amén	ardor	benaventuradament
adveniment	amicícia	arreglar-se	benaventurança

benaventurat	celebració	compassió	consagrar
benedicció	celebrador	compensació	consagrat
beneficar	celebrar	competent	consciència
benefici	celerat	compilar	consegüent
beneplàcit	celeritat	complexió	conservació
benifet	celestial	composició	conservament
benignament	celsitud	comprémer	conservar
benigne	cena	comprés	consideració
benignitat	cepre	comunicable	considerar
bèstia	ceremoniós	comunicar	consignar
bestiar	cerimònia	comunitat	consignat
blasfèmia	cerimonial	comutació	cònsol
brevitat	certificar	conclusió	consolació
bul·la	certificat	concord	conspecte
calamitat	Cèsar	concordar	constància
calcedònia	cetla	concordat	constant
caldeu	ciència	concòrdia	constituir
calendari	cilici	condamna	constituït
caliditat	címbol	condecen	consuetud
calitat	cimera	condemnar	consulta
càndid	circuir	condició	consultar
canicular	circuit	condigne	consumar
canonge	circular	condonar-se	contagió
canònica	circumvei	conduir	contaminar
canonitzar	ciri	confederació	contemplació
capital	cirurgia	confermar	contemplar
capitol	cisma	confés	contemplatiu
capsa	citació	confessar	contemplativament
captivitat	civil	confessió	continent
carboncle	claríssim	confessor	continú
cardenal	clemència	confines	continúament
caritat	clementíssim	conflicte	continuar
caritatiu	clero	conforme	contrari
carta	cobdícia	conformitat	contrarietat
cartaginés	cobdiciós	confortació	contrast
cartell	cogitació	confortar-se	contrastant
cas	cogitar	confortat	contrastar
cast	collació	confrontar	contrastator
cativeri	col·locar	confús	contricció
catòlic	col·locat	confusió	convalescència
causa	columna	conjugal	convenir
causador	comanda	conjunció	conversació
causar	còmit	conjunt	conversar
cautela	commemoració	conjuració	convertir
cautelós	comparació	conjurar	convinença
cautelosament	comparar	consagració	convinent

convocat	debilitat (1)	descendent	diable
copiós	debilitat (2)	desconfortar-se	diabòlic
copiosament	dèbit	desconvenient	diaca
còpula	decepció	descriure	diadema
cor	declaració	desenculpar	dicernir
coral	declarar	desert	dictat
cordial	decorar	desesperació	difamació
corporal	decórrer	desesperar	difamador
corporalment	decorriment	desesperat	difamar
Corpus	decrepitud	desestimar	difamat
correcció	deduir	desfavorable	diferència
corrupte	defecte	desfavorir	difícil
costil·lació	defendre	deshabitat	dificultat
creació	defenedor	deshonest	diforme
creador	defensa	deshonestat	digestió
crear	defensar	deshonor	dignament
creat	defensió	deshonrar	digne
creatura	defensiu	deshonrat	digníssim
credo	deferir	deslimitat	dignitat
crim	definitiu	desmenució	dilació
criminal	defraudar	desmenuït	dilecció
criminós	defugir	desmoderat	dilectíssim
crisma	defunt	desnaturar	diligència
cristall	dejecció	desolació	diligent
cristallí	dejectar	desolar	diligentment
cristià	dejecte	desolat	diluvi
cristianíssim	dejuni	desordenadament	dimoni
crucificat	delectació	desordenat	directe
crucifix	deliber	destil·lant	disciplina
crudelíssim	deliberació	destillar	discordar
culpa	deliberar	destillat	discorde
culpable	deliberat	destituir	discòrdia
culpant	delicadura	destrubuir	discórrer
cultivador	delicament	destrucció	discreció
curació	delicat	destruïdor	discrepant
curial	delicte	destruir	discret
custodi	demanda	destruït	discretament
custòdia	demèrit	detardar	discurs
damnació	demonstració	determenar	discutir
damnar	demonstrar	determenat	disminuir
damnat	denegar	determinació	dispensar
damnatge	denunciar	devisat	dispensera
damnejar	deplorar	devoció	dispondre
damnificar	derogació	devot	disposició
dèbil	desastrat	devotament	dispost
debilitar	desastre	devotíssim	disputa

disputar	eficàcia	esposalici	executar
dissimulació	egipcíac	essència	exemple
dissimular	egregi	estable	exempt
dissimulat	elació	establir	exemptar
dissipador	elecció	estàtua	exercici
dissipar	elegant	estatura	exercir
distància	elegir	estil	exèrcit
distar	elements	estima	exercitar
divers	elevat	estimadament	exhortació
diversitat	eloqüència	estimar	exili
diví	eloqüent	estimat	expedició
divinal	emolument	estímul	expedient
divinitat	empaliat	estival	experiència
divís	emperador	estrenu	experiment
divisa	emperadriu	estrenuïtat	experimentar
divisar	encens	estudi	experimentat
divisió	encensar	estudiar	expert
divulgar	endiablat	etc.	explanat
divulgat	endolciment	etern	explicació
docte	ennoblir	eternal	explicar
doctor	enventiva	eternalment	explicat
doctrina	envers	eternament	expremir
dol	envestigar	eternitat	exprés
domèstic	epístola	evangeli	expressament
domèsticament	ermini	evangelista	exterior
dominació	ermita	evident	extrem
dominar	ermità	examen	extremitat
domini	ermitatge	examinar	fàcil
donació	error	excel·lència	facilitat
donador	escàndel	excel·lent	fàcilment
donatiu	escient	excel·lentíssim	factura
dot	escriptura	excellir	facultat
dotar	esculpit	excels	falsificat
dotat	església	excelsament	fama
dubitació	espai	exceptat	familiar
dubtar	espaïar-se	excés	famós
dubte	espasmar-se	excessiu	fantasia
dubtós	espasme	exclamació	fantasiar
duració	especial	excomunicar	far
eclesiàstic	espècie	excusa	faró
eclipsi	especier	excusació	fat
edificar	especificar	excusador	faula
edificat	espera	excusar	favor
edifici	esperit	excusat	favorable
efecte	espirar	execució	favorit
efeminat	espiritual	executador	fecund

felicitat	furor	honorós	imperi
femenil	generació	honradament	imperial
fengir	general	honrar	impetuós
fènix	generalment	honrat	impietat
feroç	generós	honrós	implacable
ferocitat	generositat	horizon	importància
fèrtil	gentil	horrible	importunitat
fervent	gentilesa	hòstia	impossible
fervor	gest	humà	impressió
fesomia	gesta	humanal	imprevist
festivitat	gigant	humanitat	improperi
ficció	glòria	humil	improperós
ficte	gloriejar	humiliar-se	impropi
fidelíssim	glorificat	humilitat	impropietat
fidelitat	gloriós	humilment	impròvidament
figura	gloriosament	humit	improvisament
figurat	glosa	ídola	impulsió
filial	governació	idòlatra	impunit
filòsof	gràcia	idolatria	imputar
final	graciós	ignocència	incessantment
finalment	graciosament	ignocent	incident
figit	graciositat	ignorància	inclinació
fira	gramàtica	ignorant	inclinar
fisc	gratitud	ignorar	inclinat
forma	gravitat	il·lícit	ínclit
formar	gust	il·luminació	incogitadament
fornicador	gustar	il·luminar	incogitat
fortificar	hàbil	il·luminat	incomparable
fortitud	habilitat	il·lusió	incomprensible
fortuna	hàbit	il·lustre	inconstància
fortunal	habitació	il·lustríssim	inconvenient
fragància	habitador	imaginació	incriminar
fràgil	habitar	imaginativament	inculpar
fragilitat	habitució	imatge	incurable
fraternitat	habituat-se	imitar	indici
frau	hereditari	immaculat	indigest
fraudulent	heretat	immens	indignament
fructífer	herètic	immoible	indigne
fruïció	hespital	immortal	indirecte
fruir	hestoriat	immutable	indiscreció
fugitiu	homicida	impaciència	indiscret
fundar	honest	impediment	indisposició
fundat	honestament	impedir	indispost
furia	honestat	impedit	individual
furiós	honestíssim	impensat	indocte
furiosament	honor	imperfet	induir

indulgència	inquirir	jubileu	lliçó
indústria	inreverència	jurista	lliri
indutriós	insaciable	justícia	lluminària
inefable	insigne	justificadament	lluminós
inefrenat	inspiració	justificar-se	longitud
inestimable	instable	justificat	loqüela
inexpugnable	instància	lacerar	lúcid
infal·lible	instant	lacerat	luxúria
infal·liblement	instituidor	lamentació	luxuriós
infàmia	instituir	lamentar	màcula
infatigable	instrucció	lapidari	macular
infecte	instruir	legítim	maculat
inferior	instruït	les	màgic
infern	instrument	lesió	magistral
infernàl	íntegre	letícia	magnànim
infest	intel·lecte	líber	magnanimitat
infidelitat	intel·lectiu	liberació	magnat
infinidament	intel·lectual	liberal	magnífic
infinít	intel·ligència	liberalitat	magnificar
inflamar-se	intenció	liberalment	magnificat
inflamat	interés	liberament	magnificència
influència	interrogar	libidinós	magnitat
influint	intimar	lícit	magnitud
informació	intitular-se	licitament	majestat
informar	intolerable	licor	majordom
informat	intrínsec	lignum-àloe	majoritat
infortunat	introduir	Lignum-crucis	maledicció
infortuni	inútil	límit	malencolia
infructuós	inútilment	limitat	malenconiós
ingrat	invariable	línea	malícia
ingratitude	invencible	llanguiment	maliciós
inhumà	invenció	llatí	maliciosament
inhumanitat	investigat	llavor	maligne
inic	invisible	llavorat	manifest
inimicitia	invocació	llegat (1)	manifestament
iniquament	invocadora	llegat (2)	manifestar
iniquitat	invocar	lleó	maniple
injúria	ira	lletania	mans
injuriar	irat	lletovari	mansuet
injuriat	irós	lliberar	maragda
injuriós	irremeiable	llibert	màrtir
injust	irreparable	llibertament	martiri
injustament	irritar	llibertat	matèria
innumerable	jaspi	llibre	material
inòpia	jerarquia	llicència	matrimoni
inquiet	joventut	llicenciar	matutí

medecina	mortificar	notori	oi
medià	multiplicar	novitat	omnipotència
melodia	multiplicat	null	omnipotent
melodiós	multitud	nulle	operació
memorable	mundà	numerar	opinió
memòria	mundanal	número	oprémer
menció	muriça	nupcial	opressió
menejar	murmur	núpcies	opulent
mercè	murmuració	obediència	oració
mèrit	música	obedient	oratori
mèritament	mutable	òbit	ordenadament
meritar	mutació	objectat	ordenar
meritori	nació	obligació	ordenat
messies	narració	obligar	ordinació
metall	narrar	obligat	ordinàriament
miles	nativitat	oblivió	Orient
mília	natura	obmetre	oriental
milícia	natural	obra	original
militar	naturalea	obsèques	ornament
mínim	naturalment	observança	ornar
ministre	naufraig	observar	ornat
miracle	navegant	obstant	paciència
míser	navegar	obstinació	pacientment
miserable	necessari	obte	pacífic
miserablement	necessàriament	obtenir	pacíficament
misèria	necessitat	obtés	pacificar
misericorde	nefandísim	ocasió	pactat
misericòrdia	negligència	oceà	pacte
misericordiós	negligent	oci	pagà
missa	negoci	ociós	pagania
missal	negociació	ocórrer	païment
mitigar	nigromància	ocular	paliat
mitra	nigromàntic	ocult	panificar
modern	noble	ocultament	panyo
modest	noblement	ocupació	Papa
modèstia	noblesa	ocupar	paper
modo	nociu	ocupat	paradís
momo	nomenada	odi	parcial
monarca	nomenar	odiós	participant
monarquia	nomenat	ofendre	participar
moniment	nona	ofensa	particular
monstruós	nota	ofensiu	passió
moral	notable	ofés	patent
mortal	notari	ofici	paternitat
mortalitat	notícia	oficial	paternostre
mortalment	notificar	ofuscar	pàtria

Patriarca	pèssim	premiat	promptitud
patrimoni	petició	preminència	pronosticar
patró	pietat	preparar	pronosticat
pecador	pisà	preparat	pronunciar
pecant	planet	preparatori	propí
pecar	planeta	presència	pròpiament
pecat	planícia	present	propietat
pectió	plenari	presentar	propinc
pecúnia	plenitud	presumidor	proporció
pelegrí	poesia	presumir	proporcionat
penitència	poeta	presumpció	prosper
pensa	poèticament	presumptuós	pròsperament
pensament	polític	preterir	prosperar
pensar	pompa	prevaler	prosperitat
perdicció	pompós	preveure	prostrat
perdó	pomposament	primitiu	protecció
perdonança	popular	primogènit	protector
perdonar	porfídia	príncep	protestació
perdurable	porfidiós	principal	protestar
peregrinació	pòrfir	principalment	prova
peregrinar	porpra	principat	providència
perfecció	porrogar	principi	província
perfectíssim	portàtil	principiador	provisió
perfet	possessió	principiar	pròxim
perfetament	possible	principiat	prudència
peridor	potència	prior	prudent
perir	potestat	privilegi	prudentíssim
perjudicar	pràtic	proceir	prudentment
perjuí	pràtica	procés	psalm
perjur	praticar	processó	psalmista
permissió	pravitat	procura	psaltiri
perpetu	precedent	procurador	públic
perpetual	preceir	procurar	públicament
perpetualment	precios	prodigalitat	publicar
persecució	preclar	profanador	publicat
perseguir	preclaríssim	profecia	pudivícia
perseverança	predecessor	proferir	puerícia
perseverar	predit	proferta	punició
persià	predominar	profeta	punir
persona	preelet	profunde	purgar-se
personalment	prefat	prolix	purgatori
pertinàcia	preïcar	prolixitat	puritat
pertinència	preinsert	promissió	pusillànim
pertorbant	prelat	promoure	pusillanimitat
pertorbar	premi	promptament	quadra
pervertir	premiar	prompte	quaix

quantitat	regraciari	restar	separat
quasi	relació	restauració	sepulcre
querella	religió	restaurandi	sepultura
querubí	religiós	restaurar	serafi
qüestió	reliquia	restitució	serenitat
quiet	reliquiari	restituir	sermó
quietament	remei	retractar-se	sermonador
quin	remeiar	retribució	sermonar
quitar	remeiat	retribuir	servei
quiti	remendar	revelar	servitud
quòndam	remissió	reverberar	si
rabiós	remuneració	reverència	sicilià
racional	remunerar	reverend	signar
rapina	renunciar	reverendíssim	signat
realment	repar	reverir	signe
rebellar-se	reparable	revocar	significant
rebellió	reparació	revocat	significar
rebetle	reparador	rigor	significat
receptar	reparar	sa	silenci
recitar	repellir	sacratíssim	síhlaba
recomendació	ràplica	sacre	silva
reconciliar	replicar	sacrificar	similitud
recordació	reprenedor	sacrifici	simple
rectament	reprensió	salari	simplement
recte	representar	salutació	simplicitat
recuperació	reprovat	salvació	simulació
recuperar	república	santuari	síndic
recusar	reputar	sapiència	singular
redempció	requeridor	satisfacció	singularitat
redemptor	requerir	satisfer	singularment
reduir	request	satisfet	sinistre
reedificar	requesta	secret	sirena
refecció	rèquiem	secretament	sisània
referir	reservar	secretari	solar
refermar	resistència	secretària	solemne
refrenament	resistir	secta	solemnitat
refrenar	respecte	secular	solemnitzar
refrenat	resplendent	sedició	solitari
refugi	resplandir	segle	sollícit
regió	resplendor	senador	sollícitament
regla	respons	senat	sollicitar
reglar	ressuscitador	senectut	sollicitud
reglat	ressuscitar	sensible	somiar
regnant	ressuscitat	sentència	somni
regnar	resta	sentenciar	sotsmés
regne	restant	separar	sotsmetre

suavitat	templer	triümfal	vesible
súbdit	temporal	triümfant	vexació
subjecte	temprança	triümfantment	vexar
subjugació	temptació	triümfar	viceral
subjugador	temptar	triümfó	vici
subjugar	tenor	troia	viciós
subjugat	teòleg	tron	viciosament
sublimar	teologal	tudora	victòria
submissió	teologia	tumult	victoriós
subsidi	tèrcia	tutament	victoriosament
subtil	terrenal	últim	vigilació
subtileza	terrible	ungüent	vigorós
subtilitat	terror	unió	vigorosament
subtilment	testament	unir	vincl
subvenció	testar	unit	violar
subvenir	testimoni	unitat	violari
subvertir	tirà	univers	violència
succeïdor	tiranament	universal	violent
succeir	tirania	usitat	virginitat
successió	tirànic	usurpador	viril
suficient	tirànicament	usurpar	virilment
suficientment	títol	útil	virtuós
sufragi	tolerable	utilitat	virtuosament
sumir	tomba	vacilant	virtut
summe	torbació	vacillar	visió
supèrbia	total	vagabund	visitar
superbiós	totalment	valerós	visitat
superbo	totpoderós	vàlid	virtualles
superflu	tractar	valor	vituperar
superior	tractat	vanaglòria	vituperi
superlatiu	tragèdia	vanagloriós	vituperós
suplicació	tranquille	vanitat	vivificar
suplicar	tranquil·litat	vapor	volateria
suplir	transcendent	variable	voluble
suportar	transitori	variar	voluntari
suposar	transportar	variejar	voluntàriament
sustància	traüt	varietat	voluntat
sustentació	trementina	vassall	vori
tabernacle	tropa	venecia	vot
tàlem	trepar	venerar	votar
taxar	trepas	vènia	vulgar
tema	trespostar	venial	vulgarment
tempestat	tribulació	verificar	zel
tempestuós	Trinitat	vers	
temple	tristícia	versemblant	

3. FRANCESISMES (paraules provinents del francès i les derivades d'aquestes)

abandonar	croixet	galant	porsavant
abillament	dama	galantment	potatge
abillar	desempatxar	galop	princesa
abillat	desempatxat	garlanda	puixant
aler	desmarxar	gatge	ras
antorxa	desonir	gebelí	realme
arnès	dever	gocet	redubtable
artelleria	duc	heraut	redubtar
atxa	ducal	jaquet	redubtat
avis	ducat	jaqueta	reprotxar
avisament	duquessa	jardí	reprotxe
avisar	empatx	jaseran	serjant
avisat	entoldar	joia	significança
baluard	escotilla	joiell	tapí
bastard	esmaiar	jornea	tapisseria
boneta	esmaiat	llica	tapit
brollar	espingarda	llurea	tarja
carruatge	estendard	maçoneria	tavardeta
clotxa	estofa	museta	timbre
clotxeta	estranger	orfebreria	trinxant
cofre	farsa	oriflama	triquet
conestable	fletxa	parc	vianda
contramina	foraster	parxe	visarma
copagorja	forja	patge	volenters
correu	forjar	pitxer	xantre
covard	franja	planxa	xapellet
covardia	galan	polaina	xarnera

4. PROVENÇALISMES (paraules provinents del provençal i les derivades d'aquestes)

ambaixada	brial	escaramussejar	refrany
ambaixador	escaramussa	faisà	
asit	escaramussar	flauta	

5. CASTELLANISMES (paraules provinents del castellà i les derivades d'aquestes)

afeat	fiambre	mossa	tento
andarec	galardonar	mosso	toca
cabdillo	infançonia	perro	xaperia
canyamó	llindesa	robo	
demesiat	mantilla	sancerro	
estrado	màrrega	saués	

6. ITALIANISMES (paraules provinents de l'italià i les derivades d'aquestes)

bravura	esquif	nauxer	peto
brocat	florí	papafigo	reparo
carícia	llombard	pavès	sacomano
cortesà	mancament	pavesina	tamborino
escandalar	mancar	pennatxo	

7. ARABISMES (paraules provinents de l'àrab i les derivades d'aquestes)

adarga	almirant	cascall	quintar
afalac	alquena	cidi	Ramandà
afalagar	alqueria	cotó	real
albarà	alquibla	cuscusó	rehena
albaranet	alquinal	dacsa	ressaga
albarda	alquitrà	eixàvega	safareig
albíxeres	anafil	eixovar	sagetia
albornús	arròs	escacs	salà
alcadi	assot	espinac	sènia
alcaid	assotar	gàlib	séquia
alcavoteria	ataüt	gesmir	setí
alcofollar-se	atzembla	ginet	soldà
aldea	atzemblem	gipó	sucre
alfóndec	atzur	llaüt	tabal
algàlia	balaix	llautó	taleca
algaliat	barbacana	mafomet	tanda
algemia	batafalua	mafomètic	tanquea
alguatzir	benjoí	mamellut	taronger
alimares	bogia	marsapà	tassa
aljuba	caduf	matalaf	turc
almesc	cafis	mesquí	
almescat	carmesí	mesquita	
almirall	carxofa	mustassaf	

8. GERMANISMES (paraules provinents d'alguna de les llengües germàniques i les derivades d'aquestes)

adobar	ardit	bandejar	blancor
adobat	arpa	bandejat	blanquejar
afranquir	arrap	bandera	blau
aguait	arrapar	bandereta	bosc
alna	arrapat	bando	boscatge
anap	arreus	bastir	braó
anques	balda	bena	brega
ardiment	banc	blanc	briant

brodador	estaca	guaitar	llista
brodadura	estocada	guant	manyopa
brodar	estona	guany	marc
brodat	estralla	guanyar	marca
cota	estrep	guarda	marqués
crossa	falda	guardador	marquesat
dard	faldetes	guardar	mart
desguarnir	fang	guardat	menaxaut
destapar	febrit	guardejar	mendicar
elm	feltre	guàrdia	mina
elmet	felló	guardià	minar
enfellonir-se	fellonia	guardó	refrescament
enfrescat	forniment	guarició	refrescar
enriquir-se	fornir	guarir	reguardar
ergullós	fornit	guarir	reguardejar
esbalaït	forradura	guarnició	reng
escarn	forrat	guarniment	ric
escarnidor	franc	guarnit	ricament
escarnit	francés	guast	riquesa
esclatar	franquesa	guatla	rostir
esgrima	fresc	guerra	rostit
esgrimidor	gafa	guerrejar	sala
esguard	gala	guerrejat	seny
esguardar	gana	guerrer	sopar
esmalt	ganfanoner	guia	talat
esmaltat	ganivet	guiar	tapar
esparver	garba	guiatge	tira
esperó	garrotera	guisa	tireta
espia	grapada	lleig	tovalla
esquena	gratar	lletgea	tovallola
esquivar	guaita	lletjament	treva

9. PARAULES PROCEDENTS DEL GREC BIZANTÍ (i les derivades d'aquestes)

embrunal	galiot	goma	malvasia
galera	galiota	gomat	moll

10. PARAULES PROVINENTS D'ALTRES LLENGÜES (i les derivades d'aquestes)

Can (turc o persa)	tacanyeria (hebreu)
Caramany (alguna llengua oriental)	vaiet (cèltic)
hacanea (anglès)	

11. PARAULES D'ETIMOLOGIA DESCONEGUDA O DISCUTIDA (i les derivades d'aquestes)

abrasat	burla	enclotar	rondalla
alà	burlar	esquadra	rossegant
alacaio	burlat	esquillar	rossegar
amagadament	cadafal	flassada	rossí
amagar	cara	gramalla	sabata
amagat	caragol	greal	sabater
arrancar	carrer	gúmena	sàrria
arriscar	cassa	llagot	sitja
arrufat	cassola	llagotejar	solsit
barallar-se	ciar	llagoter	sollar
barraca	citronat	llagoteria	sollat
barral	clenxa	llepolia	tastar
barril	corriola	llesca	tir
basca	cossi	llescar	tirada
bascar	daga	llis	tirar
biga	dansa	manyosa	tirat
billeta	dansadora	mida	triar
bombarda	dansar	nafra	verdesca
bombardejar	eixorc	nafrar	Verònica
brasa	embaràs	nafrat	viola
brida	embarassat	naip	vogar
broquet	embolicar	randa	xaramita
burell	embolicat	rest	

12. PARAULES NO REGISTRADES ALS DICCIONARIS

amorval
descusar

Annex V

Paraules del *Tirante il Bianco* agrupades per la seua etimologia

1. PARAULES PATRIMONIALS (paraules provinents per via popular del llatí o del grec —a través del llatí—, exclamacions, onomatopeies, paraules dialectals i les derivades en italià de totes les anteriors)

a (1)	acciò	achi!	aggiunta
a (2)	accoglientia	addietro	aggiunto
A.B.C.	accogliere	addimandatore	aggrato
abbassare	accoglimento	addio	agnello
abbasso	accompagnare	addoloratamente	ago
abbate	accompagnato	addolorato	agosto
abbattere	acconciare	addormentare	agucchia
abbellimento	acconciato	addormentato	ah!
abbellire	acconcio	addosso	ahi!
abbeverare	accordare	addrizzare	aimé!
abbeverato	accordato	adempire	aiutare
abbonacciare	accordo	adirarsi	aiutatore
abbracciare	accorto	adirato	aiuto
abbrucciamento	accostare	adoprare	ala
abbruciato	accostumare	adornamento	alba
abbruciare	accrescere	affare	albanese
abhorrire	acento	affaticare	albero
abhorrito	aceto	affaticato	alcuno
accadere	acqua	affilato	almeno
accarezzare	acquietare	affrenellato	aloro
accendere	acquistare	affrettarsi	alquanto
accennare	acquistato	affrettatamente	altamente
acceso	acquisto	affrettoso	altare
acciaiato	acutamente	affrontare	altezza
acciaio	acutezza	agghiacciare	alto
acciecare	acuto	aggiungere	altretante

altri	angelo	armi	attristato
altrimenti	anguinaglia	arotare	augel
altro	animale	arrendersi	avanzare
altrui	annegare	arrestarsi	aviare
alzare	annegato	arrivare	avillare
allacciare	anniellato	arte	avvedersi
allargarsi	anno	aruotato	avvenimento
allato	annoiare	asciugare	avvenire
allattare	antenna	asciutto	avvertire
alleggerimento	anticamente	ascoltare	avvicinarsi
alleggerire	antico	ascondere	avviluppato
allevare	anzi	ascortare	avvocato/a
allevato	ape	ascosamente	bacchetta
allhora	aperto	ascoso	baciare
allievo	apertura	asina	bacino
alloggiamento	apparare (1)	asino	bacio
alloggiare	apparare (2)	aspettare	bagnare
alloggiato	apparecchiare	asprezza	bagnato
allontanare	apparecchiato	aspro	bagno
allungare	apparente	assaggiare	baia
amaccare	apparire	assai	balena
amalato	appartenere	assalire	baleniere
amare	appartinente	assaltare	balestra
amareggiare	appena	assalto	balestriero
amarissimo	appensatamente	asse	balia
amaro	appetito	assediare	ballare
amato	apportare	assediato	ballo
ambidui	appregiato	assedio	barba
ammaestrare	apprendersi	assentarsi	barbero
ammaestrato	appressarsi	assentato	barca
ammazzare	appresso	assetato	barco
ammolato	apprezzare	assetare	barigello
ammollire	apprezzato	assetato	barra
ammorzare	approvato	assetto	basso
amore	aprire	assicurare	bastante
Amore	aquila	asso	bastare
amorevole	arcione	assoldare	basto
amoroso	arcivescovo	attendarsi	bastonate
ampolla	arco	attendato	bastone
anchora (1)	ardere	atterramento	battaglia
anchora (2)	argento	atterrare	battagliero
andamento	arista	atto (1)	battente
andare	armare	atto (2)	battesimo
andata	armata	attratto	battezzare
anello	armato	attraverso	battezzato
angelico	armatura	attristare	battimento

battitura	breve	cane	cascare
battuto	brevemente	canella	cassa
beccaio	brevità	canestro	castellano
becco	broccato	canna	castello
beffa	bruttezza	canonata	castigare
beffeggiato	brutto	canone	castità
bellamente	buco	cantare	casto
bellezza	bue	canto (1)	castrato
bellissimo	buffalo	canto (2)	catellano
bello	buffetto	cantone	catena
benaventurato	buonamente	cantore	catenetta
benché	buono	canzone	catholico
bene	caccia	capa	catiletto
benvenuto	cacciare	capaneta	cattivare
benvoluto	cacciatore	capanna	cattività
bere	cadenella	capella	cava
berretta	cadere	capellano	cavalcare
bestia	cadimento	capelletto	cavalcata
bestiale	caduto	capello	cavalcatore
bestialità	cagione	capezza	cavalcatura
bestiame	calare	capezzuolo	cavalla
bevitore	calca	capitale	cavallo
biada	calcagno	capitaneato	cavare
bilancia	calcina	capitaneggiare	cavato
bocca	caldo	capitano	cazza
bocconcino	calore	capo	cembalo
boccone	calza	capone	cena
bolla	calzare	capriolo	cenera
bollente	calzolaio	capuccio	cenno
bollettino	cambiare	carbone	centinaio
bollire	cambio	carcere	cento
bombagia	camello	cardo	cera
bontà	camera	carena	cerca
borgo	camerino	carezza	cercare
borsa	caminare	carica	certamente
bossina	camino	caricare	certezza
bothega	campagna	carico	certo
botta	campana	caricoso	cervello
bracciale	campanello	carne	cervo
braccialetto (banza- letto: error)	campanino	carnoso	cessare
braccio	campare	caro	cesta
brancata	campo	carro	cesto
bravamente	canale	carta	charamente
bravare	canape	cartone	charissimo
bravo	candela	casa	charità
	candeleta	casale	che

ché	coio	compito	conto
chi	colera	compiutamente	contradire
chi!	colonna	compiuto	contradittione
chiamare	colonnello	comporre	contrafatto
chiamato	colpa	composto	contrapassare
chiaramente	colpeggiare	comprare	contrarre
chiarezza	colpevole	comprato	contrastante
chiarissimo	colpo	compratore	contrastare
chiarità	coltella	con	contrastatore
chiarito	coltellata	conca	contrasto
chiaro	coltellino	concepire	contrattare
chiavare	coltello	conciare	contro
chiavato	coltivare	condanna	convitare
chiave	coltivatore	condannare	convitato
chiavistello	coltrina	condoto	convito
chiesa	collana	condurre	coperchio
chiudere	collaro	confarsi	coperta
chiuso	colle	confermare	copertamente
ci	collegarsi	confetto	copertare
ciancia	collo	confidarsi	coperto
cianciatore	combattente	confondere	coppa
ciascuno	combattere	congiungere	coprire
ciascheduno	combattimento	congiunto	coracina
cieco	combattuto	congiurare	corazza
cielo	come	conoscente	corda
ciglio	cominciare	conoscentia	cordella
cima	cominciato	conoscere	cordoglio
cimiterio	commandamento	conoscitore	cordone
cimossa	commandante	conosciuto	cornetto
cingere	commandare	conquistare	corneo
cingia	commandaria	conquistatore	corona
cinquanta	commandato	conquisto	corpo
cinque	commettere	consagrar	correggere
cinta	commettitore	consapevole	correggia
cinto	commiato	consequente	correndo
cintura	commovere	consequire	corrente
ciò	compagna	consigliare	correre
ciòè	compagnia	consigliato	correria
cistella	compagno	consigliatore	corridore
città	compagnone	consiglio	corriere
cittadino	compare	consumare	corrispondere
cocere	comparire	contado	corrompere
coda	compiacere	contare	corrotto
coffano	compianto	contentare	corsaro
cogliere	compimento	contentatione	corso
cognato	compire	contento	corte

cortegiano	deh	discendere	dodici
cortile	denari	discolpare	dolce
corto	dente	disconoscentia	dolcezza
corvo	dentro	disconosciuto	dolcimento
cosa	deporre	disconsigliato	domanda
coscia	descendente	disconsolato	domandare
così	descopritore	discontentatione	domani
cospetto	desfrizzato	discontentezza	domattina
costa	desiare	discontento	domenica
costare	desiato	discoprirsi	donde
costato	desio	discorrere	donna
costeggiare	desioso	discorso	dono
costui	destrezza	discosto	dopo
costumato	destro	disdegnare	doppia
costume	destruggitore	disdire	doppio
costura	detto	disembarcare	dorato
cotale	di (1)	disertare	dormire
cotto	dì (2)	disfare	dormitrice
credere	dicevole	disferrare	dosso
crescere	diciassette	disgratia	dove
cresciuto	diciotto	disgratiato	dovere
crespa	dieci	disinamorare	dovunque
croce	dietro	dislacciare	drago
cucina	difendere	dislacciato	drappo
cuciniera	difenditore	dislegato	drezzatura
cui	difesa	disordine	drizzare
cuoco	digiunare	disparare	due
cuore	digiuno	disparire	dunque
cusire	dileggiare	dispetto	duolo
dallato	dilungare	dispiacere	durare
damasco	dimenticanza	dispiacevole	durata
danneggiare	dimenticare	disponersi	duratione
danno	dimorare	disposto	duro
dapoi	dinanzi	disprezzare	e
dare	dio	disprovedutamente	eh
dato	dipartire	dissegno	empire
dattaro	dipartita	disservire	enfiato
davanti	dire	distante	entrambi
debole	dirimpetto	distantia	entrare
debolezza	dirizzato	distare	entrata
decina	disamare	distorre	eseguire
defensivo	disarmare	distrutto	esempio
defensore	disarmato	disviare	esmorzare
degnamente	discacciare	dito	espedito
degnarsi	discarico	diventare	essere
degno	discavalcato	divolgere	fabbro

faccia	fibbia	fondare	fuso
facciolo	fibbiare	fondato	fusto
facenda	ficcare	fondo	gabbia
fagiano	ficcato	fondoso	galla
falcone	fiele	fonte	gallina
falso	fiera	forare	gallo
fallare	fieramente	forato	gamba
fallire	fierezza	forca	gatta
fallo	fierissimo	fornace	gatto
fame	fiero	fornaio	gattone
famiglia	figgere	forno	gelo
fante	figlia	forse	gemere
fanteria	figliastro	forte	gemito
fare	figliuola	fortemente	genovese
farina	figliuolo	fortezza	gente
fascia	fila	fortissimo	gentildonna
fatica	filare	fortuna	gentile
faticoso	filato	fortunatamente	gentilezza
fattezza	filatoio	fortunato	gentilhuomo
fattibile	filiale	forza	germano
fatto	filo	forzare	gettare
fattura	finché	forzato	ghiaccio
febbre	fine	fosco	già
fedede	finestra	fossa	giacere
fedele	fingere	fosso	giamai
fedelissimo	finhora	fra	giglio
fedeltà	finire	frangibile	ginocchio
femina	finito	frascata	ginocchioni
feminile	fino (1)	frasche	gioco
fendere	fino (2)	frate	giogo
ferire	fintanto	fratello	giornata
ferita	finto	freddo	giorno
ferità	fiore	fregare	giotto
ferito	fiorino	freno	giovane
fermamente	fiorire	fretta	giovanello
fermare	fittamente	frettolosamente	giovare
fermezza	fitto	frettoloso	giovedì
fermo	fiumana	fronte	gioventù
ferrare	fiume	fruire	giovinetta
ferro	flagellata	frumento	giù
fesso	flagello	frutto	giudecca
fessura	foglia	fuggire	giudicare
festa	foglio	fumo	giudicatore
festeggiare	folta	fune	giudice
fiamma	folto	fuoco	giumenta
fiammeggiante	fondamento	fuori	giunco

giungere	grembo	incastrato	inviluppato
giunto	grida	incathenato	involto
giuocare	gridare	incavalcarsi	isola
giuocatore	grido	incominciare	ivi
giuramento	grossamente	incontrare	là
giurare	grossaria	incontro (1)	labbro
giurato	grossezza	incontro (2)	laccio
giuro	grosso	inchinare	lacrima
giustamente	grotta	inchiostro	ladro
giusto	guaina	indi	lago (1)
gli	guastare	indietro	lago (2)
gobba	guasto	indosso	lagrimare
gobbo	gustare	indovinare	lagrimoso
gocciola	gusto	infiammarsi	lampada
gocciolante	hasta	infiammato	lampeggiare
gola	avere	infino	lampo
goloso	herba	infrizzare	lana
gonella	herbeta	ingannare	lancia
gonfiamento	hermellino	ingannato	lanciare
gonfiarsi	hi!	ingannatore	lanciata
gonfiato	hierì	ingannevole	lancione
gonna	hoggi	inganno	lanterna
governare	hoggidì	inginocchiarsi	larghezza
governatore	hora	inginocchiato	largo
governo	hormai	ingiustamente	lasciare
grado	horto	ingiusto	lascio
graffiare	hortolano	ingolfato	lato
graffiato	hospidale	innamorare	latte
gran	hospite	innamorato	lavare
grana	hostaria	innanzi	lavato
grandemente	hoste/a	insegnare	lavorare
grandezza	huomo	insevere	lavorato
grandissimamente	imbalsamare	insieme	lavoratore
grandissimo	imbarcarsi	intagliare	lavoriero
grano	imbracciato	intagliato	lavoro
grasso	imbracciatura	intanto	lecitamente
gratia	imparare	intiero	lecito
gratiosamente	impastare	intorno	lega
grato	impegnare	intramettere	legare
grave	imperò	intraversato	legato
gravemente	impresa	intronzare	legge
gravezza	improvisto	invecchiarsi	leggere
gravissimo	in	invernarsi	legna
gravoso	incarico	inverno	legname
greco	incassare	invero	legno
gregge	incassato	inviluparsi	legumi

lei	maestria	meravigliato	montone
lena	maestro	meraviglioso	mora
lenzuolo	maggio	mercante	mordersi
lepre	maggiore	mercatante	morello
lesso	maggiormente	mercatantia	moresco
letania	magrezza	mercato	morire
lettera	mai	merlo	morisma
lettiera	malamente	mescolare	moro
letto	malatia	mescolatamente	morso
lettuccio	malconcio	mescolato	morte
leva	malcontento	mesa	morto
levante	maldestro	messa	moscato
levare	male	messale	mosso
levato	malo	nesso	mostra
levatore	malva	metà	mostrare
li	mandorla	mettere	movimento
lì	maneggiare	mezzana	mula
libra	mangiatore	mezzanotte	mulatiero
libro	manica	mezzo	mulo
lieto	manico	mezzodì	muovere
lieve	mano	mezzogiorno	muraglia
lingua	mantello	miglio (1)	murato
lino	mantenere	miglio (2)	muro
livi	mantenimento	migliore	muschio
lodare	mantenitore	migolare	nano
lodato	manto	mila	nascere
lode	mare	mille	nascimento
lodevole	marinaggio	minaccia	nascondersi
lombardo	marinaio	minacciare	nascosto
lontano	marzo	minore	naso
lottare	mascella	minoretta	nato
luce	mascellare	misura	nave
lucerna	maschio	misurato	navilio
luglio	matassa	moglie	ne
luna	mattina	mola	né
lunedì	mattino	molino	nebbia
lungamente	meco	molto	negrezza
lunghezza	mediante	molle	nemico
lungi	medolla	monaco	nero
lungo	meglio	monacha	nettegiato
luogo	megliorare	mondare	netto
ma	menare	mondo	neve
macinare	meno	montagna	niente
madonna	mento	montare	nientedimeno
madre	mentre	monte	nipote
maestrevole	meraviglia	monticello	niuno

no	oltre	papafico	pentimento
nobildonna	ombra	papavero	pentire
nocchiere	oncia	paramento	per
noce	onda	parare	perciò
nodrito	onde	parato	percolsa
noi	opera	parecchiamento	percostumare
noialtri	operare	pareggiarsi	percuottere
nolo	operato	parentado	perché
molleggiare	ordine	parere	perdente
molleggiato	ordire	parete	perdere
non	orecchia	pari	perdimento
nonché	oro	parlamento	perdita
nonnulla	orso	parlare	perdono
nota	orzo	parlatore	perdurre
notaio	osare	parola	perduto
notare	osso	parte	perfinché
notte	ottanta	partire	perforzo
novanta	otto	partita	perla
nove	ove	partito	permesso
nozze	over	passante	permettere
nudo	ovunque	passare	pernice
nulla	pace	passato	perno
nullo	padiglione	passavanti	però
nuocere	padre	passeggiare	perso
nuora	Padresanto	passo	persona
nuova	padrone	pasta	pesante
nuovamente	paese	pastore	pesare
nuovo	paga	patire	pescare
nuvolo	pagamento	paura	pescatore
nuvoloso	pagare	paventarsi	pesce
o!	paglia	pavone	peso
obbligato	pagliolo	pece	petroso
occorrere	paio	pecora	pettinarsi
occhio	palancato	peggio	pettine
odore	palazzo	peggiore	petto
offendere	palesato	pegno	pezza
offerire	palese	pelo	pezzo
offerta	palesemente	pelle	piacere
offerto	palma	pena	piacevole
offesa	palmo	pendente	piacevolezza
offeso	palo	pendere	piaga
oggetto	palla	penello	pianella
ogni	panatieri	penna	pianeta
ognuno	panciera	pennacchio	piangere
oimé!	pane	pennuto	piano
olio	panno	penoso	pianta

pianto	ponte	proferta	rabbioso
pianura	poppa	profilato	raccogliere
piateggiare	poppare	profumare	raccolta
piatonata	porco	profumato	raccolto
piatto	porgere	promessa	raccomandare
piazza	porre	promesso	raccomandazione
piccolo	porta	promettere	raccomandato
piede	portamento	promovere	racconciare
piegarsi	portare	prontamente	raccontare
piegato	portello	prontissimo	racconto
pienamente	portinaia	prontitudine	rachetato
pieno	portinaio	pronto	raddoppiare
pietà	porto	proporre	raddoppiato
pietosamente	posare	prova	raffreddare
pietoso	poscia	provare	raffrenamento
pietra	posto	provvedere	raffrenare
pigliare	potere	provisto	raffrenato
pigna	poveretto	pugnale	raggio
pignocato	povero	pungere	ragionamento
pignolo	povertà	punta	ragionare
pilastro	pozzo	purché	ragione
pino	prateria	pure	ragionevole
pioggia	prato	puzzare	ragionevolmente
piombo	preda	qua	ragunato
piovere	predetto	quaglia	rallegarsi
pisano	pregare	qualche	ramaricatamente
piscina	pregio	quale	rameleto
più	prego	qualsivoglia	ramo
piuttosto	prendere	qualunque	rapito
poco	presa	quando	raportatrice
pochetto	preso	quanto	rappresentare
poderosamente	pressa	quantunque	rasciugare
poderoso	presso	quaranta	raso
podestà (1)	prestamente	quaresima	rasoio
podestà (2)	pretezza	quarto	re
poggio	presto	quasi	recapito
poi	prete	quattordici	recostumarsi
poiché	prezzo	quattro	redine
polso	pria	quello	refermare
poltrone	prima	questo	reggitore
polvere	primamente	qui	reimpire
polvorizzare	primo	quindi	remo
pomma	pro	quindici	rendere
pomo (1)	procacciare	quinto	rete
pomo (2)	prodezza	quivi	ri-
ponente	prodotto	rabbia	ribagnare

ribattere	riscontrarsi	saettare	scarpello
ricaduta	ricossa	sagina	scarsamente
riccio	riscuotere	sagrato	scelerato
ricercare	riserrare	salame	scelerità
ricevere	riservare	salato	schiaivo
ricevuto	rispondere	sale	schuola
riconoscere	risposta	salirsene	sciagura
riconosciuto	ristorare	salnitro	scintilla
ricorrere	risvegliare	salso	sciogliere
richiamare	ritirare	saltare	scioltamente
richiamo	ritirato	salto	sciolto
richiedere	ritornare	salutare	scolpito
richiesta	ritornata	salute	scompagnato
ridente	ritorno	saluto	scompiacere
ridere	ritrovare	salvaticina	scompiglio
ridrizzare	riuscire	salvo	sconciare
ridurre	riva	sangue	scongiurare
rifare	rivedere	sanità	scoperto
riffatto	rivellino	sano	scoppiare
rifiutante	rivenire	santamente	scoppiare
rifiutare	rivo	santissimo	scoprire
rifiutato	rivolgere	santità	scordare
riforzato	rivoltare	santo	scorrere
rihavere	rocca...	sapere	scorticare
rilevare	Roma	sapientia	scritto
rilevato	romano	sapone	scrittura
rimettere	rompere	sapore	scrivano
rimontare	rosa	saorito	scrivere
rinchiudere	rossezza	saputo	scudo
rinchiuso	rosso	sartore	scuro
rincorare	rotare	sasso	sdetto
rincrescere	rotella	sbarra	sdruciolare
rinforzare	rotolare	scabello	sdruscirsi
ringratiare	rotondo	scacciare	se
rinuovare	rotto	scala	secco
ripartire	roverscio	scalciare	seco
ripiegare	rovinare	scalciato	secondo
riporre	rugine	scalcio	secondo
riportare	rumore	scaldamento	sedere
riporto	ruota	scaldare	sedia
riposare	S	scancellare	segare
riposatamente	sabbato	scandolaro	segnalato
riposato	sacco	scapigliare	segnale
riposo	saccheggiare	scapigliato	segnare
risa	sacro	scaricare	segno
riscato	saetta	scarico	seguente

seguire	sevo	solere	sottosignato
seguitare	sfacciata	solo	soverchio
seguitrice	sfortunato	sollazzare	sovvenire
sei	sforzatamente	soma (1)	spada
selva	sforzo	soma (2)	spagnolo
sella	sfrenato	sommamente	spalmare
seminare	si	sommerso	spalla
seminato	sì (1)	sommità	spallaccio
semola	sì (2)	sommo	sparecchiare
semplice	sicuramente	sonato	spargere
semplicemente	sicurezza	sonno	spargimento
semplicito	sicuro	soperchiare	spargitore
semplicità	sicurtà	soperchiaria	sparto
sempre	signore/a	sopportare	spasimare
sempremai	signoreggiante	sopra	spasimo
seno	signoreggiare	sopradetto	spasso
sentina	signoria	sopraggiungere	spaventare
sentire	simigliare	sopramontare	spaventato
sentita	slacciare	soprano	spaventevole
senza	slegare	sopranome	spavento
sepellire	slegato	soprascritto	spaventoso
sepolto	smarrire	sopravedere	specchio
sera	smarrito	sopravenire	spegnere
serenissimo	smeraldo	sopravento	spendere
serenità	smisurato	sopraveste	spenditore
sereno	smontare	sopravivere	sperare
sermoneggiare	smontato	soprosso	sperato
serpe	soave	sordo	spergiuro
serrare	soavemente	sorella	spesa
serrato	soccorrere	sorridere	spesso (1)
serratura	soccorso	sorriso	spesso (2)
servare	soddisfazione	sorte	spessura
servato	sodisfare	sospetto	spezzare
servire	sodisfatto	sospirare	spica
servitore	soffiare	sospiro	spiegare
servitrice	soffrire	sostenere	spiegato
servo	soggettione	sostentare	spietato
sessanta	soggetto	sostenuto	spilla
sesto	soglia	sotterrare	spina
seta	soglio	sotto	spingere
sete	sognarsi	sottomesso	spinta
setta	sogno	sottomettere	spirare
settanta	solamente	sottoporre	spoglia
sette	soldare	sottoposto	spogliare
settembre	soldo	sottoscritto	spogliato
settimo	sole	sottoscrivere	sponda

sporta	suocero	terza	trascorrere
sposare	suonare	terzanello	trattare
sposo	suonatore	terzo	tratto
spremersi	suono	teso	travaglia
sputare	suso	tessere	travagliare
squadra	suvaro	tessitore	travagliato
squadrone	sventurato	tessuto	travaglio
squartare	svergognare	testa	travaglioso
stagione	svergognato	testé	trave
stagno	sviato	tetto	tre
stantia	tacere	thesoro	tredici
stare	taglia	tiglio	tremante
stato	tagliare	timone	tremare
stella	tagliato	timpano	tremolante
stesso	tagliente	tingersi	tremolare
stima	taglio	tinto	trenta
stimare	talché	tirantino	tristamente
stimatamente	tale	tirare	tristezza
stomaco	talmente	tirata	tristo
stoppa	tanto	tirato	trono
storpiare	tapeto	toccare	trovare
strabocchevole	tardare	togliere	tuono
stracciare	tardi	tomba	turbare
stracciato	tardo	tonaca	tuttavolta
strada	taverna	tondo	tutto
stramortirsi	tavola	topo	uccello
strano	te	torbido	uccidere
straportare	teco	torcere	uccisione
strascinante	teggia	tormentare	uccellato
stratiare	tela	tormentato	udire
stravestire	temente	tormentina	udito
stravestito	temere	tormento	uguagliare
stravolto	tempia	torre	uguale
strega	tempo	torto	uguaglianza
stretta	temuto	tortora	ugualmente
strettamente	tenace	traboccare	undici
strettezza	tenda	tradimento	ungere
stretto	tendere	tradire	unghia
stringere	tenebra	tramontana	uno
stringimento	tenere	tramortimento	unquanto
stroppiato	tenero	tramortire	urlato
struggersi	tentare	tramortito	usanza
su	tenuto	tramutare	usare
sudare	terra	tramutato	usato
sudore	terraferma	trare	uscio
sugo	terreno	trarre	uscire

uscita	vendicare	vescovato	vite
uso	vendicatore	vescovo	vitriolo
uva	venduto	veste	vivamente
vacca	venente	vestire	vivente
valente	venire	vestitello	vivere
valentemente	venti	vestito	vivo
valentissimo	vento	vetro	voce
valere	ventre	vi	voglia
valle	ventura	via	voi
vanagloria	venuta	viceré	voialtri/e
vanamente	venuto	vicino	volante
vaneggiare	veramente	vietare	volare
vano	verde	vietato	volere
vantarsi	verdura	vigna	volgere
vaso	verga	vile	volontà
vassellamenta	vergella	vilipendio	volta
vecchiezza	verginale	vilmente	voltare
vecchio	vergine	villa	volteggiare
vedere	verginità	villania	volto
vedovo/a	vergogna	villano	vostro
veduta	vergognare	villissimo	vuotare
vela	vergognato	vinaccia	vuoto
veleno	vergognosamente	vincere	zaffiro
velenoso	vergognoso	vincitore	zia
veliera	verità	vino	zio
velo	vermicello	vinto	zolfo
veluto	vero	vista	zoppo
vendere	verso	vistoso	zucca
vendetta	veruno	vita	

2. PARAULES CULTES (paraules preses directament del llatí o del grec i les derivades d'aquestes)

abbondante	accettare	adherire	adulatore
abbondantemente	accettatione	admettere	adulterio
abbondanza	accetto	administratore	adunare
abbondare	acconsentire	admirabile	adunatione
abbreviare	accusare	admirarsi	adunato
abietto	accusatore	admirativo	adversario
abominabile	acquoso	admistione	advocare
abominando	acramento	admisto	aere
abominare	aculeo	admonitione	affabile
abominatione	addormirsi	adolescencia	affabilissimo
abominevole	addormito	adorare	affabilità
abondevole	adherente	adulatione	affamato

affettatamente	ampliacione	artificioso	ava
affettionato	amplo	ascendente	avaritia
affettione	angolo	ascendere	avaro
affettuosamente	angustia	ascrivere	avemaria
affettuoso	anima	asperrimo	avenenato
affinità	animare	aspetto	avettovagliato
afflittione	animo	aspide	avo
afflitto	animosamente	aspirare	avolo
affluentia	animoso	assente	avorio
africano	anniversario	assentito	avversità
aggratiato	annullare	assenza	avverso
aggravare	annullato	assessore	balbo
aggravato	annuntiare	assegnare	beatificato
agitare	annuntiatura	assegnato	beatitudine
agonia	ansietà	assiriano	beato
aiuamento	ansioso	assolto	bellicoso
alabastro	antecedente	assolutione	benedetto
alienare	antecessore	assoluto	benedire
alienato	antiphona	assolvere	benedittione
alienigena	antiquità	assumere	beneficio
alterare	antivedere	Assuntione	benefico
alteratione	Apocalisse	assurdo	beneplacito
alterato	apostolo	astenersi	benevolentia
altercare	apparentia	astergersi	benignamente
Altissimo	apparitione	astutia	benignità
altitudine	appassionato	astuto	benigno
allegare	applicare	atroce	benvolente
allegatione	appropinquarsi	attediare	bestemmia
amabile	appropriarsi	attendere	bestemmiatore
amante	approssimarsi	attenuato	bevanda
amantissimo	arbitrio	attinentia	blandamente
amaritudine	arborato	attitudine	blando
amatore	arboreto	attonito	calamità
amazzone	arcangelo	attore	calcidonio
ambitione	archivio	attrattivo	calendario
amen	ardente	attribuire	calice
amicitia	ardentemente	attuale	calunniare
amico	arena	audacemente	callidità
amichevole	arenoso	audacia	candido
amichevolmente	argentaria	augumentatore	candore
amministrare	argentato	aumentare	canicolare
ammiratione	aromatico	aumento	canonico
ammirato	artefice	aussilio	canonizzare
amplamente	articolo	autenticato	canuto
ampliare	artificialmente	autorità	capace
	artificio	autore	capere

capitolo	circolo	comune	consentire
carbonculo	circonvicino	comunità	consentito
cardinale	circuito	concavo	consentitrice
caritativamente	circularre	concedere	conservamento
carnale	cirio	concesso	conservare
carnalmente	cirugico	concludere	conservatione
carthaginese	citare	conclusione	considerare
caso	civile	concordare	consideratione
catedra	clangore	concordato	consignare
causa	clementia	concorde	consignato
causare	clementissimo	concordia	consimile
cauteloso	clero	concubina	consolare
cautella	cloaca	condecete	consolatione
cautellosamente	cogitare	condegno	consolato
cecità	cogitatione	conditione	consolo
celare	cognitione	condolersi	consorte
celato	colorato	confederarsi	constante
celeberrimo	colore	confederatione	constellatione
celebrare	collatione	confermatione	constituire
celebratione	colletitio	confessare	consuetudine
celerità	collocare	confessione	consulta
celeste	collocato	confessore	consultare
celestialre	comedia	confidentia	consulto
celsitudine	comenda	confinare	contagione
cella	comito	confini	contaminare
centro	commandatore	conflitto	contemplanre
cerimonia	commemoratione	conformare	contemplatione
cerimoniale	commendatione	conforme	contemplativamente
cerimonioso	commissario	conformità	contemplativo
certificare	commodità	confortare	contendere
certificato	communicare	confortato	contenere
Cesare	commutatione	conforto	contenimento
chaldeo	comparare	confusione	contesto
cherubino	comparatione	confuso	contiguo
choro	compartire	congiuratione	continente
chrisma	compassione	congregare	continentia
christianissimo	compensatione	congregato	continovare
christianità	competente	coniugale	continuamente
christiano	complacentia	coniuntione	continuo
Christo	compleSSIONare	conquassare	contrarietà
chronica	compleSSIONe	conquassato	contrario
cibo	comportare	consacrato	contristarsi
cilicio	compositione	consagratiOne	contritione
cinnamomo	comprendere	consentiente	contrito
circa	compreso	consentientemente	conturbare
circoire	computo	consentimento	conturbatione

conturbato	cupidità	deliberato	diffidarsi
convalescentia	cupido	delicatezza	diffinitivo
conveniente	cupro	delicato	difforme
convenientia	cura	delicatura	diffusamente
convenire	curare	delitia	digestione
conventionē	curatore	delitto	dignissimo
conversare	curiale	demonio	dignità
conversatione	custodia	denegare	digradare
convertire	dannare	denuntiare	dilazione
convocato	dannatione	deplorare	dilettare
copertorio	dannato	deserto	dilettevole
copiosamente	dannificare	desiderare	dilettissimo
copioso	dea	desiderato	diletto
copula	debilità	desiderio	dilettooso
corallo	debilitare	desideroso	diligente
cordiale	debilitato	desnaturare	diligentia
coronare	debitamente	desolare	diluvio
coronato	debito	desolatione	dimettere
coronetta	debitore	detenere	diminuire
corporale	decettione	detenuto	diminuito
corporalmente	decettorio	determinare	diminutione
correctione	decimo	determinatione	dimostrare
corruttione	decimonono	determinato	dimostrazione
cortina	decimosettimo	detrahere	dinotare
cortinaggio	decimottavo	detrattore	dipingere
coscientia	declarare	detrimento	dipinto
costantia	declinante	deturparsi	dipintore
costituto	decollare	devenuto	diretto
costretto	decorare	devotione	dirigere
costringere	decorrere	devoto	dirittamente
creare	decorso	diabolico	diritto
creatione	decrepità	diacono	dirogare
creatore	decrepito	diadema	dirupare
creatura	decretare	diamante	diruppato
credenza	dechiaraatione	diaspro	disabitato
credito	dedurre	diavolo	discantare
criminale	defettuooso	diavolone	discernere
cristallino	defraudare	difensare	disciplina
cristallo	defunto	difensione	disconfortato
crocifisso	deiettione	difetto	disconforto
crudele	deietto	diffamare	disconveniente
crudelissimo	deificato	diffamazione	discordarsi
crudelmente	delere	differente	discorde
crudeltà	delettatione	differentia	discordia
crudo	deliberare	difficile	discottere
cubito	deliberatione	difficoltà	discrepante

discretamente	divo	edificio	escusatione
discretionem	divolgare	effeminato	esento
discreto	divolgato	effetto	esercito
disfavorevole	divotamente	efficacia	eshortatione
disfavorire	divotissimo	effusione	esilio
disformare	documento	egittiano	espediente
disforme	dolente	egregiamente	espeditione
dishonestà	dolere	egregio	espellere
dishonesto	dolore	elatione	esperienza
dishonorare	doloroso	elegante	esperimentare
dishonore	domesticamente	eleggere	esperimentato
disordinatamente	domestichezza	elementi	esperimento
disordinato	domestico	elemosina	esperto
dispensare	dominare	elephante	espettatione
dispensatrice	dominatione	elettione	esplanato
disperare	dominio	eletto	esplicare
disperatione	donare	elettuario	esplacatione
disperato	donatione	elevato	esplicato
disperdere	donatore	eloquente	esponersi
dispositione	dotare	eloquentia	espressamente
disputa	dote	emenda	espresso
disputare	dotto	emendare	esprimere
dissensione	dottore	emendatione	essaltamento
dissimulare	dottrina	emendato	essaltatione
dissimulatione	dubbio	eminente	essaminare
dissimulato	dubbioso	emolumento	essecutione
dissipare	dubitare	enorme	essecutore
dissipatore	dubitatione	enormità	essentia
distemperato	duello	episcopo	essentione
distesamente	duodecima	epistola	essequie
disteso	eccedere	equità	essercitare
distillante	eccelsità	eremita	essercitio
distribuire	eccelso	eremitano	estate
distruggere	eccellente	eremitico	estendere
distruttione	eccellentia	eremitorio	esteriore
disturbare	eccellentissimo	eremo	esterno
disturbo	eccellere	errare	estimatione
disubidire	eccessivo	errato	estimato
divenire	eccesso	errore	estinguere
diversità	eccetto	erudito	estraneo
diverso	eccettuare	esaltare	estremamente
dividere	eccettuato	esame	estremità
divinità	ecclesiastico	esaudire	estremo
divino	eclissato	esclamare	età
divisione	edificare	esclamazione	etc.
diviso	edificato	escludere	eternale

eternalmente	festività	generatione	heretico
eternamente	fetente	generato	historia
eternità	fetore	generatore	historiato
eterno	fidarsi	genere	homicida
evangelio	figura	generosità	homicidiale
evangelista	figurato	generoso	homicidio
evidente	finale	gesto	onestà
fabbricare	finalmente	gierarchia	onestamente
facella	fisco	gigante	onestissimo
facile	fittione	gingiebre	onesto
facilità	fittitio	girare	onorare
facilmente	florido	giubileo	onoratamente
facultà	forma	giudea	onorato
falsario	formare	giudeo	honore
falsificato	formoso	giurista	honorevole
falsificatore	fornicatore	giustificarsi	horrendo
falsità	fortificare	giustificatamente	horribile
fallace	fortuito	giustificato	hostia
fama	fragellare	giustitia	humanità
famelico	fragile	gloria	humano
famigliare	fragilità	gloriare	humido
famiglio	fragrantia	glorificato	humile
famoso	francesco	gloriosamente	humiliare
fantasia	fraternità	glorioso	humiliato
fantasticare	fraude	glosa	humilità
fastidio	fraudolento	grammatica	humilmente
fastidioso	fruizione	gratiosità	idolatra
fastidire	fruttifero	gratioso	idolatria
fastidito	fuga	gratitudine	idolo
fati	fuggato	gravidanza	ignorante
favola	fuggitivo	gravido	ignorantia
favore	fuggitore	gravità	ignorare
favorevole	funebre	habile	ignudo
favorire	funereo	habilità	illecito
favorito	furia	abilitato	illuminare
felice	furibondo	abitare	illuminatione
felicemente	furiosamente	habitatione	illuminato
felicissimo	furioso	abitatore	illusione
felicità	furore	habito	illustrare
fenice	futuro	habituarsi	illustre
ferla	gaudio	habituazione	illustrissimo
feroce	gelosia	halitare	imaginare
ferocità	geloso	harmonia	imaginatione
fertile	generale	herede	imaginativamente
fervente	generalmente	heredità	imagine
fervore	generare	hereditario	imitare

immaculato	incarnarsi	industrioso	ingiurioso
immediate	incarnato	ineffabile	ingratitude
immenso	incenso	ineguale	ingrato
immobile	incerato	ineguale	ingravidarsi
immoderato	incerto	inespugnabile	inhonesto
immortale	incessantemente	inestimabile	inhumanità
immortalità	incessatamente	infallibile	inhumano
immutabile	incidente	infallibilmente	inimicitia
imparentarsi	inclinazione	infamare	iniquamente
impatientia	inclinato	infamato	iniquità
impedimento	inclito	infamatore	iniquo
impedire	incogitadamente	infamia	initio
impedito	incognitamente	infamiare	innanimare
impegolato	incognito	infatigabile	innervato
imperatore	incolpare	infedele	innocente
imperatrice	incolpato	infedeltà	innocentia
imperfettamente	incomparabile	infelice	innumerabile
imperfetto	incomportabile	inferiore	inopia
imperiale	incomprensibile	infermarsi	inordinato
imperio	incontinente	infermità	inquieto
impetrare	inconveniente	infermo	inquisitione
impetuoso	incorrere	infernale	inriverentia
impietà	incortinato	inferno	insatiabile
impio	incostantia	infetto	insegna
implacabile	increspato	infimo	insidia
imporre	incrudelirsi	infinitamente	insidiare
importantia	incrudelito	infinito	insigne
importunità	incudine	influyente	insipientia
impossibile	incurabile	influentia	insolentia
impregnare	indebito	infondere	insoperbirsi
impressione	indeficiente	informare	insopportabile
improprio	indegnamente	informatione	inspiratione
improperoso	indegno	informato	instabile
improprietà	indiavolato	infortunato	istante
improprio	indicio	infortunio	istanza
improvidamente	indigesto	infra	istituire
improvvisamente	indiretto	infruttuoso	istitutore
impulsione	indiscreto	infuso	instruire
impunito	indispositione	ingegnarsi	instrumento
imputare	indisposto	ingegno	istruttione
incantamento	indissolubile	ingegnoso	istrutto
incantare	indotto	ingenerare	integro
incantatione	indulgentia	ingeneratore	intellettivo
incantato	indurato	ingiuria	intelletto
incantatrice	indurre	ingiuriare	intellettuale
incanto	industria	ingiuriato	intelligente

intelligentia	lacuna	loquela	malmerito
intendente	lamentare	lubrificante	malparlante
intendere	lamentatione	lubrico	maltrattare
intentamente	lamento	lucente	malvolere
intentione	lamina	lucere	malvoluto
intento	lapidario	lucido	mammella
interesse	lapillo	lume	mancamento
interiora	lascivo	luminico	mancare
intermezzo	latino	luminoso	mancato
interporsi	legame	lussuria	mancatore
interrogare	legato (1)	lussurioso	manco
intervenire	legato (2)	lustro	mandare
intimare	leggista	macello	mandato
intitolarsi	legittimo	macerare	manifestamente
intollerabile	lesione	macerato	manifestare
intonatione (in otta- natione: error)	leso	macula	manifesto
intrinseco	letheo	maculare	manipolo
introdurre	letificarsi	maculato	mansueto
intromettersi	letitia	madregna	marino
inubidente	lettica	madurità	maritare
inutile	lettione	maestà	maritato
inutilmente	liberale	maga	marito
invano	liberalità	magico	marmo
inventione	liberalmente	magistero	martello
inverso	liberamente	magistrale	martire
investigare	liberare	magnanimità	martirio
investigatore	liberatione	magnanimo	massa
investire	liberato	magnate	massiccio
inveterato	libero	magnificare	materia
invidioso	libertà	magnificat	materiale
invincibile	libidinoso	magnificente	matrimonio
invisibile	licentia	magnificencia	matrona
invitare	licentiare	magnifico	mattamente
invito	licere	magnitudine	mattutino
invocare	licore	mago	maturo
invocatione	limbo	maldicente	mazza
ira	limitarsi	maledetto	mediano
irato	limitato	maledittione	medicare
ire	limite	malevolentia	medicina
irremediabile	limo	malignità	medico
irreparabile	linea	maligno	melodia
-issimo	lione	malinconia	membro
italico	liquido	malinconico	memorabile
iurisdittione	lite	malitia	memorando
lacerato	locato	malitosamente	memoria
	longitudine	malizioso	mendicare

mente	moltiplicare	necessario	occidente
mentione	moltiplicato	necessità	occiso
mentire	moltitudine	nefandissimo	occultamente
mentitore	mollificare	nefando	occulto
mercé	monarcha	negare	occupare
meritamente	monarchia	negligente	occupazione
meritare	monasterio	negligentia	occupato
meritato	mondano	negocio	oceano
meritevole	mondo	negromante	oculare
merito	moneta	negromantia	odio
meritorio	monitione	nervo	odioso
messia	monumento	nobile	offensione
metallo	morale	nobilire	offensivo
militare	morbido	nobilitare	officiolo
milite	mormoratione	nobilmente	officio
militia	mormorio	nobiltà	offuscare
millenario	mortale	nocevole	offuscato
milliaro	mortalità	nocivo	ombilico
minimo	mortalmente	nodo	omettere
ministro	mortificare	nomarsi	onguento
minutamente	mostruoso	nome	onnipotente
minuto	motione	nominanza	onnipotentia
mirabile	moto	nominare	operatione
miracolo	muliebre	nominato	oppenione
mirare	murice	nona	opporre
mirto	musica	nono	oppressione
miserabile	musico	nonostante	oppresso
miserabilmente	mutabile	notabile	opprimere
miserello	mutamento	notificare	opulente
miseria	mutare	notitia	orare
misericordia	mutatione	noto	oratione
misericordioso	mutato	notorio	oratore
misero	narrare	novello	oratorio
miserrimo	narratione	novità	ordinare
misto	narrato	numerare	ordinariamente
mitigare	natale	numero	ordinario
mitria	natione	nutrice	ordinatamente
mobile	nativamente	nutrimento	ordinatione
moderno	natività	nutrire	ordinato
modestia	nativo	nutrito	orefice
modesto	natura	nuttiale	orfano
modo	naturale	obito	orientale
molestare	naturalmente	obligatione	oriente
molestato	naufragio	obligo	originale
molestia	navigare	oblivione	oriundo
molesto	necessariamente	occasione	orizzonte

ornamento	patria	perpetuo	popolato
ornare	patriarca	persecutione	popolo
ornatissimo	patricida	perseguire	porfido
ornato	patrimonio	perseguire	porpora
oscurare	pattigliato	perseverantia	portatile
oscurità	patto	perseverare	portatore
osservantia	pauroso	persiano	portico
osservare	pavimento	persico	possedere
ostentatione	peccante	persuadersi	posseditore
ostinatione	peccare	pertinacia	posseduto
ostinato	peccato	pertinente	possessione
otio	peccatore/trice	pertinentia	possesto
ottavo	pecunia	perturbante	possessore
ottenere	pedicello	perturbare	possibile
ottenere	pegola	perturbatione	posta
ottimamente	penetrare	pervenire	potente
ottimo	penitente	perverso	potentia
pacificamente	penitentia	pervertire	potentissimo
pacificare	pensamento	pessimamente	potestà
pacifico	pensare	pessimo	potissimo
pagania	Pentecoste	petitione	pratica
pagano	perditione	pettorale	praticare
paleato	perditore	philosopho	pratico
pampano	perdonanza	phisionomia	pravità
Papa	perdonare	pigritia	prece
paradiso	perdurabile	pistare	precedente
parente	peregrinaggio	pisto	precedere
parentela	peregrinare	pittore	precipitio
partecipe	peregrinatione	pittura	preclarissimo
partecipevole	peregrino	placido	preclaro
partiale	perfettamente	plebe	predare
participare	perfettione	plenario	predecessore
particolare	perfettissimo	plenitudine	predicare
parto	perfetto	pleure	predicatore
partorire	perfidia	poesia	predominare
pascersi	pergamo	poeta	preeletto
pascitore	pericolare	poeticamente	prefato
pasciuto	pericolo	politico	pregiudicare
passatore	pericoloso	pompa	pregiudicio
passione	perire	pomposamente	prelato
pasto	peritia	pomposo	premiare
patente	permissione	ponderatione	premiato
paternità	pernicioso	ponderoso	preminetia
paternoster	perpetrato	Pontefice	premio
patientemente	perpetualmente	popolare (1)	prencipe
patientia	perpetuamente	popolare (2)	prencipessa

preparare	prole	pudibondo	referire
preparatione	prolissità	pudicitia	refettione
preparato	prolisso	puerile	reggere
preponere	prolungare	pueritia	reggimento
preposito	promissione	pulchro	regina
preposto	pronosticare	pulice	regione
presentare	pronosticato	pulpito	regirare
presente	pronunciare	punire	regnante
presentia	propallatore	punitione	regnare
presentire	propheta	punto	regno
presontione	prophetia	pupillo	regola
presuntuoso	propinquo	purgare	regolare
pressura	proportionale	purgatorio	regolato
prestare	proportionato	purificarsi	relatione
presumere	proportione	purificato	religione
presupporre	proposito	purità	religioso
presupposito	propriamente	puro	reliquia
presupposto	proprietà	pusillanimità	reliquiario
preterito	proprio	pusillanimo	relucente
pretioso	prora	putrefarsi	remanente
prevalersi	prorogare	qualità	remissione
prevedere	prosperamente	quantità	remoto
primogenito	prosperare	quartadecimo	remunerare
principale	prosperità	querela	remuneratione
principato	prospero	questione	renuntiare
principiare	prossimo	quietamente	reo
principiato	prostrato	quieto	reparabile
principiatore	protestare	quintodecimo	replica
principio	protestatione	quondam	replicare
prio	protesto	rabido	representatione
priore	protettione	racconsolare	represo
pristino	protettore	racquietare	repubblica
privare	protonotario	radicato	reputare
privatione	proverbio	rapina	reputatione
privato	providenza	rationale	requiem
privilegio	provincia	rauco	requiritore
privo	provisione	reale	requisitione
processione	prudente	realmente	resistentia
processo	prudentermente	recente	resistere
procura	prudentia	recettione	responso
procurare	prudentissimo	recitare	resta
procuratore	prurire	redentione	restante
prodigalità	pubblicare	redento	restare
profondo	pubblico	redentore	restaurare
profundità	publicamente	redimere	restituere
progenie	publicato	reedificare	restitutione

resto	riso	scettro	significazione
resuscitatore	rispetto	scientia	significato
retenimento	risplendente	scisma	silenzio
retrattare	risplendere	scognosciuto	silice
retribuire	ristaurativo	scolorimento	sillaba
retribuzione	ristorazione	scolorito	simile
rettamente	risultare	scommunicare	similitudine
rettitudine	risuonare	sconfortare	similmente
retto	risuscitare	sconoscente	simulatione
rettore	risuscitato	sconsolato	simulato
revelare	ritenere	scusa	sincero
reverendissimo	riverberare	scusare	sindico
reverendo	riverentia	scusato	singolare
reversare	riverire	scusatore	singularità
ribellarsi	rivestire	sdegno	singularmente
ribellione	rivivere	secolo	singulo
ricordarsi	rivocare	secolare	singultire
ricordatione	rivocato	seditione	singulto
ricordevole	rogato	segretamente	sinistro
ricordo	rubeo	segretario	sirena
ricuperamento	rubino	segreto	sitibondo
ricuperare	ruina	selvatico	situato
ricuperatione	sacerdotale	senato	soavità
ricuperato	sacramento	senatore	soblimatione
ricusare	sacratissimo	senettù	società
rifugio	sacrificare	sensibile	sofficientemente
rigore	sacrificio	senso	sofficientia
rilucere	salario	sententia	soggiogare
rimanere	salmista	sententiare	soggiogatione
rimediare	salmo	sentimento	soggiogato
rimediato	salterio	separare	soggiugatore
rimedio	salutatione	separatamente	solenne
rimirare	salutifero	separato	solennità
rimuovere	salvamento	sepolcro	solennizzare
rinegare	salvare	sepoltura	solitario
rinegato	salvatione	seraphino	solito
rinovellare	salvato	sermone	sollecitamente
riparare	salvatore	servitù	sollecitare
riparazione	sanguinolento	sestadecimo	sollecito
riparatore	sanguinoso	settimana	sollecitudine
riparo	santuario	sicamoro	sommissione
riprendere	sapiente	sigillato	sontuoso
riprenditore	saracinesca	sigillo	soprascendere
ripressione	satiare	signato	soprastante
riprovato	satio	significante	sostantia
riputato	scandalo	significare	sostentatione

sottile	sublimità	tenue	traverso
sottilità	subsidio	termine	tribolare
sottilmente	succedere	terremoto	tribolatione
sovventione	succeditore	terrestre	tribolato
sovvertire	successione	terribile	tribulo
spatio	successore	terrore	tribunale
speciale (1)	succinto	terzadecimo	tributo
speciale (2)	suddito	testamento	trinità
specialità	sufficiente	testare	trionphale
specialmente	suffragio	testimone	trionphante
specie (1)	superare	testimoniare	trionphantemente
specie (2)	superato	testimonio	trionphare
specificare	superbia	thalamo	triompho
speculare	superbo	theologale	tristitia
spessitudine	superficie	theologia	troiano
sphera	superfluo	timidità	tumulo
spirito	superiore	timido	tumulto
spirituale	superiorità	timore	turpe
splendore	superlativo	timoreggiare	turpitudine
sponsalitie	superno	timoroso	tutrice
stabile	supplicare	tinello	ubbidiente
stabilire	supplicatione	tirannia	ubbidire
stabilità	supplire	tirannicamente	ubidientia
statua	supremo	tirannico	udientia
statuire	sussequente	tiranno	uditore
statura	tabellionato	titolo	ullilare
statuto	tabernacolo	tolerare	ultimamente
stile	tacito	tollerabile	ultimo
stillare	tardità	tornare	undecimo
stillato	tassare	tornata	unione
stimolo	tegole	tornato	unità
stimulare	tema	torno	unito
stirpe	temerario	tossire	universale
straforato	temperanza	totale	universo
strage	temperare	totalmente	usitato
strenuo	temperatamente	traditore	usurario
strepito	temperato	tragedia	usurare
strido	tempesta	tranquillità	usurpatore
studiare	tempestoso	tranquillo	uticense
studio	tempio	transito	utile
studiolo	templaro	transitorio	utilità
subitamente	temporale	trascendente	vaccillante
subitaneo	tenebrosità	trasplendente	vacillare
subito	tenebroso	trasportare	vagabondo
sublimare	tenore	trattato	vagando
sublime	tentatione	traversare	valido

valore	verificare	viltà	vittoriosamente
valorosamente	verso	vincolo	vittorioso
valeroso	vertuosamente	violare	vituperare
valuta	virtuoso	violente	vituperato
vanaglorioso	vespero	violentia	vituperio
vanità	vessare	virile	vituperoso
vapore	vessatione	virilità	vivificare
variabile	vestigio	virilmente	volgare
variare	vestimento	virtù	volgarmente
varietà	vettovaglia	viscerale	volontariamente
vario	vettovagliare	visibile	volontario
vassallo	vicinità	visione	volontarosamente
velocità	viduità	visitare	volontaroso
venerare	vigesimo	visitato	volto
venereo	vigilare	vitale	volubile
venetiano	vigilazione	vitiare	voto
venia	vigilia	vitio	vulnerato
veniale	vigore	vitiosamente	zelo
verace	vigorosamente	vitioso	zinzania
veridico	vigoroso	vittoria	zonale

3. FRANCESISMES (paraules provinents del francès i les seues derivades)

abandonatamente	avantguarda	cangiare	daino
abbandonare	avventura	cangiato	dama
abbandonato	aventurato	carriaggio	danza
abbandono	avisamento	china	danzare
accoracciato	avvisare	cimiero	danzatrice
agire	avvisato	clarino	dardo
aguato	avviso	codardia	degradatione
allegramente	azza	codardo	demerito
allegante	bacinetto	conestabile	desinare
allegarsi	balzana	confalonieri	devisare
allegrezza	bastardo	consigliere	diportamento
allegro	bastione	conte	diportarsi
appicare	baviera	contentione	diporto
appiccato	beveraggio	contessa	disagio
appregionato	bischaino	contramina	disavventura
araldo	bolgetta	cornamusa	dispiccare
arciere/o	bolgia	corrucchiarsi	dispregio
ardimento	bombarda	corrucchiato	divisa
ardire	bombardegiare	corsaletto	divisato
ardito	bonetta	cotta	dossiere
artigliaria	camaglio	cugino	dozina
avantaggiato	cancelliere	cussino	farsa

fianco	inarcionato	mossèn	saliere
fidanza	ingagliardire	mostarda	salvaguarda
forestiero	ingagliardito	oblio	salvocondutto
formaggio	inghlese	oltraggio	scaglione
fornimento	ingramezzato	oltranza	senno
fornire	innaverare	omaggio	sentiero
fornito	innaverato	oropigmento	sgombrare
francese	lama	orpelato	sommiere
franco	leardo	ostaggio	soprabondante
frangia	leggierezza	paniere	sortire
frontiera	leggiemente	paraggio	sovente
frotta	leggiere	parco	spiccare
gagliardamente	leuto	passaggio	spiede
gagliardezza	levrea	pennone	spingarda
gagliardo	levriere	penoncello	standardo
galante	lizza	pica	svegliare
galantemente	lumiere	picco	svegliato
galoppo	luogotenente	possanza	tapezzaria
garzone/a	malavisato	potaggio	taverniere
giallo	malgrado	preposto	tavolieri
giardino	malvagio	prigione	testiera
gioia	malvagità	prigioniero	timoniero
gioiello	mancia	primieramente	tornimento
giornea	mangiare	primiero	trinciante
giostra	maniera	procedere	troppo
giostrare	martore	quartirone	ufficiale
grossiero	medesimo	questa	vantaggio
hoste, hosta	messaggiero	radottevole	venturiero
immanente	messere	razza	vermiglio
impacciarsi	mettere	reame	visconte
impacio	mina	ribaldo	visera
impiccare	minare	rima	vivanda
impregionare	miniera	riviera	volentieri
imprigionato	monsignor	romanzo	zibellino

4. PROVENÇALISMES (paraules provinents del provençal i les derivades d'aquestes)

affannarsi	bandeggiare	cameriera	cortesia
affannato	bandeggiato	cameriero	disleale
affanno	bandiera	carnieri	dislealtà
affannoso	bandirola	cavaleria	donzella
ambasciata	beltà	cavaliere	dotato
ambasciatore	biasimare	cavalierezza	fermaglio
bacile	biasimo	colubrina	flauto
banda	bugia	cortese	leale

lealmente	pensiero	scrimitore	targa
lealtà	preghiera	scudiero	targhetta
linguaggio	saviamente	sembiante	targone
maglia	saviezza	sembianza	tenieri
mezzaviola	savio	serraglio	trabucco
noia	scacco	sollazzo	vegliare
noioso	scaramuccia	sparviere/o	ventaglietto
orgoglio*	scaramuzzare	speranza	ventaglio
orgoglioso	scrima	stoccata	viaggio

3/4. GAL·LICISMES (paraules que provenen d'alguna de les dues llengües, provençal o francès, sense que quede clar de quina de les dues exactament)

bischaino	giostra	malvagio	vermiglio
gagliardamente	giostrare	malvagità	visconte
gagliardezza	ingagliardire	messere	
gagliardo	ingagliardito	orpelato	

5. CASTELLANISMES (paraules provinents del castellà i les derivades d'aquestes)

armirante	dispacciato	gianetto	negrino
bernia	dispopolato	infanta	popolazione
creato	dobla	infante	tolda
desinvolto	don	marchese	
dispacciare	ganzo	meschita	

6. CATALANISMES (paraules provinents del català i les derivades d'aquestes)

alano	gramaglia	sottovento
fusta	sorgere	trinchetto

7. ARABISMES (paraules provinents de l'àrab i les derivades d'aquestes)

abbardare	bardato	macometano	ramanda
alcadi	bengiuino	macometico	ricamare
alchena	beretino	macometo	ricamato
alchiblà	carciopho	mamaluco	ricamatore
algagliato	cidí	materazzo	ricamatura
algalia	cotone	melarancio	riccamo
alquinal	cremisino	meschino	soldano
balasso	fontico	moschea	tamburino
baldachino	gamurino	ormisino	tamburo
barbacano	giubba	ottone	tazza
barda	giubone	ragazzo	zuccaro

8. GERMANISMES (paraules provinents d'alguna de les llengües germàniques i les derivades d'aquestes)

albergo	fodro	loggietta	scherzare
alemano	forbito	maniscalco	scherzo
arnese	fresco	marca	schiena
arpa	graffignatura	marchionato	schifare
arrecare	grappo	marzapane	schiffo
banca	grattare	piffaro	schiniera
banco	gropia	recarsi	sfoderare
bandire	gropo	rengo	sforire
bandito	guadagnare	retroguardo	sguardo
bando	guadagno	riccamente	siniscalco
barone	guancia	ricchezza	smaltato
bianco	guanciaie	ricco	smalto
bianchezza	guanciaietto	rifrescamento	sopraguardia
bicchieri	guanciata	riguardante	sperone
bisognare	quanto	riguardare	spia
bisogno	guarda	rinfricare	staffa
bisognoso	guardacamera	risguardare	stafie
bosco	guardare	risguardo	stalla
bracco	guardaroba	roba	stanga
brache	guardia	rostire	steccato
briglia	guardiano	rosto (a rosto)	straccarsi
bruna	guarire	rubatore	stracchezza
buttare	guarito	rubbare	strale
elmetto	guarnimento	rubbaria	stucho
elmo	guarnito	russare	tocca
elzo	guerra	sacomanno	tovaglia
falda	guerreggiare	sala	tovagliuola
faldetta	guerriero	sbiancheggiare	tregua
fango	guerzo	scaglie	tromba
feltro	guida	scarpa	trombetta
fiasco	guidare	schernito	trombone
foderato	guisa	schernitore	
fodra	lista	scherno	

9. DIALECTALISMES (paraules pertanyents als dialectes italians o que —mancant la paraula italiana corresponent— apareixen amb la forma dialectal, i les derivades d'aquestes)

almanco	bernuccio	calceta	fanciullino
armiraglio	bigello	camoccia	farsardino
artigiano	bigio	cavallaro	ferraro
avoltoro	bugiardo	ciciliano	fornara

galeazza	ruggiada	telaro	zacco
giudicio	scoglio	torza	zacchetto
pista	servigio	veggia	
racconciare	solaro	venere	
remola	spontare	vera	

10. PARAULES PROCEDENTS DEL GREC BIZANTÍ (i les derivades d'aquestes)

duca	fallò	golfo	malvasia*
ducale	galea	gomma	muolo
ducato	galeotta*	gumato	
duchessa	galeotto*	imbrunale	

11. PARAULES PROVINENTS D'ALTRES LLENGÜES

azzurro (persa)	caramani (turc o una altra llengua oriental)
briga (cèltic)	gelsomino (persa)
brigantino (cèltic)	turco (turc)
Cane (llengües orientals)	veleta (portuguès)

12. PARAULES D'ETIMOLOGIA DESCONEGUDA O DISCUTIDA

anche	farsata (siasata)	mascara	seggio
arischiare	fetta	orma	stancarsi
barile	fica	pazzamente	stanco
berlina	foggia	pazzia	stivale
carestia	ghirlanda	pazzo	stringa
casacca	gomena	rischio	verone
catafalco	Gradale	ruffiano	veronica
celata	imbrattarsi	sbarrattato	vogare
celatina	indarno	scatola	zampillo
cetronato	infrascato	sconfiggere	zappa
ciuffone	lastra	sconfitta	zappare
daga	libeccio	sconfitto	

13. PARAULES NO REGISTRADES ALS DICCIONARIS

anteguarda	correlanza	figliazzo	mancovalore
capirone	crosetta	gabaro	nobla
cetanino	diminino	garroterra	secordia
claro	estrato	isdrucchiare	tavardetta

Annex VI

Confrontació etimològica de les paraules catalanes i de les solucions lèxiques de la traducció italiana

A) PARELLES LÈXIQUES QUE COINCIDEIXEN COMPLETAMENT

abaixar/abbassare	acer/acciaio	adorar/adorare
abandonar/abbandonare	acerat/acciaiato	adormir-se/addormirsi
abat/abbate	acolliment/accoglimento	adormit/addormito
ABC/A.B.C.	acollir/accogliere	adulteri/adulterio
abelliment/abbellimento	acompanyar/accompagnare	adveniment/advenimento
abellir/abbellire	acompanyat/accompagnato	advers/adverso
abeurar/abbeverare	aconsolar/acconsolare	adversari/adversario
abeurat/abbeverato	aconsolat/ac consolato	adversitat/avversità
abominable/abominabile	acord/accordo	advertir/advertire
abominació/abominazione	acostar/accostare	advocar/advocare
abominar/abominare	acostumar/accostumare	advocat/advocato
abraçar/abbracciare	acte/atto	afabilíssim/affabilissimo
absència/absentia	actor/attore	afabilitat/affabilità
absent/absente	actual/attuale	afable/affabile
absentar/assentarsi	acunçat/acconciato	afany/affanno
absoldre/assolvere	acusador/accusatore	afecció/affettione
absolt/assolto	acusar/accusare	afectadament/ affettatamente
absolució/assolutione	adherent/adherente	afectuosament/ affettuosamente
absolut/assoluto	adherir/adherire	afer/affare
abstenir-se/astenersi	admetre/admettere	afermar/affermare
absurd/absordo	administrador/ administratore	afilat/afilato
abundància/abondantia	administrar/administrare	afinitat/affinità
abundant/abbondante	admirable/admirabile	aflicció/afflittione
abundantment/ abondantemente	admiració/admirazione	afrenellat/affrenellato
abundar/abondare	admirar-se/admirarsi	africà/africano
acceptar/accettare	admirat/admirato	afrontar/affrontare
accepte/acceto	adolescència/adolescencia	

agonia/agonia	alterar-se/alterarsi	angústia/angustia
agost/agosto	alterat/alterato	ànima/anima
agraciat/aggratiato	altercar/altercare	animal/animale
agrament/acramente	altesa/altezza	animar/animare
aguait/insidia	Altisme/Altissimo	ànimo/animo
agudament/acutamente	altitud/altitudine	animós/animoso
agudea/acutezza	altrament/altramente	animosament/ animosamente
àguila/aquila	altre/altro	aniversari/anniversario
agulla/agucchia	altri/altri	ans/anzi
agut/acuto	alletar/allattare	ansietat/ansietà
ah!/ah!	alleujament/alloggiamento	ansiós/ansioso
ai!/ahi!	alleujament/alleggerimento	antecessor/antecessore
aigua/acqua	alleujar/alleggerire	antena/antenna
aire/aere	alleujar-se/alloggiarsi	antic/antico
ajudador/aiutatore	alleujat/alloggiato	antigament/anticamente
ajudar/aiutare	amable/amabile	antiquitat/antiquità
ajunyir/aggiungere	amador/amatore	anullat/annullato
ajustar/aggiustare	amant/amante	any/anno
allegació/allegatione	amar/amare	anyell/agnello
allegar/allegare	amarg/amaro	aparellar/apparecchiare
ala/ala	amarísim/amarissimo	aparellat/apparecchiato
alà/alano	amaritud/amaritudine	aparent/apparente
alarma/all'armi	amat/amato	aparició/apparitione
alba/alba	amazona/amazzona	apassionat/appassionato
albanés/albanese	ambaixada/ambasciata	apetit/appetito
alcadi/alcadi	ambaixador/ambasciatore	aplicar/applicare
alçar/alzare	ambició/ambitione	Apocalipsi/Apocalisse
alegrant/allegante	amén/amen	aportar/apportare
alegrar/allegare	amic/amico	apòstol/apostolo
alegre/allegro	amicícia/amicitia	après/appresso
alegrement/allegramente	amollir/ammolire	apresonar/apprigionare
alemany/alemano	amor/amore	apresonat/appregionato
algàlia/algalia	amorós/amoroso	aproïsmar-se/approssimarsi
algaliat/algagliato	amplament/amplamente	apropiar-se/appropriarsi
algú/alcuno	ample/amplo	apropinjar-se/ appropinquarsi
alienat/alienato	ampliar/ampliare	aprovar/approvare
almenys/almeno	ampliació/ampliatione	apte/atto
almirall/armiraglio	ampolla/ampolla	ara/hora
almirant/armirante	anada/andata	arborat/arborato
alquena/alchena	anar/andare	arbre/arbore
alquibla/alchiblà	àncora/anchora	arc/arco
alquinal/alchinala	anell/anello	arcàngel/arcangelo
alt/alto	anella/anella	arçó/arcione
altament/altamente	àngel/angelo	ardent/ardente
altar/altare	angèlic/angelico	
alteració/alteratione	angle/angolo	

ardentment/ardentemente	atxa/azza	barril/barile
ardiment/ardimento	atzur/azzurro	bastant/bastante
ardit/ardito	audàcia/audacia	bastar/bastare
aresta/arista	audiència/audientia	bastard/bastardo
argent/argento	augment/augumento	bastó/bastone
argenteria/argenteria	augmentador/ augmentatore	bastonada/bastonata
armada/armata	augmentar/augmentare	batalla/battaglia
armar/armare	autoritat/autorità	bataller/battagliero
armat/armato	auxili/aussilio	batejar/batteggiare
armes/arme	avançar/avanzare	batejat/batteggiato
arnès/arnese	avantatge/avantaggio	batiment/battimento
arpa/arpa	avantatjat/avantaggiato	batre/battere
arquebisbe/arcivescovo	avantguarda/avanteguarda	bavera/bavera
arribar/arrivare	avar/avaro	bé/bene
arribar/arrivare	avarícia/avaritia	beatitud/beatitudine
art/arte	avemaria/avemaria	bellicós/bellicoso
artelleria/artegliaria	avi/avo	bell/bello
article/articolo	avilar/avillare	bellament/bellamente
artifici/artificio	avís/avviso	bellea/bellezza
artificialment/ artificialmente	avisament/avisamento	bellíssim/bellissimo
artificiós/artificioso	avisar/avisare	benaventurat/ benaventurato
arxiu/archivo	avisat/avisato	benedicció/benedizione
as/asso	avituallat/avituagliato	benefici/beneficio
ascendent/ascendete	bací/bacino	beneir/benedire
ase/asino	bacinet/bacinetto	beneït/benedetto
aspirar/aspirare	baix/basso	beneplàcit/beneplacito
aspre/aspro	balaix/balasso	benignament/ benignamente
assajar/assaggiare	balança/bilancia	benigne/benigno
assalt/assalto	balena/balena	benignitat/benignità
assegurar/assicurare	balener/baleniero	benjoí/bengiuino
assessor/assessore	ball/ballo	benvingut/benvenuto
assetjar/assediar	ballar/ballare	benvolença/benevolentia
assetjat/assediato	banc/banco	benvolent/benvolente
assignar/assignare	bandejar/bandeggiare	bergantí/bergantino
assignat/assignato	bandejat/bandeggiato	besar/baciare
assirí/assiriano	bandera/bandiera	bèstia/bestia
astúcia/astutia	bany/bagno	beure/bere
atendar-se/attendarsi	banyar/bagnare	bevedor/bevitore
atendat/attendato	banyat/bagnato	bisbat/vescovato
atendre/attendere	baptisme/battesimo	bisbe/vescovo
aterrament/aterramento	barba/barba	biscaí/bischaino
aterrar/aterrare	barbacana/barbacano	blan/blando
atractiu/attrattivo	bàrbar/barbero	blanament/blandamente
atribular/attribulare	barca/barca	blanc/bianco
atribulat/attribulato	baró/barone	

blasmar/biasimare	calça/calza	captivitat/cattività
blasme/biasimo	calçar/calciare	caputxo/capuccio
bo/buono	caldeu/chaldeo	car/charo
boca/bocca	calendari/calendario	Caramany/caramani
bollir/bollire	caliditat/callidità	carament/charamente
bombarda/bombarda	calitat/qualità	carbó/carbone
bombardejar/ bombardegiare	cama/gamba	carboncle/carbonculo
bonament/buonamente	cambra/camera	carçre/carcere
bondat/bontà	cambrer/cameriero	card/cardo
boneta/bonetta	camell/camello	cardenal/cardinale
bosc/bosco	camí/camino	carena/carena
bossa/borsa	caminar/caminare	carícia/carezza
bóta/botta	camisa/camisa	caríssim/charissimo
botiga/bothea	camp/campo	caritat/charità
botzina/bossina	campana/campana	caritatiu/caritativo
bou/bue	campar/campare	carmesí/cherмесino
braç/braccio	Can/Can	carn/carne
bragues/brache	canal/canale	carnal/carnale
brau/bravo	canceller/cancelliere	carnalment/carnalmente
bravament/bravamente	cançó/canzone	càrrec/carico
brega/briga	candela/candela	càrrega/carica
breu/breve	càndid/candido	carregar/caricare
breument/brevemente	canicular/caniculare	carregós/caricoso
brevitat/brevità	canó/canone	carrera/carrera
brocat/brocato	canonada/canonata	carro/carro
brut/brutto	canonge/canonico	carta/charta
bufet/buffetto	canonitzar/canonizare	cartaginés/carthaginese
buidar/votare	cant/canto	cas/caso
buit/vuoto	cantar/cantare	casa/casa
bul·la/bolla	cantó/cantone	casal/casale
bullent/bollente	canvi/cambio	casquí/ciascuno
ca/cane	canviar/cangiare	cassa/cazza
cabell/capello	canviat/cangiato	cast/casto
cabirol/capriolo	canya/canna	castedat/castità
cabre/capere	canyella/canella	castell/castello
caça/caccia	cap/capo	castigar/castigare
caçador/cacciatore	capa/capa	català/catellano
caçar/cacciare	capell/capello	catíu/cattivo
cadafal/catafalco	capella/capella	cativar/cattivare
cadena/catena	capellà/capellano	catòlic/catholico
cadeneta/catenetta	capiró/capirone	catorze/quattordici
caïment/cadimento	capità/capitano	caure/cadere
caixa/cassa	capital/capitale	causa/causa
calamitat/calamità	capitanejar/capitaneggiare	causar/causare
calar/calare	capítol/capitolo	cautela/cautella
	capó/capone	cautelós/cauteloso

cautelosament/ cautellosamente	cilici/cilicio	color/colore
cavalcada/cavalcata	címbol/cembalo	colorat/colorato
cavalcador/cavalcatore	cimera/cimiero	colp/colpo
cavalcadura/cavalcatura	cimolsa/cimossa	colpejar/colpeggiare
cavalcar/cavalcare	cinc/cinque	columna/colonna
cavall/cavallo	cingla/cingia	coll/collo
cavaller/cavaliere	cinquanta/cinquanta	collar/collaro
cavalleressa/cavaliernessa	cint/cinto	coltell/coltello
cavalleria/cavaleria	cinta/cintura	coltellada/coltellada
cavar/cavare	circuir/circoire	com/come
cec/ceco	circuit/circuito	comanador/commandatore
ceguetat/cecità	circular/circolare	comanda/commanda
cel/cielo	circumveí/circonvicino	combatent/combattente
celada/celata	ciri/cirio	combatiment/ combattimento
celar/celare	cisma/scisma	combatre/combattere
celebració/celebratione	cistella/cistella	combatut/combattuto
celebrar/celebrare	citronat/cetronato	començar/cominciare
celerat/scelerato	ciutat/città	cometre/commettere
celeritat/celerità	civil/civile	comiat/commiato
celestial/celestiale	clar/chiaro	còmit/comito
celsitud/celsitudine	clament/chiaramente	commemoració/ commemoratione
cena/Cena	claredat/chiarietà	commoure/commovere
cendra/cenera	claríssim/clarissimo	companyia/compagnia
cent/cento	clau/chiave	comparació/comparazione
centenar/centinaio	clavar/chiavare	comparar/comparare
centilla/scintilla	clavat/chiavato	compare/compare
cenyir/cingere	clemència/clementia	compartir/compartire
cepre/scettro	clementíssim/ clementissimo	compassió/compassione
cera/cera	clero/clero	compendre/comprendere
cerca/cerca	clos/chiuso	compensació/ compensatione
cercar/cercare	cloure/chiudere	competent/competente
ceremoniós/cerimonioso	ço/ciò	complaure/compiacere
cerimònia/cerimonia	coa/coda	complexió/complessione
cerimonial/cerimoniale	cobert/coperto	complidament/ computamente
cert/certo	coberta/coperta	compliment/compimento
certament/certamente	cobertament/copertamente	complir/compire
certificar/certificare	cobrir/coprir(si)	complit/compito
certificat/certificato	coc/cuoco	compondre/comporre
cervell/cervello	cogitació/cogitatione	comportar/comportare
cervo/cervo	cogitar/cogitare	comprador/compratore
Cèsar/Cesare	coixí/cussino	comprar/comprare
cessar/cessare	collació/collatione	comprat/comprato
cetla/cella	col·locar/collocare	
cidi/cidi	col·locat/collocato	
ciència/scientia	colobrina/colubrina	

comprés/oppresso	conhortat/confortat	contemplativament/ contemplativamente
comptar/contare	conjugal/coniugale	contendre/contendere
compte/computo	conjunció/coniunzione	content/contento
comtat/contato	conjunt/congiunto	contentació/contentatione
comte/conte	conjuració/congiuratione	contentament/contento
comtessa/contessa	conjurar/congiurare	contentar/contentare
comú/commune	conquista/conquesta	continença/continentia
comunicar/communicare	conquistador/conquistatore	continent/continente
comunitat/communità	conquistar/conquistare	continu/continuo
comutació/commutatione	consagració/consagracione	continuant/
conca/conca	consagrar/consecrare	continuament/ continuamente
concebre/concepire	consagrat/consacrato	contra/contro
concloure/concludere	consciència/conscientia	contractar/contrattare
conclusió/conclusione	consegüent/conseguente	contradició/contradittione
concord/concorde	consell/consiglio	contradir/contradire
concordar/concordare	consellar/consigliare	contrafet/contafatto
concordat/concordato	conseller/consigliero	contramina/contramina
concòrdia/concordia	conservació/conservatione	contrari/contrario
condamna/condanna	conservament/ conservamento	contrarietat/contrarietà
condecet/condecete	conservar/conservare	contrast/contrasto
condemnar/condannare	consideració/ consideratione	contrastant/contrastante
condició/conditione	considerar/considerare	contrastar/contrastare
condigne/condegno	consignar/consignare	contrastator/contrastatore
conegut/cognosciuto	consignat/consignato	contricció/contritione
coneixedor/conoscitore	cònsol/consolo	convalescència/ convalescentia
coneixença/conoscentia	consolació/consolatione	convenir/convenire
conèixer/conoscere	conspecte/conspetto	conversació/conversatione
conestable/conestabile	constància/constantia	conversar/conversare
confederació/ confederatione	constant/constante	convertir/convertire
confirmar/confermare	constituir/constituire	convidar/convitare
confessar/confessare	constituït/costituto	convidat/convitato
confessió/confessione	constrènyer/costringere	convinença/convenientia
confessor/confessore	constret/constretto	convinent/conveniente
confiança/confidantia	consuetud/consuetudine	convit/convito
confines/confini	consulta/consulta	convocat/convocato
confits/confetti	consultar/consultare	copa/coppa
conflicte/conflicto	consumar/consumare	copiós/copioso
confondre/confondere	contagió/contagione	copiosament/copiosamente
conforme/conforme	contaminar/contaminare	còpula/copula
conformitat/conformità	contemplació/ contemplatione	cor/cuore
confortar-se/confortarsi	contemplar/contemplare	cor/choro
confortat/confortato	contemplatiu/ contemplativo	coral/corallo
confús/confuso		corb/corvo
confusió/confusione		
conhort/conforto		

corda/corda	creure/credere	daurat/dorato
cordial/cordiale	criat/creato	davant/davanti
cordó/cordone	crida/grida	debilitar/debilitare
corn/corno	cridar/gridare	debilitat/debilitato
corona/corona	criminal/criminale	dèbit/debito
coronar/coronare	crisma/cresma	decepció/decezione
coronat/coronato	cristall/cristallo	declarar/declarare
coroneta/coronetta	cristalli/cristallino	decorar/decorare
corporal/corporale	cristià/christiano	decórrer/decorrere
corporalment/ corporalmente	cristiandat/christianità	deduir/dedurre
correcció/correctione	cristianíssim/ christianissimo	deena/decina
corredor/corridore	crit/grido	defecte/difetto
corregir/correggere	cru/crudo	defendre/difendere
corrent/corrente	crucifix/crucifisso	defenedor/defensore
córrer/correre	crudelíssim/crudelissimo	defensió/defensione
corretja/correggia	cruel/cru dele	defensiu/defensivo
corrompre/corrompere	cruelment/crudelmente	definitiu/diffinitivo
corsari/corsaro	crueltat/crudeltà	defora/di fuori
cort/corte	cuina/cucina	defraudar/defraudare
cortés/cortese	cuinera/cuciniera	defunt/defunto
cortesà/cortegiano	cuirassa/corazza	degollar/decollare
cortesia/cortesía	cuíro/coio	dejecció/deietzione
cortina/cortina	cuixa/coscia	dejecte/deietto
cortinatge/cortinaggio	culpa/colpa	dejorn/di giorno
cosa/cosa	cultivador/coltivatore	dejú/digiuno
cosí/cugino	cunyat/cognato	dejunar/digiunare
cosir/cusire	cura/cura	dejuni/digiuno
costa/costa	curador/curatore	delectació/delectatione
costar/costare	curar/curare	deliberació/deliberatione
costat/costato	curial/curiale	deliberar/deliberare
costil·lació/constellatione	curt/corto	deliberat/deliberato
costum/costume	custòdia/custodia	delicadura/delicatura
costura/costura	daga/daga	delicat/delicato
cota/cotta	dama/dama	delicte/delitto
cotó/cotone	damnació/dannatione	delit/diletto
coure/cocere	damnar/dannare	delitar/dilettarsi
creació/creatione	damnat/dannato	delitós/dilettoso
creador/creatore	damnejar/danneggiare	dellà/di là
crear/creare	damnificar/dannificare	demà/domani
creat/creato	dansa/danza	demanar/domandare
creatura/creatura	dansar/danzare	demanda/domanda
credo/credo*	dany/danno	demèrit/demerito
creença/credenza	dar/dare	demostració/dimostrazione
créixer/crescere	dard/dardo	demonstrar/dimostrare
creu/croce	dat/dato	denegar/dinegare

denunciar/denuntiare	deshonrar/dishonorare	dia/dì
departir/dipartire	deslleal/disleale	diable/diavolo
deplorar/deplorare	desllealtat/dislealtà	diabòlic/diabólico
deport/diporto	deslligar-se/dislegarsi	diaca/diacono
deportar-se/diportarsi	deslligat/dislegato	diadema/diadema
desamar/disamare	desnaturar/desnaturare	diamant/diamante
desaventura/disaventura	desobeir/disubidire	dicernir/discernere
desaventurat/disaventurato	desolació/desolatione	difamació/diffamazione
descaļç/discalcio	desolar/desolare	diferència/differentia
descàrrec/discarico	desorde/disordine	difícil/difficile
descendent/descendente	desordenadament/ disordinatamente	dificultat/difficoltà
descobert/discoperto	desordenat/disordinato	diforme/difforme
descobridor/descopritore	despit/dispetto	digestió/digestione
descobrir/discoprire	desplaure/dispiacere	dignament/degnamente
descolorit/dicolorito	despoblat/dispopolato	digne/degno
descomplaure/ discompiacere	despullar-se/dispogliarsi	digníssim/dignissimo
desconegut/disconosciuto	despullat/dispogliato	dignitat/dignità
desconeixença/ disconoscentia	desservir/disservire	dihuit/diciotto
desconeixent/ discognoscente	desset/diecessette	dilació/dilatione
desconfortar-se/ disconfortare	destemprat/distemperato	dilectíssim/dilettissimo
desconhort/disconforto	destil·lant/destillando	diligència/diligentia
descontentació/ discontentatione	destil·lar/distillare	diligent/diligente
desconvenient/ disconveniente	destil·lat/distillante	diligentment/ diligentemente
desdeny/disdegno	destre/destro	diluvi/diluvio
desdenyar/disdegnare	destrea/destrezza	dimoni/demonio
desdir/disdire	destrubuir/distribuire	diners/denari
desembarcar/disembarcare	destruïó/destruttione	dir/dire
desembolt/desinvolto	destruïdor/destruggitore	directe/diretto
desenamorar/disinamorare	destruïr/destruggere	disciplina/disciplina
desert/deserto	destruït/destrutto	discordar/discordare
desesperació/desperatione	desviar/desviare	discòrdia/discordia
desesperar/dispararsi	detengut/detenuto	discórrer/discorrere
desesperat/disperato	denir/detenere	discreció/discretionem
desfavorir/disfavorire	determenar/determinare	discrepant/discrepante
desfer/disfare	determenat/determinato	discret/discreto
desferrar/disferrare	determinació/ determinatione	discretament/discretamente
deshabitat/disabitato	deu/dieci	discurs/discorso
deshonest/dishonesto	déu/Dio	dispensar/dispensare
deshonestat/dishonestà	deure/dovere	dispondre/disponersi
deshonor/dishonore	devisat/divisato	disposició/dispositione
	devoció/devotione	dispost/disposto
	devot/devoto	disputa/disputa
	devotament/devotamente	disputar/disputare
	devotíssim/devotissimo	dissimulació/dissimulatione
		dissimular/dissimulare

dissimulat/dissimulato	dreçar/drizzare	emperador/imperatore
dissipador/dissipatore	dreçat/dirizzato	emperadriu/imperatrice
dissipar/dissipare	dret/dritto	emperò/imperò
distància/distantia	dret/dritto	emprenyar/impregnare
distar/distare	dretament/dirittamente	empresa/impresa
dit/detto	dubitació/dubitazione	en/in
dit/dito	dubtar/dubitare	enamorar-se/innamorarsi
divers/diverso	ducal/ducale	enamorat/innamorato
diversitat/diversità	ducat/ducato	encadenat/incathenato
diví/divino	dues/due	encalçar/incalciare
divinitat/divinità	duquessa/duchessa	encantació/incantazione
divisa/divisa	dur/duro	encantament/incantamento
divisar/devisare	duració/durazione	encantar/incantare
divisió/divisione	durada/durata	encantat/incantato
divulgar/divulgare	durar/durare	encara/anchora
do/dono	e/e	encarnar-se/incarnarsi
doble/doppio	eclesiàstic/ecclesiastico	encarnat/incarnato
docte/dotto	edat/età	encasar/incassare
doctor/dottore	edificar/edificare	encavalcar-se/incavalcarsi
doctrina/dottrina	edificat/edificato	encens/incenso
dol/duolo	edifici/edificio	encerat/incerato
dolç/dolce	efecte/effetto	encontrar/incontrare
dolent/dolente	efeminat/effeminato	encontre/incontro
dolorós/doloroso	eficàcia/efficacia	encórrer/incorrere
dolre/dolere	egregi/egregio	encortinat/incortinato
domàs/damasco	egual/uguale	endiablat/indiafolato
domèstic/domestico	egualment/ugualmente	enemic/inimico
domèsticament/ domesticamente	eixida/uscita	engan/inganno
dominació/dominatione	eixir/uscire	enganador/ingannatore
dominar/dominare	eixugar/asciugare	enganar/ingannare
domini/dominio	eixut/asciutto	enganat/ingannato
don/don	elació/elatione	engendrador/ingeneratore
dona/donna	elecció/elettione	engendrar/ingenerare
donació/donatione	elegant/elegante	enginy/ingegno
donador/donatore	elegir/eleggere	engolfat/ingolfato
donar/donare	elements/elementi	enjús/in giù
doncs/dunque	elet/eletto	enmig/in mezzo
donzella/donzella	elevat/elevato	ennirviat/innervato
dormir/dormire	elm/elmo	ensems/insieme
dos/due	elmet/elmetto	enseuar/insevere
dotar/dotare	eloqüència/eloquentia	ensús/in su
dotat/dotato	eloqüent/eloquente	entendre/intendere
dotze/dodeci	embalsamar/imbalsamare	entenent/intendente
drac/drago	embarcar-se/imbarcarsi	entonació/intonatione
drap/drappo	embrunal/imbrunale	entorn/intorno
	emolument/emolumento	entrada/entrata

entramés/intramesso	especial/speciale	estrany/strano
entrar/entrare	espècie/specie	estrenu/strenuo
envellir-se/invecchiarsi	especificar/specificare	estrènyer/stringere
envers/inverso	espera/sphera	estrenyiment/stringimento
investigar/investigare	esperança/speranza	estret/stretto
investir/investire	esperar/sperare	estretament/strettamente
epístola/epistola	esperat/sperato	estudi/studio
ermità/eremita	esperó/sperone	estudiar/studiare
errar/errare	espés/spesso	esvetlat/svegliato
errat/errato	espessura/spessura	etc./etc.
escabell/scabello	espia/spia	etern/eterno
escacs/scacco	espiga/spicca	eternal/eternale
escala/scala	espill/specchio	eternalment/eternalmente
escaramussa/scaramuzza	espina/spina	eternament/eternamente
escassament/scarsamente	espingarda/spingarda	eternitat/eternità
esclau/schiavo	espirar/spirare	evangeli/evangelio
escola/schuola	espiritual/spirituale	evangelista/evangelista
escoltar/ascoltare	esposar/sposare	evident/evidente
escórrer/iscorrere	esquadra/squadra	examinar/essaminare
escriptura/scrittura	esquena/schiena	excel·lència/eccellentia
escrit/scritto	esquif/schiffo	excel·lent/eccellente
escriure/scrivere	esquivar/schifare	excel·lentíssim/ eccellentissimo
escrivà/scrivano	essència/essentia	excels/eccelso
escuder/scudiero	ésser/essere	excessiu/eccessivo
esculpit/scolpito	estable/stabile	exclamació/esclamazione
escull/scoglio	establir/stabilire	excomunicar/ scommunicare
escur/scuro	estància/stantia	excusa/scusa
escut/scudo	estany/stagno	excusació/escusazione
esforç/sforzo	estar/stare	excusador/scusatore
esforçar/sforzare	estat/stato	excusar/scusare
esgrimidor/scrimitore	estàtua/statua	excusat/scusato
esguard/sguardo	estatura/statura	execució/essecutione
esmalt/smalto	estela/stella	exempt/esento
esmaltat/smaltato	estendard/stendardo	exercici/essercitio
esmena/emenda	estendre/stendere	exèrcit/essercito
esmenar/emendarsi	estés/disteso	exercitar/essercitare
esmenat/emendato	estil/stile	exhortació/eshortatione
espalmar/spalmare	estima/stima	exili/essilio
espant/spavento	estimadament/ stimatamente	expedició/espeditione
espantar/spaventare	estimar/estimare	expedient/espediente
espantat/spaventato	estimat/estimato	experiència/esperientia
espantós/spaventoso	estímol/stimolo	experiment/esperimento
espanyol/spagnolo	estíval/stivalle	experimentar/ esperimentare
esparver/sparviere	estocada/stoccata	
espasmar-se/spasimarsi	estopa/stoppa	
espatles/spalle		

experimentat/ experimentato	feeltat/fedeltà	finalment/finalmente
expert/esperto	fel/fele	finestra/finestra
explanat/esplanato	felicitat/felicità	finir/finire
explicació/esplicazione	feltre/feltro	finit/finito
explicar/esplicare	fembra/femina	fira/fiera
explicat/esplicato	femenil/feminile	fisc/fisco
exprèmer/spremersi	fengir/fingere	fitament/fittamente
exprés/espresso	fer/fiero	flama/fiamma
expressament/ espressamente	fer/fare	flamejant/fiammeggiante
exterior/estereiore	ferament/fieramente	flori/fiorino
extrem/estremo	ferida/ferita	florir/fiorire
extremitat/estremità	ferir/ferire	foc/fuoco
faç/faccia	ferm/fermo	fonament/fondamento
facil/facile	fermall/fermaglio	fons/fondo
facilitat/facilità	fermament/fermamente	font/fonte
facilment/facilmente	fermar/fermare	fora/fuora
factura/fattura	feroç/feroce	foraster/forastiere
facultat/facultà	ferocitat/ferocità	forca/forca
faena/facenda	ferrar/ferrare	força/forza
faisà/faggiano	ferrer/ferraro	forçar/forzare
falcó/falcone	ferro/ferro	forçat/forzato
faldetes/faldetta	fertil/fertile	forma/forma
fals/falso	fervent/fervente	formar/formare
falsedat/falsità	fes/fesso	formatge/formaggio
falsificat/falsificato	festa/festa	forment/formento
falla/facella	festejar/festeggiare	forn/forno
fallir/fallire	festivitat/festività	forner/fornaio
fam/fame	fet/fatto	fornicador/fornicatore
fama/fama	fi/fino	forniment/fornimento
familiar/famigliare	fi/fine	fornir/fornire
famós/famoso	fiança/fidanza	fornit/fornito
fang/fango	ficar/ficare	forrat/foderato
fantasia/fantasia	ficat/ficcato	fort/forte
far/fare	ficció/fittione	fortificar/fortificare
farina/farina	fidelísim/fidelíssimo	fortísim/fortíssimo
farsa/farsa	figa/fica	fortuna/fortuna
fatiga/fatica	figura/figura	fosc/fosco
fatigar/faticare	figurat/figurato	fossa/fossa
fatigós/faticoso	fil/filo	fràgil/fragile
fats/fati	filar/filare	fragilitat/fragilità
favorit/favorito	filat/filato	franc/franco
fe/fede	filial/filiale	francés/francese
febre/febbre	filòsof/philosopho	franja/franza
feel/fedele	filla/figlia	fraternitat/fraternità
	fillastre/figliastro	fraudent/fraudolente
	final/finale	fren/freno

fred/freddo	genovés/genovese	greal/Gradale
fregar/fregare	gent/gente	grec/greco
fresc/fresco	gentil/gentile	greix/grasso
front/fronte	gentilesa/gentilezza	greu/grave
frontera/frontiera	gentilhom/gentilhuomo	greument/gravemente
fructífer/fruttifero	gest/gesto	gros/grosso
fruició/fruizione	gigant/gigante	grosser/grossiero
fruir/fruire	ginet/gianetto	quant/guanto
fruit/frutto	gingibre/gingiebre	guarda/guarda
fugidor/fuggitore	gipó/giupone	guardar/guardare
fugir/fuggire	girar/girar	guàrdia/guardia
fugitiu/fuggitivo	gitar/gettare	guardià/guardiano
full/foglio	gitat/gittato	guarir/guarire
fulla/foglia	glòria/gloria	guarir/guarito
fum/fumo	glorificat/glorificato	guarniment/guarnimento
fundar/fondare	gloriós/glorioso	guarnit/guarnito
fundat/fondato	gloriosament/gloriosamente	guerra/guerra
furia/furia	glosa/glosa	guerrejar/guerreggiare
furiós/furioso	gola/gola	guerrer/guerriero
furiosament/furiosamente	golf/golfo	guia/guida
fus/fuso	golós/goloso	guiar/guidare
fusta/fusta	goma/gomma	guisa/guisa
gàbia/gabbia	gomat/gumato	gúmena/gomena
gala/galla	gonella/gonella	gust/gusto
galan/galante	govern/governo	gustar/gustare
galant/galante	governador/governatore	hàbil/habile
galantment/galantement	governar/governare	habilitat/habilitato
galera/galera	gra/grano	hàbit/habito
galiot/galeotto	gràcia/gratia	habitació/habitatione
galiota/galeotta	graciós/gratioso	habitador/habitatore
galop/galoppo	graciosament/ gratiosamente	habitar/habitar
gall/gallo	graciositat/gratiosità	habituació/habituazione
gallina/gallina	gramalla/gramaglia	habituat-se/habituarsi
garrotera/garroterra	gramàtica/grammatica	haver/havere
gat/gatto	gran/gran	herba/herba
gató/gattone	grana/grana	hereditari/hereditario
gebeli/zebellino	grandísim/grandissimo	heretat/heredità
gel/gelo	grandísimament/ grandísimamente	herètic/heretico
gelosia/gelosia	granea/grandezza	hereu/herede
gendre/genero	grat/grato	història/historia
generació/generatione	gratar/grattarsi	hivern/inverno
general/generale	gratitud/gratitudine	hom/huomo
generalment/generalmente	grau/grado	home/huomo
generós/generoso	gravitat/gravità	homicida/homicida
generositat/generosità		honest/honesto
genoll/ginocchio		honestament/honestamente

honestat/honestà	impaciència/impatientia	indici/indicio
honestíssim/honestissimo	impediment/impedimento	indigest/indigesto
honradament/ honoratament	impedir/impedire	indignament/indegnamente
honrar/honorare	impedit/impedito	indigne/indegno
honrat/honorato	imperfet/imperfetto	indirecte/indiretto
hora/hora	imperi/imperio	indiscret/indiscreto
horizon/orizzonte	imperial/imperiale	indisposició/indisposizione
horrible/horribile	impetuós/impetuoso	indispost/indisposto
hort/horto	impietat/impietà	indocte/indotto
hortolà/hortolano	implacable/implacabile	induir/indurre
hòstia/hostia	importància/importantia	indulgència/indulgentia
hui/hoggi	importunitat/importunità	indústria/industria
huit/otto	impossible/impossibile	industriós/industrioso
huitanta/ottanta	impressió/impressione	inefable/ineffabile
humà/humano	improperi/improperio	inestimable/inestimabile
humanitat/humanità	improperós/improperoso	inexpugnable/inespugnabile
humil/humile	impropi/improprio	infallible/infallibile
humiliar-se/humiliarsi	impropietat/improprietà	infalliblement/ infallibilmente
humilitat/humilità	impròvidament/ improvidamente	infàmia/infamia
humilment/humilmente	improvisament/ improvisamente	infant/fanciullo
humit/humido	impulsió/impulsione	infatigable/infatigabile
idòlatra/idolatra	impunit/impunito	infecte/infetto
idolatria/idolatria	imputar/imputare	inferior/inferiore
ignocència/innocentia	incert/incerto	infern/infermo
ignocent/innocente	incessantment/ incessantemente	infernal/infernale
ignorància/ignorantia	incident/incidente	infest/infesto
ignorant/ignorante	inclinació/inclinazione	infidelitat/infidelità
ignorar/ignorare	inclinat/inclinare	infinidament/infinitamente
il·lícit/illecito	inclinat/inclinato	infinít/infinito
il·luminació/illuminatione	ínclit/inclito	inflat/enfiato
il·luminar/illuminare	incogitadament/ incogitatamente	influència/influentia
il·luminat/illuminato	incomparable/ incomparabile	influïnt/influente
il·lusió/illusione	incomportable/ incomportabile	infondre/infondere
il·lustre/illustre	incomprensible/ incomprensibile	informació/informatione
il·lustríssim/illustrissimo	inconstància/inconstantia	informar/informare
imaginació/imaginazione	inconvenient/inconveniente	informat/informato
imaginativament/ imaginativamente	incórrer/incorrere	infortunat/infortunato
imatge/image	inculpar/incolpare	infortuni/infortunio
imitar/imitare	incurable/incurabile	infructuós/infruttuoso
immaculat/immaculato		infús/infuso
immens/immenso		ingrat/ingrato
immoble/immobile		ingratitude/ingratitude
immortal/immortale		inhumà/inhumano
immutable/immutable		inhumanitat/inhumanità
		inic/iniquo

inimicícia/inimicitia	irremeiable/irremediabile	letícia/letitia
iniquament/iniquamente	irreparable/irreparabile	líber/libero
iniquitat/iniquità	ja/già	liberació/liberatione
injúria/ingiuria	jamés/giamai	liberal/liberale
injuriar/ingiuriare	jaquet/zacchetto	liberalitat/liberalità
injuriat/ingiuriato	jardí/giardino	liberalment/liberalmente
injuriós/ingiurioso	jaure/giacere	liberament/liberamente
injust/ingiusto	jerarquia/gierarchia	libidinós/libidinoso
injustament/ingiustamente	joc/giuoco	lícit/lecito
innumerable/innumerabile	joia/gioia	lícitament/lecitamente
inobedient/inubidente	joiell/gioiello	limitat/limitato
inòpia/inopia	jorn/giorno	línea/linea
inquiet/inquieto	jornada/giornata	longitud/longitudine
inreverència/inriverentia	jornea/giornea	loquela/loquela
insaciable/insatiabile	jou/giogo	lúcid/lucido
insigne/insigne	jove/giovane	luxúria/lussuria
inspiració/inspiratione	joventut/gioventù	luxuriós/lussurioso
instable/instabile	jubileu/giubileo	lla/là
instància/instantia	jueu/giudeo	llaç/laccio
instant/instante	jugador/giuocatore	llac/lago
instituir/instituire	jugar/giuocare	llàgrima/lacrima
instrucció/instruttione	juia/giudea	llamp/lampo
instruir/instruire	jumenta/giumenta	llana/lana
instrument/instrumento	junc/giunco	llança/lancia
íntegre/integro	junt/giunto	llançada/lanciata
intellecte/intelletto	jurament/giuramento	llançol/lenzuolo
intellectiu/intellettivo	jurar/giurare	llanterna/lanterna
intellectual/intellettuale	jurat/giurato	llarg/llargo
inteligència/intelligentia	jurista/giurista	llatí/latino
intenció/intentione	just/giusto	llauger/leggiero
interés/interesse	justament/giustamente	llaugerament/leggiemente
interrogar/interrogare	justícia/giustitia	llauredor/lavoratore
intimar/intimare	justificadament/	llaurear/lavorare
intitular-se/intitolarsi	giustificatament	llaüt/lauto
intolerable/intollerabile	justificar-se/giustificarsi	llavar/lavare
intrínsec/intrinseco	justificat/giustificato	llavor/lavoro
introduir/introdurre	jutge/giudice	llavorat/lavorato
inútil/inutile	jutjador/giudicatore	lleal/leale
inútilment/inutilmente	jutjar/giudicare	llealment/lealmente
invencible/invincibile	lacerat/lacerato	llealtat/lealtà
invenció/inventione	lamentació/lamentatione	llebeig/libeccio
invisible/invisibile	lamentar/lamentarsi	llebre/lepre
invocació/invocazione	lapidari/lapidario	llebrer/levriere
invocar/invocare	legítim/legittimo	llegat/legato
ira/ira	les/leso	llegat/legato
irat/irato	lesió/lesione	legista/leggista

llegua/lega	mà/mano	malva/malva
llegum/legume	màcula/macula	malvasia/malvasia
lleï/legge	macular/maculare	malvolença/malevolentia
llengua/lingua	maculat/maculato	malvoler/malvolere
llenguatge/linguaggio	madeixa/matassa	malvolgut/malvoluto
lleny/legno	madur/maturo	mallà/maglia
llenya/legna	maestria/maestria	mamella/mammella
lleó/lione	maestrívol/maestrevole	mamellut/mamaluco
lletania/letania	mafomet/macometo	manar/mandare
lletra/lettera	mafomètic/macometico	mancament/mancamento
lleu/lieve	màgic/magico	mancar/mancare
levant/levante	magistral/magistrale	mànega/manica
llevar/levare	magnànim/magnanimo	manera/modo
llevar/levato	magnanimitat/	manifest/manifeto
lli/lino	magnanimità	manifestament/
lliberar/liberare	magnat/magnate	manifestamente
llibertat/libertà	magnífic/magnifico	manifestar/manifestare
llibre/libro	magnificar/magnificare	mansuet/mansueto
llica/lizza	magnificat/magnificat	mantell/mantello
llicència/licentia	magnificència/	mantenedor/mantenitore
llicenciar/licentiar	magnificentia	manteniment/
lliga/lega	magnitud/magnitud	mantenimento
lligam/legame	magrea/magrezza	manto/manto
lligar/legare	maig/maggio	març/marzo
lligat/legato	majestat/maestà	marca/marca
llim/limo	major/maggiore	mare/madre
llista/lista	majorment/maggiormente	marí/marino
llit/letto	mal/malo	maridar/maritare
lliura/libra	malaltia/malattia	marinatge/marinaggio
lliure/libero	malament/malamente	mariner/marinaio
lloable/lodabile	malaventura/mala ventura	marit/marito
lloar/lodare	malcontent/malcontento	marqués/marchese
lloat/lodato	maldestre/maldestro	marsapà/marzapane
lloc/luogo	maldient/maledicente	martell/martello
lloctinent/luogotenente	maldir/maldire	màrtir/martire
llobard/lombardo	maledicció/maledittione	martiri/martirio
llong/lungo	maleir/maladire	mas/ma
llongament/lungamente	maleit/maledetto	mascle/maschio
llonguea/lunghezza	malícia/malitia	massa/massa
llucent/lucente	maliciós/malitioso	massís/massiccio
lluïtar/lottare	maliciosament/	mat/matto
lluminós/ luminoso	malitosamente	mateix/medesimo
lluna/luna	maligne/maligno	matèria/materia
lluny/longi	malparlant/malparlante	material/materiale
llurea/levrea	malparlar/mal parlare	matí/mattina
lustre/lustro	maltractar/maltrattare	matrimoni/matrimonio

matutí/mattutino	milénar/milenario	monja/monacha
medecina/medicina	milícia/militia	monsenyor/monsignor
medià/mediano	militar/militare	monstruós/mostruoso
meitat/metà	mill/miglio	mont/monte
mel/mèle	millor/migliore	mora/mora
melodia/melodia	millorar/megliorare	moral/morale
membre/membro	mills/meglio	mordre's/mordersi
memorable/memorabile	mina/mina	morir/morire
memòria/memoria	minar/minare	morisc/moresco
menaça/minaccia	mínim/minimo	morisma/morisma
menaçar/minacciare	ministre/ministro	moro/moro
menar/menare	miolar/migolare	mort/morto
menció/mentione	miracle/miracolo	mortal/mortale
mendicar/mendicare	mirar/mirare	mortalitat/mortalità
menejar/maneggiare	miser/misero	mortalment/mortalmente
menjador/mangiatore	miserable/miserabile	mortificar/mortificare
menjar/mangiare	miserablement/ miserabilmente	mos/morso
menor/minore	misèria/miseria	mossèn/mossen
menoreta/minoretta	misericòrdia/misericordia	mostra/mostra
mentir/mentire	misericordiós/ misericioso	mostrar/mostrare
mentre/mentre	missa/messa	mot/moto
menut/minuto	missal/messale	moure/movere
menys/meno	missatger/messaggiero	moviment/movimento
meravella/maraviglia	misser/misser	mudament/mutamento
meravellós/meraviglioso	mitigar/mitigare	mudar/mutare
meravellosament/ maravigliosamente	mitjana/mezzana	mudat/mutato
mercat/mercato	mitjanit/mezzanotte	mula/mula
mercè/mercé	mobile/mobile	multiplicar/moltiplicare
mèrit/merito	modern/moderno	multiplicat/moltiplicato
mèritament/meritamente	modest/modesto	multitud/multitudine
meritar/meritare	modèstia/modestia	muller/moglie
meritori/meritorio	modo/modo	mundà/mondano
mes/mese	mola/mola	muntanya/montagna
mescla/meschia	moli/molino	muntar/montare
mesclar/mescolare	molt/molto	mur/muro
mesquí/meschino	moll/medolla	muralla/muraglia
mester/mestiere	moll/molle	murat/murato
mestre/maestro	moll/muolo	murmuració/ mormoratione
mesura/misura	món/mondo	música/musica
metall/metallo	monarca/monarcha	mutable/mutabile
metre/mettere	monarquia/monarchia	mutació/mutatione
mig/mezzo	moneda/moneta	nació/nazione
igdia/mezzodì	monge/monaco	Nadal/natale
migjorn/mezzogiorno	moniment/monimento	nàixer/nascere
mil/mille		naiximent/nascimento

nan/nano	nora/nora	ociós/ocioso
narració/narratione	nosaltres/noialtri	ocórrer/occorrere
narrar/narrare	nota/nota	ocular/oculare
nas/naso	notable/notabile	ocult/occulto
nat/nato	notícia/notitia	ocultament/occultamente
nativitat/natività	notificar/notificare	ocupació/occupatione
natura/natura	notori/notorio	ocupar/occupare
natural/naturale	nou/noce	ocupat/occupato
naturalment/naturalmente	nou/nove	odi/odio
nau/nave	nou/nuovo	odiós/odioso
naufraig/naufragio	noure/nuocere	ofendre/offendere
navegant/navigando	nova/nuova	ofensa/offesa
navegar/navigare	novament/nuovamente	ofensiu/offensivo
navili/navilio	novell/novello	oferir/offerre
nebot/nipote	novitat/novità	ofert/offerto
necessari/necessario	nu/nodo	oferta/offerta
necessàriament/ necessariamente	nulle/ullo	ofés/offeso
necessitat/necessità	numerar/numerare	ofici/ufficio
nefandíssim/nefandissimo	número/numero	oficial/ufficiale
negar/negare	nupcial/nuptiale	ofuscar/offuscare
negligència/negligentia	nuu/nudo	oh!/o
negligent/negligente	núvol/nuvolo	oir/udire
negoci/negocio	nuvolós/nuvoloso	oli/olio
negre/nero	obediència/ubedientia	ombra/ombra
negrí/negrino	obedient/ubbidiente	omnipotència/onnipotentia
net/netto	obeir/ubbidire	omnipotent/onnipotente
neteja/nettegiato	obert/aperto	on/onde
neu/neve	obertura/apertura	ona/onda
ni/né	òbit/obito	onça/onza
nigromància/negromantia	obligació/obligatione	onze/undici
nit/notte	obligar-se/obbligare	operació/operatione
no/no	obligat/obligato	oprémer/opprimere
no obstant/nonostante	oblivió/oblivione	opressió/oppressione
noble/nobile	obmetre/omettere	opulent/opulente
noblement/nobilmente	obra/opera	or/oro
nociu/nocivo	obrar/operare	oració/oratione
nodriment/nodrimento	obrat/operato	oratori/oratorio
nodrir/nodrire	obrir/aprire	orde/ordine
nodrit/nodrito	observança/osservantia	ordenadament/ ordinatamente
noliejar/nolleggiare	observar/osservare	ordenar/ordinare
noliejat/nolleggiato	obstinació/ostinatione	ordenat/ordinato
nom/nome	obtenir/ottenere	ordi/orzo
nomenar/nominare	ocasió/occasione	ordinació/ordinatione
nomenat/nominato	oceà/oceano	ordinàriament/ ordinariamente
nona/nona	ocell/uccello	
	oci/ocio	

orella/orecchia	parentela/parentella	penedir-se/pentirsi
orfe/orphano	parer/parere	penident/penitente
Orient/oriente	parlament/parlamento	penitència/penitentia
oriental/orientale	parlar/parlare	penó/penone
original/originale	part/parte	penós/penoso
oripellat/orpelato	part/parto	pensar/pensare
ornament/ornamento	participar/participare	pentinar-se/pentinarsi
ornar/ornare	particular/particolare	perdedor/perditore
ornat/ornato	partida/partita	perdicíó/perditione
orpiment/oropigmento	partir/partire	perdiment/perdimento
os/osso	partit/partito	perdó/perdono
ou/ovo	pas/passo	perdonança/perdonanza
pa/pane	passador/passatore	perdonar/perdonare
paciència/patientia	passant/passante	perdre/perdersi
pacientment/patientemente	passar/passare	perdurable/perdurabile
pacífic/pacifico	passat/passato	perdut/perduto
pacíficament/pacificamente	passatge/passaggio	peregrinació/peregrinatione
pacificar/pacificare	passejar/passeggiare	peregrinar/peregrinare
pacte/patto	passió/passione	perfecció/perfettione
paga/paga	past/pasto	perfectíssim/perfettissimo
pagà/pagano	pasta/pasta	perfet/perfetto
pagament/pagamento	pastor/pastore	perfetament/perfettamente
pagania/pagania	patent/patente	perfilat/profilato
pagar/pagare	paternostre/paternostre	perfumar/perfumare
pal/palo	pàtria/patria	perfumat/perfumato
palau/palazzo	Patriarca/patriarca	perill/pericolo
palés/palese	patrimoni/patrimonio	perillar/pericolare
palesament/palesemente	patró/patrone	perillós/pericoloso
paliat/paleato	pau/pace	perir/perire
palm/palmo	peça/pezza	perla/perla
palla/paglia	pecador/peccatore	permés/permesso
pallol/pagliolo	pecant/peccante	permetre/permittere
paner/paniere	pecar/peccare	permissió/permessione
Papa/Papa	pecat/peccato	pern/perno
papafigo/papafico	pecúnia/pecunia	perpetu/perpetuo
par/pari	pedra/pietra	perpetualment/ perpetualmente
paradis/paradiso	pega/pecce	perquè/perché
parament/paramento	peix/pesce	persecució/persecutione
parat/parato	peixcador/pescatore	perseguir/perseguire
paratge/paraggio	peixcar/pescare	perseverança/perseverantia
paraula/parola	peixedor/pascitore	perseverar/perseverare
parc/parco	pèl/pelo	persià/persiano
parcial/partiale	pell/pelle	persona/persona
pare/padre	pena/pena	pertinàcia/pertinacia
parent/parente	pendre/prendere	pertinència/pertinentia
parentat/parentado	penediment/pentimento	

pertorbant/perturbante	poèticament/poeticamente	prefat/prefato
pertorbar/perturbare	polític/politico	pregar/pregare
pervenir/pervenire	pols/polso	prelat/prelato
pervertir/pervertire	polvorizar/polvorizzare	premi/premio
pes/peso	pom/pomo	premiar/premiare
pesar/pesare	poma/poma	premiat/premiato
pèssim/pessimo	pompa/pompa	preminència/preminentia
petició/petitione	pompós/pomposo	preparar/preparare
peto/petto	pomposament/ pomposamente	preparat/preparato
peu/piede	ponent/ponente	pres/preso
pi/pino	pont/ponte	presa/preda
piadós/pietoso	popa/poppa	presència/presentia
piadosament/pietosamente	popular/popolare	present/presente
pic/picco	poquet/pochetto	presentar/presentare
pietat/pietà	por/paura	presó/prigione
pintor/pittore	porc/porco	presoner/prigioniero
pintura/pittura	porpra/porpora	pressa/pressa
pinya/pigna	port/porto	pressura/pressura
pisà/pisano	porta/porta	prest/presto
pitjor/peggiore	portador/portatore	prestament/prestamente
pla/piano	portant/portando	prestar/prestare
plaça/piazza	portar/portare	presumpció/presontione
plaer/piacere	portàtil/portatile	presumptuós/presuntuoso
plaga/piaga	posseïdor/possessore	preu/pretio
planet/pianeta	posseïó/possessione	prevere/prete
plant/pianto	possible/possibile	preveure/prevedere
plànyer/piangere	potatge/potaggio	primer/prevedere
plat/piatto	potència/potentia	primerament/ primeramente
plaure/piacere	potestat/potestà	primogènit/primogenito
ple/pieno	pou/pozzo	príncep/principe
pledejar/piateggiare	praderia/prateria	princesa/principessa
plenari/plenario	prat/prato	principal/principale
plenitud/plenitudine	pràtic/pratico	principat/principato
plom/piombo	pràtica/pratica	principi/principio
ploure/piovere	praticar/praticare	principiador/principiatore
pluja/pioggia	pravitat/pravità	principiar/principiare
pobre/povero	prec/prego	principiat/principiato
pobretat/povertà	precedent/precedente	prior/priore
poc/poco	preciós/pretioso	privar/privare
podent/potente	preclar/preclaro	privat/privato
poder/potere	preclaríssim/preclarissimo	privilegi/privilegio
poderós/potente	predecessor/predecessore	procés/processo
poderosament/ poderosamente	predit/predetto	procura/procura
poesia/poesia	predominar/predominare	procurador/procuratore
poeta/poeta	preelet/preeletto	procurar/procurare

prodigalitat/prodigalità	prudentment/ prudentemente	quint/quinto
profecia/propheta	pruir/prurire	quinze/quindici
proferta/proferta	psalm/salmo	quòndam/quondam
profeta/propheta	psalmista/salmista	ràbia/rabbia
profunde/profondo	psaltiri/salterio	rabiós/rabbioso
prolix/prolisso	públic/publico	racional/rationale
prolixitat/prolissità	públicament/publicamente	raig/raggio
promés/promesso	publicar/publicare	Ramandà/ramanda
promesa/promessa	puça/pulce	ramellet/rameleto
prometre/promettere	pudícia/pudicitia	raó/ragione
promissió/promissione	puerícia/pueritia	raonar/ragionare
promoure/promovere	puig/poggio	raor/rasoio
promptament/prontamente	puis/poi	rapina/rapina
prompte/prompt	punició/punitione	ras/razzo
promptitud/prontitudine	punir/punire	real/reale
pronosticar/pronosticare	punt/punto	realme/reame
pronosticat/pronosticato	punta/punta	realment/realmente
pronunciar/pronontiare	punxar/pungere	rebatre/rebattere
propinc/propinquo	punyal/pugnale	rebellar-se/ribellarsi
proporció/proportione	pur/puro	rebellió/ribellione
proporcionat/ proportionato	purgar-se/purgarsi	rebre/ricevere
propòsit/proposito	purgatori/purgatorio	rebut/ricevuto
propri/proprio	puritat/purità	recapte/recapito
pròpriament/propriamente	pus/più	recitar/recitare
proprietat/proprietà	pusillànim/pusillanimo	reclamar/riciamare
prosper/prospero	pusillanimitat/pusillanimità	recollir/raccogliere
pròsperament/ prosperamente	qual/qualc	recomanar-se/ raccomandarsi
prosperar/prospere	qualque/qualche	recomanat/raccomandato
prosperitat/prosperità	qualsevol/qualsivuele	recomendació/ raccomandazione
prostrat/prostrato	qualsevulla/qualsivoglia	reconèixer/riconoscere
protecció/protezione	quan/quando	record/ricordo
protector/protettore	quant/quanto	recordació/ricordatione
protestació/protestatione	quantitat/quantità	recordant/raccordando
protestar/protestare	quaranta/quaranta	recordar/ricordarsi
prova/prova	quaresma/quaresima	recórrer/ricorrere
provar/provare	quart/quarto	rectament/rettamente
providència/providenza	quasi/quasi	recte/retto
província/provincia	quatre/quattro	recuperació/ricuperatione
provisió/provisione	que/che	recuperar/ricuperare
pròxim/prossimo	querella/querela	recusar/ricusare
prudència/prudentia	querubí/cherubino	redempció/redentione
prudent/prudente	qüestió/questione	redemptor/redentore
prudèntissim/ prudèntissimo	qui/chi	redoblar/raddoppiare
	quiet/quieto	reduir/ridurre
	quietament/quietamente	

reeditar/reedificare	reparable/reparabile	retenir/ritenere
refecció/refettione	reparació/riparazione	retornar/ritornare
refer/rifare	reparador/riparatore	retractar-se/retrattarsi
referir/referire	reparar/riparare	retraure/ritirare
refermar/refermare	reparo/riparo	retribució/retribuzione
refet/riffatto	repartir/ripartire	retribuir/retribuire
reforçat/riforzato	rependre/reprendere	revelar/revelare
refredar/raffreddare	replegar/ripiegare*	revenir/rivenire
refrenament/raffrenamento	replica/replica	reverberar/riverberare
refrenar/raffrenare	replicar/replicare	reverència/riverentia
refrenat/raffenato	report/riporto	reverend/reverendo
refrescament/rifrescamento	reportar/riportare	reverendíssim/ reverendissimo
refrescar/raffrescare	repòs/riposo	reverir/reverire
refugi/rifugio	reposadament/ riposatamente	reversar/reversare
regidor/reggitore	reposar/riposare	revés/roverscio
regiment/reggimento	reposat/riposato	revestir/rivestire
regió/regione	reprenedor/riprenditore	reviure/rivivere
regir/reggere	reprensió/riprehensione	revocar/rivocare
regirar/regirare	representar/rappresentare	revocat/rivocato
regla/regola	reprovat/riprovato	riba/riva
reglar/regolare	república/república	ribera/riviera
reglat/regolato	reputar/reputare	ric/ricco
regna/redine	requeridor/requiritor	ricament/riccamente
regnant/regnante	requesta/riciesta	rient/ridente
regnar/regnare	rèquiem/requiem	riquesa/ricchezza
regne/regno	rescat/riscato	riu/rivo
rei/re	reservar/riserbare	riure/ridere
reina/reina	resistència/resistentia	roba/robba
relació/relatione	resistir/resistere	robador/rubatore
religió/religione	respecte/rispetto	robar/rubbare
religiós/religioso	resplendent/resplendente	robí/rubino
reliquia/reliquia	respondre/rispondere	roda/rota
reliquiari/reliquiario	respons/responso	rodar/rotare
rellevar/rilevare	resposta/risposta	rodó/rotondo
rem/remo	ressonar/risonare	romà/romano
remetre/rimettere	ressuscitador/resuscitatore	romanç/romanzo
remissió/remissione	ressuscar/resuscitare	rompre/rompere
remoure/rimovere	ressuscitat/risuscitato	ros/rosso*
remuneració/ remunerazione	restant/restante	rosa/rosa
remunerar/remunerare	restar/restare	rostir/rostire
renegar/renegare	restauració/ristorazione	rufià/ruffiano
renegat/rinegato	restaurar/diffendere	sa/sano
reng/rengo	restitució/restitutione	saber/sapere
renovellar/rinovellare	restituir/restituire	sabó/sapone
renunciar/renontiare	reteniment/retenimento	saborós/saporito

sabut/saputo	secta/setta	sermó/sermone
sac/sacco	secular/seculare	serp/serpe
sacerdotal/sacerdotale	seda/seta	servar/servare
sacomano/sacomanno	sedició/seditione	servat/servato
sacratíssim/sacratíssimo	segar/segare	servei/servigio
sacre/sacro	segellat/sigillato	servidor/servitore
sacrificar/sacrificare	segle/secolo	servir/servire
sacrifici/sacrificio	segon/secondo	servitud/servitù
safir/zaphiro	segons/secondo	servo/servo
sageta/saetta	següent/sequente	set/sete
sagetia/saettia	seguir/seguire	set/sette
sagrament/sacramento	segur/sicuro	setanta/settanta
sagrat/sacrato	segurament/sicuramente	setembre/settembre
sala/sala	seguretat/securitate	setmana/settimana
salari/salario	seixanta/sessanta	setze/sedeci
salat/salato	sella/sella	sèu/sevo
saler/saliere	semblança/sembianza	seure/sedere
salnitre/salnitro	semblant/sembiante	si/se
salt/salto	sembrar/seminare	sí/sì
saltar/saltare	sembrat/seminato	signe/segno
saludar/salutare	sempre/sempre	significant/significante
salut/salute	senador/senatore	significar/significare
salutació/salutatione	senat/senato	significat/significato
salv/salvo	senectut/senettù	sílaba/sillaba
salvació/salvatione	sens/senza	silenci/silenzio
salvador/salvatore	sensible/sensibile	silva/selva
salvaguarda/salvaguarda	sentència/sententia	similitud/similitudine
salvament/salvamento	sentenciar/sententiare	simplicitat/sempllicità
salvar/salvare	sentida/sentita	simulació/simulatione
salvat/salvato	sentiment/sentimento	síndic/sindico
sanitat/sanità	sentina/sentina	sinestra/sinistra
sant/santo	sentir/sentire	singular/singulare
santament/santamente	seny/senno	singularitat/singularità
santedat/santità	senyal/segnale	singularment/singularment
santíssim/santíssimo	senyar/segnare	sinistre/sinistro
santuari/santuario	senyor/signore	sinó/se non
sapiència/sapientia	senyorejant/signoreggiante	sirena/sirena
satisfes/satisfare	senyorejar/signoreggiare	sis/sei
savi/savio	senyoria/signoria	sisània/zinzania
saviament/saviamente	separat/separato	so/suono
saviesa/sapientia	sepulcre/sepolcro	sobre/sopra
sec/secco	sepultura/sepoltura	sobreabundant/
secret/secreto	serafi/seraphino	soprabondante
secretament/secretamente	serè/sereno	sobredit/sopradetto
secretari/secretario	sereníssim/serenissimo	sobrenom/sopranome
secretària/secretaria	serenitat/serenità	sobreòs/soproso

sobrescrit/soprascritto
 sobrevenir/sopravenire
 sobrevent/sopravento
 sobrevesta/sopravesta
 sobreviure/sopravivere
 socórrer/soccorrere
 socors/soccorso
 sofre/zolfo
 sofrir/soffrire
 sogre/suocero
 sol/solo
 sol/sole
 sollicit/sollecito
 sollicitament/
 sollecitamente
 sollicitar/sollecitare
 sollicitud/sollecitudine
 solaç/solazzo
 solaçar/sollazzare
 solament/solamente
 soldà/soldano
 soldre/scioglieri
 solemne/solenne
 solemnitat/solennità
 solemnitzar/solennizare
 soler/solere
 solitari/solitario
 solt/sciolto
 son/sonno
 sonar/suonare
 sord/sordo
 sort/sorte
 sospir/sospiro
 sospirar/sospirare
 sostengut/sostenuto
 soterrar/sotterrare
 sots/sotto
 sotescriure/sottoscrivere
 sotsmés/sottomesso
 sotsmetre/sottomettere
 sotssignat/sottosignato
 sou/soldo
 sovint/sovente
 suar/sudare
 suau/soave
 suaument/soavemente

suavitat/soavità
 súbdit/suddito
 sublimar/sublimare
 submissió/summissione
 subsidi/subsidio
 succeïdor/succeditore
 succeïr/succedere
 successió/successione
 suficient/sufficiente
 suficientment/
 sufficientemente
 sufragi/suffragio
 supèrbia/superbia
 superbo/superbo
 superflu/superfluo
 superior/superiore
 superlatiu/superlativo
 suplicació/supplicatione
 suplicar/suppliare
 suplir/supplire
 suro/suvaro
 sus/su
 sustància/sostantia
 sustentació/sostentazione
 tabernacle/tabernacolo
 tal/tale
 tall/taglio
 tallar/tagliare
 tamborino/tamburino
 tan/tanto
 tant/tanto
 tapisseria/tapezzaria
 tapit/tapeto
 tard/tardo
 tardar/tardare
 tarditat/tardità
 tasa/tazza
 taula/taula, tavola
 tavadeta/tavardetta
 taverna/taverna
 taxar/tassare
 teixidor/tessitore
 teixir/tessere
 tela/tela
 teler/telaro
 tembre/temere

temerós/timoroso
 temorejar/timoreggiare
 temorós/timoroso
 tempesta/tempesta
 tempestuós/tempestuoso
 temple/tempio
 temporal/temporale
 tempradament/
 temperatamente
 temprança/temperanza
 temprar/temperare
 temprat/temperato
 temps/tempo
 temptació/tentatione
 temptar/tentare
 temut/temut
 tenda/tenda
 tendre/tenero
 tenebra/tenebra
 tenebrós/tenebroso
 tenir/tenire
 teologal/theologale
 teologia/theologia
 terç/terzo
 terçanell/terzanello
 tèrcia/terza
 terra/terra
 terrible/terribile
 testa/testa
 testament/testamento
 testar/testare
 testera/testiera
 testimoni/testimonio
 tia/zia
 timó/timone
 timoner/timoniero
 tinell/tinello
 tirà/tiranno
 tirada/tirata
 tirania/tirannia
 tirànic/tirannico
 tirànicament/
 tirannicamente
 tirantí/tirantino
 tirar/tirare
 tirat/tirato

títol/titolo	trinxant/trinciante	valer/valere
tocar/toccare	triquet/trinchetto	vàlid/valido
tolerable/tollerabile	trist/tristo	vall/valle
tolre/togliere	tristícia/tristitia	vanaglòria/vanagloria
tomba/tomba	triümfal/triomphe	vanagloriós/vanaglorioso
torbar/turbare	triümfant/triomphe	vanament/vanamente
torçre/torcere	triümfantment/ triomphantemente	vanejar/vaneggiare
tornada/tornata	triümfar/triomphe	vanitat/vanità
tornar/tornare	triümfó/triomphe	vapor/vapore
tornat/tornato	trobar/trovare	variable/variabile
torre/torre	troià/troiano	variar/variare
tort/torto	trompeta/trombetta	varietat/varietà
tortra/tortora	tron/trono	vassall/vassallo
tossir/tossire	tumult/tumulto	vedar/vietare
tot/tutto	turc/turco	vedat/vietato
total/totale	turment/tormento	veí/vicino
totalment/totalmente	turmentar/tormentare	vel/velo
tovalla/tovaglia	turmentat/tormentato	vela/vela
tovallola/tovagliuola	últim/ultimo	vell/vecchio
trabuc/trabucco	ultrança/oltranza	vellea/vecchiezza
tractar/trattare	ultratge/oltraggio	vellut/veluto
tractat/trattato	ull/occhio	vencedor/vincitore
tragèdia/tragedia	un/uno	vèncer/vincere
traïdor/traditore	ungüent/onguento	vendre/vendere
trair/tradire	unió/unione	venecià/venetiano
tramuntana/tramontana	unit/unito	venerar/venerare
tranquille/tranquillo	unitat/unità	venguda/venuta
tranquillitat/tranquillità	univers/universo	vengut/venuto
transcendent/transcendente	universal/universale	vènia/venia
transitori/transitorio	ús/uso	venial/veniale
transportar/trasportare	usar/usare	venir/venire
traure/trarre	usat/usato	venjador/vendicatore
travessar/traversare	usitat/usitato	venjar/vendicare
treball/travaglio	usurpador/usurpatore	vent/vento
treballar/travagliare	usurpar/usurpare	ventall/ventaglio
treballat/travagliato	útil/utile	ventallet/ventaglietto
treballós/travaglioso	utilitat/utilità	ventre/ventre
trementina/trementina	va/vano	ventura/ventura
tremolar/tremolare	vaca/vacca	venut/venduto
trenta/trenta	vacillant/vaccillante	ver/vero
tres/tre	vacillar/vacillare	veracreu/vera croce
tret/tratto	vagabund/vagabondo	verament/veramente
tretze/tredici	valent/valente	verd/verde
treva/tregua	valentíssim/valentissimo	verga/verga
tribulació/tribulatione	valentment/valentemente	verge/vergine
Trinitat/trinità		vergonya/vergogna

vergonyós/vergognoso
 vergonyosament/
 vergognosamente
 verificar/verificare
 veritat/veritat
 vermell/vermiglio
 Verònica/veronica
 vers/verso
 vers/verso
 vescomte/visconte
 visible/visibile
 vespre/vespero
 vestiment/vestimento
 vestir/vestire
 vestit/vestito
 vetla/vegghia
 vetlar/vegliare
 veu/voce
 veure/vedere
 vexació/vessatione
 vexar/vessare
 vi/vino
 via/via
 vianda/vivanda
 viatge/viaggio
 vical/visceral
 vici/vitio
 viciós/vitioso
 viciosament/viciosamente
 victòria/vittoria
 victoriós/vittorioso

victoriosament/
 vettoriosamente
 vida/vita
 vidre/vetro
 vidriol/vitriolo
 vigilació/vigilazione
 vigorós/vigorous
 vigorosament/
 vergognosamente
 vil/vile
 vila/villa
 vilà/villano
 vilania/villania
 vilissim/villissimo
 vilment/vilmente
 viltat/viltà
 vicle/vincolo
 vint/venti
 vinya/vigna
 viola/viola
 violar/violare
 violència/violentia
 violent/violente
 virginitat/verginità
 viril/virile
 virilment/virilmente
 virtuós/vertuoso
 virtuosament/
 vertuosamente
 virtut/vertù
 visió/visione

visitar/visitare
 visitat/visitato
 vista/vista
 vistós/vistoso
 vitualles/vettovaglie
 vituperar/vituperare
 vituperi/vituperio
 vituperós/vituperoso
 viu/vivo
 viudo/vedovo
 viure/vivere
 vivament/vivamente
 vivent/vivente
 vivificar/vivificare
 vogar/vogare
 volant/volante
 volar/volare
 voler/volare
 volta/volta
 voltar/voltare
 voltejar/volteggiare
 voluble/volubile
 voluntari/volontario
 voluntàriament/
 volontariamente
 voluntat/volontà
 vós/voi
 vosaltres/voialtri
 vot/voto
 zel/zelo

B) PARELLES LÈXIQUES QUE COINCIDEIXEN PARCIALMENT

1. *Diferències afixals*

abella/ape
 abeuratge/beveraggio
 abonançar/abbonacciare
 abundós/abondante,
 abondevole
 abundosament/
 abondantemente
 acceptable/accetto
 aconhortar/confortare
 aconseguir/conseguire

aconsellat/consigliato
 acostumat/costumato
 adevinar/indovinare,
 indivinare
 adjutori/aiuto
 afavorir/favorire
 afavorit/favorito
 afectat/affettionato,
 affettuoso
 afortuït/fortuito

afortunat/sfortunato,
 fortunato
 agenollar-se/inginocchiarsi
 agenollat/inginocchiato
 ahir/hieri
 aiguada/acqua
 aital/tale
 alegria/allegrezza
 allimitar-se/limitarsi
 altària/altezza

altura/altezza	bravejar/bravare	culpable/colpevole
amargar/amareggiare	calç/calzina	cul pant/incolpato
amargor/amaritudine	campaneta/campanino	curació/cura
amargós/amaro	camper/campo	damnatge/danno
amigable/amichevole	capitania/capitaniato	dansadora/danzatrice
amigablement/ amichevolmente	capteniment/ contenimento	debitat/debolezza
amistat/amicitia	carnut/carnoso	decaïment/cadimento
angelical/angelico	cartell/carta	deccoriment/decorso
ànsia/ansietà	cativeri/cattività	decrepitut/decrepità
aparell/parecchiamento	causador/causa	deessa/dea
aptesa/attitudine	cenyl/cinto	defensa/defensione
apuntar/spontare	certenitat/certeza	defugir/fuggire
apurar-se/purificarsi	cirurgia/cirugico	dejús/giù sotto
apurat/purificato	ciutadà/cittadino	deliber/deliberatione
aquell/quello	clam/richiamo	delicament/delitia
aquest/questo, costui	clamar/richiamarsi	delliurament/liberatione
aquí/qui, quivi	clamor/richiamo	delliurar/liberare
arboreda/arboreto	claró/clarino	delliure/libero
arcada/arco	claror/chiarezza	demanador/addimandare
arredolar/rotolare	cobdiciós/cupido	demudat/tramutato
arreglar-se/regolarsi	cobejós/cupido	departiment/dipartita
arreglat/regulato	cobertor/copertorio	desacompanyat/ discompagnato
artísat/artificioso	cobrar/ricuperare	desagraduació/degradatione
aspredat/asprezza	cobrat/ricuperato	desagraduar/digradare, disgradare
assagetar/saettare	coltellina/coltella	desaparèixer/disparire
assitiar/assettare	comanar/raccomandare	desarmar/disaramare
assoldadar/assoldare	cominal/il stato comune	desarmat/disarmato
assoldejar/soldare	companya/compagnia	desbaratat/sbaratato
astuciós/astuto	companyó/compagno	descaçar/scalciare
atentament/intentamente	comparéixer/comparire	desregarregar/scaricare
avant/innanzi	complànyer/compiacere	desregarregar/scarico
avantbraç/bracciale	confortació/conforto	descoloriment/ sclorimento
aventura/ventura	conquistat/acquistato	desconfiar/diffidare
avituallar/vettovagliare	consent/consentiente, consentito	desconfir/sconfiggere
baixar/abbassare	consentidora/consentitrice	desconfit/sconfitto
bandereta/bandirola	consentiment/ consentimento	desconfita/sconfitta
barrera/sbarra	contentament/contento	desconsolat/sconsolato
barret/beretta	coratge/cuore	descriure/scrivere
besada/bacio	cordonera/cordella	desdit/sdetto
bestiar/bestiam	correu/corriere	desegualtat/ineguaglianza
blancor/bianchezza	corriment/decorso	desemparar/disparare
blanquejar/sbiancheggiare	costella/costa	desemparat/disparato
bocí/boccone, bocconcino	costerejar/costeggiare	desemparat/disparato
bonesà/bontà		
boscatge/bosco		

desencantar/discantare	empaliat/paleato	escabellonat/scapigliato
desencavalcat/discavalcato	emparamentar/apparare, parare	escaramussejar/ scaramuzzare
desenculpar/discolpare	emparamentat/parato, apparato	esdevenir/avvenire
desenfrenat/sfrenato	empenta/spinta	esguardar/risguardare
desfavorable/disfavorevole	empènyer/spingere	esment/mente
desigual/ineguale	empenyorar/impegnare	esmolat/ammolato
deslliurat/liberato	emportar-se/portarsi	esmortiment/ tramortimento
desmenució/diminutione	emprestar/prestare	esmortir-se/stramortirsi, tramortire
desmenuït/diminuito	encegar/acciecicare	esmortit/stramortito, tramortito
desmesurat/smisurato	encendre/accendere	espantable/spaventevole
desmoderat/immoderato	encés/acceso	especier/speciale
desparar/sparecchiare, sparare	enclòs/rinchiuso	esposalles/sponsalitie
despendre/spendere, espendere	encloure/rinchiudere	esposat/sposo, sposa
despesa/spesa	endolciment/dolcimento	esquarterar/squartare
despiadat/spietato	endreçar/drizzare, ridrizzare	estament/stato
desplasent/dispiacevole	endret/diritto	estopada/stoppa
desplegar/spiegare	enfortir/fortificare	estretura/strettezza
despulla/spoglia	enfoscat/offuscato	executador/essecutore
dessots/sotto	enganós/ingannevole	exercir/essercitare
desvarió/varietà	engendrat/generato	faedor/fattibile
desvergonyit/svergognato	engonal/engonal	falsia/falsità
detardar/tardare (intr.)	ennobrir/nobilitare, nobilire	famejant/famelico, affamato
devers/verso, inverso	enrabiat/rabbioso, rabbido	fantasjar/fantasticare
difamador/infamatore	ensajar/assaggiare	favorable/favorevole
difamar/infamare, infamare	enseguir/seguire	ferea/ferità
difamat/infamato	ensellar/porre le selle, mettere le selle	fermetat/fermezza
dilecció/delettatione	ensellat/con le selle	ferramenta/ferri
disminuir/diminuire, sminuire	entenebrat/tenebroso	fill/figliuolo
dispensera/dispensatrice	entravessat/a traverso	fondo/profondo
divinal/divino	entrestir/attristare	foradar/forare
divís/divisione	entretallat/intagliato	foradat/forato
dobladura/doppia	entristit/attristato	forçadament/sforzatamente
doblar/raddoppiarsi, addoppiarsi	enventiva/inventione	fornal/fornace
doblat/raddoppiato, doppio	envergonyir/avergognare	forradura/fodra
dolçor/dolcezza	envergonyit/vergognato, avergognato, svergognato	fortalesa/fortezza
donatiu/dono	enviar-se/aviare	fortitud/fortezza
dormidora/dormitrice	ermita/eremitorio, eremo	fortment/fortemente
dotzena/dozina	ermitatge/eremitorio, eremo	fortunal/fortunato
eclipsi/eclissato	erra/errore	fossat/fosso, fossa
egipciac/egittiato	errada/errore	frare/fratello
eixivernar/invernarsi		fumada/fumo

gemegar/gemere	mart/martore	pensament/pensiero
genovesc/genovese	matinada/mattina	penyora/pegno
giny/ingegno	matines/mattutino	percaçar/procacciare
ginyar/ingegnarsi	mena/miniera	pèrdua/perdita
ginyós/ingegnoso	menysplaent/men	perjudicar/pregiudicare
gloriejar/gloriare	piacevole	perjuí/pregiudicio
governació/governo	menysprear/disprezzare,	perjur/spergiuo
graó/grado	dispregiare, apprezzare	perpetual/perpetuo
greuge/gravezza	menyspreat/manco	pesat/pesante
grosseria/grossaria,	apprezzato	pintar/dipingere
grossezza	menyspreu/dispregio	pintat/dipinto
gruixa/grossezza	mercader/mercante,	pinyó/pignolo
guardejar/guardare	mercantante	pinyonada/pignocato
guarnició/guarnimento	mercaderia/mercantia	pinzell/penello
heretatge/heredità	misericorde/misericordioso	planícia/pianura
heretera/herede	mitadat/metà ... metà	placent/piacevole
homeier/homicidiale	mitjà/mezzo	plasteria/piacevolezza
honorós/honorevole	morat/morello	pobresa/povertà
honros/honorevole	moreria/moresca e	porrogar/prorogare
hostal/hostaria	moschea	portal/porta
hostalera/hosta taverniera	mundanal/mondano	portelleta/portello
humanal/humano	murmur/mormoratione	pregonea/profundità
impiadós/impio	murtera/mirto	preicar/predicare
imprevist/improvisot	naturalea/natura	preparatori/preparazione
inefrenat/sfrenato	negar/annegarsi	presentalla/presente
investigat/investigatore	negat/annegato	prevaler/valere
irós/irato	negror/negrezza	processó/processione
italià/italico	niellat/anniellato	proferir/offerire
jovencell/giovanetto	nigromàntic/negromante	prometença/promessa
jovent/gioventù	noblesa/nobiltà	provat/approvato
jueria/giudecca	objectat/oggetto	quater/quarto
llaugeria/leggierezza	obsèquies/essequie	raonable/ragionevole
llealtea/lealtà	oïnt/auditor, uditore	raonablement/
llevadís/levatore	pactat/pattigiato	ragionevolmente
llor/aloro	palenc/palancato	recebiment/recettione
lluminària/lumière, lume	palmell/palma	receptar/accettare
madrastra/madregna	panicer/panatieri	redutable/radottevole
madurea/madurità	parar/apparare	reforçar/rinforzare
malalt/amalato	parell/paio	regraciar/ringratiare
malesa/malitia	parentesc/parentela	reguardejar/riguardare
manament/	parler/parlatore	rellamp/lampeggiare
commandamento	participant/partecipe,	relluent/lucente
manant/commandante	partecipevole	renom/nome
manat/commandato	pastar/impastare	repellir/espellere
mantellina/mantello	penat/penoso	reportadora/raportatrice
marquesat/marchionato	pensa/pensiero	resplandor/splendore

restaurandi/ristaurativo	sobtosament/subitament	torbat/conturbato
revestit/vestito	socorriment/soccorso	torneig/tornamento
rogallós/rauco	sospitós/sospetto	tració/tradimento
rossor/rossezza	sotavent/sottovento	tremolant/tremante
rostit/a rosto	subtilesa/sottilità	tristor/tristezza, tristitia
sabedor/saputo	superbiós/superbo	tudora/tutrice
salvament/salvo	tarda/tardità	usurer/usuraio
seguidora/seguitrice	taulatger/tavolieri	valentia/valore
senda/sentiero	taulell/tavolieri	variable/invariabile
sentit (adj.)/assentito	temença/timore	variejar/variare
sentit (m.)/sentimento	tercer/terzo	veixella/vassellamenta, vasi
senyalat/signato	tercerament/terzo	vellutat/veluto
sermonar/semonigiare	terrat/terra	venja/vendetta
servent/servo	terrenal/terreno	venjança/vendetta
serventa/servitrice	tinença/attinentia	verdor/verdura
significança/significatione, significato	tiranament/tirannicamente	vestidura/veste, vestimento
sobtat/subito, subitaneo	torba/disturbo	viduatge/viduità
sobtós/subito	torbació/perturbatione, conturbatione	volgut/benvoluto
		votar/fare voto

2. Una de les paraules és un cultisme i l'altra no (tot i tenir la mateixa arrel, tenen un origen —o una via d'arribada— diferent)

abreujar/abbreviare	coure/cupro	esposalici/sponsalitie
adjutori/aiuto	culpable/colpevole	exalçament/essaltamento, essaltatione
agreujar/aggravare, gravarsi	dèbil/debole	exalçar/essaltare, esaltare
agreuja/aggravato	declaració/dechiaratione	exemple/eseempio,
alabaust/alabastro	defensa/difesa, defensione	esempio
almoïna/elemosina	delliurament/libertatione	faula/favola
arquer/arciere	delliurar/liberare	favorable/favorevole
atènyer/ottenere, ottenere	delliure/libero	fesomia/phisionomia
avorrir/abhorrire	deute/debito	fidelitat/fedeltà
avvorrit/abhorrito	deutor/debitore	florit/florido
cadira/catedra	dever/debito	flum/fiume
cercle/circolo	dinar/desinare, disnare, disinare	goig/gaudio
cèrcol/circolo	divulgat/divolgato	heretge/heretico
cobdícia/cupidità	dobla/dobbla	homei/homicidio
cobdiciós/cupido	eixam/esame	homeier/homicidiale
cobejós/cupido	entre/intra	homenatge/omaggio
combregar/combregar	entregue/integro	infel/infidele
coneguda/cognitione	enveja/invidia	inflamar-se/infiammarsi
continuar/continovare	envejós/invidioso	inflammat/inflammato
Corpus Christi/Corpo di Christo	església/chiesa	juí/giudicio
corrupte/corotto	espai/spatio	lignum-àloe/legno aloè

Lignum-crucis/legno della croce	pregonea/profundità	sicilià/ciciliano
lletovari/elettuario	préssec/persico	sitiat/situato
lliçó/lettione	proïsme/prossimo	sobirà/soprano
lliri/giglio	púbil/pupillo	sobrar/superare
maragda/smeraldo, smaragdo	quaix/quasi	sobrat/superato
marbre/marmo, marmore	quedament/quietamente	sobtat/subito
metge/medico	raigat/radicato	sobtós/subito
miles/milite	rebetle/rubello	sobtosament/subitamente
minvar/minuire, diminuire	recobrament/ricuperamento	somiar/sognarsi
mortalat/mortalità	recobrar/recuperare	somni/sogno
nauxer/nocchiero	recobrat/ricuperato	subjecte/soggetto
nirvi/nervo	reconciliar/racconciare	subjugació/soggiogazione
nombre/numero	rembre/redimere	subjugador/soggiugatore
notari/notaio	remei/rimedio	subjugar/soggiogare
núpcies/nozze	remeiar/rimediare	subjugat/soggiogato
oblit/oblio	remeiat/rimediato	subtilitat/aottilità
oi/odio	rogallós/rauco	subvenció/sovventione
oïdor/auditor	romandre/rimanere	subvenir/sovvenire
opinió/oppenione	sabent/sapiente	subvertir/sovvertire
ops/opere	salconduit/salvocondutto	summe/sommo
orifany/elephante	salvatge/salvatico	superabundant/ soprabondante
païment/pavimento	salvatgina/salvaticina	talem/thalamo
pennatxo/pennacchio	sancer/sincero	templer/templario
població/popolazione	sanglot/singulto	terme/termine
poblar/popolare	sanglotar/singultire	tinença/attinentia
poblat/popolato	sangonós/sanguinoso	torba/disturbo
poble/popolo	satisfacció/soddisfazione	traüt/tributo
podrir-se/putrefarsi	satisfet/sodisfatto	ultra/oltre
porxe/portico	segell/sugello	visrei/viceré
pregon/profondo	setge/assedio	vulgar/volgare
	setiar/setiar	vulgarment/volgarmente
	si/seno	

3. *Diferències fonètiques degudes al curs de l'evolució o a interferències internes o externes*

acurçar/ascortare	càlzer/calice	egualar/uguagliare
alè/lena	cànem/canape	egualtat/uguagliata
anglés/inglese, inglese	carruatge/carriaggio	enfrescat/infrascato
antífena/antiphona	covard/codardo	engastat/incassato,
antorxa/torxa	covardia/codardia	incastrato
baïna/guaina	dàtil/dattaro	engonal/anguinaglia
ballesta/balestra	degut/debito	ergullós/orgoglioso
ballester/balestriero	deixar/lasciare	escandalar/scandolaro
brúfol/buffalo	desconfir/sconfiggere	escàndel/scandalo, scandolo

escarn/schernò	heraut/araldo, eraldo	pinta/pettine
escarnidor/schernitore	hospital/hospidale	pólvora/polvere
escarnit/schernito	hestoriat/historiato	porfídia/perfidia
esgrima/scrímia	illa/isola	proa/prora
espasa/spada	instituïdor/institutore	regonegut/riconosciuto
esperit/spirito	juliol/luglio	remor/rumore
estralla/strale	malencolia/malinconia	somrís/sorriso
febrit/forbito	malenconiós/malinconico	somriure'sorridere
fins/fino, fina	matalaf/materazzo	sotsriure's/sorriders
fragància/fragrantia	melic/ombilico	tesor/thesoro
frare/frate	menescal/marescalco	tro/tuon
ganfanoner/confalonieri	messies/messia	valerós/valoroso
garlanda/ghirlanda	moltó/montone	verí/veleno, veneno
gastar/guastare	nòlit/nolo	verinós/venenoso, venenoso
gemec/gemito	noranta/novanta	volenterosament/ volontariosamente
gesmir/gelsomino	omplir/empierre	volenters/volentieri
gosar/osare	pàmpol/pampano	voltor/avoltoro
guany/guadagno	pelegrí/peregrino	vori/avorio
guanyar/guadagnare	perdiu/pernice	

4. Les paraules parteixen de variants de la mateixa arrel llatina (o d'una altra llengua, com l'àrab o les llengües germàniques)

albornús/bernuccio	estar penjat/pendere	nét/nipote
alfóndec/fontico	exceptat/eccettuato,	pago/pavone
aljuba/giubba	eccetto	penjar/pendere
ametla/mandorla	ficte/finto	simple/semplíce
argue/argano	hoste/hospite	simplement/ semplicemente
blasfèmia/bestemmia	jaspi/diaspro	sucre/zuccaro
colze/cubito	llavi/labbro	tempestat/tempesta
desitjós/desioso	mesquita/moschea	tèrbol/torbido
ermini/armellino, hermellino	mília/mila	
	murta/mirto	

5. Diferències que afecten els demostratius (adjectius, pronoms i adverbis)

ací/qui, quivi	deçà/di qua
açò/ciò	ençà/in qua
allà/li, la	est/questo
allí/li, livi	hi/ci
ça/qua	

6. Diferències que afecten la denominació dels dies de la setmana

dijous/giovedì	dissabte/sabbato
dilluns/luni, lunedì	diumenge/dominica
dimarts/marti	divendres/venere, venera
dimecres/mercore	

7. Participi fort/participi feble; participi regular/participi irregular

afligit/afflitto	crucificat/crucifisso
carregat/carico	instruït/instrutto
cenyt/cinto	proveït/provisto
corregut/corso	untat/onto
corromput/corrotto	

8. Canvi de conjugació en els verbs

adoloridament/ addoloratamente	finar/finire	proveir/provedere
adolorit/addolorato	fugit/fuggato	relluint/relucente
collir/cogliere	llegir/leggere	relluir/rilucere
delir/delere	lluir/lucere	requerir/richiedere
discutir/discottere	mantenir/mantenere	resplandir/risplendere
endurit/indurato	posseir/possedere	sorgir/sorgere
excellir/excellere	posseït/posseduto	sostenir/sostenere
expremir/esprimere	presumir/presumere	tallant/tagliente
	proceir/procedere	

9. Canvi de categoria gramatical

a l'entrant/entrare	espasme/spasimare
beneficar/benefico	examen/essaminare
corresponent/corrispondere	principalment/principale
derogació/dirogare	repar/ripararsi
escuredat/scuro	

10. Diferències gramaticals (diferències que afecten el gènere o el nombre dels noms o la regència —transitiu, intransitiu, etc.— dels verbs)

acordar/accordarsi	carxofa/carciopho	confiar/confidarsi
ajuda/aiuto	cella/ciglio	dent/dente
blat/biada	centell/scintilla	dolor/dolore (m.)
braça/braccio	clau/chiave (f.)	dot/dote
calcedònia/calcidonio	conduir/condursi	error/errore (m.)

escaramussar/scaramuzzarsi	licor/licore (m.)	rest/resta
esse/S (m.)	llavor/lavoro (m.)	resta/resto
estable/stalla	lleixa/lascio	rigor/rigore (m.)
estesament/distesamente	llet/latte (m.)	rim/rima
estiu/estate (f.)	llum/lume (m.)	sabor/sapore (m.)
favor/favore (m.)	mar/mare (m.)	sal/sale (f.)
fènix/phenice (f.)	marc/marc	sang/sangue
fervor/fervore (m.)	milla/miglio	serena/sereno
fiar/fidarsi	muriça/murice (m.)	sospita/sospetto
flauta/flauta	oïda/udito	suor/sudore (m.)
flor/fiore (m.)	olor/odore (m.)	tema/thema (m.)
frau/fraude (f.)	paret/parete (m.)	temor/timore (m.)
fruita/frutto	passa/passò	tenor/tenore (m.)
furor/furore (m.)	pits/petto	terror/terrore (m.)
gesta/gesto	planeta/pianeta (m.)	trona/trono
honor/honore (m.)	preceir/precedere (intr.)	valor/valore (m.)
ídola/idolo	rama/ramo	vespra/vespero

11. *Sintètic/analític*

a/de puntes sangrentes/fino a tanto che si	celebrador/che celebrare si dovea
cavassero il sangue, di punta si	cobriatzembla/coperta da soma
trahessero sangue	contengut/che si contiene
abduis/le due, loro due	cruer/croce nel mezzo
abreujar/essere breve	custodi/che vi ha in custodia
abusar/usare in male	deferir/essere differente
aclarir/farsi chiaro	desassetjar/levare l'assedio
acordar/pigliare accordo	desavenir/venire contro
acullent/che fa accoglienza	desconèixer/essere disconoscente
adevinalla/parlare indovinando	desensellar/cavare da sella
afonar-se/andare sotto l'acqua al fondo	desestimar/poco estimare
agenollar-se/gittarsi in ginocchioni	desospitar/trarre di sospetto
agenollat/in ginocchio	desraonable/fuor d'ogni ragione
aiguamans/acqua alle mani	dessagnar-se/uscire il sangue
aiguarròs/acqua di rose	discorde/in discordia
amarinar/tirare in mare	dolorejar/in dolore
apartar/tirarsi da parte	egualar/fare eguale
aperduat/che ha perduto	emparamentar/ponere in ordine con
arenal/luogo arenoso	paramenti
arremorar/levarsi a romore	empendre/togliere l'impresa, fare impresa
arremorat/in rumore, levato a rumore	encarir/far parere caro
assenat/di gran senno	encativat/in cattività
assignació/l'ora assignata	encensar/dare l'incenso
avorridor/che aborrisce	enramar-se/andarsi per li rami
cavallerós/da cavaliere	enriquir-se/farsi ricco

ésser confés/confessare
 ésser presumidor/essere da presumere
 executar/mandare a essecutione
 fementit/mancatore di fede, che ha
 mentito alla fede
 feridor/a ferire
 forà/quello di fuori
 foragitar/mandare fuori, espellere fuori
 forcívolment/per forza
 fullat/con foglie
 fulletat/fatto a foglie
 guaitar/porre aguato, fare la guardia
 guardat/in guardia
 havent/che haveano
 heretar/dare heredità
 impensat/non pensando
 indefens/senza difesa
 indiscreció/poco senno e discrezione
 juramentat/fare giuramento
 lloador/meritare lauda
 manllevat/a man lavate
 melodiós/pieno di melodia
 mitjanat/partito per metà
 mitjania/via de mezzo
 mitjant/la metà di
 novençana/nuova sposa
 oldre/havere odore
 oriflama/oro e fiamma
 ormejat/seguendo l'orme

palleta/picciola paglia
 panificar/far pane
 parida/che ha partorito
 passament/passo estremo
 pedregal/via petrosa
 penar/stare in pene
 peridor/essere per perire
 portantveus/havere la voce
 preterir/essere con silentio preterito
 proferir/fare proferte
 propassat/prossimo passato
 punter/per punta
 rebedor/ricevere (quello che riceve)
 recambra/altra cambra
 redubtar/stare con gran dubbio
 remedor/per dover esser redento
 ruixar-se/coprirsi a guisa di ruggiada
 sedejar/havere sete
 senyalar/fare segnale
 sinraó/senza ragione
 sobretaula/a tavola
 sobretot/sopra a tutto
 tenir en vençó/tenere per vinti
 tocant/che toccano
 tostemps/per ciascun tempo
 tothom/ogni uomo
 totpoderós/onnipotente
 visarma/arma di hasta
 vividor/havere a vivere

12. *Altres*

adéu-siau/addio
 aparèixer/apparire
 arbitre/arbitrio
 bevenda/bevanda
 buidat/vuodo
 catorzè/quartadecimo
 cobrellit/coperta
 davantera/anteguardia
 davantguarda/antiguardia
 desaparèixer/disparire
 dorment (en ~)/dormendo
 fuita/fuga
 hacanea/chinea

lligacama/legame
 mitjançant/mediante
 mitra/mitria
 mossènyer/mossen
 negú/niuno
 onsevulla/dove si voglia che, donde si
 voglia
 papalló/padiglione
 parèixer/parere
 parencia/apparentia
 platja/piaga
 porsavant/passavanti
 quinsevulla/qualsevoglia

quisvulla/sia chi si voglia
soberg/superiore

vàlua/valuta
versemblant/vera similitudine

C) PARAULES QUE NO COINCIDEIXEN

ab	afronte	amiga	arrap
abatiment	agraduar	amonestació	arrapar
abatut	agulló	amonestar	arrapat
abillament	aixada	amorval	arreus
abillar	així	amplària	arromangat
abillat	això	amprar	arròs
abisar	alacaio	amunt	arrufat
abrasat	albarà	anafil	asbrer
abrigar-se	albaranet	anap	asit
abrigat	albarda	ancià	assabentar
acabament	albíxeres	andarec	assaltar
acabar	alcaid	andes	assegut
acabat	alcavoteria	aniquilar	asseit
acaptar	alcofollar-se	anit	asseure's
acertar-se	aldea	anques	assinestrar
aconseguit	alendar	apagar	assossec
acordadament	aler	apartament	assossegar
acórrer	alesiat	apartat	assot
acost	algemia	apellar	assotar
acostament	alguatzir	apellat	ast
acostat	àlias	apendre	asta
adarga	alimares	aplegar	ataüt
adés	allargar	apoderar	atenir
adins	allenegable	apoderat	atès
adobar	allenegant	apoquit	atorgar
adobat	allenegar	aposestament	atràs
adquirir	allenegat	aposentar	atreviment
adulterar	almesc	apostatat	atrevir-se
afaenat	almescat	aprofitar	atrevit
afalac	alna	apuntament	aturar
afalagar	alqueria	aqueix	atzembla
aferrar	alquitrà	arbitrar	atzemblem
afix	altar	arborar	aunir-se
aflaquir	altercació	ardor	avall
aflaquit	alterós	arena	avallar
afluixar	amagadament	argenter	avalot
afollar	amagar	argilenc	avalotar
afollat	amagat	aristol	avalotat
afranquir	amansar	armadura	avançat
afrenellar-se	amansat	arrancar	avear-se

avinent	braó	cantera	comprémer
avinentea	bravura	canyamó	comunicable
àvol	brial	capita	concert
avorrició	briant	capsa	concertar
badar	brida	car	concertat
bajania	brodador	cara	condonar-se
balanç	brodadura	carabassa	coneixent
balda	brodar	caragol	confrontar
baluard	brodat	careta	congoixa
bando	brogit	carnisser	congoixar
barallar-se	brollar	carrer	congoixat
baratar	bromós	casament	congoixós
barcella	broquet	casar	conrear
barra	bruixa	casat (1)	consemblant
barraca	bufar	casat (2)	contornar
barral	bulliciós	cascall	copagorja
barranc	burell	cassola	corada
barrejar	burla	castic	cordar-se
basca	burlar	cativat	corral
bascar	burlat	ceda	corriola
bassa	cabal	cegar	corrompiment
bastantment	cabàs	centener	cortapisa
bastir	cabasset	cep	cos
batafalua	cabdillo	cervellera	cossi
batallant	cabiró	ciar	costell
batallar	cabró	cincogesma	cova
batent	cada	cinquè	cremament
batle	cademat	citació	cremant
batlia	caduf	civada	cremar
beat	cafis	clarejar	cremat
benà	caigut	clenxa	cresol
benaventuradament	caladís	clofolla	criament
benaventurança	calat	clot	criar
benifet	calçat	clotxa	crim
biga	caldre	cobejar	criminós
billeta	calent	còcera	crossa
blau	callament	cofre	cruera
bodes	callar	coixo	cuc
bogia	callat	colre	cuidar-se
boira	calor	combat	cuïta
bollet	campal	compàs	cuïtadament
bonet	canemàs	compilar	cuïtar
bord	canònica	complanyença	cuïtat
bot	cansament	comport	cuscusó
botgeta	cansar-se	composició	dacsa
branca	cansat	compost	damunt

darrer	desfressar	embarassat	enutjós
darrerament	desfressat	embolicar	envellit
davall	desgrat	embolicat	ert
davallar	desguarnir	embravir-se	esbalaït
debat	desheret	emparador	escalfament
decebre	desheretar	emparar	escalfar
decebut	deshonrat	empatx	escaló
dedins	deslimitat	empeguit	escampador
deèn	desmarxar	empeguntat	escampament
defalliment	desmenjat	empostat	escampar
defallir	desolat	empremtat	escampat
defalt	desonir	enaixí	escapar
degotar	despenjar	enaprés	escàs
dejectar	despertar	encalç	escient
demés	despoderat	encallar	esclafir
demesiat	desposseir	encativar	esclafit
denejar	dessetèn	encertar	esclarir
denovèn	dessús	enclotar	esclatar
deparar	destapar	enclusa	escolà
deposar	destentat	encobert	escometre
derrocar	destituir	encobertat	escopir
derrocat	destrossa	enconar	escorxar
des	destrossar	endemà	escotilla
desaforat	desviat	enderrocament	escurçó
desalt	detràs	enderrocar	esdevenidor
desastrat	dictat	enderrocat	esforçadament
desastre	dida	endreça	esforçat
desbarat	dihuitè	endreçador	esmaiar
desbaratar	dins	enfellonir-se	esmaiat
descans	doblegar-se	enfosquir	esmerç
descansar-se	dogal	engrutat	esmolar
descavalcar	dolentia	ensenya	espaïar-se
descavalcat	donat	ensenyar	espenyador
descominal	dotzè	ensivellar	espinac
desconsellar	dretura	entelat	esplanissada
desconsolar-se	dreturer	enteniment	esplet
descordar	dubte	entés	espletar
descordat	dubtós	entoldar	espletat
descosir-se	duc	entràmenes	esqueix
descuidat	dur	entrecanviar	esquerre
descusar	egua	entrecuidat	esquillar
deseixir-se	eh	entrenyor	esquinçador
desemparat	eixàvega	entrenyorar-se	esquinçar
desencallar	eixorc	enuig	esquinçat
desferra	eixovar	enutjar	estaca
desfet	embaràs	enutjat	estadal

estalvi	flaquejar	germandat	lassat
estalviar	flassada	ginyat	límit
estofa	fletxa	git	llagot
estol	flijar	glai	llagotejar
estona	fluix	gleva	llagoter
estotjar	flumaire	gocet	llagoteria
estrado	foguejant	gos	llançar
estranger	folgar	got	llançat
estrena	foll	gota	llanguiment
estrenuïtat	follament	gotera	llàntia
estrep	folia	grapada	llaor
estroncadament	forat	grillons	llargament
esvair	forja	groc	llargària
excés	forjar	guaita	llarguer
exellar	forrellat	guardabraç	llarguesa
exemptar	fosca	guardador	llautó
fadrí	fossar	guardó	llavors
fadrina	franquesa	guarició	llegint
faisó	fretura	guast	lleig
falda	freturar	guatla	llepolia
fallar	freturejar	guiatge	llesca
fallença	freturós	heretat	llescar
fallit	frèvol	hoc	lletgea
falsar	frevoltat	homenia	lletjament
falsificador	fronterejar	host	llibert
falta	fruïter	huitè	llibertament
faró	fur	incogitat	llibertar
fart	furtar	incriminar	llibrell
fatrar-se	fust	individual	llinatge
fasos	gafa	infançonia	llindar
fastig	galardonar	inflar-se	llindesa
fastijós	gàlib	inquirir	llis
feixuc	galta	invocadora	lliurar
felló	galtada	ir	lloguer
fellonia	gambal	irritar	lloria
femení	gana	jaqueta	llunyar
fendre	ganivet	jaseran	llunyat
fenella	gast	jatsia	lluor
fenyer-se	gatge	jolivert	maçoneria
feredat	gaveta	junta	magnitat
ferrigible	gelar	junyir	magrana
fiambre	gens	jura	majoral
fibló	gentildama	jurador	majordom
fingit	gepa	jussà	majoritat
flac	geperut	justat	malaltís
flaquea	germà	lacerar	malaventurat

malbarat	mocador	orfebreria	pitral
maldat	moçar-se	ovella	pitxer
malfadat	mogut	pabordre	planament
malmesclador	moldre	padrí	planxa
malmetedor	molla	pagés	plates
malmetre	momo	palament	plegat
malparler	mortalla	palli	plet
malvat	morter	panís	ploma
malvestat	mossa	panyo	plor
mamar	mosso	paper	plorar
maniple	mostalla	parada	plorós
manllevar	mugoró	parir	polaina
mans	munteria	parleria	pondre's
mantí	muntero	parxe	porfidiós
mantilla	muscle	pas	pòrfir
manyopa	museta	passada	portell
manyosa	mustassaf	paternitat	porter
marmessor	na	patge	posada
maror	nadar	pati	posar
màrrega	nafra	pavès	posat
mas	nafrar	pavesina	post (1)
massa	nafrat	pectió	post (2)
matança	naia	pedrenyera	preinsert
matar	naip	pegar	prenyat
mena	naixença	pegat	prim
mentonar	negociació	pregunta	primitiu
mentonat	netejar	péixer	proesa
meneig	nomenada	pellat	profanador
menestral	no-res	pellofa	profit
mentidor	no-res-menys	penya	profitós
menyscabar	novè	peó	prohom
menyscabat	novia	perea	prop
menyscapte	nuat	pereós	proposar
menysvaler	null	permòdol	prou
mereixedor	nunca	però	publicat
meréixer	oblidar	perro	pudent
més	obratge	pertanyent	pudir
mesclat	obte	pertànyer	pudor
messes	obtés	petit	puixant
metzina	odre	petjada	pujar
metzinera	ofegar-se	peüic	quadra
meu	ofegat	picar	qualsevolgués
mida	oncle	picat	queixal
miler	onço	pilar	quin
milloria	onzè	pinyol	quintar
mirador	oradura	pitjat	quinzèn

quitar	res	setzè	tantost
quiti	rescatar	signar	tapar
racó	resina	signat	tapí
raïm	ressaga	sisè	taronger
rajant	ressemblant	siti	tastar
ralla	retre	sitja	tea
rampagoll	retret	sivella	tèbeu
randa	revol	sobiranesa	tendal
raonament	rialla	sobreguaita	tento
raonat	roat	sobremanera	tenyir
rastre	robo	sobreposat	teòleg
rata	roca	sobrepujar	terratrèmol
real	roig	sobres	teulada
rebordonit	roïn	sobtar	timbre
rebost	roïndat	sòl	tinta
rebuat	roll	sollar	tir
rebutjar	romiatge	sollat	tira
recaptar	romput	solsit	tireta
recaure	roncar	soltament	toca
recel	rondalla	soltar	tocat
recelar	rossegant	somera	torcar
recelós	rossegar	sopar	torn
recolzar	rossí	sortir	tornes
recolzat	rotle	soterrat	tossal
recruada	rovell	sotsobrar	tost
redubtat	ruat	sumir	tramès
refrany	ruixat	suportar	trametre
refusar	sabata	suposar	tras
regirament	sabater	sutze	traslladar
regit	safareig	sutzietat	trast
reguardar	salà	tabal	travessura
rehena	sancerro	taca	tremolós
reixa	sarment	tacanyeria	trena
remendar	sàrria	tacat	trencador
remullar	saués	talar	trencar
remut	sàvena	taleca	trencat
renda	segó	tallada	trenyella
repeló	semblantment	taló	trepa
replegadís	semblar	tamany	trepar
replegat	sengles	també	trepat
replir	sènia	tampoc	trespàs
repropi	separar	tancadura	trespostar
reprotxar	séquia	tancar	tretzè
reprotxe	serjant	tancat	triar
reptar	sermonador	tanda	triga
request	setè	tanquea	tros

trossar	vallejat	verdaderament	xantre
trossejar	vànova	verdesca	xapellet
tutament	vas	vinagre	xaperia
uixera	veat	vinent	xaramita
unir	vegada	vintè	xarnera
untar	veixell	violari	xic
vaiet	vençut	visera	xiquet
valedor	ventrell	vogir	
valença	venturós	volateria	
vall	verdader	vora	

D) PARAULES NO TRADUÏDES

afeat	fecund
apostòlic	mantinent
ara	paleta
brasa	personalment
cana	retreta
clotxeta	sola
cove	solar
destorbar	tarja
emplomat	

E) PARAULES ITALIANES DESCONEGUDES

adular/ullilare
croixet/crosetta
desenferrissat/desfrizzato
enferrissar/infrizzare
garba/gamba, manipolo
menaxaut/manescalco, maniscalco
seques amors/sicamoro
setí/raso, cetanino, citanino

Annex VII

Llista temàtica d'antropònims i topònims¹⁶⁸

1. ÀFRICA-MEDITERRÀNIA

Antropònims

Preste Johan/Prete Gianni

Topònims

Àfricha/Aphrica, Africa	Chipre/Cipri	mar Major/mare Maggiore
Alexandria/Alessandria	Egipte/Egitto	Orà/Oran, Bran***
Alinach/Alinach	Ethiòpia/Ethiopia	Rodes/Rodi
Candia/Candia	Famagosta/Famagosta	Tuniç/Tunise

2. ANGLATERRA

Antropònims

la bella Agnès/la bella Agnese	Clarós de Clarença/Claros di Clarezza**
Albert de Riuçech/Alberto de Civosch***	Enrich/Enrico
Bel Star/Belstare	Escala Rompuda/Scalarompuda**, Scalarumpuda**
Bella Senspar/Bellasenzapare	Flor de Cavalleria/Fioredicavaleria
Cassandra/Cassandra	

168. S'hi trobaran alguns noms propis acompanyats d'un o més asteriscos: un asterisc (*) indica que la traducció italiana vol ser una correcció de l'original de Martorell per part del traductor italià: de vegades és només una correcció formal, de vegades és una correcció per un altre nom; dos asteriscos (**) indiquen que la forma italiana és probablement una traducció deficient, bé perquè és massa literal, bé perquè és una forma italiana que no he pogut documentar; tres asteriscos (***) indiquen que la forma italiana conté segurament un error d'impremta o, en algun cas, que és deguda a una mala lectura de l'original català.

Guillem de Varoych/Gulielmo di Varoich**	Juhan Stuart/Giovanni Stuardo
Dona Guiumar/Madonna Guiumar	Kirielayson de Muntalbà/Kirieleison da
Hierusalem/Gierusalem	Monte Albano, Chireeleison di
Johan de Varoych/Giovanne da Varoich**	Montalbano
marqués de Sanct Jordi/marchese di San	Madresilva/Matersilva
Georgio	cavaller de Muntalt/cavaliere di Monte
comte de la Joyosa Guarda/conte della	Alto
Gioiosaguarda	Thomàs de Muntalbà/Thomaso da Monte
	Albano

Topònims

Alimburch/Alimbuch, Alimburch	Granug/Granugli
Anglaterra/Inghilterra	Lencastre/Lincastro
Antona/Antona	Londres/Londres**
Atçètera, Atretera, Atrètria/Tretera,	Marches Negres/Marchenegre
Clatzetera, Atretera, Tretra	Muntanya Negra/Montagnanegra
Belpuig/Belpoggio	Notarbalam/Notarebalam, Mortabar
Berri/Berri	Ondisor/Andisor
Betafort/Betaforth, Betaforte, Batafot	Puigvert/Poggioverde
Cloestre/Cloestre, Cloester	Salasberi/Salesberi, Salasbera
Conturberi/Cantuaria, Conturbia	Sanct Thomàs de Conterburi/San
Cornualla/Cornuaglia**	Thomaso di Cantuaria
Dobla/Doble**	Sófolch/Fofolech***
Ermes/Ermes	Varoych/Varoich**
Estafort/Stafort	Vila-Fermosa/Villaformosa
Flandes/Fiandra	Vilamur/Vilamur
Gales/Gales, Barles, Sales	Viles/Villes
Gran Bretanya/Gran Bertagna	Viles-Ermes/Villesermes

Altres noms

orde de la Garrotera /ordine della garroterra**

3. ÀSIA-ORIENT***Antropònims***

Gran Ca/gran Cane
prior de Sent Johan de Jerusalem/priore di San Giovanni di Gierusalem

Topònims

Antiocha/Antiochia	Índia/India	Pèrsia/Persia
Àsia/Asia	Jafa/Zaffo	Satalies/Satalia
Babilònia/Babilonia	Levant/levante	Sòria/Soria
Barut/Baruth**	mar Oceana/mare Oceano	Turquia/Turchia
Hierusalem/Gierusalem	Orient/oriente	

4. CORONA D'ARAGÓ**Antropònims**

Johan Ferrer/Giovanni Ferraro

Topònims

Aragó/Aragona	Mallorqua/Maiorica,	cap de Sanct Vicent/Capo
Aygües Vives/Aiguevive	Maiolica	di San Vincenzo
Ayviça/Aivizza**	Oriola/Oriolla	València/Valenza
Leyda/Leida**	Rocafort/Roccaforte	

5. FRANÇA**Antropònims**

Luçana/Luzana
Phelip/Philippo
Tenebrós/Tenebroso

Topònims

Anjou/Niou**	Cleves/Deves***	Prohença/Provenza
Avinyó/Avignone	França/Francia, Franza	Puig de França/Poggio di
Aygües Mortes/ Acquamorta	Macella/Maceglia**	Francia
Bretanya/Bertagna	Montpeller/NT	Roam/Roan
Burgunya/Bergogna,	Nantes/Nantes	Royne/Reno
Borgogna	Orliens/Orliensi	Tirània/Tirania
Clarença/Clarezza**	París/Parigi	
	Picardia/Picardia	

6. HISPÀNIA***Topònims***

Castella/Castella, Castiglia	Granada/Granata Lisbona/Lisbona	Sanct Jaume de Galícia/ Santo Giacomo di Galitia
Espanya, Hispanya, Spanya/Spagna, Hispania, Hispania	Navarra/Navara, Navarra Portogal/Portugallo, Portogallo	

7. ITÀLIA***Antropònims***

Alberto de Campobaixo/ Alberto da Campobasso	Jacobo de Vintimilla/ Iacomo di Ventimilia	Ricomana/Ricomana Rubert/Roberto
Ambrosino de Màntua/ Ambrosino da Mantoa	Johan Bocaci/Giovanni Boccaccio	Valentino/Valentino
Carlo de Malatesta/Carlo Malatesta	Ludivico de la Colonda/ Lodovico della Colonna	

Topònims

Alacri/Alacri	Malfi/Malfi, Melfi	Roma/Roma
Aquino/Aquino	Màntua/Mantua	Sahona/Savona
Arena/Arena	Meçina/Missina, Messina	Sanct March de Veneçia/ San Marco di Vinegia,
Aygües Vives/Acquaviva	Milà/Melano	San Marco di Venetia
Calàbria/Calabria	Monferrat/Monferato	Sinòpoli/Sinopoli
Campobaixo/Campobasso	Muntoro/Montino**, Montorio	Teràntol/Taranto
Càpua/Capua	Nàpols/Napoli	Terranova (cardenal) / Terranuova
Caserta/Caserta	Palerm/Palermo	Terranova (senyor)/ Terranova
Ciçília/Cicilia, Scithia*	Pantanalea/Pantalanea**	Tosquana/Thoscana
Còrçegua/Corsica	Peixcara/Pescara	Venècia/Vinegia, Venetia
Ferrara/Ferrara	Pisa/Pisa	Vintimilla/Ventimili
Fundi/Fondi	Prota/Prata	Ytàlia/Italia
Gènova/Genova	Pumblí/Piombino	
Guast/Guasto	Ríjols/Riolo**	
Lombardia/Lombardia		

8. RESTA D'EUROPA

Topònims

Alamanya/Alemagna, la	Esclavònia/Schiavonia	Luçemborg/Lucesborgo**
Magna, Allemagna,	Escòcia/Scotia	Muntanya Negra/
Elemagna	Estalrich/Sterlich	Montagnanegra
Albània/Albania	Europa/Europa	Ongria/Ongaria, Ungaria
Apollhònia/Apollonia	Flandes/Fiandra	Romania/Romania
Bavera/Baviera	Frisa/Frisa	
Escandalor/Scandaloro	Irlanda/Irlanda	

9. CORT GREGA

Antropònims

Adedoro/Adedoro	Elizeu/Elisea	Montsalvat/
Albert/Alberto	Fontsequa/Fontesecca	Montesolvato***
Albí/Albino	Frederich/Frederich	Pírimus/Piramo
Aliseu/Alisea	Gaubedí/Gabbadio	Plaerdemavida/
Àngela/Agnola	Gran Noble/Gran Nobile	Piaceredimiavita
Bartholomeu Espichnardi/	Jacob/Jacob	Pràxidis/Prasside
Bartolomeo Spichnardi	Johan Scariano/Giovanni	Rubert/Roberto
Carillo/Charillo	Scariano	Salandria/Salandra
Carmesina/Carmesina	Lauseta/Lauseta	Stephania/Stephania
Constantí/Constantino	Leonor/l'honora***/**	Viuda Reposada/Vedova
Contesina/Contessina	donzella de Monblanch/	Riposata
Bella Eliseu/bella Elisea	donzella di Momblanco	Ysabel/Isabella

Topònims

Àger/Ager	Bendín/Bondin	Colcos/Colco
Albí /Albino	Bitímia/Bitinia	Constantinoble/
Altafulla/Altafoglia	Blagay/Blagai	Costantinopoli
Andrinòpol/Andrenopoli	Bocina/Bossina	Cretes/Creta
Arca/Arte	Boterna/Boterna	Deperses/Perse***
Arcàdia/Arcadia	Brandis/Brondusio	Flaxen/Flasen
Arena/Arena	Brina/Brina	Foxa/Bossa***
Aulida/Aulide	Burgença/Burgeza,	Galípol/Galipoli
Aygües Vives/Acquaviva	Burgiezza, Burgenza	Gigeo/Gigeo
Belpuig/Belpoggio	Cafa/Caffa	Grècia/Grecia, Micene*
Belstar/Belstare	Calistres/Calistro	ylla Judea/isola Iudea
Bell-Loch/Belluogo	Capaci/Capaci	Lango/Lango
Benafria/Benafria	Capadòcia/Cappadocia	Macedònia/Macedonia
Benaxí /Benassi	Casàndria/Cassandra	Malvehí/Malvicino

Meclotapace/Meclotapace	Pera/Pera	Spertina la Venturosa/ Spertina la Venturosa
Megea/Megea	Phison/Phrison	Spinosa/Spinosa
Miralpeix/Miralpé	Plegamans/Plegaman	Stranges/Stranges
Monnegre/Montenero	Pròxita/Procita	Strenes/Strenes
Monsanct/Montesanto	Sanct Àngel/santo Angelo	Tàrcia/Franza***
Montsant /Montesanto	Sancta Sophia/Santa Sophia, santa Sofia	Tauris/Taurise
Morea/Morea	Saphir/Zafiro	Tesbrie/Tesbrie
Nimoxa/Nimocha	Selònich/Salonich	Tràcia/Thracia
Olímpius/Olimpo	Senoreyant/ Signoreggiante	Trapasonda/Tribisonda
Oritgie/Ortigie	braç de Sent Jordi/Braccio di San Georgio	Trasimeno/Transimeno
Pelidas/Pelliadas	Sinòpoli/Sinopoli	Turina/Turina
ylla dels Pensaments/isola del Padresanto**, isola degli pensieri		Valona/Vallona Vallbona/Valbuona

10. ENTORN DE *TIRANT LO BLANC*

Antropònims

senyor d'Agramont/ signore d'Agramonte	Cataquefaràs/ Catoquefaràs**	Ricart lo Venturós/Ricardo il Venturoso
Almedíxer/Almideser	Diafebus/Diophebus, Diophebo di Montalto	Sinegerus/Sinegerus
mossèn d'Amer/mosso d'amore**	Galançó/Galazzo	Spèrsius/Persio
Blanch/Bianco	Maldonat/Maldonato	Tirant lo Blanch/Tirante il Bianco
Blancha/Bianca	Melchisedech/ Melchisedech	Ypòlit/Hippolito
vezcomte de Branches/ vesconte Branches	Phelip/Philippo	

Topònims

lminatge de Roca Salada/Roccalatala

11. MOROS

Antropònims

Abdal·là/Abdaglià	Baralinda/Baralinda	Ciprés de Paternó/Cipri di Paternò, Cipri da Paternò
Abdal·là Salamó/Abdaglià Salomone	Bençarag/Bomzarag** Çalé ben Çalé/Cale-aben- Cale	Egipte/Egitto
Abenamar/Agenamar	Capçani/Capazani	Geber (poeta)/Gieber
Abraÿm/Abraym	Capdillo-sobre-los- capdillos/capitano	Geber (rey)/Gieber
Aduquepereich/ Aduquepereich	sopra gli capitani	Gran Carmany/gran caramani
Armini/Armeni		

Gran Turch/gran Turco
Jacob/Giacob
Jamila/Iamilla
Jamjam/Iamiam
Justa/Giusta

Mafoma/Macometto
Mafomet/Macometto
Maragdina/Maragbina
Menador/Monadore,
Menadoro

Scariano/Scariano
Soldà d'Alcayre/Soldan dal
Cairo
Veruntamen/NT

Topònims

Àfrica/Aphrica
Alape/Aleppe
Alcàscer-Seguer/Alcaser
Segnor***
Alcayre/il Cairo
Alinach/Alinach
Andria/Andria
Aràbia/Arabia
Armínia/Armenia
Asíria/Assiria
Barberia/Barberia
Belamerín/Bellamarina
Borno/Borno
Botgia/Brugia**, Bugia
Çafra/Zafra
Càliç/Cales**, Calessi**
Canària/Canaria
Capadòcia/Cappadocia,
Capadocia
Caramén/Caramen
Cartagènia/Carthagine
Cepta/cCetta

Contestina/Costantina
Domàs/Damasco
Domàs/Damasco
Enedast/Endast
Ethiòpia/Ethiopia
Feç/Fezza
Feç/Sezza***, Fezza
Gerusalem/Gierusalem
Gibaltar/Gibelterra
Gran Canària/Gran
Canaria
Granada/Granata
Índia/India
Indies/Indie
Irchània/Irchania
Líbia/Libia
Malegua/Malega
sanct Temple de Meca/
santo tempio di Meca,
Mecca
Mont Túber/Monte Tuber
Montàgata/Montugatta

Muro/Muro
One/One
Pèrsia/Persia
Rafal/Rafal
Rastén/Rastén
Seras/Seras
Sixa/Sixa
Stora/Stora
Súria/Soria
Tana/Tana
Tànger/Tager, Tangor
Tarifa/Tarifa
Tigris/Tigris
Tratho/Trato
Tremicén/Tremiscen,
Tremiscen, Tunese
Trípol de Súria/Tripoli di
Soria
Trogodita/Trogloditta
Túniç/Tunis, Tunisie
Vall Delitosa/Valle
Dilettevole

Altres noms

Ramandà/Ramanda**

12. MITOLOGIA CLÀSSICA

Antropònims

Achilles/Achille
Adriana/Ariadna*
Agamenon/Palamide*
Anxilles/Achille*
Artemisa/Artemisia

Chiron/Chiron
Deiamira/Deianira*
Diana/Diana
Dido/Didone
Diomedes/Diomedea

Dionís/Dionigi
Elena/Helena, Hellena
Eneas/Enea
Énone/Enone
Febo/Phebo

Floris/Florio	Palomides/Agamennone*	Sion/Ision*
Griseyda/Griseida	Palominus/Achate*	Sípile/Hisipile*
Hèctor/Hettor, Hettore, Hettore il troiano	Pantasilea/Panthasilea	Tamarits/Thamiris*
Hèrcules/Hercule	Paris/Paris	Tamilla/Camilla*
Jason/Iason	Penèlope/Penelope	Tàntalus/Tantalo
Lilidi/Lelio*	Phedra/Phedra	Teseu/Theseo
Medea/Medea	Philoteçes/Philottete*	Tisbe/Tisbe
Megera/Megera	Píramus/Piramo	Tràcio/Catone*
Menàculo/Mausoleo*	Plutó/Plutone	Tròyl/Troilo
Minerva/Minerva	Príam/Licomede*	Ulixes/Ulisse
Mirilla/Mirilla	Proserpina/Erinne**	Urícia/Orithia
Mitriades/Mithriade	Semiramis/Semiramis	Viana/Viena
Narciso/campi Elisii	Sibilla/Sibilla	Ypòlit/Hippolito
	Sinòbia/Zannobia	Ysipitràcea/Hypsicratea*

Topònims

Ponto/Ponto
Saturnus/Saturno
Troya/Troia

13. ANTIGUITAT CLÀSSICA (personatges històrics)

Antropònims

Alexandre/Alessandro	Florus/Floro	Octavià/Ottaviano
Magno	Galièn/Galeno	Ovidi/Ovidio
Aníbal/Annibal, Hannibale	Gigurta/Giugurta	Permíno/Parmenio*
Aristòtil/Aristotile,	Júlia/Giulia	Phelip/Philippo
Aristotele	Július Cèsar/Giulio Cesare,	Pirro/Pirro
Boeci/Boetio	Ottaviano*, Cesare	Pisístrat/Philostrato*
Canatre/Canace*	Lactanci/Lattantio	Pompeu/Pompeo
Cató/Catone	Lexi/NT	Pòrcia/Portia
Ciceró/Cicerone	Lucà/Lucano	Quinto lo Superior/Quinto
Cipió/Scipione	Marcell/Marcello	Superiore
Cipió Africà/Scipione	March Agrípia/Marco	Ròmulus/Romulo
Africano	Agrippa	Salustí/Salustio
Círius/Ciro	March Antoni/	Sèneca/Seneca
Cornèlio/Aureliano*	Marcantonio	Tiberi/Tiberio
Dari/Dario	Marquareu/Machareo*	Titus Lívius/Tito Livio
Dominici/Domitio	Mèlia/Emilia*	Virgili/Virgilio
perse***	Nabugadonosor/	Ypocràs/Hippocrate
Elies/Helia	Nabucodonosor	
Eristeu/Eristeo	Neró/Nerone	

Topònims

Atenes/Athene
Çamora/Samora
Cannas/Canna

Cartayna/Carthagine
Cidònia/Sidonia
Ciperi/Cipri**

Partchia/Parti
Sabea/Sabea
Trebia/Trebia*

14. PERSONATGES DEL CICLE ARTÚRIC**Antropònims**

March/Marco
Artús/Arturo
Blanches-Flors/Bianzafiore
Bors/Borso
Briseyda/Briseida
Fe-sens-pietat/Fede-senza-
pietà

Galeàs/Galasso
Galvany/Galvano
Ginebra/Genevra, Ginebre
Isolda/Isotta, Isota
Lançalot/Lancillotto,
Lancilotto, Lancilotto
del Lago

Morgana/Morgana
Perceval/Prencivale,
Prencivale, Princival
Tristany/Tristano
Uterpandragó/
Uterpandragon

Altres noms

Taula Redona/Tavola Ritonda
Scalibor/Eschalibore
Siti Perillos/Seggio Pericoloso

15. BÍBLIA**Antropònims**

Abdenagó/Abdenago
Abel/Abel
Abram/Abraam
Adam/Adam
Adonay/Adonoi
Àngel Custodi/agnolo
custode
Aureli Agostí/Aurelio
Agostino
Caïm/Caim, Cain
Daniel/Daniel
rey David/re David
Enoch/Enoch
Eva/Eva
Golies/Golia
Herodes/Herode
Jesucrist/Giesù Christo

Jhesús/Giesù
Johan Baptista/Giovan
Battista
Josep/Ioseph
Joseph Abarimatia/
Gioseph Abarimathia
Josué/Iosué
Judes Machabeu/Giuda
Macabeo, Giuda
Judich/Giudith
Làtzer/Lazaro
Lot/Loth
Lucifer/Lucifero
Magdalena/Maddalena
àngel Miquel/agnolo
Michael
Misach/Misach

Moysés/Moisé
Noé/Noé
Olofernes/Oloferne
Pharaó/Pharaone
Reys d'Orient/regii di
oriente
Salamó/Salamone
Samsó/Sansone
Saül/Saul
Sabastià/Sabastiano
Sidrach/Sidrach
Simeon/Simeone
Susanna/Susanna
Tobies/Tobia
Ysach/Isaach
Ysahïes/Esaia

Topònims

Gomorra/Gomorra Sodoma/Sodoma

16. SANTORAL**Antropònims**

sant Agostí/sant'Agostino	sanct Joan/san Giovanni	Sancta Maria Magdalena/
sent Bernat/san Bernardo	sanct Joan de Letrà/sant	santa Maria Madalena
senta Clara/santa Chiara	Giovanni Laterano	sent Matheo/santo
sanct Cristòfol/san	sanct Job/santo Giob	Mattheo
Chistophoro	sanct Johan/San Gioanni	sent Miquel/santo Michele
sanct Francesch/santo	sent Johan Bocador/san	sent Pau/santo Paolo
Francesco	Giovanni Boccadoro	Sanct Pere/san Pietro
sent Gregori/santo	sanct Jordi/san Georgio	sanct Silvestre/santo
Gregorio	Sancta Maria/santa	Silvestro
sent Jaume/san Giacopo	Maria	senta Tecla/santa Tegla

17. ALTRES NOMS DE L'ÀMBIT RELIGIÓS

Apoqualipsi/Apocalise	Messies/Messia	sanct Sepulchre de
Fontsanta/Fonte Santa	Nostra Senyora d'Agost/	Hierusalem/Santo
Lignum Crucis/legno della	Assuntione, la Nostra	Sepolchro di
croce	Signora d'Agosto	Gierusalem
frare de la Mercè/frate de	Sanct Greal/San Gradale	Sincogesma/Pentecoste
la Mercede		Sagrada Verònica/sacra
		veronica

18. ALTRES

comtessa de Miravall/contessa di Miranale***
 Simó de Far/Simon dal Farro
 Març/Marte

Índex general

PRESENTACIÓ	9
ABREVIACIONS	11
INTRODUCCIÓ	13
1. ASPECTES GENERALS	17
1.1. Itàlia i la cort de Màntua al començament del segle XVI	17
1.2. Lelio Manfredi, traductor del <i>Tirant</i> : vida, obra literària i de traducció	19
1.3. La bibliografia sobre Lelio Manfredi i la traducció del <i>Tirant</i>	25
2. LA TRADUCCIÓ ITALIANA DEL <i>TIRANT</i> (<i>TIRANTE IL BIANCO</i>)	29
2.1. De l'edició prínceps al <i>Tirante il Bianco</i> imprès a Venècia l'any 1538	29
2.1.1. Les edicions catalanes	29
2.1.2. La traducció del <i>Tirant lo Blanc</i> a l'italià	30
2.1.3. Edició utilitzada per a la traducció italiana	32
2.1.4. Edicions impreses del <i>Tirante il Bianco</i>	36
2.1.5. L'edició italiana moderna (Roma, 1984)	45
2.2. Anàlisi de la traducció de Lelio Manfredi, <i>Tirante il Bianco</i>	47
2.2.1. Desviacions en la traducció	49
2.2.1.1. Errors de traducció imputables al traductor	52
2.2.1.1.1. Per un deficient domini de la llengua de partida	52
2.2.1.1.1.1. Atracció paronímica amb una altra paraula catalana	52
2.2.1.1.1.2. Sense atracció paronímica	58
2.2.1.1.2. Per una excessiva llibertat	70
2.2.1.1.3. Errors d'interpretació	75
2.2.1.1.3.1. Atracció paronímica amb una altra paraula catalana	75

2.2.1.1.3.2.	Separació errònia de paraules o interpretació de la puntuació	78
2.2.1.1.3.3.	Interpretació errònia dels numerals	78
2.2.1.1.3.4.	Altres errors d'interpretació	79
2.2.1.2.	Error d'impremta	86
2.2.1.3.	Desviacions acceptables	92
2.2.1.3.1.	Traduccions justificades pel context	92
2.2.1.3.1.1.	Pel context general	92
2.2.1.3.1.2.	Per una repetició propera de la mateixa paraula	97
2.2.1.3.2.	Correccions del traductor a l'original català	104
2.2.2.	Traduccions amb grups sinonímics i amb definicions	106
2.2.3.	Omissions i afegitons	113
2.2.4.	Els refranys	122
2.2.5.	Els noms propis	125
2.3.	La competència lingüística del traductor	127
2.4.	Valoració de la traducció	131
3.	ESTUDI CONTRASTIU DEL LÈXIC	137
3.1.	Etimologia del lèxic emprat en les dues llengües: la selecció lèxica	137
3.1.1.	Paraules patrimonials i llatínismes	142
3.1.2.	Gallicismes	143
3.1.3.	Castellanismes	146
3.1.4.	Catalanismes	146
3.1.5.	Italianismes	147
3.1.6.	Arabismes	147
3.1.7.	Germanismes	148
3.1.8.	Conclusions parcials	148
3.2.	Anàlisi contrastiva del lèxic	149
3.2.1.	Paraules patrimonials	155
3.2.2.	Cultismes	157
3.2.3.	Gallicismes	157
3.2.4.	Castellanismes	157
3.2.5.	Italianismes	158
3.2.6.	Arabismes	158
3.2.7.	Germanismes	158
3.2.8.	Conclusions parcials	158
3.3.	Anàlisi contrastiva de formació de mots	159
3.3.1.	Prefixos	160
3.3.2.	Suffixos	169
3.3.3.	Compostos	188
3.3.3.1.	Que produeixen un verb	188
3.3.3.2.	Que produeixen un substantiu	188
3.3.3.3.	Que produeixen un adjectiu	188
3.3.3.4.	Que produeixen un adverb	188

3.3.3.5.	Que produeixen una conjunció	189
3.3.3.6.	Que produeixen una interjecció	189
3.3.3.7.	Que produeixen una preposició	189
3.3.3.8.	Que produeixen un pronom	189
3.3.4.	Deverbals	189
3.3.5.	Formes no afixals	190
3.3.5.1.	Adverbis en -MENTE	190
3.3.5.2	Adjectius i substantius derivats de substantius amb les desinències participials	191
3.3.5.2.1.	Participis adjectivals	191
3.3.5.2.2.	Participis substantivats	192
3.3.5.3.	Infinitius formats a partir de verbs i adjectius	192
3.3.5.4.	Participis de present (convertits en adjectius o substantius)	193
3.3.5.5.	Gerundis (convertits en adjectius o substantius)	194
3.3.5.6.	Superlatius	194
4.	CONCLUSIONS	207
5.	BIBLIOGRAFIA	211
	ANNEXOS	221
	Annex I. Mètode d'elaboració, extensió i característiques del corpus. El CD-ROM	223
1.	Edicions de base	223
2.	Confecció de la base de dades	224
3.	Obres lexicogràfiques de referència	224
4.	Selecció dels lemes del vocabulari català-italià	225
5.	Estructura dels articles del vocabulari català-italià	225
6.	Ordenació de les accepcions al vocabulari català-italià	226
7.	Confecció i estructura del vocabulari invers (italià-català)	226
8.	Abreviatures, signes, tipografia	227
9.	Observacions	228
10.	Toponomàstica	229
	Annex II. Correspondència dels capítols del <i>Tirant</i> català i del <i>Tirante</i> italià	231
	Annex III. Paraules catalanes traduïdes amb grups sinonímics	235
1.	Parelles en les quals cap dels sinònims coincideix amb la paraula catalana	235
2.	Parelles en les quals un dels sinònims coincideix amb la paraula catalana	236
3.	Parelles en les quals un dels sinònims coincideix parcialment amb la paraula catalana	237
3 bis.	Sintètic/analític o viceversa	238

4. Tres sinònims	238
5. Altres	238
Annex IV. Paraules del <i>Tirant lo Blanc</i> agrupades per la seua etimologia	239
1. Paraules patrimonials	239
2. Paraules cultes	256
3. Francesismes	266
4. Provençalismes	266
5. Castellanismes	266
6. Italianismes	267
7. Arabismes	267
8. Germanismes	267
9. Paraules procedents del grec bizantí	268
10. Paraules provinents d'altres llengües	268
11. Paraules d'etimologia desconeguda o discutida	269
12. Paraules no registrades als diccionaris	269
Annex V. Paraules del <i>Tirante il Bianco</i> agrupades per la seua etimologia	271
1. Paraules patrimonials	271
2. Paraules cultes	284
3. Francesismes	297
4. Provençalismes	298
3/4. Gallicismes	299
5. Castellanismes	299
6. Catalanismes	299
7. Arabismes	299
8. Germanismes	300
9. Dialectalismes	300
10. Paraules procedents del grec bizantí	301
11. Paraules provinents d'altres llengües	301
12. Paraules d'etimologia desconeguda o discutida	301
13. Paraules no registrades als diccionaris	301
Annex VI. Confrontació etimològica de les paraules catalanes i de les solucions lèxiques de la traducció italiana	303
A) Parelles lèxiques que coincideixen completament	303
B) Parelles lèxiques que coincideixen parcialment	327
1. Diferències afixals	327
2. Una de les paraules és un cultisme i l'altra no	331
3. Diferències fonètiques degudes al curs de l'evolució o a interferències internes o externes	332
4. Les paraules parteixen de variants de la mateixa arrel llatina	333
5. Diferències que afecten els demostratius	333
6. Diferències que afecten la denominació dels dies de la setmana	334
7. Participi fort / participi feble; participi regular / participi irregular	334
8. Canvi de conjugació en els verbs	334
9. Canvi de categoria gramatical	334

10. Diferències gramaticals	334
11. Simtètic / analític	335
12. Altres	336
C) Paraules que no coincideixen	337
D) Paraules no traduïdes	343
E) Paraules italianes desconegudes	343
Annex VII. Llista temàtica d'antropònims i topònims	345
1. Àfrica-Mediterrània	345
2. Anglaterra	345
3. Àsia-Orient	346
4. Corona d'Aragó	347
5. França	347
6. Hispània	348
7. Itàlia	348
8. Resta d'Europa	349
9. Cort grega	349
10. Entorn de Tirant lo Blanc	350
11. Moros	350
12. Mitologia clàssica	351
13. Antiguitat clàssica (personatges històrics)	352
14. Personatges del cicle artúric	353
15. Bíblia	353
16. Santoral	354
17. Altres noms de l'àmbit religiós	354
18. Altres	354

BIBLIOTECA FILOLÒGICA

Títols publicats

- 1 Pere PUJOL (comp.), *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat de la Seu d'Urgell* (1913)
- 2 Pere BARNILS, *Die Mundart von Alacant. Beitrag zur Kenntnis des Valencianischen* (1913)
- 3/[1] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. I, Lletres A i B (1915)
- 3/[2] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. II, Lletres C (1916)
- 3/[3] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. III, Lletres D i E (1918)
- 3/[4] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. IV, Lletres F a Ll (1921)
- 3/[5] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. V, Lletres M a O (1924)
- 3/[6] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VI, Lletres P i Q (1929)
- 3/[7] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VII, Lletres R i S (1931)
- 3/[8] Marià AGUILÓ, «Diccionari Aguiló». *Materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster*, vol. VIII, Lletres T a Z (1934)
- 4 Antoni GRIERA, *La frontera catalano-aragonesa. Estudi geogràfico-lingüístic* (1914)
- 5 Josep M. ARTEAGA, *Textes catalans avec leur transcription phonétique. Précédés d'un aperçu sur les sons du catalan* (1915)
- 6 *Estudis romànics (Llengua i literatura)*, vol. I (1916)
- 7 Pere BARNILS, *Vocabulari català-alemany de l'any 1502* (1916)
- 8 Jaume MARCH, *Diccionari de rims* (1921)
- 9 *Estudis romànics (Llengua i literatura)*, vol. II (1917)
- 10 Vincenzo CRESCINI i Venanzio TODESCO (ed.), *La versione catalana dell' Inchiesta del San Graal. Secondo il Codice dell'Ambrosiana di Milano 1.79 sup.* (1917)
- [11] INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Diccionari ortogràfic. Precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* (1917; 2a ed., 1923; 3a ed., 1931; 4a ed., 1937)
- 12 Pompeu FABRA, *Gramàtica catalana* (1918; 2a ed., 1919; 3a ed., 1922; 4a ed., 1926; 5a ed., 1930; 6a ed., 1931; 7a ed., 1933; facsimil de la 7a ed., 1995; 1a reimpr., 2000; 2a reimpr., 2004; 3a reimpr., 2006)
- 13 Joseph ANGLADE, *Bibliographie élémentaire de l'ancien provençal*
Pierre ROKSETH, *L'article majorquin et l'article roman dérivé de ipse*
Pere BARNILS, *Les vocals tòniques del rossellonès*
Manuel de MONTOLIU, *El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic* (1921)
- 14/[1] Manuel MILÀ I FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. I, 1840-1874 (1922)
- 14/[2] Manuel MILÀ I FONTANALS, *Epistolari d'en M. Milà i Fontanals*, vol. II, 1875-1880 (1932)

- 15 Pierre ROKSETH, *Terminologie de la culture des céréales à Majorque* (1923)
- 16 Max-Léopold WAGNER, *Notes linguistiques sur l'argot barcelonais* (1924)
- 17 Jaume MEDINA i Enric SULLÀ (cur.), *Actes del Simposi Carles Riba. Barcelona, 17-19 d'octubre de 1984* (1986)
- 18 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. I, 1910-1938 (1989)
- 19 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, I* (1990)
- 20 Antoni NUGHES, *El sínode del bisbe Baccallar. L'Alguer, església i societat al segle XVI* (1991)
- 21 Daniel RECASENS, *Fonètica descriptiva del català (Assaig de caracterització de la pronúncia del vocalisme i consonantisme del català al segle XX)* (1991; 2a ed., rev., 1996)
- 22 Núria VILÀ, *Estudi del vocabulari de les eines agrícoles a la comarca del Baix Camp* (1991)
- 23 Loïs ALIBERT i Josep CARBONELL, *La correspondència entre Loïs Alibert i Josep Carbonell i Gener (Materials per a l'estudi de la codificació de la llengua occitana)* (1995)
- 24 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. II, 1939-1952 (1991)
- 25 Ernest QUEROL, *Anàlisi de camps lèxics de l'oví de la comarca dels Ports* (1992)
- 26 Pius FONT I QUER, Pompeu FABRA i Miquel de GARGANTA, *Un epistolari fonamental per a la lexicografia científica catalana (1928-1953)* (1991)
- 27 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, II* (1992; 2a ed., rev., 1993; 3a ed., rev., 1996)
- 28 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba*, vol. III, 1953-1959 (1993)
- 29 Jordi FARRÉ i Andreu MOIX, *Els noms de casa de Llorenç i de Maldà* (1993)
- 30 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, III* (1996)
- 31 Montserrat BIGAS i Marta MILIAN, *Anàlisi morfològica dels noms de planta* (1996)
- 32 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents normatius 1962-1996 (Amb les novetats del diccionari)* (1997)
- 33 Ramon ARAMON, *Estudis de llengua i literatura* (1997)
- 34 Guillem CALAFORRA, Wilhelm Meyer-Lübke i 'Das Katalanische'. *Introducció i traducció* (1998)
- 35 Joan PETIT I AGUILAR, *Gramàtica catalana* (1998)
- 36 Joan Anton RABELLA, *Un matrimoni desavingut i un gat metzinat. Procés criminal barceloní del segle XIV* (1998)
- 37 *Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra* (1998)
- 38 Antoni M. BADIA i MARGARIT, *Les 'Regles de esquivar vocables' i «la qüestió de la llengua»* (1999)
- 39 Montserrat BARRI, *Aportació a l'estudi dels gallicismes del català* (1999)
- 40 Francesc FELIU, *Catàleg dels manuscrits filològics d'Antoni de Bastero* (2000)
- 41 Pere BOHIGAS, *Mirall d'una llarga vida. A Pere Bohigas, centenari* (2001)
- 42 Antoni FEBRER i CARDONA, *Diccionari menorquí, espanyol, francès i llatí* (2001; reimpr., 2005)
- 43 Joan ARMANGUÉ, *Estudis sobre la cultura catalana a Sardenya* (2001)

- 44 Aurora BEL, *Teoria lingüística i adquisició del llenguatge. Anàlisi comparada dels trets morfològics en català i en castellà* (2001)
- 45 Joaquim MIRET I SANS, *Cafè i quilombo. Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans* (2001; reimpr., 2005)
- 46 Simona ŠKRABEC, *L'estirp de la solitud. Arthur Schnitzler, Italo Svevo, Thomas Bernhard, Drago Jančar* (2002)
- 47 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA, *Documents de la Secció Filològica, IV* (2003)
- 48 *El català de l'Alguer: un model d'àmbit restringit* (2003)
- 49 M. Dolors FARRENY, *La llengua dels processos de crims a la Lleida del segle XVI* (2004)
- 50 Antoni FEBRER I CARDONA, *Obres gramaticals, I* (2004)
- 51 Josep Vicenç FOIX, *Diari 1918* (2004)
- 52 *Els mètodes en dialectologia: continuïtat o alternativa? I Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 11 de març de 2004) (2005)
- 53 Carles RIBA, *Cartes de Carles Riba, vol. IV, Apèndix 1916-1959* (2005)
- 54 Joan SOLER, *Definició lexicogràfica i estructura del diccionari* (2006)
- 55 Paul AEBISCHER, *Estudis de toponímia catalana* (2006)
- 56 *Cap a on va la sociolingüística? II Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 20 d'octubre de 2005) (2006)
- 57 *Homenatge de l'IEC a Joan Coromines, en el centenari de la seva naixença* (2006)
- 58 Montserrat ADAM, *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia* (2006)
- 59 *Llenguatge. Articles de 'La Vanguardia' (1999-2002)* (2006)
- 60 Jordi JULIÀ, *L'art imaginatiu. Les idees estètiques de Gabriel Ferrater* (2007)
- 61 Antoni FEBRER I CARDONA, *Preceptiva poètica* (2008)
- 62 Anna MATAMALA RIPOLL, *Interjeccions i lexicografia. Anàlisi de les interjeccions d'un corpus audiovisual i proposta de representació lexicogràfica* (2008)
- 63 *Novetats del diccionari ('Diccionari de la llengua catalana', segona edició)* (2008)
- 64 *Del llatí al romanç, com hem emplenat el buit? III Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 17 de maig de 2007) (2008)
- 65 Pere GÓMEZ I INGLADA, *Quinze anys de periodisme: les col·laboracions de J. V. Foix a 'La Publicitat' (1922-1936)* (2010)
- 66 M. SALOMÉ RIBES, *L'obra lingüística d'Alfons Par* (2011)
- 67 *La lingüística romànica al segle XXI. IV Jornada de l'Associació d'Amics del Professor Antoni M. Badia i Margarit* (Barcelona, 23 d'octubre de 2009) (2012)
- 68 A. BOSCH I RODOREDA, *El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVIII* (2012)
- 69 Carles MIRALLES, Jordi MALÉ i Jordi PUJOL PARDELL (cur.), *Actes del III Simposi Carles Riba. Barcelona, 30 de novembre i 1 i 2 de desembre de 2009* (2012)
- 70 Josep MARTINES, *El valencià del segle XIX: el lèxic. L'aportació del 'Diccionario valenciano' de Josep Pla i Costa* (2012)
- 71 Ester LIMORTI i Artur QUINTANA, *El Carxe. Recull de literatura popular valenciana de Múrcia* (2012)
- 72 Cesáreo CALVO, *Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del 'Tirant lo Blanc' (1538)* (2012)

Estudi contrastiu del lèxic de la traducció italiana del *Tirant lo Blanc* (1538)

«El llibre que el lector té a les mans marca una fita en els estudis contrastius. Fins ara no s'havia emprès l'estudi d'un text tan llarg confrontat amb el seu correlat d'una altra llengua. El *Tirant lo Blanc*, a part de ser una joia literària, és una obra extensíssima, escrita en un període crucial de la història de la llengua, el del pas de l'edat mitjana a l'època moderna (1490), la traducció italiana de la qual, a càrrec de Lelio Manfredi, aparegué el 1538, encara que fou enllestida alguns anys abans. La comparació d'aquestes dues produccions és d'un interès excepcional.

»L'autor ha fet un buidatge complet de tot el lèxic del *Tirant lo Blanc*, que fa més de cinc mil paraules, gairebé 5.400, acompanyat per les unitats lèxiques italianes que el tradueixen, de manera que disposem d'un preciós vocabulari bilingüe. Després, l'autor ha capgirat la disposició i ha presentat igualment el vocabulari invers italià-català. Els investigadors, filòlegs, lingüistes i historiadors de la llengua disposen d'unes eines de primer ordre en el CD-ROM que acompanya l'estudi. L'autor no ha deixat res per verd. Ha estudiat l'obra original i les seves edicions i també la traducció i la vida poc coneguda del seu traductor, Lelio Manfredi, a la cort ducal de Màntua.» **Germà Colón**

